

શ્રી કૃષ્ણ પ્રામિદ

શ્રી તુલસીકાષ્ઠમાલા વિજયપતાકા

લેખક અને પ્રકાશક -

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ હરિજીવન જોષી

“ શ્રી ગુહાદૈત ભાણ ” મું. ઉમરેઠ.

ઉત્તર -

શેઠ બાપુલાલ હંચરદાસ કોઠારી મું. કડી

પ્રથમાવૃત્તિ પ્રત ૧૦૦૦

શ્રીવત્સભાઈ ૪૪૬

ન્યાયઠાવર ૩ ૧-૪-૦ પોષ્ટેજ ભુક્ત

અથકતાએ સર્વ હક સ્વામીન ગણ્યા છે

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

अनुक्रमांक ७२८०९ वगीक

पुस्तकनु नाम (12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846,

●

1-18044031

विषय

५२२९३:५९

श्री तुलसीकाष्ठमाला विजयपताका

ॐ देवं नन्दनन्दनं वन्दे ॐ

॥ गीतिः ॥

श्री शुद्धाद्वैत सनातन वैदिक धर्म विजय स्तम्भ मौलौ॥
श्रीतुलसीकाष्ठमाला विजयपताकाय भारते स्फुरतु ॥१॥

प्रणेता प्रकाशकः-

शास्त्री ज्येष्ठाराम हरिजीवन जोशी

“शुद्धाद्वैत भूषण”

प्रथमावृत्तिः १०००

श्रीवल्लभाब्दा ४४६

मूल्यं सपादरूप्यकः ॥

अस्य पुनर्मुद्रणाधिकारा प्रणे तय्यीयतन्ते॥

૧૨૨૧૮ વિધાપીઠ ગ્રંથાલય

લેખકનો નિશ્ચય અને વૈષ્ણવોએ સ્વીકાર્યા મુદ્દા

૧૨૦૪૮

વાચં કર્ણસુધાં હ્યનક્તુ સુજનસ્તસ્મિન્ન મોદામહે ।
 વક્તા વાવમસૂયકો વિવમુચં તસ્મિન્ન લિધામહે ॥
 યા યસ્ય પ્રકૃતિઃ સતાં વિતનુતાં કિન્નસ્તયા જાયતે ।
 કુર્મ સ્તત્સલુ કર્મ જન્મનિગડ્છેદાય યજ્ઞાયતે ॥૧॥
 इत्यादि वचनानुसारेण स्वधर्मपरतयैव स्थैर्यं सुजनैः ॥

સજ્જન મનુષ્ય કાનમા અમૃત જેની વાણી સભાવે તેમા
 અમો ગળી થતા નથી, અને નિદાખોર જેના વરસાદ જેની વાણી
 ખોલે તેમા અમો ખેદ પામતા નથી જેની જેની પ્રકૃતિ છે તેની તે
 પોતાની પ્રકૃતિનો વિસ્તાર કરે ? અમને તેનાથી શુ થાય છે અમે
 તેા આ જન્મગ્રામી જે એડી તેને કાપવા માટે જે ક્રિયા છે તે કર્યા
 કર્યો છીએ ॥૧॥ ઇત્યાદિ વચનને અનુસારે સુજન મનુષ્યોએ પોતાના
 ધર્મમા દૃઢ પગાયણ થઈને રહેવું इति शिवमस्तु सज्जनानाम् ॥

ઇષાવનાર-શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠાગમ હરિજીવન જોષી
 પ્રકટ કર્યાનું સ્થળ-મોટા મદીર પામ, શ્રીકૃષ્ણ ભવન, ઉમરેઠ
 મુદ્રક-ગતિલાલ બાલકૃષ્ણ ત્રિવેદી
 મુદ્રકસ્થાન-સમ્બતી પ્રેસ, ઉમરેઠ

વિષયાનુક્રમણિકા

અનુક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠાક
૧	સનાતન વૈદિક સિદ્ધાન્ત	૧
૨	તિલક અને માલાની આવશ્યકતા	૪
૩	તિલકમાલા શિવાય વૈદિકકર્મની નિષ્ફલતા	૬
૪	શૈવ અગર આતેનો સિદ્ધાન્ત	૭
૫	વૈષ્ણવોનો સિદ્ધાન્ત, તથા પ્રાચીન શાસ્ત્રકાગેની વ્યવસ્થા	૮
૬	શૈવોનો દુરાગ્રહ	૯
૭	માલાનિલક વિષે થયેલા શાસ્ત્રાર્થો	૧૧
૮	શામદામના અત્મીભૂત શ્રીશ કરાચાર્યજી	૧૪
૯	તેમના લેખની વિદ્વાનોમા માન્યતા	૧૪
૧૦	શ્રીશ કરાચાર્યજીના લેખ વિષે વડોદરા હાઇકોર્ટની માન્યતા	૧૫
૧૧	શ્રીશ કરાચાર્યજીનો આર્ય સમાજ સાથે શાસ્ત્રાર્થ	૧૬
૧૨	શ્રીસ્વામિનારાયણાનુયાયીઓ સાથે શાસ્ત્રાર્થ	૧૭
૧૩	વૈદિક અને અવૈદિક.	૧૭
૧૪	શુદ્ધાદૈત (પુષ્ટિમાર્ગ) સંપ્રદાય સાથે શાસ્ત્રાર્થ	૧૯
૧૫	રૂદ્રાક્ષમાલાવિજયપતાકા સમીક્ષા	૨૧ થી ૨૮
૧૬	સમીક્ષાનો હેતુ, તથા આ ગ્રન્થ છપાવવાનો હેતુ	૨૯-૩૦
૧૭	આગ્રથ છપાવવામા થયેલો વિલબ	૩૧
૧૮	શ્રીશ કરાચાર્યજી સાથે આ ગ્રન્થના લેખકનો શાસ્ત્રાર્થ	૩૧
૧૯	લેખકનો સિદ્ધાન્ત, અને વૈષ્ણવ વૃન્દને નિવેદન	૩૨-૩૩
૨૦	ઉત્તેજક તથા સહાયકોનો ઉપકાર	૩૫
૨૧	તુલસીદલ ગ્રહણ કરવાનો મત્ર	૩૮
૨૨	મ ગલાચગણ	૩૯-૪૦
૨૩	શ્રીતુલસીમાલોપનિષદ	૧ થી ૫
૨૪	શ્રીતુલસી ઉપનિષદ	૬ થી ૯
૨૫	તુલસીકાષ્ઠીક ડીધારણ કરવા વિષે ચારે વેદોના પ્રમાણો	૧૦ તથા ૨૮
૨૬	તુલસી (માલા) મહાત્મ્ય	૧૧ થી ૨૧

૨૭ શ્રુતિ, સ્મૃતિ, પુરાણાદિના ક હી ધારણ કરવા વિષે પ્રમાણો	૨૨ થી ૪૧
૨૮ જપમાલા વિચાર	૪૨ થી ૪૪
૨૯ શ્રીતુલસી મહાત્મ્ય	૪૫ થી ૫૬
૩૦ શ્રીગિરિધરજી મહારાજને શ્રી અનંતાચાર્યજી સાથે થયેલો ક હી વિષે શાસ્ત્રાર્થ.	૫૭ થી ૮૦
૩૧ શ્રીગોકુલનાથજી ને ચિહ્નરૂપ સાથે થયેલો શાસ્ત્રાર્થ ૬૭ થી ૨૧૧	
(માલાપ્રમગસાર) માગલ્ય ૧ હુ જહાગીર	
બાદશાહે માત્રા ઉતારવા કરેલો હુકમ	૬૯ થી ૧૦૩
માગલ્ય ૨ હુ માલા માટે ચિહ્નરૂપે વર્તાવેલો કર	૧૦૪ થી ૧૫૦
માગલ્ય ૩ હુ શ્રીગોકુલનાથજીનું કાશ્મીર પ્રયાણ	૧૫૩ થી ૧૫૪
માગલ્ય ૪ થુ શ્રીગોકુલનાથજીનો પ્રવાસ	૧૫૫ થી ૧૬૩
માગલ્ય ૫ મ	૧૬૪ થી ૧૭૩
માગલ્ય ૬ હુ બાદશાહ સાથે મુલાકાત, ગોકુલનો ત્યાગ અને માલાનો વિજય	૧૭૪ થી ૧૮૪
માગલ્ય ૭ મુ કાશ્મીરથી નદીશ્વર સુધીનું પ્રયાણ	૧૮૫ થી ૧૮૮
માગલ્ય ૮ મુ ગોકુલમાં પધારવું, ચિહ્નરૂપનો મહેસો, નકારમાં જવાખ	૧૮૯ થી ૧૯૪
માગલ્ય ૯ મુ માગમમાં પ્રતાપખળ	૧૯૫ થી ૧૯૬
માગલ્ય ૧૦ મુ બાદશાહની મુલાકાત, બતાવેલો ચમત્કાર (પ્રતાપખળ) બાદશાહે ગોકુલમાં બિરાજવા કહેલી વિનંતિ, માલાનો વિજય કરી ગોકુલ તરફ પ્રયાણ	૧૯૭ થી ૨૦૯
માગલ્ય ૧૧ મ માલાનો વિજય કરી ગોકુલ પધારવું	૨૧૦ થી ૨૧૧
૩૨ તુલસીજી વિષે જાણવા લાયક બાબતો	૨૧૨ થી ૨૧
૩૩ જાહેર ખખમે ૩૮-૫૬-૧૦૩-૧૫૨-૧૭૩-૧૮૮	
-૧૧ -૨૦૯-૨૧૧ ટાઈટલ	
૩૪ શ્રીગોકુલનાથજીનું સુદર ચિત્ર	૬૧૭
૩૫ શ્રીગિરિધરજીનું મનોહર ચિત્ર	૫૭
૩૬ અથકર્તાનું ચિત્ર	૩૯

શ્રીકૃષ્ણાયનમ ॥

યથાધિકારંશરણ ભક્તિમાર્ગોપદેશત ॥

ય ઉદ્ધાર સર્વાસ્તં વન્દે શ્રીવલ્લભમ્પ્રભુમ્ ॥ ૧ ॥

જાણીશમ ધમાનુસાર ગળે આવેલા સર્વ ઉપોને અધિકાગનુસાર
ભક્તિમાર્ગનો ઉપદેશ કરી જે આ સસાગ્રભાથી ઉદ્ધાર કરે છે તે
શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્ય પ્રભુને વદન કરે છુ ॥૧॥

સનાતન વૈદિક સિદ્ધાન્ત.

અહો અર્માણ કિમકારિ ગોમનં પ્રસન્નણાં સ્વિદુત સ્વયંહરિઃ
યેર્જન્મલઘ્ધનૃષુભારતાજિરે મુકુન્દસેવોપયિકં સ્પૃહાહિનઃ ॥

જે મનુષ્યાએ ભગવાનના મુકુન્દ એટલે મુક્તિને આપનાવાળા
ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દનીને જોવા લાયક મનુષ્યોના જન્મ ધારણ
ક્યા છે, અહો ! તે વોકોએ જા પુણ્ય ક્યા હશે / એઓને ભગવાન
પોતેજ પ્રસન્ન થયા હશે કે નહીં / એવો ભગવાનનેવોપયોગિ મનુષ્ય
જન્મ ભગવાનના લેવાની અમેને દાવો કરેલીજ છે ॥ એ પ્રકારે

(૨)

શ્રીમદ્ભાગવત પચમસ્કંધના ૧૯મા અધ્યાયના દેવતાઓએ કહેલું છે તે ઉપરથી નિશ્ચય થાય છે કે પરમાત્માએ આ મનુષ્યજન્મ ભગવત્સેવા માટેજ આપેલો છે

યો યદંશ સતં મજેત્ ॥ જે જેને અગ હેય તેણે તેના અશીને ભજવા જોઈએ એ શ્રુતિ (વેદ) વાક્યાનુસાર તેમજ મમૈવાંશો જીવલોકે જીવભૂત સનાતન ॥ મનુષ્યને કેમા જીવજપ સનાતન માટેજ અશ છે એ ગીતા વચનાનુસાર જીવ પરમાત્માનો અશ હોવાથી પુત્રે જેમ પિતાની મન કીજ તેમજ તેમ અશ એટલે પુત્રજપ જીવે અશી એટલે પિતૃજી પરમાત્માની સેવા કરવીજ જોઈએ, એ જીવનો સ્વધર્મ છે

બ્રાહ્મણોઽસ્યમુખમાસ્તીદ્વાદ્વગજન્ય કૃત ।

ઉરુતદસ્ય યદ્દૈશ્ય પદ્મયા મૃદ્ધોઽજાયત ॥

દત્તાદિ વેદ વાક્યાનુસાર ચાતુર્વર્ણ્યની ઉત્પત્તિ શ્રી વિષ્ણુ-ભગવાનના અગ્રી હોવાથી ચાતુર્વર્ણ્ય પ્રજાએ પોતાને ઉત્પન્ન કર્તા શ્રી વિષ્ણુનીજ ઉપાસના કરવી જોઈએ, એ સ્વતઃ સિદ્ધ ચારે વર્ણની પ્રજાનો સ્વધર્મ છે તથાપિ દ્રાવિડ ઝમ કાલ પ્ર-બ્રાહ્મણ, હાત્રિય, અને વૈમ્ય એ ત્રૈવર્ણ્યકાલે તે સંયત્તનાત્મિક નિત્યકર્મ અને ગાયત્રીજપ એજ કર્તવ્ય છે તોજણ ‘ગાયત્ર્યેવ પરો વિષ્ણુઃ’ એ કાલીજીવના વાક્યાનુસાર ગાયત્રીમત્ર પ્રતિપાદિત મૂર્ચમુદ્ધાન્તમ્થ નારાયણ વિષ્ણુનીજ ઉપાસના તેમા પણ જોવા છે તેનીજ ગીતે અગ્નિહોત્રાદિક મેમાત યનમા પણ ‘યજ્ઞો વૈ વિષ્ણુઃ’ એ શ્રુતિમા પ્રતિપાદિત યજ્ઞનારાયણ વિષ્ણુનીજ ઉપાસના નિરૂપણ કરેલી છે

(૩)

વેદ ભણવાના તથા પાઠયણના પ્રારંભમાં પણ “ હરિ : ઓમ્ ” કહેવામાં આવે છે પરંતુ “ શિવ : ઓમ્ ” કહેવામાં આ વાત નથી.

વૈદિકધર્મના પ્રારંભમાં પણ ‘ ઓમ્ વિષ્ણુ વિષ્ણુ વિષ્ણુ : ’ એવી રીતે વિષ્ણુસ્મરણ કરીનેજ સંક્રાન્તિક કરાય છે એ શિષ્ટજનોની જાણ ખાલે નથી.

તેમજ સમાપ્તિમાં પણ “ યસ્ય સ્મૃત્યા ચ નામોષ્ત્યા પ્રત્યાદિમ ૧ ભસ્ત્રીન્યનાતિગ્નિત દેવ પરિહાગદિઃ પણ વિષ્ણુસ્મરણથીજ કંઈ વાત આવે છે.

ઉપરોક્ત પ્રમાણોથી નિશ્ચય થાય છે કે આહ્યાદિક પ્રત્યેક વર્ણુએ શ્રી વિષ્ણુનીજ ઉપાસના કરવી જોઈએ એ હુંદુભિનાદ પૂર્વક સનાતન વૈદિક સિદ્ધાન્ત છે.

કેમકે વિષ્ણુની ઉપાસનાથીજ મોલ પ્રાપ્ત થાય છે એ વિષે મહાભારત કાં ૧૧ અધ્યાયપર્વના ૭૯-૮૦માં અધ્યાયમાં એક તિલકાનું છે કે—

એક ઘટાકુર્ણુ નામનો શ્રીકૃષ્ણ સખા કુબેરભ કારીતો અનુચર હતો તે શ્રીમહાદેવજીનો મહાન્ અનન્ય ભક્ત હતો. વિષ્ણુનું નામ માલગવામાં ન આવે તેટલા માટે તે પોતાના બને કાનોમાં ઘટાઓ બાંધી રખતો હતો, જે કોઈ પણ મનુષ્ય વિષ્ણુનું નામ લે અગર વિષ્ણુની ચર્ચા કરે તો તુરંતજ ઘટાઓ હલાવે કે જેથી વિષ્ણુની ચર્ચા સાલગવામાં ન આવે એ પ્રમાણે અનન્ય ભક્ત થઈ શ્રીમહાદેવજીની ઘણા કાળ મુખી સેવા કરી, ત્યારે કેલાસવાસી

(૪)

શ્રીમહાદેવજીએ પ્રસન્ન થઈ કહ્યું કે- વગ્દાન માગ ? ત્યારે ધંડાકણે
મોક્ષ માગ્યો; ત્યારે શ્રીમહાદેવજીએ કહ્યું કે—

મુક્તિ પ્રદાતા સર્વેષાં વિष्ણુરેવ ન સંશય ॥૩૦॥

તસ્માદ્ગત્વા ચ વદરીં તત્રારાધ્ય જનાર્દનમ્ ॥

મુક્તિં પ્રાપ્નુહિ ગોવિંદાન્નર નારાયણાશ્રમે ॥૩૧॥

સસાગ્રમા સર્વે જીવોને મુક્તિ (મોક્ષ) આપવાવાળા
વિષ્ણુભગવાનજી છે અને કોઈ નથી એમાં સંશય ન માનવો
અને તેથી બદ્ધિદાશ્રમમા જઈ ત્યાં શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું આગાધન કરીને તે
નગ્નાગયજ્ઞના આશ્રમમા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણથી મુક્તિ મેળવે. આ
દ્વિતીય ઉપગ્રંથી પણ સર્વે ગ્રિહજનેતા ધ્યાનમા આવશે કે શ્રી
વિષ્ણુની ઉપાસનાથીજ મોક્ષ મળે છે અને તેથીજ શ્રીવિષ્ણુની
ઉપાસના એજ સનાતન વૈદિક સિદ્ધાન્ત છે શ્રીઆદ્યશંકરાચાર્યજીએ
પણ પોતાના માતૃશ્રીના મોક્ષને માટે પણ શ્રીકૃષ્ણનીજ પ્રાર્થના
કરેલી છે અને તે યથા પણ શરદિગ્નિજયમાં પ્રસિદ્ધ છે

તિલક અને માળાની આવશ્યકતા

હવે જેવી રીતે શ્રીવિષ્ણુની ઉપાસના વૈદિક સિદ્ધાન્ત છે
તેથીજ રીતે શ્રીવિષ્ણુના ચણુ ચિન્હ પણાએ કરીને ઉર્વપુરુષનું
ધ્યાન અને તુલસીઝાટમાલા ધારણ એ પણ વૈદિક સિદ્ધાન્તજ છે

યજ્ઞોમા જેમ યજ્ઞના દેસનું આવાહન કરવાની આવશ્યકતા
હોય છે, તેમજ ભક્તિ (મેવા) કરનારને તિલકરૂપી પ્રભુશ્રીના
આવાહનની આવશ્યકતા છે, અને તેટલાજ માટે ભક્તજનો શ્રીદગ્નિ
દિવ્ય ચગણુ ડમળને પોતાના મુઠ્ઠા લવાટમા ધારણ કરે છે

(૫)

જેમ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર અર્જુનના સારથિ બની પાડ્યોનો જય સ્વયં છે તેમ ભક્તજનોના લલાટમા નિલકરૂપે પ્રભુ બિરાજી ભક્તજનોનું મગજ કરી સર્વજ્ઞજય સ્વયં કરે છે

વળી ભગવન્ચરણાકૃતિ ઉર્ધ્વપુકૃતિલક નીચે નામિકાના મળમાથી ગદ્ય કરી ઉપરના ભાગમાથી ખુલ્લુ ગળમામા આવે છે તેથી તે તિલક ભક્તજનોની ઉર્ધ્વગતિ કરનાર છે એમ મુચ્ચે છે અને તેથીજ ઉર્ધ્વલોકની ગતિ દરજનાગએને તે ધારણ કરવાની આવશ્યકતા છે

વળી દડાકૃતિ જે તિલક કરવામા આવે છે તે સુદ્ધ શ્રીયમુનાડના બને તટના ભાગનું સ્વયં કરી યમુનાશુભાગ ભગવત્પ્રાપ્તિ કરાવે છે તેમજ યમદડની નિષ્કૃતિ સ્વયં કરે છે તેથી યમદડની નિષ્કૃતિ માટે દડાકૃતિ તિલકની આવશ્યકતા છે

જેમ મૌખાગ્યવતી સ્ત્રીને સૌભાગ્ય ચિન્હ તરીકે પતિની મરામા હાજર થતા અગાઉ કુકુમનો ચાર્તો તથા મગલસૂત્ર વિગેરની આવશ્યકતા છે તેમ ભગવદ્ભક્ત વૈષ્ણવોને શ્રીહરિની મવામા હાજર થતા અગાઉ કુકુમનું ગોપીચદન મિશ્રિત માગધ્યમય તિલક અને તુલસીકાષ્ઠમાના ધાગણુ કરવાની આવશ્યકતા છે

જેમ લૌકિકમા ગજના દરબારમા (કોર્ટમા) રાજ્યસત્તાધીશની મવામા હાજર થનારને અપરાશની આવશ્યકતા છે તેમ અલૌકિક પ્રભુના દરબારમા પ્રભુની સવામા હાજર થનારને તિલકમાલાની આવશ્યકતા છે

કેટલાએક એમ કહે છે કે-તિલકમાલા એ તો એક પ્રકારના જાણપાડ છે તેની જે આવશ્યકતા હોત તો શ્રીહરિએ જન્મ સાથેજ

તિલકમાલા ક્રમ નથી આપી ? એ પ્રકાર ગાંડા ડગ્ગારોએને કહેવું જોઈએ કે-શ્રીહરિએ તમેને જન્મ સાથે વસ્ત્ર પણ નથી આપ્યા, તો તે પહેરવાની તમારે શી આવશ્યકતા છે ? યદિ કહેશે કે દેવના રક્ષણ માટે તેની આવશ્યકતા છે તો અમે પણ કાઝીનું ક-ઉત્તરના ઇશ્વરની સાથે જે સમઘ છે તે સમઘના તાણ માટે તિલકમાલાની પણ આવશ્યકતા છે એટલાજ માટે ક્યું છે - -

અલૌકિકાંસ્તુ ये भावा न ता स्तर्केण योजयेन् ॥

જે ભાવો અલૌકિક એટલે ભગવાન ગમવી છે તે ભાવને તર્કથી યોજના નહિ કરવી જોઈએ અર્થાત્ લૈકિક કાંઈક નાનની આજ્ઞાઓમા નહિ ચલાવવા જોઈએ

તિલકમાલા શિવાય વૈદિકકર્મની નિષ્ફલતા.

મત્સ્યપુરાણમા ક્યું છે કે—

यो विना चोर्ध्वपुण्ड्रेण यत्कुर्यात्कर्म वैदिकम् ।

निष्फलं तस्य तत्सर्वं भस्मन्येवाहूर्ति रयया ॥

જે મત્સ્ય ઉર્ધ્વપુન્ડ્રતિલક અને ચક્ર ન્યા તુલસીકંઠમાલા ધારણ કર્યા શિવાય જે સંધ્યોપાસનાદિક વદિદંડમ કરે છે તેનું તે સર્વ વૈદિકકર્મ ભસ્મમા આપેલી જેમ અર્પિતિ નિર્ગળ થાય તે તેમ નિષ્ફળ થાય છે ધર્મપ્રવૃત્તિમા ક્યું છે કે—

ललाटे तिलकं धृत्वा कुर्युः शैवाश्च वैष्णवा ।

तर्पणं चापि यच्छ्राद्धं मन्यथा निष्फलं भवेन् ॥

શૈવોએ તથા વૈષ્ણવોએ લલાટમા મુદ્ર ઉર્ધ્વપુન્ડ્ર તિલક ધારણ કરીને તર્પણ શ્રાદ્ધ અને ચક્રાત્મી સં યોપાસનાદિક કર્મ કરવું જોઈએ તે શિવાય કે તે નિર્ગળ થાય છે

આચાર પ્રકાશના કલ્પે ૭ ક—

તદુર્ધ્વપુણ્ડ્રગંધાર્યે યુત સ્તુલસીમૂષણૈઃ ।
સંવ્યોપાસ્ત્યાદિકં કુર્યાન્કુશપાણિ હર્ષિસ્મરન્ ॥

ઉર્ધ્વપુ નિવડ, ન ખચકાદિડ ગોપીચદનની મુદ્રાઓ અને
પુનમીડ પ્તી માવ ધારણ કરીને તે મધ્યાપામનાદિકે વૈદિકકર્મ દર્ભ
હાયમા સહ શ્રીશિષ્યુ ન્મગ્ણુ કરીને ૩૫ જોડએ

ઉપના પ્રમાણેથી મુજ જતોની ધ્યાનમા આવશે કે તિલક
માવ શિવાય વૈદિક કર્મ નિઠેળ થાય છ અતએવ તિલકમાલા ધારણ
કરી સંવ્ય પામનાદિક વૈદિકકર્મ કરવુ એજ વૈદિક સિદ્ધાન્ત છે

શવ અગર સ્માર્તોનો સિદ્ધાન્ત

હવે છ એજ પ્રશ્ન છે, જગત્ મિથ્યા છે, અને હવે પ્રત્યક્ષ
થતા સુરી નવના કરાતી જરૂર છે સૌન મુધાકર વિગેર પ્રથેમા
કરુ છે કે—

વિના મસ્ત્રત્રિપુઙ્ગેણ વિના રુદ્રાક્ષમાલયા ।
પૂજિતોઽપિ મહાદેવો ન તસ્ય ફલવો ભવેત્ ॥

ભસ્મત્રિપુઃ અને રુદ્રાક્ષમાલા ધારણ કર્યા શિવાય મહાદેવનુ
પૂજન ૩ મામા અવે છ તો તે મહાદેવ તેને ફલ આપતા નથી

ધ્યાદિથી નિશ્ચય થાય છે કે શિવને ૩ એટલે કૈલાસની પ્રાપ્તિની
અભિનાવનાળાએ એ ભસ્મ રુદ્રાક્ષ ધારણ કરી શ્રીમહાદેવજીની ઉપાસના
કરી જોડએ

વૈષ્ણવોનો સિદ્ધાન્ત

જગત સત્ય છે, જીવે અવિદ્યાથી દુઃખેસો અહના મમતાત્મક મસાર મિથ્યા છે જીવ આણુ છે અને ગુદ્ધ નિર્ગુણ બ્રહ્મનો અંશ છે પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણજ છે અતએવ તેમની મવા કૃપી એજ જીવનો ધર્મ છે એટલે વસ્તુતઃ સ્વધર્મ શ્રીકૃષ્ણ મેવાજ છે તે મવાના અધિકાર માટે પ્રભુપ્રપત્તિ અને આત્મનિવેદન કરી નિલક અને તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરીજ નેહએ અર્થાત ભગવતશરણાગતિ કરી આત્મ નિવેદન કરીને નિલકમાયા ધારણ કરી ભાવત્મવા ક વાચી ભગવતપ્રાપ્તિ થાય છે

પ્રાચીન શાસ્ત્રકારોની વ્યવસ્થા

સ્માર્ત અને ભાગવત, ગૌડ અને વૈષ્ણવ એના બેદ પ્રાચીન પદ પ્રમાણી ચાલ્યા આવે છે એ મર્મ સત્તરને કમુવ કરુ પડ તમ છે, અને તેવા ભેદ વેદ, સ્મૃતિ, અને પુરાણોમા સર્વિત નુપ્રસિદ્ધ છે એટલુજ નહિ પણ નિસ્તર મનુષ્યને પણ કમુવ કરુ પડશે ક એકાદશી વિગેરે વ્રતામા વધને લીધે વણી વળતે એ ન થાય છે, ત્યાર પ્રથમ દશમી વિકા એકાદશી સ્માર્ત અથવા ગૌડોની અને બીજી એકાદશી ભાગવતોની એટલે ભગવદ્ ભક્ત વૈષ્ણવોની આ ઉપાધી પણ શૈવ અને વૈષ્ણવ એવા ભેદ પ્રત્યેક સાતરને અગીકાર કયા ગિરાય આવે તેમ નથી સામાન્ય “ મહિમ્નમ્તોત્ર ” ના અભ્યાસીએને પણ

ત્રયી સારવ્યયોગ પશુપતિમતં વૈષ્ણવ મિતે ॥ શ્લોક ૭

પશુપતિ એટલે શૈવમત અને વૈષ્ણવમત એમ બે મત સ્પષ્ટ રીતે જણાઇ શકે તેમ છે પ્રાચીન ધર્મગાન્ધારોએ તથા ધર્મસિદ્ધ

અને નિષ્ક્રિયસિંધુ વિગેરે નિઃશ્રદ્ધાગેએ પણ જૈવ અને વૈષ્ણવ પરત્વે વ્યવસ્થા લખેલી છે આ પ્રમાણે જૈવ સપ્રધાય અને વૈષ્ણવ સપ્રધાય મન્ને પૃથ્- પૃથ્ હોવાથી મન્ને માર્ગની ઉપાસના, ચિન્હ, વિગેરે પણ પૃથ્- પૃથ્ છે જેમકે શિવના ઉપાસકોએ શૈવ ચિન્હ ભસ્મ રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરી સંધ્યાપાસનાદિક નિત્ય કર્મ તથા શિવપૂજન વિગેરે કરવું જોઈએ, તેનીજ રીતે વૈષ્ણવોએ પણ વૈષ્ણવ ચિન્હ ઉર્ધ્વપુટ તિલક તથા તુલસીગાંધમાલા ધારણ કરી સંધ્યાપાસનાદિક નિત્ય નૈમિત્તિક વૈદિક કર્મ તથા શ્રીકૃષ્ણ સેવા કરવીજ જોઈએ એમ પ્રાચીન પરંપરાથી વ્યવસ્થા ચાલી આવેલી છે

શૈવોનો દુરાગ્રહ

કટલાએક નિરક્ષર ભટ્ટાચાર્ય મહાશય એમજ સમજી બેઠા છે કે- બ્રાહ્મણોએ ઉર્ધ્વપુટ તિલક તથા તુલસીગાંધમાલ ધારણ થઈ રાકેજ નહિ, બ્રાહ્મણોએ તો ભસ્મ રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરીનજ સંધ્યા- પાસનાદિક વૈદિકકર્મ કરવા જોઈએ ભસ્મ રૂદ્રાક્ષ ધારણ કર્યા શિવાય સંધ્યાપાસનાદિક વૈદિક કર્મ થઈ રાકેજ નહિ એવા મન્તવ્યવાળા નિરક્ષર ચક્રવર્તિઓને ગતન પ્રણામ પર્વેક નિવેદન કે- આચાર્યક નથા પ્રયોગ પારિજાતમા કહ્યું છે કે—

લલાટે તિલકં કૃત્વા સંધ્યાકર્મ સમાચરેત્॥

અકૃત્વા માલ તિલકં તમ્ય કર્મ નિરર્થકમ્॥

લલાટમા ઉર્ધ્વપુટ તિલક ધારણ કરીને સંધ્યાપાસનાદિક કર્મનું સારી રીતે આચરણ કરવું જોઈએ લલાટમા તિલક ધારણ કર્યા શિવાય જે સંધ્યાપાસનાદિક કર્મ કરે છે તેનું તે કર્મ નિષ્ફળ

થાય છે ॥ કમલાકર આનિહકમા પણ કહ્યું છે કે—

उर्ध्वपुण्ड्र विहीनस्तु द्विजः संध्यादिकं चरेत् ।
तत्सर्वं राक्षसैर्नोत नरकं चाधिगच्छति ॥

જે બ્રાહ્મણ, હાત્રિય, અને વૈશ્ય ઉર્ધ્વપુ ડ્રૂ તિલક ધાન્ય કયાં શિવાય સંધ્યોપાસનાદિક વૈદિક કર્મ કરે છે તે તે સર્વ કર્મ ગણના લેઈ જાય છે અને તે કર્મ કરનાર નરક પ્રત્યે જાય છે (આ કમલાકર આનિહક ગ્રંથના કર્તા ગૈરી બ્રાહ્મણોના નિવાસભૂત શ્રી કાશી નગરના નિવાસી જેમના પૂર્વજોને જગદગુરૂની પદ્મી હતી, અને હજુ પણ જેના વંશજો અગ્ર પૂજાને પ્રાપ્ત થાય છે તેવા સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન્ નિષ્કર્ષસિંધુ જેવા મહાન્ ગ્રંથોના કર્તા મહામહોપાધ્યાયની ગવર્મેષ્ટ સરકારથી માનવતી પદ્મી ભોગવનાર કમલાકર ભટ્ટ છે) તેમજ વેદના વાસુદેવોપનિષદમા પણ બ્રાહ્મણોને માટે સમિન્નારીને ઉર્ધ્વપુ ડ્રૂનો વિધિ લખવામા આવેલા છે જ્ઞામુએ ત્યાં વંતઃ ક્તુ વિન્નાર ભયથી અત્રે લખવામા આવ્યા નથી તેમજ બ્રાહ્મણોને મુખ્ય સંક્રાન્તિક વૈદિક કર્મ પાન્ડનાચાર્ય વિગ્રચિત ગૃહ્યસૂત્રને આધારે કાવવામા આવે છે તે મત્રનુ અવધાન કરીનુ તે ન્પટ જણાઈ આવે છે કે મત્રમા ભસ્મ દ્રાવ ધાન્ય કરવાનુ વિધાન બીલકુલ સૂત્રકારે કરેલુ નથી જુઓ હરિદ્ ભાગ્ય સહિત ગૃહ્યમત્ર સુત ૧૮૪મા મહામહોપાધ્યાય જનમ રાત્રીની સમનિયી મશોધન થઈ ફોર્ટ પ્રિન્ટીંગ મુદ્રાયત્રાયમા છપાયલ છે તેનુ પૃષ્ઠ ૧૦૭ અને ૧૦૮ પૃષ્ઠ ૧૦૭મા ચતુર્થાંક કિડા સપર્શ કરીને () ડોસમા પ્રક્ષિપ્ત ભાગ તરીકે ભસ્મ ધારણનુ વિધાન છે અને તેના ભાષ્યમા પૃષ્ઠ ૧૦૮મા ભાષ્યકાર ન્પટ લખે છે કે—

આ સૂત્રમા આયુષકરણ અર્થાત “ ઝ્યાયુષં ” એ મંત્રથી ભસ્મ ધારણ ગૃહ્યસૂત્રકારે કહેલું નથી તોપણ પ્રસિદ્ધ હોવાથી શિષ્ટ પરંપરાથી લોકો આચરણ કરતા હોવાથી લખવામાં આવેલું છે.

આ ઉપરથી નિશ્ચય થઈ ગયું છે કે જો ભસ્મ ડ્રાલ ધારણ પ્રત્યેક બ્રાહ્મણોને ધાગણ કરવાની આવશ્યકતા હોત તો સૂત્રકારે તેનું “ અહરહઃ સંધ્યામુપાસીત ” હમેશા સંધ્યોપાસનાદિ કર્મ કર્યું જોઈએ એ વેદાન્તા પ્રમાણે ભસ્મ ડ્રાલ ધારણનું પણ વિધાન અનસ્ય કર્યું હોત તેમ નહિ હોવાથી પલ્લપાત રહિત નિર્મલ્સર વિદ્વજ્જનો વિચારશે તો સ્પષ્ટ જણાશે કે પ્રત્યેક બ્રાહ્મણને ભસ્મ ડ્રાલ ધાગણની આવશ્યકતા છે જ નહિ માત્ર સૌન બ્રાહ્મણોનેજ તેની આવશ્યકતા હ કમકે ઉપનિષદોમા જ્યાં જ્યાં ભસ્મ ડ્રાલ ધાગણનું વિધાન છે ત્યાં તે તે ઉપનિષદોના અનુમા તેના રૂપ તરીકે ‘શિવલોકે મહીયતે’ “વ્રતમેતલ્ શાભયં ॥ વ્રતમેતત્પાશુપત” (સિનધાડમા પ્રાપ્ત થાય છે) (આ વ્રત રાહુના અનુયાયીઓ માટે છે) (આ વ્રત પાશુપતમતવાળાઓ માટે છે) દત્તાદિ સ્પષ્ટ લખેલું છે જેથી સ્પષ્ટ છે કે ભસ્માદિ વિધાન ગિર્યાંકની પ્રાપ્તિની અભિલાષા વાળા સૌવપાનુપતમતના અનુયાયીઓ માટેજ છે પરંતુ ભગવદ્પ્રાપ્તિની અભિલાષાવાળા વિષ્ણુ ઉપાસક બ્રાહ્મણાદિકાને માટે તે વિધાન નથીજ માટે તેના દુરાગ્રહી સૌવસજ્જનોનો દુષ્પ્રભાવ સર્વથા મિથ્યા છે એ મુસ્પષ્ટ ઉપરના પ્રમાણોથી જણાઈ આવે છે

માલાતિલક વિષે થયેલા શાસ્ત્રાર્થો.

૧ માલાતિલક વિષે પ્રથમ આશ્લેષ સવત ૧૬૭૫ ની સાલમા

(૧૨)

જહાગીર બાદગાહના સમયમા એક બહિયલ પ્રગણના ઇહિલો-
લ-વાસણા ગામના મહિશ મોદસાહણે મન્યસ્ત લેઇ ચિદરૂપ નામ
ધારણકરી બાદગાહ દ્વાગ કર્યો હતો, આ ઝગડા લગભગ ત્રણ વર્ષ
સુધી ચાલ્યો હતો, અને પરિણામે ધર્મપ્રચારક આચાર્ય માલા-
રક્ષક ગોસ્વામિશ્રીમદ ગોકુલનાથજીમહારાજે વિજય કર્યા હતા
તે સમયનો અથ પદમા “ માલા પ્રમંગ ” નામનો ત્રણોજ
મોટો છે તેથી તેનો સાર આ અંથમા આપવામાં આવેલો
છે તથા ચિદરૂપ સાથે શાસ્ત્રાર્થ કર્તા શ્રીમદ ગોકુલનાથાચાર્યજી
મહારાજનો સુંદર ફોટો પણ અપવામા આવેલો છે

૨ ત્યાગપછી મન ૧૮૭૬ની માસમા એક માનુજ
સપ્રધાયન અનન્તાચાર્ય નામે પૂરાજ સપત્ર મહાન્ વિઠાન્
આચાર્ય ઉદેપુર મા પધાર્યા હતા, અને ત્યાના ગમનેહોઆને ન
સ્ત્રાર્થદાગ પરજાય કરી શ્રીનાથદ્વારા પધાર્યા હતા અનનાથદ્વા
ધીશ નિલકાચિત (ટિકાચત) શ્રીદાઉજીમહારાજ તે ગાસ્ત્રાય
મોટે આમત્રણ કર્યું હતુ, તે સમગ્ર આ દારીના ગુપ્તમિદ્ધ ધર્મધુર-
ધરાચાર્ય ગોસ્વામિ શ્રીગિરિધરજી મહારાજ તથા શ્રીગોપેશ્વજી,
શ્રીદ્વાનિક્ષજી, શ્રીગોપીનાથજી વિગેરે દસબાર મહાત્મ તથા અન્યુત
મદ્, ગોવર્ધનગાસ્ત્રી, ગદ્વાદૃજ્જુગાસ્ત્રી, ગડગ્ગાસ્ત્રી વિગેરે વિઠાજના
પણ ઉપસ્થિત હતા, આ સર્વના મનમા શ્રીઅનન્તાચાર્યજી એ
દારીવાળા શ્રીગિરિધરજી મહારાજ સાથે શાસ્ત્રાર્થ કર્યો
હતો, તે ગાસ્ત્રાર્થમા સપ્રધાય મળવી ગાસ્ત્રાર્થ પ્રથમ કરી છેવટ
માલા સંબંધી શાસ્ત્રાર્થ થયેલો છે. જે આ અંથમા સંકૃતમા
ગુજગતી અનુવાદ સાથે આપવામા આવેલો છે તથા શાસ્ત્રાર્થકર્તા

(૧૩)

શ્રીગિરિધરજી મહારાજનો મુંદર ફોટો પણ આ ગ્રંથમાં આપેલો છે

૩ તે પછી લગભગ સવત ૧૯૨૪ ની સાલમાં એક શૈવી લક્ષ્મણગિરિ નામના સન્યાસીએ જયપુરમહારાજનો આશ્રય લેઈ ચાંગે વૈશ્ણવ સપ્રદાયોના આચાર્યો ઉપર લગભગ આઠ પ્રશ્નો જેમાં ગર્ભાંત રીતે એક એક ગ્રંથમાં આઠ આઠ પ્રશ્નો ગૂંથેલા છે તેવા પ્રશ્નો મોકલવા હતા, જેના પ્રત્યુત્તરોમાં શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય વસ્યજી અચાર્ય તરફથી ભરતમર્ત્ય પડિત શ્રીગદ્ગલ લાજીએ આપેલા પ્રત્યુત્તર રૂપે “ સ્તિદ્વાન્ત માતંડ ” નામે ગ્રંથ મુપ્રસિદ્ધ છે જેમાં માલાતિલક સંબંધી શાસ્ત્રાર્થ સવિસ્તર આપવામાં આવેલો છે અને જેનું ખડન પણ અઘાવધિ ફોટાએ ફોટુ નથી તેવીજ રીતે ગમાનજ સપ્રદાય તરફથી પણ આપેલા પ્રત્યુત્તરરૂપે “ દુર્જનકરિ પચાનન ” “ કેશવતત્ત્વપ્રકાશ ” વિગેરે ગ્રંથો મુપ્રસિદ્ધ છે

૪ ત્યાજ્યદ ઉન્નતેનના એક પડિતે તિલકમાલા સંબંધી આક્ષેપ કરી બન્મધારાજનો અગ્રદ્ધ કંચા હતો, જેનો શાસ્ત્રાર્થ દ્વારા પ્રત્યુત્તર પ્રતિવાદિ બંધ કર શ્રીઅનંતાચાર્યે આપ્યા હતા, જે “ ભસ્મ-ધારણ વિચાર ” નામે સવત ૧૯૫૪ ની સાલમાં ગર્ભાવિષ્ણુ શ્રીકૃષ્ણજીસ કૃષ્ણાજી-મુખ્ય વાળાના પ્રેસમાં છપાઈ બહાર પડેલો છે

૫ છેલ્લો માલાતિલક સંબંધી શાસ્ત્રાર્થ સવત ૧૯૬૭ ની સાલમાં પાટણ મુકામે અહીંબૂત શારદામધીશ્વર શ્રીમાન શંકરાચાર્ય માધવતીથ સ્વામિજી અને આ ગ્રંથના લેખકને વચો હતો જેનું પરિણામ “ વિજયપત્રિકોન્મૂલન કુઠાર ” નામના

(૧૪)

અથમા મુપ્રસિદ્ધ છે ઉપરના તમામ શાસ્ત્રાર્થો યા અર્થો વાંચવાને માટે વૈષ્ણવી દીક્ષવાળા બ્રાહ્મણોની નિદા કરનારા દુરાચારી શૈવસંજ્ઞનોને અમારી ત્રણ પ્રાર્થના છે.

શારદા મઠના બ્રહ્મીભૂત શ્રીશંકરાચાર્યજી

દૈવવશત્ શારદા પીઠાધિષ્ઠ થયેલ શ્રીમાન્ માધવતીર્થ સ્વામિજીએ જ્યાગ્ય પીઠાધિષ્ઠ થયા ત્યાંથી ગામેગામ પધંગી બ્રાહ્મણજાતિએતમા વૈમનસ્ય ઉત્પન્ન કરી ધર્મના ઝગડાને નિમિત્ત કરીને તડો પગવીને તથા તેવાજ કાંચા કરી “ ક્લહપ્રિય ” ની માનવતી મુપ્રસિદ્ધ પદ્મી વર્તન નપત્રે દ્વારા પ્રાપ્ત કરી હતી તે કોઈપણ સંજ્ઞનોની જાણ નહીં નથી.

તેમના લેખની વિદ્વાનોમાં માન્યતા

ગાળીએ એક પછી સ્વામિજીએ પગ્દેજ (વિદ્યાવત) ગમન કરનારા કોવાલ શાસ્ત્રીઆઓને પ્રયત્નિત કરી પાવન કરનાર નિર્ગય (વેખ) મવન ૧૬૬૧ના પોપ મુદ્દિ ૧૩ ગુરૂએ આગેો હતો તે શ્રીશંકરાચાર્ય માધવતીર્થ સ્વામીજીએ આપેલા લેખ (શાસ્ત્રાર્થ) નું શ્રુંગેરીપીઠાધીશ્વર શ્રીમાન્ શંકરાચાર્યજીએ તથા કોલ્હાપુરી સન્દેતમા નિકળતા માસિકપત્ર ‘ સંસ્કૃત ચન્દ્રિકા ’ ના સપાદકે અક્ષરશઃ ખંડન કરેલું છે, એટલું જ નહિ પણ શ્રુંગેરીપીઠાધીશ્વર શ્રીમાન્ શંકરાચાર્યજીના વેખ ઉપર કાશીના મુપ્રસિદ્ધ અને નામદાર ગમમેષ્ઠ સગકાગ તરફથી “ મહોમહોપાધ્યાય ” ની માનવતી પડી બાગવનાર વિગેજ લગભગ ૪૦ પંડિતોની તેમજ પૂનાના મુપ્રસિદ્ધ ૪૭ પંડિતોની સંમતિ

(૧૫)

છે અને તે લેખ “ સમુદ્રયાનાદિશાસ્ત્રાર્થ સિદ્ધાંત સંગ્રહ ” એવા નામથી મુબાઈના કર્નાટક પ્રેસમા છપાવી શ્રીમાન્ વિદુલ ગજરામ દલાલે સંવત ૧૯૬૨ના મહા સુદિ ૫ વસંત પચમીએ શાગદાપીડા ધીશ્વર શ્રીમાન્ માધવતીર્થ સ્વામિજીનેજ અર્પણ કર્યો છે અને અર્પણ પત્રિકામા સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે “ આપનાથી આ લેખ વિરહ છે તેથી આપશ્રીનેજ અર્પણ કરું છું અને આ લેખને સારી રીતે અવલોકન કરીને આપશ્રીએ આપેલો નિર્ણય શાસ્ત્રાનુસાર છે કે આ આપશ્રીને અર્પણ કરેલો નિર્ણય શાસ્ત્રાનુસાર છે, તેનો નિર્ણય મોકલશે ” પરંતુ શ્રીમાન્ માધવતીર્થ સ્વામિજી તેનો પ્રત્યુત્તર બહીભૂત થતા મુઠ્ઠી લખી શક્યા નથી. એટલુંજ નહિ પણ જ્યારે શ્રુંગેરીપીડાધીશ્વરના લેખ ઉપર કારીના પંડિત શિવકુમાર વિગેરે પંડિતોની સંમતિ છે ત્યારે શ્રીમાન્ શાગદાપીડાધીશ્વરના લેખ ઉપર એજ પંડિતોની સંમતિ છે આ ઉપરથી મુજબનો વિચાર કરી લેશે કે તેઓ શ્રીના લેખની વિદ્વાનોમાં કેવી માન્યતા છે,

**શ્રીમાન્ શ કરાચાર્ય માધવતીર્થ સ્વામિજીના લેખ
વિષે નામદાર વડોદરાની હાઇકોર્ટની માન્યતા**

સ્વામિજીએ “ દરિપતમાર્ગકટકદ્રુમદાવાનલ ” નામની ચોપડી પ્રકટ કરી હતી તે સળધી મહેસાણા કોઠા ન્યાય વર્ગ ૧ મા ફરીઆદ થઇ હતી અને તે કેસ વડોદરાની હાઇકોર્ટે જતા નાગદાર વડોદરાની હાઇકોર્ટે તેમના લેખ વિષે ટીકા ફરતાં છેવટના ફકરામા જણાવ્યું હતું કે—

And the libelous matter to judge from the extracts read out to us is so outrageous as to forfeit any special consideration which the rank and dignity of its alleged author may entitle him to

29th Nov 1911

s l/ The Judges.

ઉપરના અગ્રેજ ફકરાનો શબ્દાર્થ નીચે મુજબ છે

અને અમારા સમક્ષ વાંચવામાં અવેલા ફકરા ઉપરથી વિચાર કરતાં બહુનક્ષી ભરેલી બાબત એટલી બધી લાજ વગરની (Outrageous) છે કે તેના કહેવાતા લખનાર પોતાના ફરજ અને મોભાને લીધે જે કંઈ ખાસ માગને ચોગ્ય હોય તે હુકમ ગુમાવે છે, (forfeit) તા ૨૮-૧૧-૧૯૧૧

(સદી ધમેજીમા) વરિષ્ઠ

કોર્ટના ન્યાયાધીશોની

આ ઉપરથી સ્વામિજીના “ કલિપત માર્ગ કંઠક સુગઢાવાનસ ” અને ત્રિવેદીના “ પુષ્ટિમાર્ગ કલિપત છે ” એ બંને ચોપડીઓના લેખની નામદાર હાઇકોર્ટના પણ કેટલી જાન્યતા છે તે મુજબનો નિષ્પક્ષપાત રીતે વિચાર કરેથી સંગ્રહ શકશે

આર્ય સમાજીયો સાથે શાસ્ત્રાર્થ

ત્યારબાદ સ્વામિજીએ અમલમાં મુકમે આર્ય સમાજીયો સાથે શાસ્ત્રાર્થ કુર્યો હતો. જેનું પશ્ચિમ મગન મોભનગય તરફથી બહાર પડેલું “ અમલમાં શાસ્ત્રાર્થ ” વાચવાથી મુજબનોની ધ્યાનમાં આવશે તેમજ તેના પૃષ્ઠ ૩૦ માં મૂર્તિપ્રજ્ઞ સબધી વિવાદ થતા સ્વામિજીએ જણાવ્યું છે કે- (પાપાણાદિની પ્રતિમાની પૂજા

(૧૭)

હોમે પણ ક્યા માનીએ છીએ) આ તેઓ શ્રીના વાક્યથી તેઓ શ્રી કેટલા બધા આસ્તિક શિરોમણિ હતા તે પણ સાક્ષર વર્ગ સમજી શકશે

સ્વામિનારાયણ મતાનુયાયીઓ સાથે શાસ્ત્રાર્થ

તે પછી સવન ૧૯૬૪ની સાલમા આમિજીએ આમિનારાયણ મતાનુયાયીઓ સાથે કલહ આરબ્યો હતો, જેને લીધે કાશી પર્યટ સભાએ ભરાઇ, સામાસામે પ્રશ્નો પૂછાયા, એલેજે અપાયા, કેટલે પણ કામ ગયુ, આખરે પરિણામ એજ આન્યુ કે-શ્રીશંકરાચાર્ય માધવતીર્થ આમિજીએ પ્રથમ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયને (૬૬ ચુક વિગેરેમા) અવૈદિક બતાવી (જુઓ તા ૮ મી મે સને ૧૯૧૦નુ “ ગુજરાતી ” પત્ર ૫૦ ૭૦૫) મુકેલો આક્ષેપ; આમિનારાયણ સંપ્રદાયની ગાદીના મહારાજે “ સ્વામિજીની પધરામણી કરવામાં હાંધ અડચણ નથી ” એવી મતલબનુ આજ્ઞાપત્ર બહાર પાડતાં રહ કરી સ્વામિનારાયણ ધર્મમા અવૈદિકત્વના આક્ષેપનો અવકાશ રહેતો નથી એમ કબુલ કરીને વૈદિક ઠગાવ્યો જુઓ તા ૪ અક્ટોબર સને ૧૯૦૮ નુ “ ગુજરાતી ” પત્ર.

વૈદિક અને અવૈદિક

શ્રીશંકરાચાર્ય માધવતીર્થ આમિજીએ જ્યોતિર્મઠના શ્રીશંકરાચાર્ય મધુસૂદનાનંદ પર્વત સામે કેશ આરબ્યો હતો જેમા અમદાવાદના ૬૦ ૬૦ સં જડજ સાહેબની રૂબરૂ શ્રીમાન માધવતીર્થ સ્વામિજીએ તા ૩ જી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૦૫ ના રોજ જુબાની આપતા મેં કમીશ્નર સાહેબના સવાલ ઉપરથી જણાવ્યું છે કે- મધ્વાચાર્ય વાળા, રામાનુજાચાર્યવાળા, વલ્લભાચાર્યવાળા, સ્વામિનારાયણ

વિગેરે સંપ્રદાયો પોતાનો આધાર વેદ પર રાખે , આ પ્રમાણે
 સ્વામિજીએ પોતાનીજ જીખાનીમા વૈષ્ણવ સંપ્રદાયોને પ્રથમ વૈદિક
 બતાવી પાડીયી અવૈદિકત્વનો આક્ષેપ કેમ મૂક્યો ? એમ પ્રત્યેકને
 શકા ઉત્પન્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે જેના ખુલાસા માટે વિચાર
 કરીએ તો શ્રીમાન શાસ્ત્રમહાના શકરાચાર્ય શ્રીમાધવતીર્થ સ્વામિજી
 નંજુરી હતા, એમંતેઓની જ્યોતિર્મહાના શ્રીશકરાચાર્યજીવાળા કેસમા
 તા ૧ સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૦૫ ની જીખાનીથી સિદ્ધ થાય છે, એ
 નજરીની વસ્તી પ્રાય દક્ષિણ દેશમા છે શ્રીઆદ્યશકરાચાર્યજી મહારાજ
 નજરી હતા તેઓ શ્રીએ પોતાના માતુશ્રીના વૈકુંઠગમનાનતર તેમના
 દેહને અગ્નિ સંસ્કાર કરવા તેઓ શ્રીની જ્ઞાતિના બ્રાહ્મણો નહિ
 આવવાથી નજુરી બ્રાહ્મણોને શ્રાપ આપેયો છે કે-તમે વેદથી
 બ્રષ્ટ થશો, સંન્યાસી તમારી ભિક્ષા ગ્રહણ કરશે નહિ,
 અને તમારા બારણામાં મહાદાં બળશે આ વાત સ્વામિજીએ
 તા ૨ જી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૫ ની જીખાનીમા કમુલ કરેલી છે. તેમજ
 આ કથા “ શકર દિગ્વિજય ” ના ૧૪ મા સર્ગના શ્લોક ૪૯-૫૦-૫૧
 વિગેરેમા સુપ્રસિદ્ધ છે અતએવ શ્રીઆદ્યશકરાચાર્યજી મહારાજના
 શ્રાપ મુજબ વિચાર કરીએ તો શ્રી શકરાચાર્ય માધવતીર્થ
 સ્વામિજી નંજુરી હોવાથી વેદથી બ્રષ્ટ એટલે અવૈદિક કેમ
 નહિ ? તેનો વિચારવાચકદૃષ્ટને સોપવામા આવેછે, અને “ કામલેન
 યથા પીત પ્રતીતિ રચિલે મવેત્ ” એ ન્યાયે જેને કમળો થયો
 હોય તે સર્વત્ર પીગુ દેખે છે, તદનુસાર સ્વામિજીને પણ જીખાની
 આપતી વખતે સર્વ સંપ્રદાયો વૈદિક જણાયા હતા તેજ સંપ્રદાયો
 અવૈદિક જણાયા, અને પાછો સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયની ગાદીના

મહારાજનું પધરામણીનું આજ્ઞાપત્ર બહાર પડતા તે ધમ વૈદિક પશુ કબુલ કર્યો આ ઉપરથી સાક્ષરવર્ગ તેમના વૈદિક અવૈદિકનો ખુલાસો સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકશે.

શુદ્ધાદૈત (પુષ્ટિમાર્ગ) સંપ્રદાય સાથે શાસ્ત્રાર્થ

ત્યારબાદ શ્રીમાન માધવતીર્થ સ્વામિજીનો શાસ્ત્રાર્થ શ્રીશુદ્ધાદૈત સંપ્રદાય તુચ્ચાચીએ સાથે શરૂ થયો નંદુરબાસ્ના શ્રીમાળા બ્રાહ્મણોએ ગોસ્વામિ શ્રી ૬ શ્રીમદ્ દેવકીન દનાચાર્ય મહારાજ પામેથી વૈષ્ણવી (બ્રહ્મ સંબંધની) દીક્ષા લીધી, એટલે દેવાગ્નિથી પ્રજ્વલિત થયેલા બ્રાહ્મણોએ સ્વામિજીને દ્વરિયાદ કરી તે ઉપરથી સ્વામિજીએ મહારાજશ્રીને પત્રદ્વારા જણાવ્યું કે-બ્રહ્મસંબંધ મત્રોપદેશ સમયે યજોપવીત કાઢવામાં આવે છે કે કેમ ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં શ્રીમદ્ દેવકીન દનાચાર્યજી મહારાજે સ્પષ્ટ રીતે લખી જણાવ્યું કે-“ યજોપવીત કિસી સંપ્રદાયમેં નિકાલો નહિં જાતાહે ” આવા સુસ્પષ્ટ પ્રત્યુત્તરને મારી મચરડી શ્લેષાર્થ સ્વામિજીએ કાઢ્યો, અને તા. ૩૧-૭-૧૯૦૯ના “સાજ વર્તમાન” પત્રમાં જનોઇ કાઢવામાં આવે છે એવો ઉધો અર્થ કરી નિર્ણય છપાવી બ્રહ્મ સંબંધ લેનારા બ્રાહ્મણોને જાતિ બહારની શિક્ષા કરમાવી આ તા. ૩૧-૭-૧૯૦૯ના સાજ વર્તમાન પત્રનો જવાબ તુરંતજ નડીયાદના શાહ ત્રિભોવનદાસ પીતાબરદાસે છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. તથાપિ સ્વામિજીએ “આમ્નાયતત્વ તરંગિણી” નામની ચોપડી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી જેના ખંડનમાં-આમ્નાયતત્વભારકર-દુર્ભતધ્વાન્ત ભારકર-સત્સિદ્ધાન્ત સહસ્રાશુ-આમ્નાયતત્વ તરંગિણી પરામર્ષ-વૈદિક માર્ગ નિરીક્ષા-વૈદિક સિદ્ધાન્તસાગર-પુષ્ટિ સંપ્રદાય વૈદિકૃદૃ વિજેરે એક ચોપડીના ખંડનમાં ૭ પુસ્તકો બહાર પડી ચુક્યા હતા, જેમાંના

ફક્ત એકજ “ પુષ્ટિ સપ્રમાય વૈદિકત્વ ” એ પુસ્તકના ખંડનાભાસ રૂપે પોતાની જાતે અનુસાર શબ્દોથી ભરપૂર એક “ પુષ્ટિમાર્ગ કલ્પિત છે ” નામની ચોપડી વ્યામિજીએ પોતાના અનુયાયી મી ત્રિવેદી તરફથી બહાર પાડી કે જેની કિંમત વડાફરાની નામદાર હોઈકોટે તા ૨૯-૧૧-૧૯૧૧ના જજમેન્ટમાં આકેલી છે અને તે ચોપડીનું ખડન પણ નડીઆબના ત્રિભોવનદાસ પિતાબરદાસ શાહે “ શાસ્ત્રીય વિચાર ” નામના પુસ્તકમાં તથા શાસ્ત્રીજી હનનલાલભાઈએ “ વૈદિકાવૈદિકત્વ વિચાર ” નામના પુસ્તકથી કરેલું છે ઉપરોક્ત પુસ્તકોનું ખડન શારદામહેના શ્રીગ કરાચાર્ય માધવતીર્થ વ્યામિજી બ્રહ્મીભૂત થતા સુધીમા લખી-લખાવી શક્યા નથી આ અથો વાચીને નિષ્પક્ષપાત રીતે સુજજનો વિચાર કરશે તો સત્ય શું છે તે સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવશે

એટલેથી પણ વ્યામિજીએ સંતોષ નહિ માનતા સંવત ૧૮૬૭ની સાલમાં એક “ ઉદ્દાક્ષમાલા વિજયપતાકા ” નામનું પુસ્તક શ્રીમાન્ શાસ્ત્રીજી બાલકૃષ્ણદ્વાગ પ્રકાશ કર્યું, આ પુસ્તક માગ તરફ આવતા તેનું સંવિસ્તર અક્ષરશ ખડન લખવું મેં પ્રાર્થ કર્યું અને તેની જાહેર ખબર પણ પ્રકટ થઈ ત્યારબાદ કેટલાએક સન્મિત્રોની મચનાથી એમ નિશ્ચય થયો કે આ અથ જે પ્રકટ કરવામાં આવશે તો બ્રહ્મ બન્ધુઓમાં પરસ્પર વૈમનસ્ય વૃદ્ધિ પામી બ્રાહ્મણોની જ્ઞાતિઓમાં મૈવાના દુરાગ્રહથી કલહોત્પત્તિ થશે એમ ધારી તે અથ લખવાનો વિચાર બધે ગળીને માત્ર તુલમીકાષ્ઠમાલાનું પ્રતિપાદન કરનાર “ શ્રીતુલમીકાષ્ઠમાલા વિજયપતાકા ” નામનો અથ રચવામાં આવ્યો, તથાપિ દુરાગ્રહી શૈવોના ગર્વોપશમનાર્થે અત્રે “ ઉદ્દાક્ષમાલા વિજય પતાકા ” ની સમીક્ષા પ્રસંગોપાત્ત લખવામાં આવે છે તે અનુચિત

(૨૧)

નહિ જણાય, તેમજ તે સમીક્ષામા “ યદ્વાનુરૂપોઽપિ ” એ ન્યાયે કાંઈ લખવામા આવ્યું હોય તો તેને માટે વિદ્વજ્ઞનો હસ્તવ્ય જણી લેશે

રુદ્રાક્ષમાલા વિજયપતાકા સમીક્ષા ગીતિ

શ્રીમન્નન્દકુમારં, શ્રીજ્યેષ્ઠારામ શાસ્ત્રિણા સમ્યક્ ॥
નત્વા “ રુદ્રાક્ષમાલા, વિજયપતાકા ” સમીક્ષ્યતેઽદ્યૈવ ॥ ૧ ॥

“ રુદ્રાક્ષમાલા વિજયપતાકા ” ના મુખ્ય પૃષ્ઠમાં તેના લેખક શ્રીમદ્ દ્વારકાધીશને એક વચન અને જગદ્ગુરુને બહુ વચન વાપરી અથારભ કરેલો છે. આ ઉપરથી લેખકનો શ્રીવિષ્ણુ ભગવાન પ્રત્યેનો દ્વેષ અપ્રેર જણાઈ આવે છે જેની રીતે વિષ્ણુ દ્વેષથી અથારભ કરેલો છે, તેવીજ રીતે તે અંથ પણ વિષ્ણુ અને વિષ્ણુના ભક્ત વૈષ્ણવોના દ્વેષથી કલુષિત અત કરણથી લખાયેલો છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

દ્વિતીયપૃષ્ઠમા લખે છે કે-“ આહવાન્તિ વાદાર્થમ્ ” “ શાસ્ત્રાર્થ કરવા બોલાવે છે ” આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે- શુદ્ધાદૈત સંપ્રદાયના આચાર્યો અને વિદ્વાનોએ તેમને શાસ્ત્રાર્થ કરવા માટે બોલાવેલા છે. પરંતુ શારદામહાવીશ્વરનું સામર્થ્ય તુલસીકાંડમાલા વેદ વિરુદ્ધ ઠરાવી શકવાનું નહિ હોવાથી તેમની હયાતિ સુધી તેઓશ્રી શાસ્ત્રાર્થ કરી શક્યાજ નથી તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે-શ્રીતુલસીકાંડમાલા સર્વથા વૈદિકજ છે

તેજ પૃષ્ઠના ૪ થા પેરેઆંકમાં લખે છે કે-“ તુલસી કાન્ધમાલિકાયા નિરસનં પ્રાગુપોક્તિમપ્યન્ન પરેષાં ગર્વોપ

શમનાય તસ્યાઃ પ્રમાણયુક્તિ વાહ્યત્વં પ્રદશ્યતે ” (તુલસી કાષ્ઠમાલાનુ ખંડન પહેલા ઉપેક્ષા કરેલુ પરંતુ અહિયા સત્ત્વઓના ગર્વોપશમનાર્થે તેનુ પ્રમાણ અને યુક્તિ બાહ્યપણુ દેખાડાય છે) એ પ્રકારે તુલસીકાષ્ઠમાલાના ખંડનની ભીખ પ્રતિજ્ઞા કરીને સ્વામિજી આજળા લખે છે કે-“ ન તાવત્કાષ્ઠમાલા શ્રુતિસ્મૃત્યા દિષુ કર્તવ્યત્વેનાભિહિતં તદ્વારણ પ્રમાણ વાક્યાનુપલંભાત્ ॥ પ્રત્યુત “ કાષ્ઠમાલાધરંદર્શ્ય સત્ત્વેલં સ્નાન માચરેત્ ” इति प्रतिषेधोपलंभात् ॥ ’ (શ્રુતિસ્મૃત્યાદિમાં કાષ્ઠમાલા ધારણુ કર્તવ્યપણુએ કરીને કહેલું નથી, કેમકે તે ધારણુ કરવાના પ્રમાણુ વાક્ય મળી શકતા નથી. કિંતુ ઉલટુ “ લાકડાની માલા ધારણુ કરનારને જોઇને વસ્ત્ર સહિત સ્નાન કરવુ જોઇએ ” એ પ્રમાણુ નિષેધ મળી આવે છે

પ્રાય. વૈષ્ણવો તુલસીકાષ્ઠનીમાલા (કડી) જ ધારણુ કરે છે કદાચિત્ કોઇ અન્ય વનસ્પતિની કડી ધારણુ કરતા હોય તોપણુ “ વૈષ્ણવા વૈ વનસ્પતયઃ ” સર્વ વનસ્પતિયો વૈષ્ણવો છે એ રીતે શ્રુતિ (વેદ) મા કહેલુ છે અત્યુસાર વિચાર કરીએ તો વૈષ્ણવત્વરૂપ ધર્મ સર્વ વનસ્પતિઓમા રહેલો છે તેથી તે વનસ્પતિઓની ખતાવેલી કડીઓમા વૈષ્ણવપણુ સિદ્ધજ છે તેમા પ્રજમા રહેલી સર્વ વનસ્પતિઓને માટે તો “ વૃક્ષે વૃક્ષે વેણુધારી ” વૃક્ષ વૃક્ષમા વેણુધારી ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ રહેલા છે છતાંદિક વાક્યથી ભગવદ્ વૃક્ષની કડી ધારણુ કરવામા પામરલોક શિવાય ક્યા સર્જન પડિતને શકા ઉત્પન્ન થાય ? તેમા પ્રણુ “ વૃન્દામાક્તિઃ ” વૃન્દા ભક્તિ છે. એવી રીતે શ્રુતિમા વૃન્દાને ભક્તિરૂપ ખતાવેલી છે, તેથી વૃન્દાસ્થ

તુલસીને પવિત્ર કરવા પણામા તેા શિષ્ટ પુરુષોને કદાચિત્ શકા થવાનો સંભવજ નથી

હવે સર્વ સંજ્ઞાન પુરુષો વિચાર કરશે કે સ્વામિજીએ “તુલસીકાષ્ઠમાલા” નું ખંડન કરવાની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા કરીને કાષ્ઠમાલા ધારણ કરવાનો નિષેધ બતાવે છે તે ઉપરથી નિશ્ચય થાય છે કે તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરવાનો નિષેધ તેમને કોઇપણ શ્રુતિ, સ્મૃતિ, અગર પુરાણ તંત્રાદિકમાં પણ મળી આવ્યો નથી અને મળી શકે પણ નહિજ કેમકે વેદ, સ્મૃતિ, પુરાણ, તંત્રાદિકમાં ઉલ્લેખ તેને ધારણ કરવાનું સવિસ્તર વિધાન મળી આવે છે તે આ અથવા વાચવાથી ખાતરી થશે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ સર્વથા વૈદિકજ છે

તેઓએ “કાષ્ઠમાલાધરં દક્ષિણ” વિગેરે લખ્યું છે તે વાક્ય પણ કયા અર્થનું છે તે સ્વામિજીએ લખેલું નહિ હોવાથી માનનીય થઇ શકતું નથી કદાચિત્ તે વાક્યને માન્ય કરીએ તો રૂદ્રાક્ષમાલા વિજયપતાકાના લેખક અને તેમના અનુયાયીઓ પણ શ્રીરૂદ્રના અશ્રુઓથી ઉત્પન્ન થયેલા વૃક્ષના કાષ્ઠનીજ માલા ધારણ કરે છે. તેથી તેઓ કાષ્ઠમાલા ધારી કેમ ના કહેવાય ? અને કહેવાય તો તેમને જોઇને વસ્ત્ર સહિત સ્નાન તેમના લખેલા પ્રમાણ પ્રમાણે કેમ ન કરવું પડે ? તે વિદ્વજ્ઞનોએ વિચારણીય છે. અને તેવાજ હેતુથી “શૈવાન્પાશુપતા ન્સપૃક્ષા સવાસા જલમાવિશેત્” મિતાક્ષરમા કહેલું હોવું જોઇએ.

વળી પૃથ્વ તૃતીયમાં અગસ્ત્યસહિતા, સ્કન્દપુરાણ, અને માકંડેયપુરાણના વાક્યોથી તુલસીપત્રમાળાનું વિધાન લખીને સ્વામિજી

લખે છે કે:— “તુલસીકાષ્ઠાદિ નિર્મિત ત્રૈવેયક ધારણં ન ભવત્યેવ પ્રમાણ ગોચરમ્” (તુલસીકાષ્ઠાદિયી નિર્માણ કરેલી કંઠી ધારણ કરવાનું પ્રમાણ જોવામાં આવતુંજ નથી) આ લેખ પણ લેખકે કેવળ વૈષ્ણવ દ્વેષથી અગર વેદપુરાણાદિકના જ્ઞાનના અભાવથી લખ્યો હોય તેમ જણાઈ આવે છે, કારણ કે અગસ્ત્યસંહિતા, સ્કન્દપુરાણ, ગરુડપુરાણ, અને માર્કંડેયપુરાણ, માં સુસ્પષ્ટ રીતે તુલસીકાષ્ઠની કંઠી ધારણ કરવાનું વિધાન સવિસ્તર રીતે નિરૂપણ કરેલું છે. જુઓ ક્રમશઃ આ ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૩૫-૨૨-૨૩-૩૯-૨૭ તે ઉપરથી ખાત્રી થશે કે સ્વામિજીને ઉપરોક્ત ગ્રંથોનું જ્ઞાન હતુંજ નહિ.

વળી પૃષ્ઠ ચતુર્થમાં બ્રહ્માડ્યુગણ તથા ગાડિલ્ય સંહિતાના પ્રમાણો આપી સ્વામિજી તુલસીકાષ્ઠમાલા અપવિત્ર સમયમાં ધારણ કરવાનો નિષેધ દર્શાવે છે પરંતુ સ્કન્દપુરાણાદિમાં કહ્યું છે કે-“યક્ષોપવીતવદ્ધાર્યા તુલસીમણિમાલિકા” તુલસી કાષ્ઠની કંઠી જનોઈની માફક ધારણ કરવી જોઈએ, અર્થાત્ જોમ જનોઈનો ત્યાગ કોઈપણ સમયમાં જોમ બ્રાહ્મણાદિકા કરી શકતા નથી તેમ તુલસીકાષ્ઠની કંઠીને પણ ત્યાગ કદાપિ થઈ શકેજ નહિ. અપવિત્ર સમયમાં પણ તેનો ત્યાગ નહિ કરવાનું તથા સ્નાન ભોજનાદિ સમયે પણ ધારણ કરવાનું વિધાન સ્પષ્ટ રીતે આ ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૧૪ થી ૧૮ તથા ૩૭ થી ૩૯માં નિરૂપણ કરેલું છે, તેથી ખાત્રી થશે કે તુલસીકાષ્ઠમાલાનો નિષેધ કદાપિ થઈ શકતોજ નથી. વળી સ્વામિજી પ્રથમ તો લખે છે કે તુલસીકાષ્ઠથી નિર્માણ કરેલી કંઠી ધારણ કરવાનું પ્રમાણ જોવામાં આવતું નથી,

અને પૃષ્ઠ ચતુર્થમા લખ છે કે અપવિત્ર સમય તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરવાથી પતિત થાય છે પણ શ્વામિજીને વૈષ્ણવ દ્વેષાભિથી દુઃખ થએલા અતઃકરણને લીધે એ પણ રમરણુમા નથી રહ્યું કે-પ્રાસૌસત્યાં નિષેધઃ પ્રાપ્તિ હોય તોજ નિષેધ થાય છે, જે તુલસીકાષ્ઠમાલાનું વિધાનજ નથી તો અપવિત્ર સમયમા ધારણ કરવાનો નિષેધ ક્યાથી ? અતએવ સિદ્ધ થાય છે કે તુલસીકાષ્ઠમાલાનું વિધાન વેદાદિ શાસ્ત્રોમા સુસ્પષ્ટ છે, અને તેથીજ તેની વિનયપતાકા ભાગ્ય વર્ષમા ફરફી રહેલી છે

વળી આશ્ચર્ય એ છે કે શ્વામિજીએ જે મહાગાદિના વાક્યો લખ્યા છે તેમા તુલસીપત્રમાલાનોજ નિષેધ કરેલો છે, કકત પ્રથમના બે 'લોકેથી તુલસીકાષ્ઠમાલાનો નિષેધ બતાવવા યત્ન કરેલો છે, પરંતુ તે બંને 'લોકે શ્વામિજીએ 'નારાયણસાર સંગ્રહ' માંથી લીધેલા છે, અને શ્વામિજીએ " હંદુદ્ધ " નામની સ્વકલ્પિત ચાપડીના પૃષ્ઠ ૪૨-૪૩મા નારાયણસાર સંગ્રહનાં પ્રમાણોને અપ્રામાણ્ય અને બનાવટી લખેલાં છે તો તે બનાવટી પ્રમાણોથી નિષેધ થઇ શકેજ નહિ કહાચિત્ શ્વામિજી તેને સાચા માનતા હોય તો નારાયણસાર સંગ્રહના પૃષ્ઠ ૨૩માં લખેલા નિષેધ પણ તેમણે અંગીકાર કરવોજ જોઈએ.

વળી પૃષ્ઠ ૫ માં કાલિકાપુરાણના પ્રમાણો આપી જપેામ-યોગમાળાઓની ગણનામાં કાષ્ઠમાલાની ગણના નથી તેથી તેનું અયોગ્યપણું દર્શાવ્યું છે, પરંતુ આ પણ શ્વામિજીની બાલ પ્રતારણાજ છે, કેમકે કાષ્ઠમાલાની ગણના ન હોવાથી તુલસીકાષ્ઠમાલાની ગણના નથી એમ કહિને મુઘબ્યામોહ કરવો એ પણ એક આ યુગનીજ બલિહારી છે । જપેાપયોગિમાલાઓમાં તુલસીકાષ્ઠમાલાજ

મુખ્ય છે. જુઓ આ ગ્રંથના પૃષ્ઠ ૪૨-૪૩-૪૪માં જેથી ખાત્રી થશે
 પૃષ્ઠ ૬ થી ૮ સુધીમાં સ્વામિજીએ તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ
 કરવાનું શ્રુતિ સ્મૃતિ ઇતિહાસાદિમા વિધાન નથી એમ બતાવવા
 ધૃષ્ટતા કરી છે. પણ ચારે વેદોમાં તથા સ્મૃતિ, પુરાણ, તત્ત્વ,
 ઇતિહાસાદિમા સવિસ્તર તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરવાનું વિધાન
 છે એમ આ ગ્રંથ સંપૂર્ણ અવલોકન કરવાથી વાચક વૃન્દને
 ખાત્રી થશે

પૃષ્ઠ ૯ માં સ્વામિજી રુદ્રાક્ષની ઉત્પત્તિ વિષે લખે છે કે-શ્રી
 શિવજીએ દેવતા હજાર વર્ષે નેત્ર ઉઘાડ્યું તેથી અશ્રુબિન્દુ પડ્યું તેમાથી
 રુદ્રાક્ષના વૃક્ષા થયા, આ આસુરૂપ રુદ્રાક્ષની પવિત્રતા સબધી શાસ્ત્રીજી
 હજીનલાલ અમરજીકૃત “આમ્નાયતત્વ ભાસ્કર” ના પૃષ્ઠ ૨૧ માં
 સવિસ્તર વર્ણન કરેલું છે જે વાચી સુત્રજનોએ વિચાર કરી લેવો
 પૃષ્ઠ ૧૦ થી ૧૩ સુધી અનેક પ્રકારે રુદ્રાક્ષનું મહાત્મ્ય બતાવી પૃષ્ઠ
 ૧૪ માં ચાર પ્રકારનું રુદ્રાક્ષનું સ્વરૂપ બતાવે છે તેમા શ્વેત રુદ્રાક્ષ
 બ્રાહ્મણ, રક્ત ક્ષત્રિય, પીત વૈશ્ય, અને કૃષ્ણ એટલે કાળી રુદ્રાક્ષને
 શૂદ્ર લખી છે હવે “રુદ્રાક્ષજ્ઞાનોપનિષદ્મા લખ્યું છે કે-
 બ્રાહ્મણે શ્વેત, ક્ષત્રિયે રક્ત, વૈશ્યે પીત, અને “કૃષ્ણાન્ શૂદ્રસ્તુ
 ધારયેત્” શૂદ્રે કાળા રુદ્રાક્ષ ધારણ કરવા જોઈએ. હવે ઉપરોક્ત
 સ્વામિજીના વૈદિક વાક્ય પ્રમાણે સુત્રજનો વિચાર કરી લેશે કે
 સ્વામિજી તથા તેમના અનુયાયીઓ કેવા રુદ્રાક્ષ ધારણ કરે
 છે, અને તેમના પોતાના વચનાનુસાર તેમને કેવા ગણવા ?
 તે અત્રે લખવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી

વળી પૃષ્ઠ ૧૫ થી ૧૯ સુધી સ્વામિજીએ સવિસ્તર મહાત્મ્ય

(૨૭)

રૂદ્રાક્ષનું બતાવ્યું છે તે સંબંધી વિચાર કરીયું તો પૃષ્ઠ ૧૬ માં લખ્યું છે કે “ શિવ લોકે મહીયતે ” પૃષ્ઠ ૧૭ માં રૂદ્રાક્ષ ધારણા ઘાન્તિ રૂદ્રતામ્ ” પૃષ્ઠ ૧૮ માં લખ્યું છે કે “ રૂદ્ર લોકે મહીયતે ” પૃષ્ઠ ૧૯ માં “ રૂદ્રાક્ષ ધારણાવેષ સરુદ્રોન્નત્રસંશય ” “ સદેવત્વં શિવંવ્રજેત્ ” ઇત્યાદિ વાક્યોથી સુસ્પષ્ટ પ્રતીતિ થઈ શકે છે કે રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાથી શિવલોકની પ્રાપ્તિ એજ મુખ્ય ફળ છે માટે રૂદ્રાક્ષ ધારણ સહામ શિવ ભક્તોએ કે જેમને શિવલોકની પ્રાપ્તિની અભિલાષા છે તેમણેજ ધારણ કરવી જોઈએ. પરંતુ નિષ્કામ વિષ્ણુ ભક્તોને અર્થાત્ વૈષ્ણવ બ્રાહ્મણ-હિંદોને તેની આવશ્યકતા નથી પૃષ્ઠ ૨૦ માં મ્વામિષ્યે સાપ્રધાયિક આચાર્યેને ઉદ્દેશી તેઓશ્રીની યથેષ્ટ ભાષા વાપરી નિન્દા કરેલી છે તથા ટાઇટલપેજ ઉપર પણ “ દારાઘર્પણવાદિ ” શબ્દો વાપરેલા છે તથા આખા ત્રથમા તેમણે વૈષ્ણવોને તથા તેમનાં આચાર્યોને ઉદ્દેશી જ્યાં જ્યાં તેમની અભીષ્ટ ભાષા વાપરી છે તેનાં સંબંધમાં વિચાર કરીએ તો અમે એટલું જ કહીશું કે-

ददतु ददतु गाली गालिमन्तो भवन्तो ।

वयमपितदऽभावाद् गालीदानेऽसमर्थाः ॥

“ આપશ્રી ગાલી (બીભત્સ શબ્દો) ને શીલીકમાં રાખે વાવાળા છો, માટે આપશ્રી ભક્તે ગાલી પ્રદાન કરો ? પરંતુ અમારી પાસે તે (ગાલી પ્રદાન) શીલિક નથી તેથી અમે ગાલી પ્રદાન કરવા અશક્ત છીએ માટે ૨૦ માં પૃષ્ઠની સમીક્ષામાં “ પદ્મપુરાણ ” ઉત્તરખંડનાં ૨૬૩મા અધ્યાયના ૬૦ માં શ્લોકનો વિચાર કરવાં ભક્તોએ કરીએ છીએ.

પૃષ્ઠ ૨૨ માં નારાયણુ ભસ્માદિઃ ધારણુ કરે છે એમ બતાવવાની ચેષ્ટા કરેલી છે પરંતુ **ऊर्ध्वपुण्ड्रं शिवस्यैवं विष्णोः कुर्युश्च वै बुधा ॥** એ આચાર મયૂખના પ્રમાણાનુસાર શિવજીને તથા વિષ્ણુને ઉર્ધ્વપુઃ નિલકંઠ ત્રિહિત છે તથાપિ તેઓ ભસ્માદિઃ ધારણુ કરે છે એમ લખેલું સત્ય માનાએ તોપણ તેથી ગર્વિષ્ઠ મનવાનુ રૌવેને કાઢી જાગણુ નથી કેમકે “**पद्मपुराण**” ના ઉત્તરખંડમાં શ્રીવિષ્ણુએ રૂદ્રને આજ્ઞા કરેલી છે કે તમે મોહક શાસ્ત્રો બતાવો ? અને હું પણ તમેને પ્રગુણ જોઈ આ સૃષ્ટિ ઉત્તરોત્તર તેમ કરશે એ આજ્ઞાનુસાર કદાચિત્ તેઓ ધ્યાન કરતા હોય તો તેથી ભગવદ્ જ્ઞાનુ રહસ્ય સમજનારા આમોહ પામી રાહતા નથી

વળી પૃષ્ઠ ૨૩ માં આમિશ્ર લખે છે કે “**नाशुचिर्धारयेत्**” (અપવિત્રતા સમય રૂદ્રાલમાલા ધારણુ નહિ કરી જોઈએ) એ વાક્યાર્થનો આશ્રય કરીને અપવિત્રતા વ્યતિરિક્ત સમયમાં ધારણુ કરવું હમેશા નહિ ધારણુ કરવું એમ બોલે છે તે તુચ્છ છે કારણુ કે “**धारयेत् सर्वदा नर**” એના સંકેતમાં પ્રમાણુ નહિ હોવાથી હવે આ ઉપરથી સુજનનો વિચાર કરશે કે જો રીતે અપવિત્ર સમયમાં ધારણુ નહિ કરવાનું તેમજ સર્વદા એટલે હરેક સમયમાં ધારણુ કરવાનું રૂદ્રાલમાલા માટે પ્રમાણુ છે તેવીજ રીતે આમિશ્રનો પણ તુલસીકાષ્ઠમાલા માટે ઠ થા પૃથ્વી લખેલો બ્રહ્માડના નામથી આક્ષેપ પણ તુચ્છજ છે કેમકે ‘**अथैव क्षणं પણ तुलसीकाष्ठमालायां रहित होयतो ते विष्णु देहाद् गते છે.**” વિગેરે શ્રીશંકર વાક્યો સુરપદ છે. જુઓ આ મથના પૃષ્ઠ ૩૮-૩૯ તે શ્રીશંકર વાક્યને પણ માનવામાં રૌવેએ સંકેત નહિજ

રાખવો જોઈએ

હવે પૃષ્ઠ ૨૪-૨૫ માં ત્રય સમાપ્તિમા રૂદ્રાક્ષનું મહાત્મ્ય લખ્યું છે, તેનો ચાર કરીએ તો સુખપદ છે કે ૨૪ પૃષ્ઠમાં “ સન્નાયે શિવ પૂજકૈઃ ” એમ અતિમ વાક્યથી શિવપૂજકો-એજ ભસ્મ રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવું એવો નિર્ણય સ્વામિજીએજ લખ્યો છે અને ૨૫ પૃષ્ઠના અંતમા “ તે રૂદ્રલોકં ગચ્છન્તિ રૂદ્રેણ સહ મોદતે ” રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરનારા રૂદ્રલોકમાં જાય છે, રૂદ્રની સાથે હર્ષ પામે છે) એમ સ્વામિજીએજ પોતાના લેખથી છેવટનું વીલ પસાર કર્યું છે. તેથી સિદ્ધ થાય છે કે રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરવાનું ફળ રૂદ્ર લોકની પ્રાપ્તિ છે અને તેથીજ શિવલોકની અભિલાષા વાળા શિવપૂજક શૈવોએ તે ધારણ કરવું જોઈએ નિષ્કામ ભક્તોને તેની આવશ્યકતા નથી જાણે પ્રત્યેક મનુષ્યે પોતાના ઇષ્ટનું ચિન્હ ધારણ કરી તેની અનન્ય સેવા કરવી એજ સનાતન વૈદિક સિદ્ધાંત છે

સમીક્ષાનો હેતુ.

રૂદ્રાક્ષમાલા વિજયપત્રાકામા વસ્તુત સ્વામિજીએ એક વૈષ્ણુ પ્રમાણુ તુલસીકાષ્ઠમાલાના ખડન માટે આપી શક્યા નથી માત્ર ૪ થા પૃષ્ઠમા અપવિત્ર સમયે ધારણ કરવાનો નિષેધ બતાવવા જ્ઞાન કર્યો છે પણ તે તુચ્છ છે, કેમકે અડધો ટાણુ પણ ત્યાગ કરવાથી ત્રિમુદ્રોહી થવાય છે જુઓ આ અન્યતુ પૃષ્ઠ ૩૭-૩૮-૩૯,

આ ત્રય લખવાનો મુખ્ય હેતુ વૈષ્ણુવોના ભ્રમનિવારણાર્થ અને દુરામહી શૈવોના મર્વોપશમનાર્થ છે. કેમકે જ્યારે વૈષ્ણુવો ઉપર કાઠ કરીને આરોપ મૂકવામા આવે છે, તો શૈવસંન્યસીયે

પશુ શુદ્ધ રૂદ્રાક્ષને બદલે ભદ્રાક્ષ અને ચણીઓરના ઠળાયાનો ઉપયોગ નજલેવો જોઈએ કિંતુ શૈવ બ્રાહ્મણોએતો શ્રુતિ પ્રતિપાદિતશ્વેત એટલે ઘોળા રૂદ્રાક્ષજ ધારણ કરવી જોઈએ નહિ કે વેદમા શૂદ્રોને ધારણ કરવા આજ્ઞા કચેલી કાળી રૂદ્રાક્ષ ? કેમકે તે શૂદ્રોને માટે વિહિત છે,

આ ગ્રન્થ છપાવવાનો હેતુ.

રૂદ્રાક્ષમાળાવિજયપતાકાથી ગ્વામિજી સતોષ નહિ માનતા તા ૨૭-૭-૧૯૧૦ના રોજ સિદ્ધપુર મુકામે એક જાહેરખબર બજારમા ચોદાવી અને તેમા તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરની એ વૈદિક છે તે બાબતમા વેદનુ પ્રમાણ બતાવી સાબીત કરનારને ૩ ૧૦૦) ઇનામ આપવાનો આડબર કચો હતો, આ જાહેર ખબર પ્રકટ થતા તુરંતજ તા ૨૮-૭-૧૦ના રોજ ઉપરોક્ત જાહેર ખબરની સાથેજ બીજી જાહેર ખબર બજારમા વૈષ્ણવો તરફથી ચોદવામા આવી હતી અને તેમા વેદપ્રમાણ કયા કયા ગ્રન્થો માનો છે ? વિગેરે નિર્ણય પૂજવામા આવેલો હતો, પરંતુ ગ્વામિજીએ બ્રહ્મીભૂત થતા મુધીમા તેનો ખુલાસો બીલકુલ આપ્યોજ નથી તથાપિ ગ્વામિજીના દુરાગ્રહી અનુયાયીઓ ઉપરોક્ત જાહેર ખબરનો હવાલો આપી તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ વેદમા નથી એમ બતાવવાની વૃષ્ટતા કરતા હોવાથી તેઓના ગર્વોપશમનાર્થ, તેમજ તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ વેદવિહિત છે, તે વિષે વેદ, સ્મૃતિ, પુરાણ, તન્ત્રેતિહાસાદિમા સવિસ્તર વિધાન નિરૂપણ કરેલું છે, તથા વૈષ્ણવ બ્રાહ્મણાદિકાને સધ્યોપાસનાદિક કર્મ કરવા માટે તિલકમાલાની આવશ્યકતા છે તે બતાવવી આપણું એજ આ ગ્રન્થ છપાવવાનો મુખ્ય હેતુ છે

આ અન્ય છપાવવામાં થયેલો વિલંબ

આ અન્ય લગભગ સવત ૧૯૬૮ ની સાલમાં લખાયો હતો, પરંતુ “ એવાંતે બહુ વિગ્નાનિ ” અથવા “ શુભ કાર્યમાં સો વિગ્ન ” એ ન્યાયે સં ૧૯૬૯ ની સાલમાં આ અન્યના લેખકને શ્રીબદ્રિનારાયણની મહાયાત્રાએ જવાનું થયું હતું, અને ત્યાંથી આવી સં ૧૯૬૯ ના આશ્વિન કૃષ્ણ ૧૩ એ લેખકના માતૃશ્રીનો ગોસોકવાસ થયો, અને પૂજ્ય માતૃવિયોગના અસહ્ય કષ્ટ સાથે એક વર્ષ સુધી બદ્રિનારાયણનું પાણી લાગવાથી મહાન્ બિમારીમાં સમડાવું પડ્યું, બાદ સં ૧૯૭૧ ના માર્ગશીર્ષ શુક્લ પચમીએ અચાનક બેપેશબ્રાતા શાસ્ત્રીજી બ્રહ્મનિશકર હરિજીવન જોશીનું ગોસોક બંધન થવાથી માતૃવિયોગનું માતૃવિયોગના કષ્ટ સાથે અસહ્ય સંકષ્ટ આવી પડ્યું ધરમાં અન્ય કેટલા વડીલ નહિ હોવાથી તેમજ ઘરનો કાર્યભાર પોતાને શીર આવી પડવાથી પાઠશ્રુ, પુષ્ટિસાંપ્રદાયીક સંસ્કૃત પાઠશાળાના અધ્યાપક અને પુષ્ટિમાર્ગીય જ્ઞાનવર્ધક વૈષ્ણવ સભાના ઉપદેશક તરીકેની નોકરીનો પરિત્યાગ કરી સ્વકીયજીવન ઉમરેકમાં આવી રહેલું પડ્યું અને ત્યારબાદ સવત ૧૯૭૪ના માર્ગશીર્ષ શુક્લ ૧૧ એ લેખકનો ગૃહ ભંગ થયો, વિએરે ઠાણેને લીધે તેમજ કોઈ ઉદારચિત્ત વૈષ્ણવ સદ્ગૃહસ્થ તરફથી ઉત્તેજન નહિ મળવાથી આ અન્ય છપાવવામાં વિલંબ થયો છે, તેને માટે વૈચક-વૃન્દ આ અન્યના લેખકને પડેલી આપત્તિઓનો વિચાર કરી દરગુજર કરશે એવી આશા છે દશ્વરેચ્છા બહીયસી.

શ્રીશંકરાચાર્યજી સાથે આ અન્યના લેખકનો શાસ્ત્રાર્થ

ધીમાન્ માધવતીર્થ સ્વામિજીએ નિલકમાલા અવૈદિક છે અને

(૩૨)

તેનો બ્રાહ્મણોએ દૂરથી પરિત્યાગ કરવો એવો જે આક્ષેપ કર્યો હતો, તેના પ્રત્યુત્તરમાં મારા તરફથી “ દુર્ભતધ્વાન્ત ભાસ્કર ” નામનો ગ્રંથ છપાવી પ્રકટ કરી શ્વામિજીને મોકલાવ્યો હતો, તે મોકલાવ્યા બાદ અઢી વર્ષે મહારાજશ્રીની સ્વારી પાટણ મુકામે પધારી હતી, ત્યારે તે સળધી તેઓશ્રીએ મને નોટિસ આપી કે તુમજ મે તેનો પ્રત્યુત્તર આપી તે સળધી શાસ્ત્રાર્થ કરવા ખુશીથી તૈયારી બતાવી, અને સામાસામી નોટિમો અપાઇ છેવટે મે મારી મદ્દમાં પૂના કોલેજના પ્રોફેસર શાસ્ત્રીજી મગ્નલાલ ગણપતિરામ તથા શાસ્ત્રીજી વસંતરામ હરિકૃષ્ણ (“ વૈષ્ણવ ધર્મપતાકા ” ના તત્ત્રી) ને બોલાવ્યા અને તા. ૧-૧૨-૧૧ ના રોજ સભા ભરી ચેલેંજ આપી, સરકારી બંદોબસ્ત પણ મેં ફોજદાર સાહેબે કર્યો હતો, તથાપિ શ્વામિજી સભામાં નહિં પધારતાં પધરામણીમાં પધાર્યા, અને પોતાના ખાનગી માણુમેને સત્તા-ધિકારીને ત્યાં મોકલાવી સભા બંધ કરાવી તથાપિ મે તા. ૪ અક્ટોબર ૧૯૧૧ ના “ સાજવર્તમાન ” મા હાલમાં મોરબીસ્ટેટના અને તે સમયે પાલણપુર સ્ટેટના દિવાન સાહેબ પટવારીજી રણછોડદાસભાઈએ રૂ. ૫૦:૦ ની ભેટ ધરવા (શાસ્ત્રાર્થમાં જીતે તો) લખેલા લેખ ઉપર તેઓશ્રીનું ધ્યાન બેચુ પરંતુ તેઓશ્રી અહીંમૂત થતા સુંદરીમાં શાસ્ત્રાર્થ કરી શક્યાજ નથી તે વિષ સંવિન્ન હકીકત મારી તરફથી પ્રકટ થયેલ “ વિજય પત્રિકોન્મૂલન કુઠાર : ” વાચવાથી ખાત્રી થશે

લેખકનો સિદ્ધાન્ત

શ્રદ્ધાં માગ્યતે શાસ્ત્રે નિન્દામન્યત્ર ચાપિ હિ ॥ ભગવત

શાસ્ત્રમા શ્રદ્ધા રાખવી, અને અન્યની નિન્દા નહિ કરવી એજ અમારૂં મન્તવ્ય છે, અને તેથીજ આગ્રન્થમા અમોએ માત્ર ઉચિત અને સપ્રમાણુ “યજ્ઞાનુરૂપોબલિઃ” એ ન્યાયને પણ સપૂર્ણ રીતે અનુસર્યા શિવાય સમીક્ષાજ કરી છે કેમકે નાગેશ્વર સહિતામા કહ્યું છે કે- શિવાગમે દીક્ષિતૈસ્તુ ધાર્યં તિર્થક્ ત્રિવુણ્ડકં ॥ વિષ્ણવાગમે દીક્ષિતૈસ્તુ ઊર્ધ્વપુંડં વિધારયેત્ ॥ શિવસ પ્રદાયતી દીક્ષાવાળા શૈવબ્રાહ્મણાદિકોએ આડું ત્રિપુડૂ તિલક અને રૂદ્રાક્ષમાલા ધારણ કરવી. અને વૈષ્ણવ અપ્રદાયતી દીક્ષાવાળા વૈષ્ણવ બ્રાહ્મણાદિકોએ ઉર્ધ્વપુંડૂ તિલક અને તુલસીકાંઠમાલા ધારણ કરવીજ જોઇએ એ પ્રકારે પ્રાચીન શાસ્ત્રકારોનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે તથાપિ પોતપોતાના અપ્રદાયના દુરાગ્રહને લીધે એકબીજાના સાપ્રદાયીક ચિન્હ કે જે વિજય વાવટા કે ગણાય છે તેને અવૈદિક બતાવી ધમ્મર વૈમતમ્ય ઉત્પન્ન કરવું એ સજ્જન મનુષ્યોનું કર્તવ્ય નથી કિંતુ પોતપોતાના અપ્રદાયને અનુસરીને કર્તવ્ય પરાયણ થઇ ઐક્યતા કરી કુસંપના કડવાળીજને તિલાંજલિ-પ્રદાન કરી સનાતન વૈદિકધર્મની વિજયપતાકા ફરકાવી સ્વધર્મની વૃદ્ધિ કરવી એજ શિષ્ટપુરુષોનું કર્તવ્ય છે અને એજ લેખકની સિદ્ધાન્ત છે

વૈષ્ણવ વૃન્દને નિવેદન

આપણે જ્યારે જ્યારે પ્રાચીન ભકતોનું અવલોકન કરીએ છીએ ત્યારે તેમના હિપર પડેલી વિપત્તિઓને વાચતા ખરેખર અધર્મ ઉત્પન્ન થયા શિવાય રહેતું નથી. ભગવદ્ ભક્ત કૃપા અને પ્રહસીદ

ઉપર પડેલી વિપત્તિઓ કયા સહૃદય મનુષ્યના ચિત્તને મતમ કરતી નથી ? ભક્ત નૃસિંહ અને મીરાં તથા પાંડવો અને દ્રૌપદિ ઉપર પડેલી અસહ્ય આપત્તિઓ કયા પ્રાણીના નેત્રમાયી અશ્રુબિન્દુઓ પડાવતી નથી ? શ્રીગોકુલનાથજી મહારાજના સમયમાં ચિદરૂપનું તોફાન અને શ્રીગોવિંદ મહાપ્રભુના સમયમાં લક્ષ્મણગિરિનું તોફાન કયા સહૃદય મનુષ્યના ચિત્તને અધીર મનાવતુ નથી ? તેવીજ રીતે કલિયુગના “ કલકપ્રિય ” કહેવાતા શ્રીમાન્ શ્રીશંકરાચાર્ય માધવતીર્થજીનો ઉપદ્રવ પણ વૈષ્ણવ આઘાત્માદિકોને દુઃખ દેવામાં બાકી રહેો નથી આ પ્રમાણે ભગવદ્ ભક્તોના વિરોધીઓ સદૈવ તેઓની સાથેજ ઉત્પન્ન થતા આવે છે પ્રથમતો અન્તઃશત્રુઓ ભગવદ્ ભક્તોને બાધા આપ છે, પરંતુ ત્યારે તેઓનું ભક્તિરૂપ રાસ્ટ્રદારાવિચ્છેદ થાય છે ત્યારે બાહ્યશત્રુઓ ઉપદ્રવો ઉઠાવે છે જે ભક્ત વિવેક, ધૈર્ય, અને આશ્રયનું સારી રીતે અવલંબન કરી સ્વકર્તવ્ય પરાયણ રહેતો ભગવાન્ તેની દૃઢ અને અનન્યનિષ્ઠાને જોઈને તેને સ્થાનંદનું દાન કરી નિરાનંદત્વને નષ્ટ કરે છે માટે વૈષ્ણવોએ આવા ઉપદ્રવોથી નિરૂત્સાહ ન થતાં ઉપદ્રવ કરનારાઓનો આભારમોની અધર્મ નિષ્ઠ રહેવું જોઈએ કેમકે આવા ગ્રન્થોનો લાભ, એ તેમના ઉપદ્રવનેજ આભારી છે આ ગ્રન્થ આઘન્ત અવલોકન કરી કર્તવ્ય પરાયણ થઈ લાભ લેવા વૈષ્ણવ બંધુઓને મારી નાંખ લલામણુ છે.

ઉત્તેજક તથા સહાયકોનો ઉપકાર

કુડી શહેરમાં કોઠારીનું કુટુંબ સુપ્રસિદ્ધ છે, આ પ્રખ્યાત કુટુંબમાં જન્મેલા સ્વધર્મ પરાયણ શ્રીમાન શેઠજી બાપુલાલ ઇશ્વરદાસ કોઠારી કે જેઓની મુંબાઈમાં સુતરની દુકાન છે. આ શેઠજીને ત્યાં સંવત ૧૯૭૬ ના જ્યેષ્ઠમાસમાં શાસ્ત્રીજી મણિશંકર હરિનારાયણભાઈના આગ્રહથી શ્રીમદ્ ભાગવત અષ્ટોત્તર શતપારાયણ સમારંભ સમયે મારે જવાનું થયું હતું. શેઠજી તરફથી સ્ટેશનરોડ ઉપર એક બંગલો બંધાવી આસપાસ બગીચો બનાવવામાં આવ્યો છે. આ રમણીય સ્થળમાંજ પારાયણ સમારંભ પણ થયો હતો, શેઠજીનું કુટુંબ મેમાણુ, ઉદાર અને ભગવદ્ધર્મ પરાયણ છે. તેમજ શેઠજીની ઉદારવૃત્તિ, પરોપકાર પરાયણતા, તથા સ્વધર્મનિષ્ઠા પ્રશંસનીય છે. શેઠજીની પાસે પ્રસંગ વશાત્ વાતચિત્ત થતાં “શ્રીતુલસીકાવ્યમાલ્યા વિજયપતાકા” નો ગ્રંથ પ્રદર્શિત કરતાં તે ગ્રંથ છપાવવા માટે આર્થિક મદદ આપવા શેઠજીએ ચોતાની ઉત્કૃષ્ટ ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી અને તેમના ઉત્તેજનથીજ આ ગ્રંથ

પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે જેથી તેમનો ઉપકાર અત્રે માની આગ્રન્થનો લાભ લેવા સર્વને લક્ષ્યમાણ કરી શેઠજીને શુદ્ધ અન્તઃકરણથી શુભાશીષ અર્પણ કરે છું.

૨ આગ્રથના પ્રાગ્ ભમા “તુલસીમાલોપનિષદ” આપવામાં આવ્યું છે તે મારા સન્મિત્ર ગોલોકવાસી પુરાણી બલદેવદાસ ગોવર્ધન-દાસ કપડવણ્જી નિવાસી તરફથી પ્રાચીન હસ્ત લિખિત ગ્રંથ ઉપરથી મને મળ્યું છે તેથી તે સદ્ગતનો અત્રે ઉપકાર માનુ છું.

इस ग्रन्थारम्भमें “तुलसी उपनिषत्” दिया है, सो श्रीमान् वे शा सं. गोकुलस्थ भट्ट त्रिगृह गोवर्धनशर्मा की सूचनासूं प्राप्त भयाहै अतएव उन महाशयका उपकार प्रदर्शित करताहूं.

इस ग्रन्थमें “श्रीतुलसीउपनिषद्” दियाहै और चारों वेदोंका प्रमाण दिया गयाहै सो उपनिषद् वंशीधरीय टीका सूं उद्धृत करके और वेदोंको श्रुतियो श्रीरामपटलसूं उद्धृत करके औरभी १०८ उपनिषदादि सहायक ग्रन्थ भेजनेवाले पो० देऊरीया जि० गाजीपुर के श्रीगोपाल कार्यालयका मैनेजर बाबू रामचारेन्नराय सज्जन महाशयका उपकार भी अविस्मरणीयहै अतएव उन महाशयका उपकार शुद्ध अन्तःकरणसे मानता हूं.

આ ગ્રન્થ લખવામાં સહાયકર્તા મારા પરમમિત્ર પેટલાદ સરકારી તસ્કર પાઠશાલાના મુખ્ય અધ્યાપક વે० શા० સ ૦

શાસ્ત્રીજી મણિશંકર લાધશંકર પાઠેકનો તથા આ અન્યમા શ્રીગિરિધરજી મહારાજનો શાસ્ત્રાર્થ આપવામા આવેલો છે તે પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથ ઉપરથી મારા સન્નિધ સુખેડા બાલકૃષ્ણ સંસ્કૃત પાઠશાલાના માજી અધ્યાપક ઉમરેઠ નિવાસી શાસ્ત્રીજી વાસુદેવ જ્યેષ્ઠરામ તરફથી મળ્યો છે તે બદલ તેમનો એમ બંને મહારાજોનો ઉપકાર માનું છું.

આ અન્યમા મૂકેલા મહારાજશ્રીઓના બ્લોક માટે ફોટાઓ તથા કેટલાક ગ્રંથોની મદદ આપ્યા બદલ દેશાઈ લલિતુલાલ છગનલાલનો તેમજ આ ગ્રંથનુ નિયમીત, સફાઈદાર અને સુદર કામ કરી આપ્યા બદલ તથા કિમતી સલાહ આપી તાકીદે કામ આપ્યા બદલ શ્રી સમ્બતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના પ્રોપ્રાઇટર શ્રીમાન ત્રિવેદી રતીલાલ બાલકૃષ્ણનો તથા નવો બ્લોક કરી આપી ઉપકૃત કરનાર શ્રીચુત સુતરીયા અ'બાલાલ મનસુખનો અત્રે ઉપકાર પ્રદર્શિત કરી આ ગ્રંથ આલન્ત આવલોકન કરવા વાંચકવૃન્દને લલામણુ કરી હસની માફક “નીરક્ષીરન્યાય” થી એટલે હંસ જેમ પાણીમા મળેલા દૂધમાથી દૂધ ગ્રહણ કરી લેછે તેમ માર ગ્રહણ કરવા વિનંતિ કરી આ ઉપોદ્ધાતનો ઉપસહાર કરી વિરમુ છુ રાતે શુભમસ્તુ સર્વેષામ્ ॥

સત્પક્ષપાતિનો હંસા નૂનં નાલીક વલ્લભાઃ ॥

ગુણં ગૃણંતુ મા વોષં નીર ક્ષીર વિવેકિનઃ ॥૧॥

શ્રીકૃષ્ણમવન, ઉમરેઠ
શ્રીવલ્લભાજી ૪૪૬
કાં ૦ શુ ૦ ૮ ગોપાષ્ઠી

લે ૦ સર્વસજ્જન દિતૈષી—

કાશીસ્થરાજકીય પ્રધાન સંસ્કૃત પાઠશાળા

(ગવર્મેન્ટ કૉલેજ) પરીક્ષોત્તીર્ણ.

પણિડત શ્રીહરિજીવનાઢ્ઢજ

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ જોશી

શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય પ્રણીત

શ્રીસુખેાધિની (રાસપંચાધ્યાયી) ગુજરાતીમાં

ભાગ ૧ લેા.

સરળ ગુજરાતીમાં ટિપ્પણ, તથા વિવેચન તેમજ મનનીય
ઉપોદ્યાન સહિત, સચિત્ર કિં ૩ ૧-૪-૦ પોષ્ટજી બુદ્ધ

લખેા -જેઠાલાલ ગોવર્ધનદાસ શાહ એમ. એ.

માડવીની પોળમાં-શેડની પોળ, પીપળાવાળેા ખાચેા અમદાવાદ
ભાગ ૬૦ ભાગ ૨ ને અને ભાગ ૩ હવે પછીથી, પ્રથમ ભાગના આલોકનજ
પછીના ભાગ મળી શકશે

તુલસી વૃક્ષથી તુલસીદલ ગ્રહણ કરવાનેા મત્ર-

તુલસ્યમૃતજન્માસિ સદાત્વં કેશવપ્રિયા ॥

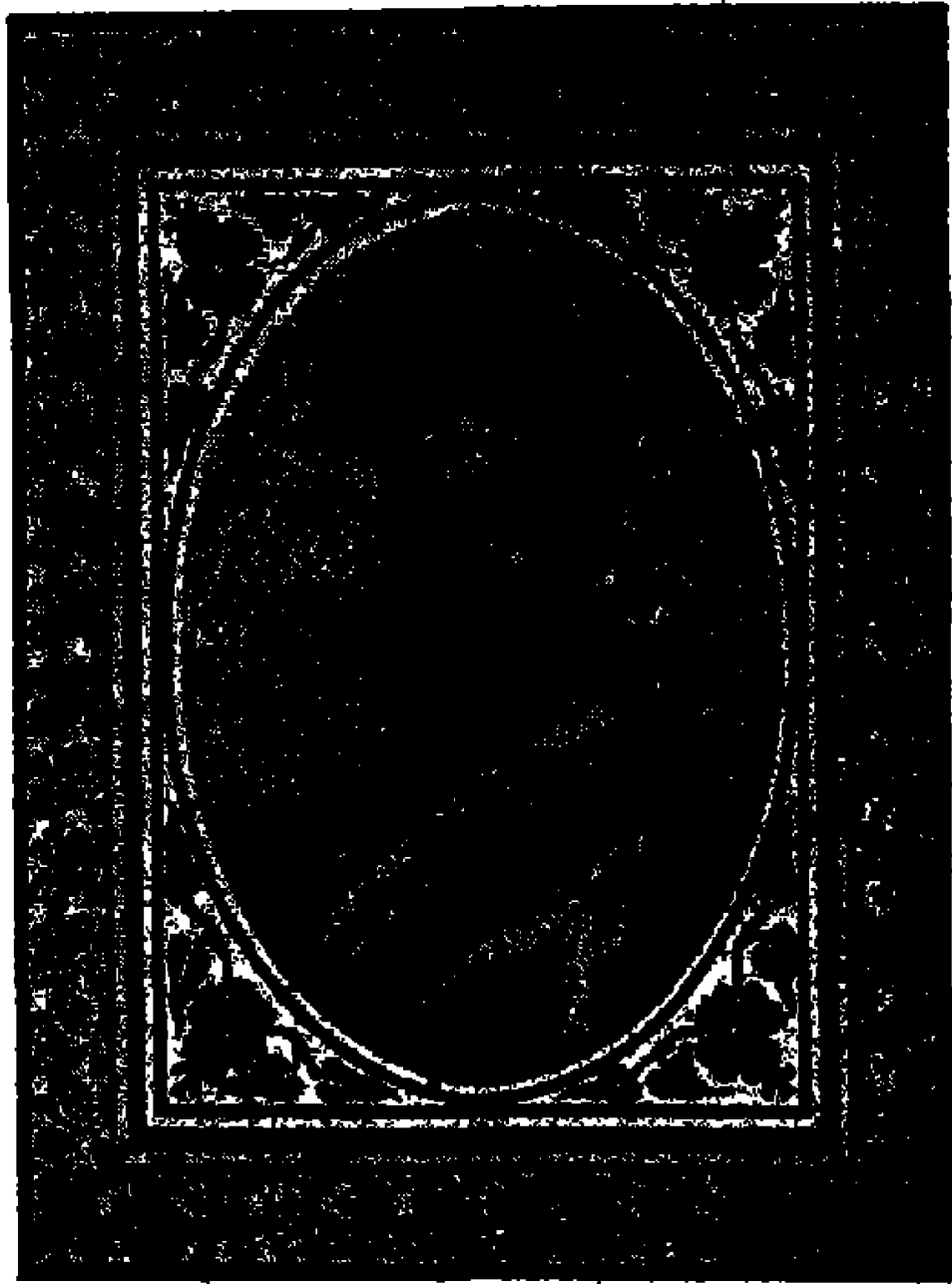
કેશવાર્થે ચિનોમિ ત્વાં વરદા ભવ શોભને ॥૧॥

ત્વદક્લસંસર્વૈઃ પત્રૈ પૂજયામિ યથા હરિમ્ ॥

તથા કુરુ પવિત્રાક્લિ કલૌ મલવિનાશિની ॥૨॥

આન્હિક સૂત્રાવલિ પૃઠ ૨૧૪ મા નારદ વાક્ય છે કે-વિષ્ણુ
ભગવાનને સમર્પણ કરેલુ (પ્રસાદી) તુલસીદલ ભોજન કર્યા પછી
જે ગ્રહણ કરે છે તે તત્કાલ શુદ્ધ થાય ૭, અને તેને સેા ચાદ્રાયણથી
અધિક પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ શર્મા

“श्रीतुलसीकाष्ठमाला विजयपताका” ना लेखक

**“श्रीशुद्धाद्वैत भूषण” ऊमरेठ ग्राम निवासी
शास्त्री ज्येष्ठाराम हरिजीवन जोशी**

श्री कृष्णायनमः ॥
श्री गोपीजनवल्लभायनमः ॥
श्रीमदाचार्यचरणकमलेभ्योनमः ॥

श्री तुलसीकाष्ठमाला विजयपताका

अथ मंगलाचरणम्

गीतिः -

नत्वा बालमुकुन्दं, श्री ज्येष्ठाराम शशिणा सम्यक् ॥

श्रीतुलसीकाष्ठमाला विजयपताका विरच्यते हि मुदा ॥१॥

शुद्धाद्वैत सनातन वैदिक धर्म विजयस्तम्भ मौलौ ॥

श्रीतुलसीकाष्ठमाला विजयपताकाय भारते स्फुरतु ॥२॥

શાર્દૂલવિક્રીડિતમ્-

માયાવાદમહાન્ધકારતરાણેઃ પ્રોથત્પ્રતાપાનલ ।

પ્રજ્વાલીકૃતદુર્મતદ્રુમવનો દુર્વાદદાહોદયતઃ ॥

કાર્યાકાર્યવિચારચારુચતુરપ્રજ્ઞૈકમક્તપ્રિયઃ ।

શ્રૌતસ્માર્ત નિરૂપકો વિજયતે શ્રીવાક્યપતેર્વાક્કણ ॥૩॥

શ્રી આલમુકુન્દ ભગવાનને નમસ્કાર કરીને શ્રી જ્યોત્સ્નાગમ માન્વિએ સારી રીતે “શ્રીતુલસી ડાટમાલા વિજયપાના (નામનો અર્થ) સર્વ વિસ્તારપરંક ગ્રંથાય છે ॥૧॥

શ્રીશુદ્ધાદ્વૈત સનાતન વૈદિક ધર્મરૂપી વિજય પાના ઉપર આજે ભાગ્યપરંમા શ્રી તુલસી ડાટમાલાના વિજયરૂપી ' રત્ન કુન્દો અર્થાત જય પામો ॥૨॥

માયાવાદરૂપી મોટા અધકારનો નાશ કરવામા અર્થરૂપ, પ્ર-ટ થતા પ્રતાપરૂપ અગ્નિથી જેમણે દુર્મતરૂપ દુષ્ટોનુ વન આગી નાખ્ય છે, દુર્વાનો દાહ કરવામા જે ઉદય છે આ કળા યોગ્ય છે અને આ કળા યોગ્ય નથી એવો વિચાર કરવામા ચતુર જેઓની બુદ્ધિ છે એવા અનન્ય ભક્તોને જે પ્રિય છે અને શ્રુતિ પ્રતિપાદિત તથા ભ્રુતિ પ્રતિપાદિત ધર્મનુ (નિયત્વાદિક અથોમા) યથાર્થરૂપ બતાવીને નિરૂપણ કરનાર એવો વાણીના પતિરૂપ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીની વાણીનો કણ (લેશ) સર્વ કળા વિગેયજય કરી રહ્યો છે ॥ ૩ ॥

॥ श्री कृष्णाय नमः ॥

॥ श्री गोपीजनवल्लभाय नमः ॥

॥ श्रीमदाचार्यचरणकमलेभ्यो नमः ॥

श्री तुलसीकाष्ठमाला

विनयपत्रिका

अथ श्री तुलसीमालोपनिषद्

ॐ नमस्तुलस्यै । सनत्कुमारस्त्रिविधिनोपपन्नं-
प्रच्छ तन्नारदोदेवर्षिः । प्रब्रूहि मे तुलसीकाष्ठमाला
कथन्धार्या किम्फलं कश्चकालः कोविधिः कारीतिः
॥१॥ सनत्कुमारः प्रोवाच तस्मै मुनये नारदाय ।
त्वस्मै पुरातनस्तोविधाया यथोपदिष्टं तुलसीमहत्त्वम्
॥२॥ देवीन्द्रभानस्तुलसीमहात्मा विष्णुप्रियांसर्व-

पापापहन्त्रीम् ॥ समस्तपापानिविधूयसद्यः परा-
 त्परम्पदमन्तेप्रयाति ॥३॥ श्रीम-तुलस्यास्तुलसी-
 काष्ठदाम्नि प्राणान्प्रतिष्ठाप्यविधिम्ब्रजानन् ॥
 तान्धारयेत् सर्वपापापहन्त्यै श्रेयःप्राप्त्यै चापि ना-
 री नरो वा ॥ ४ ॥ कण्ठादिषु श्रीतुलसीन्दधानाः
 विष्णोःपदंतत्परममयन्ति ॥ विष्णुप्रियाम्बिष्णु-
 लक्ष्मीसमानां किं किं फलं नाप्नुवन्तीहलोके ॥५॥
 योहवै तुलसीं कण्ठे धारयन् जपति ध्यायति
 पूजयति विष्णुं सपरस्य प्रियो भवति । सपुण्य-
 भाग्भवति । सपापीयानप्यपापीयान्भवति । सश्रू-
 णहाप्यश्रूणहाभवति । सवीरहाप्यवीरहाभवति ।
 सस्तेनोप्यस्तेनोभवति । ससुरापोप्यसुरापोभवति ।
 स सर्वं महापातकौऽपि पातकैर्विमुक्तोभवति । न

(३)

ह वै तुलसीपत्रमालामशुचिर्वहेत् । न ह वै तुलसी-
पत्र मालान्धृत्वा मूत्रपुरीषेतूत्सृजेत् । न स्नायान्न
भुञ्जीयात् ॥ अथ हैतामुपनिषदन्मपरशिष्याय-
ब्रूयात् न नास्तिकाय नानृजवे नासूयषे न शठाय
नाऽशान्ताय नाऽदान्ताय नाऽसमाहिताय प्रब्रूयात्
ज्येष्ठपुत्राय । परांतामुपनिषदम्प्रातरधीयानोरा-
त्रिकृतम्पापं नाशयति । स विष्णुलोकं गच्छति ।
य एवं वेद । य एवं वेदेति ॥

इत्यथर्ववेदोक्त तुलसीमालोपनिषद् ॥

अथ श्री तुलसीमालोपनिषद्

भाषान्तर

ॐ श्री तुलसीशुने नमस्कार-हो. विधिपूर्वकं समीपमा-
ग्निराजमान थयेला सनकुमारने ते देवर्षि नारदशु. पूछवा
लाया के तुलसीकाष्ठमाळा डेवी रीते धारण करवी ? ते धारण

(૪)

કરવાનું શુ ક્ષણ છે ? અને તે ધારણ કરવાનો કયો સમય છે ? શો વિધિ છે ? શી રીતિ છે ? ॥૧॥ તે નારદ મુનિને મનકુમાર અત્યંત હર્ષસહિત પૂર્વે બ્રહ્માજીએ પોતાને શ્રી તુલસીજીનું મહાત્મ્ય જેવી રીતે વર્ણન કર્યું હતું તેવી રીતે વર્ણન કરવા લાગ્યા ॥૨॥ જે મહાન્ પુરૂષ વિષ્ણુભગવાનને પ્રિય, સર્વ પાપોને નાશ કરવાવાળા દિવ્ય શ્રી તુલસીજીને અર્થાત્ તુલસીકાષ્ઠમાલાને ધારણ કરે છે તે વાંચક સર્વ પાપોને પરિત્યાગ કરીને અન્તે શ્રેષ્ઠથી શ્રેષ્ઠ એવા સ્થાનને પ્રાપ્ત થાય છે. ॥૩॥ કલ્યાણ પ્રાપ્તિને માટે સ્ત્રી અથવા પુરૂષે પણ તુલસીકાષ્ઠમાલાને વિષે શ્રી તુલસીજીના પ્રાર્થોને સ્થાપન કરીને વિશેષે કરી ધારણ કરવાનો વિધિ જાણીને સર્વ પ્રકારના પાપોને દૂર કરવા માટે તે તુલસીકાષ્ઠમાલાને અવશ્ય ધારણ કરવીજ જોઈએ ॥૪॥ કઠાદિક સ્થાનોમા શ્રી વિષ્ણુભગવાનને પ્રિય અને વિષ્ણુ ભગવાનનાં પત્ની લક્ષ્મીજીને સમાન એવા શ્રી તુલસીજી અર્થાત્ તુલસીકાષ્ઠમાલાને જેઓ ધારણ કરે છે તેઓને આ લોકમાં શુ શુ ક્ષણ પ્રાપ્ત થતું નથી ? અર્થાત્ સર્વ ક્ષણ પ્રાપ્ત થાય છેજ ॥૫॥ જે તુલસીકાષ્ઠમાલાને કઠમા ધારણ કરીને જપ કરે છે, ધ્યાન કરે છે, પરબ્રહ્મ વિષ્ણુનું પૂજન કરે છે તે નિશ્ચય પરબ્રહ્મ આનન્દકન્દ શ્રી કૃષ્ણચન્દ્રને પ્રિય થાય છે, તે પાપીષ્ઠ હોય તો પણ પાપથી નિર્મુક્ત થાય છે, તે ગર્ભહત્યા કરનાર હોય તો પણ

(૫)

ગર્ભહત્યાના દોષથી નિર્મુક્ત થાય છે, તે વીર પુરૂષને મારનાર હોય તો પણ વીર પુરૂષની હત્યાના દોષથી નિર્મુક્ત થાય છે, તે ચોરી કરનાર હોય તો પણ ચોરીના દોષથી નિર્મુક્ત થાય છે, તે સુરાપાન કરનાર હોય તો પણ સુરાપાનના દોષથી મુક્ત થાય છે, તે સર્વ પ્રકારના મહાપાતકવાળો હોય તો પણ સર્વ પ્રકારના મહાપાતકોથી છુટી જાય છે

તુલસીપત્રમાલાને અપવિત્ર સમયમાં ધારણ નહિ કરવી જોઈએ, તુલસીપત્રમાલાને ધારણ કરીને મૂત્રપુરીષોત્સર્ગ (શૌચાદિક) નહિ કરવું જોઈએ, સ્નાન નહિ કરવું, ભોજન નહિ કરવું આ ઉપનિષદ્ વિદ્યા ખીજના શિષ્યને ઉપદેશ નહિ કરવી, નાસ્તિકને ઉપદેશ નહિ કરવી, મત્સરવાનને ન કહેવી, ઇર્ષ્યાવાનને ન કહેવી, શઠને ન કહેવી, શાન્તિ વિનાના ને ન કહેવી, જીતેન્દ્રિય ન હોય તેને ન કહેવી, સાવધાન ન હોય તેને આ વિધાનો ઉપદેશ ન કરવો, આ વિધાનો ઉપદેશ મોટા પુત્રને કરવો આ ઉપનિષદ્ વિધાનો પ્રાત કાલમાં જે પાઠ કરે છે તે રાત્રિએ કરેલા પાપને નાશ કરે છે, સાયકાલે જે પાઠ કરે છે તે દીવસે કરેલા પાપનો વિનાશ કરે છે, એ પ્રકારે જે જાણે છે, એ પ્રકારે જે મહાત્મ્યને નિશ્ચય જાણે છે, તે પરબ્રહ્મ વિષ્ણુના લોકમાં પ્રાપ્ત થાય છે. ॥

॥ इत्यथर्ववेदोक्ततुलसीमालोपनिषद्समाप्ता ॥

॥ अथ श्री तुलस्युपनिषत्प्रारभ्यते ॥

नमः श्रीकृष्णाय । नि श्रेयसारण्यविविधाविचित्रानन्त
परिजातादिपुष्पामोदानन्दाहीश्वरहृदयानन्दरूपाह्वया मनो-
न्मा सुन्दर्यैवामूत् ।

श्री कृष्णपरमात्माने नमस्कार હો નિ શ્રેયસ અરણ્યમા
ઉત્પન્ન થયેલા અનેક પ્રકારના ચિત્રવિચિત્ર પારિજતાદિ વૃક્ષોના
અનેક પુષ્પોના સુગંધથી આનંદ પામતા શ્રીમત્પરબ્રહ્મ
પરમાત્માના હૃદયના આનંદરૂપ હૃદયગમ અને મનને આનંદ
આપનાર સુન્દરી (તુલસી નામે) હતા (બ્રહ્માડપુરાણાન્તર્ગત
અતુર્થ ઉપસહાર પાઠના ૧૬ અધ્યાયમા સમુદ્રમથન પ્રસંગે
તુલસીજીની ઉત્પત્તિનું વર્ણન કરેલું છે, તેમ તે સમયે સ્થાન
પણ પરમાત્માએ સ્વકીયહૃદયારવિંદમા આપેલું છે)

તાંસપત્ની બ્રહ્મમહિષી અમૃષ્યમાणा शशाप । “ त्वंज-
डाभवेति ” ॥ सा वृक्षरूपामगवत्करस्थिता दिव्यपरिमला

બ્રહ્મમહિષીએ તે પોતાના સપત્ની છે એમ જાણી તેમના
ઉપર ઈર્ષ્યાભાવથી શાપ આપ્યો કે “ તમે વૃક્ષ થાઓ ” આ

ગાપ થતાની સાથે તે વૃક્ષરૂપે દિવ્ય પરિમલથી યુક્ત થઈને
ભગવાનના કરકમલમા સ્થિર થયા.

તપસ્યન્તીં હિયમાણાં શિરસાધારયામાંત્યુદાનેસ્થાપેતવાન્

તપ કરતાં ને શઙ્ખાતાં તુલસીજીને હુ પોતે માર
મસ્તક ઉપર ધારણ કરીશ એમ વિચારીને તેમને વિરામપદ
પ્રાપ્ત કરાવવાની ઇચ્છાથી પોતાના ઉદાન (બગીચા) માં
સ્થાપન કર્યાં.

પરબ્રહ્મપત્નીં સ્વશક્તિભે. પરિવૃંહિતાં સપરિકર દિવ્યા
ભરણમૂષિતાં વિચિક્રોડિષયોદાનમાગતાં હિ તચ્ચરણનૂપુરઘ્વ
ન્યુદ્ગવાપ્રમદોત્તમા તત્સ્વરૂપં હિ ધ્યાત્વોપચારૈર્દિવ્યપરિમલ
કમલજા તુલસીમહાહારૈઃ સ્પર્શો પ્રાપ્ત્વાં સા ધનામ ॥ ૬

એકદા સ્વશક્તિથી પરિવૃત્ત થયેલા ને પરિજનાદિથી તે
દિવ્ય આભૂષણથી ભૂષિત થયેલા તેમ કીડા કરવાની ઇચ્છાથી
પૂર્વ કથિત ઉદાનમા પ્રાપ્ત થયેલા તે પરબ્રહ્મપત્નીને તેમના
જ ચરણધૃતનૂપુરકૃત શઙ્ખથી ઉદ્ભવ પામેલાં ઉત્તમોત્તમ
પ્રમદાએ તેમના (પરબ્રહ્મપત્નીના) રૂપનુ ધ્યાન કરીને દિવ્ય
સંગ્રહથી યુક્ત તુલસીશ્રવિત હારોથી તેમની પૂજા કરીને
પ્રણામ કર્યાં.

સાહોવાચ । ત્વચ્છેમુષીસમુત્થિતાં હિ દિવ્યગુણ જ્વાલાં

(૯)

માં સ્થિયં સમાતરં વૈકુણ્ઠ માહેષીપ્રિયા નિવેશયામીત્યન્તર્હિતા॥

તે બોલ્યાં—ત્વદ્વીય પ્રજ્ઞાથી ઉત્પન્ન થયેલાં, દેવતાઈ ગુણ-
ગણથી પ્રદીપ્ત થતા અજવાળાને તેમની જનની સાથે જ
વૈકુઠપ્રિય મહિષીને પદે સ્થિત કરૂ છું એમ કહીને તે પાતે
અન્તર્ધ્યાન થઈ ગયા

एकदाध्यायन्ती स्ववाक्योद्भवा गायन्ती वीणाकणिता-
ब्जहस्ता त्वदन्तिके भगवन्तं दृष्ट्वा प्रणम्य स्थितवतीति ॥

એક દિવસ ધ્યાન કરતા ને પોતાની વાણીથી ભગવદ્-
ગુણુભાન કરતા ને વીણાથી શાબ્દાયમાન હસ્તકમલવાળા તે
તુલસી પોતાના સાનિધ્યમા સ્થિત રહેલા શ્રીમદ્ભગવાનને
જોઈને પ્રેમપૂર્વક પ્રણામ કરી ઉભા રહ્યા

सर्वज्ञःसपुत्रिकांप्रेक्ष्योवाच । त्वं का किमर्थमागतासीति
लीलयापृच्छन्तं हि देव्युवाच । त्वच्छक्त्युद्भवाहं त्वत्कैकर्य-
मिच्छामीत्यर्नानमत् ॥

તે સર્વજ્ઞે તેમને પુત્રીસહ વર્તમાનને જોઈને 'પૂછ્યું' કે
તુ કોણુ ? ને શા માટે આ ઉદ્યાનમા આવેલી છે ? આ
પ્રમાણે પ્રશ્ન કરતા ભગવાનને દેવી કહેવા લાગ્યા કે— હે
પ્રભો ! તમારી શક્તિથી ઉત્પન્ન થયેલી હું કેવળ તમારા
દાસત્વને આહુ છું એમ કહી પ્રેમપુર મર પુન પુન નમન
કરવા લાગ્યા.

(૯)

તત્પુત્રિકાં ભક્તે હરિચલ્લભાં કારયમાસ । इदंमन्त्रं ह वै
તુલસ્યસંસ્કૃતં પુરુષારાધનાનર્હં ભવતિ । ન તેન વિષ્ણુઃ પ્રીણાતિ
તસ્માત્તુલસીમિશ્રિતં સમર્પણં કુર્યાત્ । તુલસી રહિત નિવેદિતં
યો ભુંક્તે સ કિલ્બિષં સર્વં ભુજ્ઞાન પાપીયાન્મવતિ । સ
સર્વે લોકે ગર્હિતો ભવતિ કૃષ્ણે અમક્તો ભવતિ અમક્તો
ભવતીતિ ॥

ॐ शान्ति शान्ति शान्ति ॥

પરમ દયાળુ પરમાત્માએ તેમની પુત્રી ભક્તિને શ્રીહરિની
વલ્લભાના પદે સ્થાપ્યાં બાદ આ સમગ્ર અન્ન તુલસીનાથી
વિરહિત હોય તો તે અશુદ્ધ થાય છે, ને પરમપુરુષ પરમા-
ત્માની સેવામાં અન્ન અયોગ્ય થાય છે, તેમ તે અન્નથી
પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પણ પ્રમત્ત થતા નથી માટે તુલસી સહિત
અન્ન નૈવેદ્ય (ભોગ) માં સારી રીતે અર્પણ કરવું, વગર
તુલસીએ નિવેદન (નૈવેદ્ય) કરી જેઓ ભોજન કરે છે તેઓ
પોતાં પાપ માત્રને આરોગે છે ને તેઓ પોતાં મહાપાપી થાય
છે, તે સર્વ લોકમાં નિન્દાય છે, તેમ પરબ્રહ્મ પરમાનન્દ
આનન્દકન્દ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનો અભક્ત થાય છે, અભક્ત થાય
છે અભક્ત થવાથી તેમની કૃપાનો પણ અપાત્ર થાય છે આ
વાત પદ્મપુરાણના પહેલા મુદ્રિ ખંડના ૬૧ માં અધ્યાયમાં
વિસ્તારથી પ્રતિપાદન કરેલી છે ॥ ૐ તત્મત્ ॥

(૧૦)

અથ શ્રીરામપટલાન્તર્ગત શ્રુતયઃ—

ૐ યો વૈ લોકપાવર્તી તુલસીકાષ્ઠજાંમાલિકાં કણ્ઠે
ધારયતિ સ જીવન્મુક્તો ભવતિ ॥ ઇતિ ઋગ્વેદે

અર્થ—જો જીવ જગતને પવિત્ર કરનારી તુલસીકાષ્ઠની
માલાને કંઠમાં ધારણ કરે છે તે નિશ્ચય જીવન્મુક્ત થાય છે

એ પ્રકારે રૂગ્વેદમાં નિરૂપણ કરેલું છે

ૐ યો વૈ લોકપાવર્તી તુલસીકાષ્ઠજાંમાલિકા કણ્ઠ
નિર્ધારયતિ સ જીવન્મુક્તો ભવતિ સ લોકે પાવર્તો ભવતિ ॥

ઇતિ સામવેદે

અર્થ—જો મનુષ્યલોકમાં પવિત્ર કરનારી તુલસીકાષ્ઠની
માલા (કાઠી) ને કંઠમાં નિશ્ચય ધારણ કરે છે તે જીવન્મુક્ત
થાય છે, તે લોકમાં પવિત્ર કરનાર થાય છે

એમ સામવેદમાં વર્ણન કરેલું છે

શંખચક્રધરો વિદ્વાન્માલાં તુલસીજાં ધૃત । સ જીવન્મુક્ત ॥

ઇતિ યજુર્વેદે

અર્થ—શંખ ચક્રાદિમુદ્રાને ધારણ કરનાર જ્ઞાની તુલસી-
કાષ્ઠથી બનેલી માલાને ધારણ કરે છે તે જીવન્મુક્ત થાય છે.

એ પ્રમાણે યજુર્વેદમાં કહેલું છે.

અથ ગૌરીતન્ત્રાન્તર્ગત-

શ્રી તુલસીમહાત્મ્યમ્ ॥

શ્રી કૃષ્ણાય નમઃ ॥ શ્રી ગૌર્યુવાચ-

દેવદેવ મહાદેવ મહાભાગવતોત્તમ ॥

તુલસ્યા વદ માહાત્મ્યં શ્રોતુ મિચ્છામિ વિસ્તરાત્ ॥૧॥

શ્રી પાર્વતીજી પૂછે છે-હે દેવદેવ ! હે મહાન્ ભગવદ્
ભક્તોમા ઉત્તમ ! હે મહાદેવ ! શ્રી તુલસીજીનું મહાત્મ્ય
(મને) વર્ણન કરો, હું વિસ્તારથી શ્રવણ કરવા ઇચ્છા
ગાળુ છું ॥૧॥

શ્રી સદાશિવ ઉવાચ-

શ્રુણુ દેવિ પ્રવક્ષ્યામિ માહાત્મ્યં તુલસીભવમ્ ॥

યસ્ય શ્રવણમાત્રેણ મુચ્યતે પાપકોટિભિઃ ॥૨॥

શ્રી સદાશિવ કહે છે-હે દેવિ ? સાંભળો, તુલસીજીનું
માહાત્મ્ય સારી રીતે વર્ણન કરું છું કે જેના સાંભળવા
માત્રથી કરોડો પાપથી નિર્મુક્ત થવાય છે ॥૨॥

તુલસી ભીમાગવતં નામ ધામ તથૈવચ ॥

સાધવશ્ચ મહેશાનિ વિષ્ણો રંગં ન સંશયઃ ॥૩॥

હે મહેશ્વરપત્ની ? શ્રી તુલસીજી, શ્રીમદ્ભાગવત,
ભગવત્નામ, અને ભગવદ્ધામ, અને તે પ્રકારે ભગવદ્ભક્ત

(૧૨)

મત્પુરુષો, એ સર્વે શ્રી વિષ્ણુભગવાનનું અગજ છે એમા
મ દેહ નથી ॥૩॥

ये तु श्रान्तुलसीसेवां कुर्वन्ति गिरिसंभवे ॥

नानोपहारै स्ते, अमन्ति तद्विष्णो परमंपदम् ॥ ४ ॥

હે હિમાલયપુત્રી ? જે મનુષ્યો નાના પ્રકારના ઉપહારોથી
શ્રીતુલસીજીની સેવા કરે છે તેઓ તે વિષ્ણુભગવાનના
પરમ પદને પ્રાપ્ત થાય છે ॥૪॥

ये कुर्वन्ति महाभागे तुलसी नामकार्तनम् ॥

तद्वनं ये च पश्यन्ति विष्णुर्नैव समा हि ते ॥ ५ ॥

હે મહાભાગ્યશાળી ? જેઓ શ્રીતુલસીજીના નામનું
કીર્તન કરે છે અને જેઓ તુલસીજીના વનને જુઓ છે એટલું
દર્શન કરે છે તેઓ નિશ્ચય વિષ્ણુભગવાનના સમાનજ છે ॥૫॥

शुक्ल कृष्णेति भेदं तु य. करोति विमूढधी ॥

सयाति नरकं घोरं सत्यं सत्य वरानने ॥ ६ ॥

હે શ્રેષ્ઠમુખવાળી ? શ્વેત (રામ) અને કૃષ્ણ તુલસીમા
જે અત્યંત મૂઢ બુદ્ધિવાળો ભેદબુદ્ધિ કરે છે તે ઘોર નરક
પ્રત્યે જાય છે એ સત્યજ છે ॥૬॥

कण्ठस्था तुलसीमालां धारये च शुचिः स हि ॥

तस्य दर्शनमात्रेण दूरतो याति पातकम् ॥ ७ ॥

(૧૩)

જે કહમા તુલસીની માલાને ધારણ કરે છે તે નિશ્ચય
પવિત્રજ છે અને તેના દર્શનમાત્રથી પાતક દૂરથી નાશ
પામે છે ॥૭॥

યજ્ઞોપવીતવદ્ધાર્યા સદા તુલમિમાલિકા ॥

નાડશૌચં ધારણે તસ્યા યત સા બ્રહ્મરૂપિણી ॥૮॥

ચણાપવીત (જનોઈ) ની માફક હુમેશા તુલસીકાષ્ઠની
માલા ધારણ કરવીજ જોઈએ અર્થાત્ જેમ જનોઈનો કાંઈ
કાળે પણ ત્યાગ થઈ શકતો નથી તેમજ આમરણાત
તુલસીકાષ્ઠ માલાનો પણ પરિત્યાગ નજ થવો જોઈએ તુલ-
સીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરવામા અપવિત્રતા પ્રાપ્ત થતી જ નથી
કેમકે તે બ્રહ્મસ્વરૂપિણી છે ॥૮॥

તુલસીકાષ્ઠમાલા (કઠી) ધારણ કરવાનો મંત્ર-

તુલસીકાષ્ઠસમ્ભૂતે માલે કૃષ્ણજનાપ્રિયે ॥

બ્રધ્નામિ ત્વામહ કળ્થે કુરુ માં કૃષ્ણવલ્લભમ્ ॥૯॥

ઈમં મંત્રં સમુચાર્ય કળ્થે બધ્નીત માલિકામ્ ॥

બ્રાહ્મણઃ ક્ષત્રિયો વૈશ્યઃ સમ્પ્રદાય વિના શિવે ॥૧૦॥

તુલસીકાષ્ઠથી બનેલી અને ભગવદ્ભક્તોને પ્રિય એવી હે
માલા ! હું તને કહમાં ધારણ કરૂ છું મને શ્રીકૃષ્ણભગવાનને
પ્રિય કર ॥૯॥ હે પાર્વતી ! આ મંત્રનો સારી રીતે ઉચ્ચાર
કરીને વૈષ્ણવ સાંપ્રદાયીક દીક્ષા લીધી ન હોય તોપણ પ્રાદક્ષિણ,

(૧૪)

ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રૈવર્ણ્યકે તો તુલસીકાષ્ઠથી બનેલી
માલા (કઠી) ધારણ કરવીજ જોઈએ ॥૧૦॥

વિભૂયા ત્કંઠમાલાં ચ સમ્પ્રદાયી જઘન્યજ. ॥

યથાકથંચિ -તુલસી ધારણે મોક્ષદં યત. ॥૧૧॥

તસ્મા ત્પ્રયત્નતો ધાર્યા તુલસીદલમાલિકા ॥

તુલસીકાષ્ઠમાલાભિ સયુતો મ્રિયતે હૃદિ ॥૧૨॥

અપિ પાપસમાયુક્તો નેક્ષતે યમકિંકરૈઃ ॥૧૩॥

અને વૈષ્ણવસામ્રદાયીક દીક્ષાયુક્ત શૂદ્રે પણ તુલસીકાષ્ઠની
માલા (કઠી) ધારણ કરવી કેમકે ગમે તેવી રીતે પણ
તુલસી ધારણ કરવામા મોક્ષ આપનાર છે માટે પ્રયત્ને કરી
ભગવત્પ્રસાદી તુલસીમાલા ધારણ કરવી, તુલસીકાષ્ઠમાલાઓ
હૃદયમા ધારણ કરી મરણ પામે છે તો તે મરણ પામનાર
પાપયુક્ત હોય તોપણ યમરાજના હૃતો તેઓના સામે જોઈ
શકતા નથી ॥ ૧૧-૧૨-૧૩ ॥

તુલસીધારિણં વિપ્રં ય. શ્રાદ્ધે મોજયે ત્રિયે ॥

પિતર સ્તસ્ય તુષ્યન્તિ મન્વન્તરશતાવધિ ॥૧૪॥

હે પ્રિયે ? તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરનાર શ્રાદ્ધણને જે
શ્રાદ્ધમા ભોજન કરાવે છે તેના પિતૃઓ સેકડો મન્વતર
પર્યંત તૃપ્ત થાય છે ॥૧૪॥

તુલસીમાલિકાં ધૃત્વા યો શુંકે ગિરિનંદિનિ ॥

(૧૬)

સ્ત્રિય શૂદ્રાદય પાપા અન્ત્યજા પતિતાદય ॥

વર્ણીયુ સ્તુલર્મી કંઠે દીક્ષિતાશ્ચે દ્ધવાંતિ હિ ॥૧૯॥

ગ્રાહ્ય, ક્ષત્રીય અને વૈશ્યે સાપ્રદાયીક દીક્ષા લીધી ન હોય તો પણ તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરવીજ જોઈએ એ પ્રથમ દશમા શ્લોકમા કહેલું છે અને હવે કહે છે કે—મિત્રે, શૂદ્રાદિકો, પાપિષ્ઠો, અન્ત્યજો, પતિતાદિકો એઓએ પણ સાપ્રદાયીક દીક્ષા લીધી હોય તો કહમા તુલસીકાષ્ઠમાલા અવશ્ય બાધવીજ જોઈએ ॥૧૯॥

શોભના તુલસીકાષ્ઠમાલિકા સૂત્રગુંફિતામ્ ॥

નિવેદ્ય હરયે કંઠે ધારયે દ્વૈષ્ણવો જન. ॥૨૦॥

વૈષ્ણવ સાપ્રદાયીક દીક્ષા લેનાર મનુષ્યે અર્થાત્ વૈષ્ણવે મૂતરના દોરામા પરોવેલી મુદર તુલસીકાષ્ઠમાલાને અર્થાત્ કંઠીને શ્રી હરિને નિવેદન કરીને કહમા ધારણ કરવીજ જોઈએ. ॥૨૦॥

દીક્ષાનન્તર મીશાનિ યો મુંક્તે તુલસીં વિના ॥

તદન્નં સૂકરમલં તજ્જલં સુરયા સમમ્ ॥ ૨૧ ॥

હે ઇશાનિ ? વૈષ્ણવ સાપ્રદાયીક દીક્ષા લીધા પછી તુલસી વિના એટલે તુલસી સમર્પણ કરી શ્રીહરિને ભોગ ધર્યા વિના જે ભોજન કરે છે તે અન્ન ભૂડની વિષ્ણુ સમાન અને તુલસી

(૧૭)

સમર્પી શ્રીહરિને સમર્પ્યાં સિવાયનુ અસમર્પિત જલ મદિરા
સમાન જાણવું. ૧ ॥૨૧॥

પ્રાણાત્યયેઽપિ સંપન્ને તુલસી માલિકા વિના ॥

નાશ્ત્રીયા ઘો મહેશાનિ તં વિદ્યા દ્વૈષ્ણવોત્તમમ્ ॥૨૨॥

હે મહેશાનિ ? પ્રાણોનો વિનાશ થતો હોય તો પણ
તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કર્યા વિના જે ભોજન કરતો નથી
તેને ઉત્તમ વૈષ્ણવ જાણવો ॥૨૨॥

બહુના કિમિદોક્તેન શ્રુણુ ત્વં વરવર્ણિનિ ॥

વિદુત્સર્ગાદેસમયે ન ત્યાજ્યા કંઠમાલિકા ॥૨૩॥

હે સુદરવર્ણવાળી ? અહિયા વિશેષ શું કહું તું સાભળ ?
મલત્યાગાદિક સમયમા પણ તુલસીકાષ્ઠમાલાનો પરિત્યાગ ન
કરવો ॥૨૩॥

ન દેશકાલ નિયમો ન સ્થાનનિયમ સ્તથા ॥

વિદ્યતે પર્વતસુતે તુલસીમણિધારણે ॥૨૪॥

૧ કૂર્મપુરાણે-અનર્પયિત્વા ગોવિંદે યો મુંક્તે ધર્મવર્જિતઃ ।
શુનો વિષ્ણસમં ચાસં નીરં ચ સુરયાસમં ॥૧॥

કૂર્મપુરાણમાં કહ્યું છે કે-ભગવાનને સમર્પ્યાં સિવાય જે
ધર્મરહિત ભોજન કરે છે તો તે અસમર્પિત અન્ન જ્ઞાનની
વિષ્ણુ સમાન છે અને જલ મદિરા સમાન છે

(૧૮)

હે પાર્વતી ? તુલસીકાષ્ઠના મણિકાની માલા અર્થાત્ કઠી ધારણ કરવામા દેશકાલનો તેમ સ્થાનનો પણ નિયમ જણાતો નથી ॥૨૪॥

કંઠે શિરસિ બાહ્યે શ્ચ કર્ણયો કરયો સ્તથા ॥

વિમૃયાત્ -તુલસીં યસ્તુ સ જ્ઞેયો વિષ્ણુના સમ ॥૨૫॥

જે કઠમા, મસ્તકમા, બને બાહુમા, કાનોમા અને તે પ્રકારે બને હસ્તમા તુલસીને ધારણ કરે છે તે વિષ્ણુના સમાન જણવો ॥૨૫॥

ન ધારયન્તિ યે દેવિ તુલસીકાષ્ઠમાલિકામ્ ॥

હેતુવાદરતા. પાપા. પતાંતિ નરકેઽશુચૌ ॥૨૬॥

હે દેવિ ? હેતુવાદને વિષે પ્રિતીવાળા જે પાપિષ્ઠો તુલસીકાષ્ઠમાલાને ધારણ કરતા નથી તેઓ અપવિત્ર નરકને વિષે પડે છે ॥૨૬॥

તુલસીકાષ્ઠ સંભૂતાં કંઠસ્થા ન વહેદ્યદિ ॥

સર્વદા પર્વતસુતે સ કથં વૈષ્ણવો ભવેત્ ॥૨૭॥

હે પાર્વતી ? જો કઠમા તુલસીકાષ્ઠની કઠીને હ મેશાં ધારણ ન કરે તો તે વૈષ્ણવ શી રીતે થઈ શકે ? અર્થાત્ તુલસીકાષ્ઠની કઠી ધારણ કર્યા સિવાય વૈષ્ણવ થઈ શકાતુજ નથી ॥૨૭॥

(૧૯)

કર્મવાદરતા યે ચ યે ચ દુ.સંગસાંગિન ॥

તે નિન્દાન્તિ વરારોહે તુલસીં કૃષ્ણવલ્લભામ્ ॥૨૮॥

હે મુદર ઉડવાળી ? જેઓ કર્મવાદને વિષે પ્રિતીવાળાઓ
છે અને જેઓ દુ સગીઓનો સગ કરવાવાળા છે તેઓજ
શ્રી કૃષ્ણપ્રિયા શ્રીતુલસીજીને નિંદે છે ॥૨૮॥

કુલીનાશ્ચ દ્વિજા ધીરા વેદવેદાંગસંયુતાઃ॥

તુલસીનિંદના દ્યાન્તિ નરકાનતિદારુણાન્ ॥૨૯॥

દ્વિજો ઉત્તમ કુલવાન્ હોય, ધીર હોય, વેદ અને વેદા-
ંગયુક્ત હોય અર્થાત્ વિદ્વાન્ હોય તથાપિ તેઓ તુલસીની
નિંદા કરવાથી અત્યંત દારૂણ નરક પ્રત્યે જાય છે ॥૨૯॥

તુલસ્યારોપણા ત્સેકા ત્પાતકાનિ મહાત્મ્યપિ ॥

સક્ષયં યાન્તિ દેવેશિ તમઃ સૂર્યોદયે યથા ॥૩૦॥

તુલસીજીને રોપવાથી, જલસિંચન કરવાથી, હે દેવેશિ ?
મોટા પણ પાપો સૂર્યોદય થવાથી જેમ અધકાર નાશ પામે
તેમ નાશ પામે છે ॥૩૦॥

યે કુર્વેતિ તુલસ્યાશ્ચ વિવાહં સાધુભિઃ સહ ॥

સત્યં સત્યં મહેશાનિ તેષાં પુણ્યમનન્તકમ્ ॥૩૧॥

હે મહેશાનિ ? જેઓ સત્પુરુષોદ્ધારા શ્રીહરિની સાથે
તુલસીજીનો વિવાહ કરે છે તેમને અનંત પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય

(૨૦)

છે એ હુ સત્ય જ કહુ છુ ॥૩૧॥

તુલસીકાષ્ઠસમૂતં ચંદનં હરિવલ્લભમ્ ॥

યો દદ્યા દ્વિષ્ણવે મર્ત્યઃ સ યાતિ હરિમંદિરમ્ ॥૩૨॥

જે મનુષ્ય તુલસીકાષ્ઠથી બનેલુ શ્રીહરિને પ્રિય એવુ
ચદન વિષ્ણુભગવાનને સમર્પણ કરે છે તે ભગવદ્ધામને પ્રાપ્ત
થાય છે ॥૩૨॥

તુલસીકાનનં દદ્ધ્વા ય સ્તુ પ્રાણા ન્વિમુંચતિ ॥

અપિ પાપસમાયુક્ત સ વૈ યાતિ હરેઃપદમ્ ॥૩૩॥

જે તુલસીના વનને બેઠને પ્રાણોને પરિત્યાગ કરે છે તે
પાપિષ્ઠ હોય તે પણ શ્રીહરિના ધામને નિશ્ચય પ્રાપ્ત થાય
છે ॥૩૩॥

તુલસીપત્રસહિતં જલં પિબતિ યો નર ॥

સર્વપાપવિનિર્મુક્તો મુક્તો ભવાતે ભામિનિ ॥૩૪॥

હે ભામિની ? જે મનુષ્ય તુલસીપત્રયુક્ત જલપાન કરે
છે તે સર્વ પાપથી નિર્મુક્ત થઈને મોક્ષને પ્રાપ્ત થાય છે ॥૩૪॥

इति ते कथितं गौरि माहात्म्यं तुलसीभवम् ॥

विस्तरा त्वथये त्को वा अपि वर्षशतायुतैः ॥૩૫॥

હે ગૌરી ? એ પ્રકારે શ્રીતુલસીજીનું માહાત્મ્ય તમને કહ્યું,

(૨૧)

વિસ્તારથી સેકડો અચુત^૧ વર્ષે પણ કેણુ કહી શકે તેમ છે
અર્થાત્ તુલસીજીનું માહાત્મ્ય વિસ્તારથી વર્ણન કરવા કેાઈ
સમર્થ નથી ॥૩૫॥

॥ઈતિ શ્રીગૌરીતંત્રે શ્રીસદાશિવગૌરીસંવાદે તુલસી-
માહાત્મ્યં સંપૂર્ણમ્ ॥

અલસા, તુલસી, રમ્યા, સરસા, બહુમંજરી ॥ કૃષ્ણપ્રિયા,
સદા, વૃન્દા, દૈત્યઘ્ની, દેવદુંદુભિઃ ॥૧॥ ઇતિ તુલસી દશનામ॥

શ્રુતિસ્મૃતિપુરાણતન્ત્રેતિહાસાદ્યન્તર્ગતપ્રમાણાનિ-

સ્કાંદે ॥ શ્રીભગવાનુવાચ-

અતઃપરં પ્રવક્ષ્યામિ તુલસીમાલાફલં बहु ॥

અન્યાસામપિ માહાત્મ્યં શ્રુણુ બ્રહ્મ ન્સુશોભનમ્ ॥૧॥

અર્થ-શ્રી ભગવાન્ કહે છે કે પ્રહ્લન હવે પછી તુલસી-
માલાનુ વિશેષ ક્લ અને ખીજી માલાઓનુ પણ મુદર
માહાત્મ્ય વર્ણન કરીશ તે શ્રવણ કરે ॥૧॥

તુલસીકાષ્ઠજા માલા કંઠસ્થાં વહતે તુ ય ॥

અપ્યશૌચોઽપ્યનાચારો મામેવૈતિ ન સંશય ॥૨॥

અર્થ-જે મનુષ્ય તુલસીકાષ્ઠની માલા કંઠમા ધારણ કરે
છે તે મનુષ્ય અશુદ્ધ હોય અથવા આચાર રહીત હોય તો
પણ (ભગવાન્ કહે છે કે) મને જ પ્રાપ્ત થાય છે એમા
સંદેહ નથી ॥૨॥

ધાત્રીફલકૃતા માલા તુલસીકાષ્ઠસંભવા ॥

દૃશ્યતે યસ્ય દેહે તુ સ વૈ ભાગવતોત્તમઃ ॥૩॥

અર્થ-તુલસીકાષ્ઠની માલા જેના શરીરે જેવામાં આવે
છે તેજ ખરેખર ભગવદ્ભક્તોમા ઉત્તમ છે. ધાત્રી ક્લની

(૨૩)

માલા ધારણ કરવાનુ પણ આજ ફલ છે. ॥૩॥

તુલસીદલજાં માલાં મમોત્તીર્ણાં વહેતુ યઃ ॥

પત્રે પત્રે ડશ્વમેઘાના દશાનાં લભતે ફલમ્ ॥૪॥

અર્થ—જે મનુષ્ય મારા ઉપરથી ઉતરેલી એટલે ભગવત્પ્ર-
માદી તુલસીપત્રની માલા ધારણ કરે છે તે મનુષ્ય એક એક
પત્રે દશ દશ અશ્વમેઘ યજ્ઞોનુ ફળ મેળવે છે ॥૪॥

તુલસીકાષ્ઠસંભૂતા યો માલાં વહતે નરઃ ॥

ફલં યચ્છામ્યહં તસૈ પ્રત્યહં દ્વારકોદ્ભવમ્ ॥૫॥

અર્થ—જે મનુષ્ય તુલસીકાષ્ઠમાલાને ધારણ કરે છે તે
મનુષ્યને (ભગવાન કહે છે) હું નિરતર દ્વારકાયાત્રાતું ફલ
આપુ છું ॥૫॥

તુલસીકાષ્ઠમાલાભિ ભૂપિતઃ પુણ્યમાચરેત્ ॥

પિતૃણાં દેવતાનાં ચ પુણ્યં ક્રોટિગુણં કલૌ ॥૬॥

અર્થ—તુલસીકાષ્ઠમાલાઓથી શોભીત થઈને એટલે તુલ-
સીકાષ્ઠમાલાઓ ધારણ કરીને પુણ્ય એટલે દેવકાર્ય તથા
પિતૃકાર્ય, અને દાનાદિક આચરણ કરવું, તે પુણ્ય કલિયુગમા
કરોડ ધણુ ધાય છે ॥૬॥

ધારયંતિ ન ચે માલાં હૈતુકા પાપબુદ્ધયઃ ॥

નરકા નિવર્તન્તે દગ્ધાઃ કોપામ્ભિના મમ ॥૭॥

(૨૪)

અર્થ-જે પાપબુદ્ધિવાળાઓ હેતુવાદનો આશ્રય કરીને એટલે તુલસીમાલા પહેરવાથી શુ ફલ મળે છે ? વિગેરે કુતર્કો કરીને તુલસીકાષ્ઠમાલાઓને ધારણ કરતા નથી તેઓ (ભગવાન્ કહે છે કે) મારા કોપરૂપી અગ્નિએ કરીને બળી ભસ્મ થઈ નરકથી નિવૃત્ત થતા નથી ॥૭॥

આગમસારે-

તુલસીકાષ્ઠસંભૂતાં માલાં યો વહતે નરં ॥

ફલં યચ્છતિ દૈત્યારિ પ્રત્યહં મથુરોદ્ભવમ્ ॥૮॥

અર્થ-જે મનુષ્ય તુલસીકાષ્ઠથી બનેલી માલાને ધારણ કરે છે તેને મધુદૈત્યના શત્રુ અર્થાત્ શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ હુ મેશા મથુરાયાત્રાનુ ફલ અર્પણ કરે છે ॥૮॥

માલાધારકમાત્રોઽપિ વૈષ્ણવો ભક્તિવર્જિત ॥

પૂજનીયો પ્રયત્નેન વ્રહ્મણા કિંનુ માનુષૈ. ॥૯॥

અર્થ-તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરવાવાળો વૈષ્ણવ ભગવદ્ ભક્તિરહિત હોય તો પણ બ્રહ્માએ પૂજવા યોગ્ય છે તો મનુષ્યોએ પૂજવા યોગ્ય હોય એમાં શુ આશ્ચર્ય ? ॥૯॥

તુલસીકાષ્ઠમાલાં તુ પ્રેતરાજસ્ય દૂતકાઃ ॥

દૃષ્ટ્વા નશ્યન્તિ દૂરેણ વાતોર્ઘ્નં યથા ઘન. ॥૧૦॥

અર્થ-ચમરાબના દૂતો તુલસીકાષ્ઠમાલાને એટલે તુલસી

(૨૫)

કાઠમાલા ધારણ કરનાર વૈષ્ણવોને જોઈને જેમ પવનથી
મેઘનુ વાદળ વિખરાઈ જાય છે તેમ દૂરથી નાશી જાય છે ॥૧૦॥

માલાતિલકસંચિહ્નસંયુક્તો યદિ દૃશ્યતે ॥

ચાંડાલોઽપિ મહીપાલૈઃ પૂજ્યેવ ન સંશય ॥૧૧॥

અર્થ—ચાંડાલ પણ તુલસીકાઠમાલાદિક લગવત્ ચિહ્નયુક્ત
જો જણાય તો રાજાઓએ પૂજ્ય છે એમા સંદેહ નથી ॥૧૧॥

બ્રહ્મોત્તરસ્ત્રણે દશમાધ્યાયે-

યે કંઠલગ્નતુલંસીનલિનાક્ષમાલા ।

યે બાહુમૂલપરિશોભિતશંખચક્રા ॥

યે વા લલાટફલકે લસદૂર્ધ્વપુણ્ડા ।

સ્તે વૈષ્ણવા ભુવન માશુ પવિત્રયન્તિ ॥૧૨॥

અર્થ—જેઓ કંઠને વિષે તુલસીકાઠના મણિકાની માળાઓ
ધારણ કરે છે, જેઓ બુજા (હાથ) ના મૂલમા શંખ ચક્રાદિક
મુદ્રાઓ ધારણ કરે છે જેઓના લલાટમા ઉર્ધ્વપુણ્ડતિલક
શેખી રહ્યા છે તે વૈષ્ણવો જગતને જલ્દી પવિત્ર કરે છે ॥૧૨॥

ભારદ્વાજસંહિતાયામ્-

પૂજાકાલે હરિઘ્યાતે સંધ્યાદિચન્દ્રને તથા ॥

તુલસી ધાર્યતે કંઠે તે મક્તા હરિચલ્લભાઃ ॥૧૩॥

(૨૬)

અર્થ—પૂજન સમયમા, ભગવદ્ધ્યાનસમયમા અને તે પ્રકારે મન્દ્યાદિ વદન સમયમા જે ભકતો કંઠમા તુલસીકાષ્ઠ માલા ધારણ કરે છે તે ભગવાનને પ્રિય થાય છે ॥૧૩॥

શ્રવણે કીર્તને ચૈવ મંત્રજાગ્રે ચ વેણવૈ ॥

ધાર્યતે તુલસી કઠે મહાભાગવતોત્તમૈ. ॥૧૪॥

અર્થ—પરમ ભગવદ્ભકતોમા શ્રેષ્ઠ વૈષ્ણવોએ ભગવદ્-ગુણાનુવાદ શ્રવણ કરવાના અથવા કીર્તન કરવાના સમયમા તથા મંત્ર જપ સમયે તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરવીજ જોઈએ ॥૧૪॥

સદા સંધારયે ચસ્તુ તુલસીમણિમાલિકામ્ ॥

ભૂતપ્રેતપિશાચા સ્તુ વર્તતે ન સમીપત । ૧૫॥

અર્થ—નિરતર જેઓ તુલસીકાષ્ઠના મણિકાની માલાને ધારણ કરે છે તેઓના સમીપમા ભૂતપ્રેત અને પિશાચો તો રહી શકતાજ નથી ॥૧૫॥

ન ધારયંતિ યે માલા તુલસીકાષ્ઠસંભવામ્ ॥

વિષ્ણુકોપાગ્નિના દગ્ધા સ્તે યાંતિ યમમંદિરમ્ ॥૧૬॥

અર્થ—જે મનુષ્યો તુલસીકાષ્ઠથી બનેલી માલાને ધારણ કરતા નથી તે મનુષ્યો વિષ્ણુભગવાનના ક્રોધરૂપી અગ્નિથી બળી જઈને યમરાજના મઠીર પ્રત્યે પ્રાપ્ત થાય છે. ॥૧૬॥

માર્કંડેયપુરાણે-

અગ્રોત્તરશતેનૈવ તુલસીકાષ્ઠસંભવામ્ ॥

કડાનાભિપર્યત ધારથે દ્વૈણવોત્તમ. ॥૧૭॥

અર્થ-ઉત્તમ વૈષ્ણવે એકસે ને આઠ મણિકાની તુલસી-
કાષ્ઠની માલા કડથી નાભિ પર્યંત ધારણ કરવી ॥૧૭॥

પુલસ્ત્યસહિતાયામ્-

યજ્ઞસૂત્રં ત્રિવર્ણના વૈદિકં કર્મસિદ્ધયે ॥

તુલસી સર્વવર્ણના સ્ત્રીણા મોક્ષપ્રદાયિની ॥૧૮॥

અર્થ-યજ્ઞોપવીત જેવી રીતે ગ્રાહ્યણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્યને
વૈદિક કર્મસિદ્ધિને માટે આવશ્યક છે તેવીજ રીતે તુલસીમાલા
ગ્રાહ્યણાદિક ચારે વર્ણોને અને સ્ત્રીઓને મોક્ષ આપનારી
હોવાની આવશ્યક છે ॥૧૮॥

નિવેદ્ય કેશયે માલા તુલસીકાષ્ઠસંભવામ્ ॥

વહતે યો નરો ભક્ત્યા તસ્ય વૈ નાસ્તિ પાતકમ્ ॥૧૯॥

અર્થ-જે મનુષ્ય ભક્તિવડે કરીને શ્રીકૃષ્ણભગવાનને
નિવેદન કરીને તુલસીકાષ્ઠની માલા ધારણ કરે છે તેને પાતક
પ્રાપ્ત થતુજ નથી ॥૧૯॥

(૨૮)

મહોપનિષદિ-

શંખચક્રધરો વિદ્વાન્ માલાં તુલસીજાં દધત્ । સ
જીવન્મુક્ત ઇતિ ॥

પ્રાયશ્ચિત્તં ન તસ્યાસ્તિ ન પાપં તસ્ય વિગ્રહે ॥

તુલસીકાષ્ઠસંભૂતા માલા યો વહતે જર ॥૨૦॥

અર્થ-શંખચક્રાદિક મુદ્રાઓ ધારણ કરનાર જે વિદ્વાન્
તુલસીજીથી બનેલી માલાને ધારણ કરે છે તે જીવન્મુક્ત
થાય છે એ પ્રકારે જે મનુષ્ય તુલસીકાષ્ઠથી બનેલી માલાને
ધારણ કરે છે તેના દેહમાં પાપ રહેતું નથી અને તેને
પ્રાયશ્ચિત્ત નથી ॥૨૦॥

શ્રીપદ્મપુરાણે-

કૃષ્ણાયુધાકિતં વિપ્રં તુલસીકાષ્ઠભૂષિતમ્ ॥

દૃષ્ટ્વાનિન્દાપરો ય સ્તુ સ વૈ નરકભાગ્ભવેત્ ॥૨૧॥

અર્થ-શ્રીકૃષ્ણપરમાત્માના આયુધથી અર્થાત્ શંખચક્રા-
દિક ગોપીચદનની મુદ્રાઓથી ચિહ્નિત તુલસીકાષ્ઠમાલાએ
કરીને શોભાયમાન બ્રાહ્મણને જોઈને જે નિન્દા કરવામાં તત્પર
થાય છે તે તે નિશ્ચય નરક ભોગવનાર થાય છે. ॥૨૧॥

ધારયંતિ ન યે માલાં હૈતુકા પાપબુદ્ધય ॥

નરકાન્ન નિવર્તન્તે દગ્ધાઃ કોપાગ્નિના હરે. ॥૨૨॥

(૨૯)

અર્થ—હેતુવાદને આશ્રય કરી પાપબુદ્ધિવાળા જે પુરૂષો
તુલસીકાષ્ઠમાલાને ધારણ કરતા નથી તેઓ શ્રીહરિના કોપરૂપી
અગ્નિથી બળેલા નરકથી નિવૃત્ત થતા નથી ॥૨૨॥

વિધિવદ્ગ્રથિતા સૂત્રે માલા તુલસીજા શુભા ॥
ધારણીયા સદા કંઠે જપહોમાર્ચનાવિષુ ॥૨૩॥

અર્થ—વિધિ પ્રમાણે દોરામાં પરોવેલી તુલસીથી બનેલી
શુભ માલા હમેશા જપ, હોમ, પૂજન વિગેરેમાં કઠમા ધારણ
કરવીજ જોઈએ ॥૨૩॥

તુલસીમાલિકા ચૈવ રાજાં ચામરછત્રવત્ ॥
ઊર્ધ્વપુણ્ડ સદા ધાર્યે શિલાયજ્ઞોપવીતવત્ ॥૨૪॥

અર્થ—રાજાઓને રાજચિહ્ન તરીકે ચામરછત્રની આવશ્યકતા
છે અને તે જેમ રાજાઓને ધારણ કરવા પડે છે તેમ દ્વિજોને
દ્વિજચિહ્ન તરીકે તુલસીમાલા ધારણ કરવીજ જોઈએ અને
દ્વિજો જેમ શિખા અને યજ્ઞોપવીત (જનોઈ) ને કોઈ કાળે
ત્યાગ કરી શકતા નથી હમેશા ધારણ કરે છે તેમ ઉર્ધ્વપુંડ્ર
હમેશા ધારણ કરવું જ જોઈએ ॥૨૪॥

પદ્મપુરાણે બ્રહ્મસંહે દ્વાવિંશેઽધ્યાયે-

તુલસીકાષ્ઠમાલાં તુ કણ્ઠસ્થાં વહતે તુ યઃ ॥
અપ્યશૌચૌઽપ્યનાચારો ભક્ત્યા યાતિ હરે ગૃહમ્ ॥૨૫॥

(૩૦)

અર્થ-જે મનુષ્ય કંઈને વિષે રહેલી તુલસીકાષ્ઠમાલાને વહુન કરે છે તે મનુષ્ય આચાર વિતાનો હોય અથવા અપવિત્ર હોય તે પણુ ભક્તિએ કરીને ભગવાન્ના પરમપદને પ્રાપ્ત થાય છે ॥૨૫॥

ધાત્રીફલકૃતામાલા તુલસીકાષ્ઠસંભવા ॥

દશ્યતે यस્ય દેહે તુ સ વૈ ભાગવતો નર ॥૨૬॥

અર્થ-જે મનુષ્યના દેહને વિષે તુલસીકાષ્ઠના બનાવેલા મણિકાની માલા જણાય છે તે નિશ્ચય ભગવદ્ભક્ત તાણુએ ધાત્રીકૃતની માલા ધાગણુ કરવાનુ આજ ક્લ છે ॥૨૬॥

ન જહ્યા -તુલસીમાલા ધાત્રીમાલા વિશેષતઃ ॥

મહાપાતકસંહર્ત્રી ધર્મકામાર્થદાયિનીમ્ ॥૨૭॥

અર્થ-તુલસીમાલાનો કોઈપણ સમયે ત્યાગ નહિ કરવા જોઈએ કેમકે તે મહાપાતકોને વિનાશ કરનારી અને ધર્મ-કામાદિક પુરુષાર્થોને આપનારી છે ધાત્રીમાલાનુ પણુ આજ માહાત્મ્ય છે ॥૨૭॥

નિવેદ્ય કેશવે માલા તુલસીકાષ્ઠસંભવાં ॥

વહતે યો નરો ભક્ત્યા તસ્ય વૈ નાસ્તિ પાતકમ્ ॥૨૮॥

અર્થ-જે મનુષ્ય ભક્તિએ કરીને તુલસીકાષ્ઠથી બનેલી માલાને શ્રીકૃષ્ણભગવાન્ને નિવેદન કરીને ધારણુ કરે છે તેને

(૩૧)

નિશ્ચય પાતક નથીજ ॥૨૮॥

તુલસીકાષ્ઠમાલાં તુ પ્રેતરાજસ્ય દૂતકા ॥

દૃષ્ટ્વા નશ્યન્તિ દૂરેણ વાતોર્મૃતં યથા લલમ્ ॥૨૯॥

અર્થ—તુલસીકાષ્ઠની માલાને તો (કઠમા) જોઈને
યમરાજના હૃતો દૂરથી વાયુથી ચઢેલુ વાદળ જેમ વીખરાઈ
જાય તેમ નાશી જાય છે ॥૨૯॥

ધારયન્તિ ન ચે માલાં હૈતુકા. પાપવુદ્ધય. ॥

નરકાન્ન નિવર્તન્ને દગ્ધા કોપાગ્નિના હરે ॥૩૦॥

અર્થ—જેમનુપ્યે તુલસીની કઠી પહેરવાથી શુ થાય છે ?
તેથી કરીને શુ ફલ મળે છે ? આવા પ્રકારના કુતકો કરીને
તુલસીકાષ્ઠની માલાને ધારણ કરતા નથી એવા પાપી અને
મૂર્ખ મનુષ્યો શ્રીહરિના કોપરૂપી અગ્નિથી બળી ભસ્મ થઈ
નરકમા પડે છે ત્યાંથી કોઈ દીવસ પાછા નીકળતા નથી ॥૩૦॥

પદ્મપુરાણે પાતાલલક્ષ્મણે ઇકોનાશીતિતમેઽધ્યાયે—

તુલસીકાષ્ઠઘટિનૈ રુદ્રાક્ષાકારકારિનૈઃ ॥

નિર્મિતાં માલિકાં કંઠે નિધાયાર્ચનમારભેત્ ॥૩૧॥

અર્થ—તુલસીકાષ્ઠથી બનાવેલા રુદ્રાક્ષના જેવા આકારવાળા
મણિકાથી બનાવેલી માલાને કઠમા ધારણ કરીનેજ લગવડ-
પૂજન પ્રારભ કરવો જોઈએ. ॥૩૧॥

(૩૨)

તુલસીકાષ્ઠમાલામિ મૂષિતઃ કર્મ હ્યાચરેત્ ॥

પિતૃણા દેવતાના ચ કૃતં કોટિગુણં ભવેત્ ॥૩૨॥

અર્થ—(વૈષ્ણવોએ કહ્યા) તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરીને જ સધ્યાવદનાદિકકર્મ, પિતૃકાર્ય અને દેવકાર્ય કરવું જોઈએ અને તે કહ્યા તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરીને કરેલું કર્મ કરોડ ધણુ ફલને સપાદન કરે છે ॥૩૨॥

નિવેદ્ય કેશવે માલા તુલસીકાષ્ઠનિર્મિતામ્ ॥

વહતે યો નરો ભક્ત્યા તસ્ય નશ્યતિ પાતકમ્ ॥૩૩॥

અર્થ—તુલસીકાષ્ઠથી બનાવેલી કહી ભગવત્પ્રસાદી કરીને જે મનુષ્ય ભક્તિએ કરીને કહ્યા ધારણ કરે છે તેનું પાપ નાશ પામે છે ॥૩૩॥

પાદ્મોત્તરચંદ્રે ૨૫૨ અધ્યાયે—

યે કંઠલગ્નતુલસીનલિનાક્ષમાલા ।

યે બાહુમૂલપરિશોભિતશંખચક્રાઃ ॥

યે વા લલાટફલકે લસદૂર્ધ્વપુણ્ડા ।

સ્તે વૈષ્ણવા ભુવનમાણુ પવિત્રયંતિ ॥૩૪॥

અર્થ—જે મનુષ્યો પોતાના કહ્યા તુલસીકાષ્ઠની માલાઓ ધારણ કરે છે તેમજ જે મનુષ્યો પોતાના બન્ને બાહુઓના ઉપર ગોપીચદનથી શખચક્રાદિક મુદ્રાઓ ધારણ કરે છે અને

(૩૩)

જેઓ પોતાના લલાટને ઉર્ધ્વપુટ્ટથી સુશોભીત કરે છે, તેવા
વૈષ્ણવો આ જગતને જદ્દી પવિત્ર કરે છે ॥ એ મુજબ
પદ્મપુરાણના ઉત્તરખંડના બસેબાવનમા અધ્યાયમાં તથા
બ્રહ્મપુરાણના ઉત્તરખંડના દશમા અધ્યાયમા શ્રી શિવજીનું
પોતાનું વાક્ય છે. ॥૩૪॥

બ્રહ્મવૈવર્તપ્રકૃતિખંડે, ઉનવિંશાધ્યાયે, તુલસ્યુપાખ્યાને-

તુલસીકાષ્ઠનિર્માણમાલાં ગૃહ્ણાતિ યો નર ॥

પદે પદે ડશ્વમેધસ્ય લભતે નિશ્ચિતં ફલમ્ ॥૩૫॥

અર્થ-બ્રહ્મવૈવર્તપુરાણના પ્રકૃતિખંડના ઓગણીશમા
અધ્યાયમા તુલસીપ્રકરણને વિષે લખેલું છે કે- તુલસીકાષ્ઠથી
બનાવેલી માલા જે મનુષ્ય ધારણ કરે છે તે વૈષ્ણવ પગલે
પગલે અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફલ પ્રાપ્ત કરે છે. ॥૩૫॥

કાશીખંડે ઇકોનવિંશાધ્યાયે-

હરિનામાક્ષરમુખ માલે ગોપીમૃદાકિતં ॥

તુલસીમાલિકોરસ્કં ન સ્પૃશેયુ ર્યમોદ્ઘટાઃ ॥૩૬॥

અર્થ-કાશીખંડના ઓગણીશમા અધ્યાયમા પણ કહ્યું
છે કે- જે વૈષ્ણવના મુખમાં શ્રીકૃષ્ણ વિગેરે ભગવાનના નામો
છે, લલાટમાં ગોપીચંદનનું તિલકમુદ્રા છે, અને વક્ષસ્થલ
સુધી તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરેલી છે, તેવા વૈષ્ણવને યમદૂતો

સ્પર્શ કરી શકતા નથી ॥૩૬॥

નારદીયે-

કંઠલગ્ના તુ યા માલા સા કઠીતિ પ્રકીર્તિતા ॥

તસ્યા ધારણમાવશ્યં કર્તવ્યં દ્વિજસત્તમૈ ॥૩૭॥

અર્થ-નારદીય પુરાણમા કહ્યું છે કે- કઠમા ધારણ કરેલી જે તુલસીકાષ્ઠમાલા છે તે “ કઠી ” એ પ્રકારે કહેવાય છે, તે કઠીનુ ધારણ કરવુ આવશ્યક છે માટે ઉત્તમ દ્વિજોએ તે કઠી અવશ્ય ધારણ કરવી જ જોઈએ ॥૩૭॥

વાયુપુરાણે વ્યાસવચન-

કંઠે તુ તુલસીકાષ્ઠં દૃષ્ટ્વા પાપાનિ સર્વશ ॥

દેહં ત્યક્ત્વા પલાયંતે સિંહં દૃષ્ટ્વા ગજા इव ॥૩૮॥

અર્થ-વાયુપુરાણમા વ્યાસવચન છે કે- કઠને વિષે તુલસીકાષ્ઠને અર્થાત્ કઠીને જોઈને મર્વ પ્રકારનાં પાપો દેહને છોડી દઈને જેમ સિંહને જોઈને હાથીઓ નાશી જાય તેમ નાશી જાય છે ॥૩૮॥

કંઠેન તુલસીકાષ્ઠં છન્નાપિ વહે-તુ યઃ ॥

સર્વથા કૃતપાપોઽપિ શુદ્ધત્યેવ ન સંશયઃ ॥૩૯॥

અર્થ-કપટે કરીને પણ જે કઠમા તુલસીકાષ્ઠને અર્થાત્ કઠીને ધારણ કરે છે તે હમેશા પાપીષ્ઠ હોય તો પણ શુદ્ધ

(૩૫)

।ય છેજ એમા સ દેહ નથી ॥૩૯॥

કંઠે વા કર્ણયો ચૈષાં તુલસીકાષ્ઠસંભવાઃ ॥

દશ્યતે સર્વદા માલા સ્તે નરા વૈષ્ણવોત્તમા ॥૪૦॥

અર્થ-ક ઠમા અથવા કર્ણુમા જેમને તુલસીકાષ્ઠથી અનેલી
।લાઓ હમેશા જણાય છે તે મનુષ્યો વૈષ્ણવોમા ઉત્તમ
।ણુવા ॥૪૦॥

ગસ્ત્યસહિતાયા-

ય. કુર્યાં તુલસીકાષ્ઠૈ રક્ષમાલા સુરુપિણી ॥

કંઠમાલા પ્રયત્નેન કૃતં તસ્યાક્ષયં ભવેત્ ॥૪૧॥

અર્થ-અગસ્ત્યમ હિતામા કહ્યું છે કે-જે મનુષ્ય તુલસી-
ધોથી સુદર મણિકાની જપમાલા તથા ક ઠમાલા અર્થાત્ ક ઠી
યત્નપૂર્વક ધારણ કરે છે તેનું કરેલું કર્મ દાન, પુણ્ય
।ગેરે અક્ષયફલને આપનાર થાય છે ॥૪૧॥

।રસંગ્રહેમગવદ્વાક્યં-

તુલસીકાષ્ઠમાલા તુ यस્ય વક્ષસ્થલે લુઠેત્ ॥

મદ્વક્ષસિ લુઠત્યેવ સોઽપિ કોટિયુગાવધિઃ ॥૪૨॥

અર્થ-સારસ ગ્રંથમાં શ્રીભગવાનનું વચન છે કે-જે
નુષ્યના હૃદયમા તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરેલી છે તે
નુષ્ય પણ કરોડો યુગ સુધી મારા હૃદયમા રહે છે એમા
દેહ નથી ॥૪૨॥

(૩૬)

તુલસીકાષ્ઠમાલા ચ કંઠે ભક્ત્યા વહે-તુ ય ॥

કોટિજન્માર્જિતં પાપં તસ્ય નશ્યતિ તત્ક્ષણાત્ ॥૪૩॥

અર્થ-જે મનુષ્ય કંઠમાં ભક્તિએ કરીને તુલસીકાષ્ઠમાલા
ધારણ કરે છે તે મનુષ્યનું કરોડો જન્મોનું મન્ય કરેલું
પાપ તુરંતજ નાશ પામે છે ॥૪૩॥

મહાપાતકયુક્તોઽપિ તુલસીદલમક્ષણાત્ ॥

સદ્ય એવ વિશુદ્ધાત્મા જાયતે નાત્રસંશયઃ ॥૪૪॥

અર્થ-તુલસીદલના ભક્ષણ કરવાથી મહાપાપયુક્ત હોય
તો પણ તત્કાલજ પવિત્ર થાય છે એમાં સંદેહ નથી ॥૪૪॥

પ્રહ્લાદસંહિતાયામ્-

નિવેદ્ય કેશવે માલાં તુલસીકાષ્ઠસંભવામ્ ॥

વહતે યો નરો ભક્ત્યા તસ્ય નૈવાસ્તિ પાતકં ॥

સદા પ્રીતમના સ્તસ્ય કૃણો દેવકીનંદન. ॥૪૫॥

અર્થ-પ્રહ્લાદસંહિતામાં કહ્યું છે કે- શ્રીકૃષ્ણને નિવેદન
કરીને તુલસીકાષ્ઠથી બનેલી માલા જે મનુષ્ય ભક્તિપૂર્વક
ધારણ કરે છે તેને પાતક લાગતુંજ નથી અને દેવકીનંદન
શ્રીકૃષ્ણભગવાન તેના ઉપર હમેશા સતુષ્ટ રહે છે ॥૪૫॥

વેદાન્તચિન્તામણી-

તુલસીદલજા માલા નિષિદ્ધા કાલપશ્ચકે ॥

(૩૭)

હારીતેન શિવઃ પાષ્ણે વિધત્તે તદ્ધૃતિં સદા ॥૪૬॥

અર્થ-તુલસીદલની માલા અર્થાત્ પત્રની માલા સ્નાન, ભોજન, મૈથુન, મલત્યાગ, મૂત્રત્યાગ એ પાંચ સમયમા નિષિદ્ધ છે અર્થાત્ તે પાષ્ણે સમયમા તુલસીપત્રની માલા ધારણ કરવી નહિ પરંતુ તુલસીકાષ્ઠમાલા તો સર્વ કાલમા અવશ્ય ધારણ કરવીજ જોઈએ કેમકે તે હુમેશા ધારણ કરવાનું વિધાન હારીતમુનિએ પોતાની સ્મૃતિમા તથા પદ્મપુરાણમા શ્રી શિવજીએ કરેલું છે ॥૪૬॥

પદ્મપુરાણે-

ક્ષાનકાલે તુ યસ્યાંગે દૃશ્યતે તુલસીં શુભા ॥

ગંગાદિસર્વતીર્થેષુ સ્નાતં તેન ન સંશયઃ ॥૪૭॥

અર્થ-પદ્મપુરાણમા શ્રી શિવજી કહે છે કે-સ્નાન સમયે જેના દેહને વિષે શુભ તુલસીકાષ્ઠમાલા જણાય છે, તેમને ગંગાદિ સર્વતીર્થોમાં સ્નાન કર્યાનું ફલ પ્રાપ્ત થાય છે એમા સંદેહ નથી. ॥૪૭॥

તુલસીમાલિકાં ધૃત્વા યો મુંક્તે ગિરિનન્દિનિ ॥

સિક્કથે સિક્કથે સ લભતે વાજપેયફલં શુભમ્ ॥૪૮॥

અર્થ-હે પાર્વતી ! તુલસીમાલા ધારણ કરીને જે ભોજન કરે છે તેને એક એક આસે વાજપેય યજ્ઞનું શુભ ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. ॥૪૮॥

बहुना किमिहोक्तेन शृणु त्व वरवर्णिनि ॥

विहुत्सर्गादिकाले च न त्याज्या कठमालिका ॥४९॥

અર્થ—હે સુદર વર્ણુવાળી ? તુ સાભળ વિશેષ શુ કહુ ?
લમૂત્ર ત્યાગ સમયે પણ કઠીનો પરિત્યાગ નહિ કરવો ॥૪૯॥

अंतकालेऽपि यस्यागं तुलसीमालिका स्पृशेत् ॥

तस्यदेहोद्भवं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥५०॥

અર્થ—મરણ સમયે પણ જેના દેહને વિષે તુલસીમાલા
પરણ કરેલી હોય છે તેના દેહથી ઉત્પન્ન થયેલુ પાપ તત્કા-
જ વિનાશ પામે છે ॥૫૦॥

यत्कठे तुलसी नास्ति ते नरा भूढमानसा ॥

अन्नं विष्ठा जल मूत्रं पीयूषं रुधिरं भवेत् ॥५१॥

ततः सर्वेषु कालेषु धार्या तुलसीमालिका ॥

क्षणार्थं तद्विहीनोपિ विष्णુद्रોही भवे नरः ॥५२॥

અર્થ—જેમના કઠમા તુલસીમાલા નથી તે મનુષ્યો
મૂઠ જાણુવા, અને તેમનુ ખાધેલુ અન્નાદિ પણ વિષ્ટા નમાન
અને જલ મૂત્ર ખરાબર છે, અને અમૃત પણ રૂધીર
પરોબર છે તત્કાલે માટે સર્વ સમયમા તુલસીમાલા અવશ્ય
પરણ કરવીજ જોઈએ, અડધો ક્ષણ પણ તુલસીમાલા વિના
હે તો તે મનુષ્ય વિષ્ણુ ભગવાનનો દ્રોહી બને છે ॥૫૧--૫૨॥

સ્કાંદે-

તુલસીકાષ્ઠમાલાં યો ધૃત્વા મુંક્તે દ્વિજોત્તમઃ ॥

સિન્ધુ સિન્ધુ સ લભતે વાજપેયફલં મુને ॥૫૩॥

અર્થ-સ્કંદપુરાણમા પણ કહ્યું છે કે- જે દ્વિજ તુલસી-કાષ્ઠમાલા ધારણ કરીને ભોજન કરે છે તેને પ્રત્યેક આસે હે મુનિ ? વાજપેય યજ્ઞનું ફલ મળે છે ॥૫૩॥

તુલસીકાષ્ઠમાલા યો ધૃત્વા સ્નાન સમાચરેત્ ॥

પુષ્કરે ચ પ્રયાગે ચ સ્નાતં તેન મુનાંશ્વર ॥૫૪॥

અર્થ-જે તુલસીકાષ્ઠમાલાને ધારણ કરીને સ્નાન કરે છે તેને હે મુનીશ્વર ? પુષ્કર અને પ્રયાગ તીર્થમા સ્નાન કર્યાનું ફલ મળે છે ॥૫૪॥

યજ્ઞોપવિતવદ્ધાર્યા કળ્થે તુલસીમાલિકા ॥

નાશૌચં ધારણે તસ્યા યત સા બ્રહ્મરૂપિણી ॥૫૫॥

અર્થ-કંઠમા તુલસીમાલા યજ્ઞોપવીતની માફક અર્ધાત્ આમરણાત સર્વ સમયમા ધારણ કરવીજ જોઈએ, તે ધારણ કરવામા અપવિત્રતા પ્રાપ્ત થતીજ નથી કેમકે તે બ્રહ્મસ્વરૂપિણી છે ॥૫૫॥

ગરુડપુરાણે-

કૃષ્ણાયુધાક્લિતં વિપ્રં તુલસીકાષ્ઠભૂષિતમ્ ॥

દક્ષાં નિન્દાપરો ય સ્તુ સ બૌદ્ધો ન તુ વૈષ્ણવ ॥૫૬॥

(૪૦)

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણભગવાનના આયુધોના ચિન્હોથી યુક્ત અર્થાત્ ગોપીચદનથી મુદ્રાઓ (છાપા) ધારણ કરનાર, અને તુલસીકાષ્ઠમાલારૂપી આભૂષણથી શોભિત બ્રાહ્મણને જોઈને જે નિંદા કરવા તત્પર થાય છે તેને વૈષ્ણવ ન જાણતા બૌદ્ધ જાણવો ॥૫૬॥

હરિવલ્લભસુધોદયે—

ધારયન્તિ ન ચે મારાં હૈતુકા. પાપબુદ્ધય. ॥

નરકા જ નિવર્તન્તે દગ્ધા. કોપાગ્નિના હરે. ॥૫૭॥

અર્થ—જે મનુષ્યો માલા ધારણ કરવાથી શુ થાય છે, તેથી શુ ફળ મળે છે, એવા પ્રકારના કુતર્કો કરીને તુલસી-કાષ્ઠમાલા ધારણ કરતા નથી એવા પાપબુદ્ધિવાળા મનુષ્યો શ્રીહરિના ક્રોધરૂપી અગ્નિથી બળી ભસ્મ થઈ નરકમાં પડે છે, ત્યાંથી કંઈ દીવસ નીકળી શકતાજ નથી ॥૫૭॥

તુલસીકાષ્ઠમાલોક્ય કળ્થે વા મસ્તકે કરે ॥

નિન્દાં કુર્વન્તિ ચે મૂઢા મ્લેચ્છજા સ્તે ન સંશયઃ ॥૫૮॥

અર્થ—જે મૂર્ખ મનુષ્યો તુલસીકાષ્ઠ(માલા)ને ઠઠમા—મસ્તકમાં—કે હાથમાં ધારણ કરેલી જોઈને નિન્દા કરે છે, તેઓ ખરેખર મ્લેચ્છથી ઉત્પન્ન થયેલા છે એમાં સંશય નથી ॥૫૮॥

અત્રાતિશયમાલોક્ય તુલસીં દ્વેષયન્તિ ચે ॥

(૪૧)

बहुनोक्तेन किं पार्थ सर्वे ते त्वन्यरेतजा ॥५९॥

અર્થ-વૈષ્ણવોનો ઉત્કર્ષ જોઈને જે મનુષ્યો તુલસીને દ્વેષ કરે છે તેવાઓને હે પાર્થ ? વિશેષ શુ કહેવું, તે સર્વે અન્યના વીર્યથી ઉત્પન્ન થયેલા સમજવા ॥૫૯॥

तुलसीकाष्ठधृग्विप्रा न्वैष्णवान् दूषयन्ति ये ॥

सर्वे ते रौरवं यान्ति संशयो नास्ति नारद ॥६०॥

અર્થ-તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરવાવાળા વૈષ્ણવ પ્રાહ્મણોને જોઈને જેઓ દૂષણ આપે છે (અર્થાત્ નિંદા કરે છે) તેઓ સર્વે હે નારદ ? રૌરવ નામના નર્કમાં જાય છે એમાં સંદેહ નથી ॥૬૦॥

स्कांदे-

तुलसीमालिकां कंठे विभर्ति जनपावनीम् ॥

स पूज्यो जायते लोके श्वपाकोपि हि निश्चितम् ॥६१॥

तुलसीमालिकाधारी पुनाति भुवनत्रयम् ॥

प्रणमन्ति सुरा स्तस्मै शिवशक्रयमादय. ॥६२॥

અર્થ-મનુષ્યોને પવિત્ર કરનારી તુલસીકાષ્ઠની માલાને જે ધારણ કરે છે તે નીચ હોય તો પણ લોકમાં નિશ્ચય પૂજ્ય થાય છે તુલસીકાષ્ઠની માલાને ધારણ કરનાર ત્રણ ભુવનને પવિત્ર કરે છે અને શકર, ઇન્દ્ર, યમ વિગેરે દેવતાઓ તેને (ભગવદ્ભક્ત બાણી) પ્રણામ કરે છે ॥૬૧-૬૨॥

इत्यलमति विस्तरेण ॥ शमिति ॥

(૪૨)

॥ અથ જપમાલા વિચારઃ ॥

વૈષ્ણવાનાં તુ ગાયત્ર્યાદિભગવન્મન્ત્રજપેઽપિ અષ્ટોત્તર-
શતમણિઘટિતા તુલસીકાષ્ઠમાલૈવમુખ્યા ॥

રામાર્ચન ચન્દિકાયા-

તુલસીકાષ્ઠઘટિતૈ મણિભિર્જપમાલિકા ।

સર્વ કર્મણિ સર્વેષા મીપ્સિતાર્થ ફલપ્રદા ॥

વૈષ્ણવોને તો ગાયત્રી, અષ્ટાક્ષર, દ્વાદશાક્ષર, અપ્તા-
દશાક્ષર, (ગોપાલમન્ત્ર), ગદ્ય, વિગેરે ભગવન્મન્ત્રજપમા પણુ
એકસોને આઠ મણિકાઓની બનાવેલી તુલસીકાષ્ઠમાળાજ
મુખ્ય છે

રામાર્ચનચ દ્રિકા નામના અથમા કહ્યું છે કે—

તુલસીકાષ્ઠના બનાવેલા મણિકાઓની જે માલા છે તે
સર્વ ધર્મ પુણ્ય કાર્યમા ઉત્તમ છે, અને સર્વ લોકોને તેના
મનોવાછિત ફલ આપનારી છે ॥

ધર્મપ્રવૃત્તૌ- તુલસીમણિભિર્ચૈવ ગણિતં ચાક્ષર્યં ભવેત્ ॥

તુલસીકાષ્ઠના મણિકાઓથી ગણેલું અક્ષર્યફલને આપનાર
થાય છે

(૪૩)

અગસ્ય સંહિતાયાં ષષ્ઠાધ્યાયે-

ય કુર્યાં -તુલસીકાષ્ઠૈ રક્ષમાલાં સુરૂપિણીં ।

કર્ણમાલાં પ્રયત્નેન કૃતં કર્માઽક્ષયં ભવેત્ ॥

જે મનુષ્ય તુલસીકાષ્ઠના મણિકાની સુદર માલાને કઠમા ધાગ્યુ કરે અથવા નાની માલા કાન ઉપર ધારણુ કરે વા તે માલાથી જપાદિક સત્કર્મ કરે તો તે કરેલુ સત્કર્મ અક્ષય થાય છે

કમલાકરાલિકે- તુલસીકાષ્ઠ સંભૂતૈ દશકોટિરુદાહતા ॥

તુલસીકાષ્ઠના મણિકાઓથી બનેલી માલાથી દશ કરોડ ધણુ પુણ્ય કરેલુ છે

આચારપ્રકાશે સ્કાંદે-

પ્રવાલમુક્તાસ્ફટિકૈર્જસંકોટિફલપદં ।

તુલસીમણિના યેન ગણિતં ચાક્ષયં ભવેત્ ॥

પરવાળા, મોતી અને સ્ફટિકમણિના મણિકાઓની માલાથી કરેલો જપ કરોડ ધણુ ફલને આપે છે, અને જેણે તુલસીકાષ્ઠની માલાથી જપ કરેલો છે તે જપ અક્ષય (અવિનાશી) ફળને આપે છે.

ગૌતમતંત્રે ચતુર્દશાધ્યાયે શ્લો० ૪૧

આમલકીભવામાલા સર્વસિદ્ધિપ્રદા મતા ।

તુલસીસંભવા યા તુ મોક્ષં વિતનુતેઽચિરાત્ ॥

આખળાંની બનાવેલી માલા સર્વ મિહિને આપનારી છે
અને તુલસીકાષ્ઠથી બનેલી માલા છે તે તો જક્ષી મોક્ષને આપે છે

અન્ન સર્વાંતે તુલસીકાષ્ઠમાલાયા एव મોક્ષદત્ત્વ કથનાત
પુરશ્ચરણચન્દ્રિકાયાં તુ “વૈષ્ણવે તુલસીમાલા” ઇતિવાક્યાઞ્ચ
વૈષ્ણવૈસ્તુ તુલસીકાષ્ઠમાલયૈવ જપાદિકં કર્તવ્યમિતિ
સિધ્યતિ ॥

અહિયા એટલે ગૌતમતત્રાદિકમા મર્વે માલાઓની ગણના
કરીને અતમા તુલસીકાષ્ઠમાલાનેજ મોક્ષ આપનારી કહેલી છે
અને પુરશ્ચરણચન્દ્રિકા નામના ગ્રંથમા તો વૈષ્ણવોએ તુલસી
કાષ્ઠમાલા રાખવી એમ કહેલું છે ઇત્યાદિક વાક્યથી વૈષ્ણવોએ
તુલસીકાષ્ઠમાલાથીજ જપાદિક સત્કર્મ કરવું એમ મિહિ
થાય છે

(૪૫)

શ્રી વિષ્ણુધર્મોત્તરે—

॥ શ્રી તુલસી મહાત્મ્યમ્ ॥

ગરુડ ઉવાચ—

વિહાય કેતકીપત્રં માર્ગતિ ચ સરોરુહં ॥

કસ્માત્ ધત્તે મુનિશ્રેષ્ઠ તુલસીં સર્વદા હરિ. ॥૧॥

અર્થ—ગરુડજી કહે છે કે—હું મુનિઓમા શ્રેષ્ઠ એવા નાર-
દજી ? શ્રીહરિ કેવડાને, માલતીને અને કમળના પુષ્પને
ત્યાગ કરીને હમેશા શ્રી તુલસીજીને ધારણુ કરે છે તેનું
શું કારણુ હશે ? ॥૧॥

વૈનતેયવચઃ શ્રુત્વા નારદો મુનિરબ્રવીત્ ॥

એ પ્રકારે ગરુડજીનું વચન સાંભળીને નારદ મુનિ બોલ્યા,

નારદ ઉવાચ—

પૂર્વે મયૈવ સંપૃષ્ટો ભગવાન્ રાધિકાપતિ. ॥

મહાં સમ્યઃ યથૈવાહ તચ્છુણુ ત્વં સમાહિત. ॥૨॥

અર્થ—નારદ બોલ્યા કે—હું ગરુડ ? તમે જે પ્રશ્ન પૂછો
છો તેજ પ્રશ્ન એક સમયે પૂર્વે મેં શ્રી રાધિકાપતિ શ્રી
કૃષ્ણભગવાનને પૂછ્યો હતો, અને તેમણે મને તુલસીજીનું

(૪૬)

ને મહાત્મ્ય સભળાવ્યું હતું તેજ હું તમને ઇતિહાસ કહી
સભળાવું છું ॥૨॥

નારદ ઉવાચ શ્રી કૃષ્ણં પ્રતિ-

સુગંધાનિ તુ પુષ્પાણિ નાનાજાત્યુદ્ભવાનિચ ॥

વિહાય તુલસીં ઘત્સે કસ્મા ત્વં મધુસૂદન ॥૩॥

કથયસ્વ સુરશ્રેષ્ઠ તુલસ્યાઃ પ્રીતિ કારણમ્ ॥

યદિ તુષ્ટોસિ મે દેવ કૃપાં કૃત્વા મમોપરિ ॥૪॥

અર્થ-નારદજી શ્રી કૃષ્ણભગવાન પ્રત્યે કહે છે કે-હે
મધુદૈત્યનો નાશ કરનાર શ્રીહરે? આપ નાના પ્રકારના સુગ-
ધીવાળા ઉત્પન્ન થયેલા પુષ્પોને ત્યાગ કરીને શ્રી તુલસીજીને
ધારણ કરો છો તેનું શું કારણ? હે દેવતાઓમા શ્રેષ્ઠ? હે
મુદર? યદિ આપ મારી ઉપર સતુષ્ટ હો તો મને કૃપા કરીને
શ્રી તુલસીજી ઉપર આપને અત્યંત પ્રીતિ છે તેનું કારણ
વર્ણન કરો ॥૩-૪॥

શ્રી કૃષ્ણ ઉવાચ-

મતાઽસ્તિ વેદશાસ્ત્રેષુ પુરાણેષુ તથૈવહિ ॥

તુલસી સર્વદા શ્રેષ્ઠા દાનયજ્ઞાર્ચનાદિષુ ॥૫॥

અર્થ-શ્રી કૃષ્ણભગવાન કહે છે કે-હે નારદ? “વૃન્દ્યામકિ.”
(તુલસીજી ભકિતરૂપ છે) ઇત્યાદિ વેદમાં તથા સ્મૃત્યાદિ

(૪૭)

શાસ્ત્રોમા અને તેજ પ્રકારે પુરાણોમા હુમેશા દાન આપવામા,
યજ્ઞમા, પૂજનાદિક સમયે શ્રી તુલસીજી શ્રેષ્ઠ માનેલાં
છે. ॥૫॥

યત્ફલં ક્રતુભિ સર્વે સમાપ્તાવરદક્ષિણૈઃ ॥

તત્ફલં કોટિગુણિતં શુશ્રુષ્ય મમ વલ્લભાં ॥૬॥

સર્વદા સર્વકાલેષુ તુલસી મમ વલ્લભા ॥

દાનં તયા યુતં કૃત્વા પુણ્ય કોટિગુણં લભેત્ ॥૭॥

અર્થ—જે ક્લ મમાસિમા શ્રેષ્ઠ દક્ષિણા અપાયેલા યજ્ઞોથી
પ્રાપ્ત થાય છે તેનાથી કરોડ ઘણુ ક્લ મને પ્રીય એવા શ્રી
તુલસીના સેવનથી પ્રાપ્ત થાય છે ॥૬॥ હુમેશા સર્વ સમયમા
તુલસીજી મને પ્રીય છે તે તુલસીજી સહિત જે મનુષ્ય દાન
કરે છે અર્થાત્ કેઈપણ પ્રકારના દાન ઉપર તુલસીપત્ર મૂકીને
ભગવત્પ્રીત્યર્થ જે દાન આપવામા આવે છે તો તે દાન
આપનાર કરોડ ઘણુ પુણ્યને પ્રાપ્ત કરે છે ॥૭॥

ચતુર્દશ્યા મહાદેવં પૌર્ણમાસ્યા પિતામહં ॥

હ્યભ્યર્ચયતિ સપ્તમ્યાં તુલસ્યા ગગનાધિપં ॥૮॥

વિશેષતો હરેઃ પૂજ્યો ચૈકાદશ્યાં તુ જાગરે ॥

અથવા પિતૃણાં ચૈવ કૃત્વા પૂજાં ન શોચયેત્ ॥૯॥

અર્થ—ચતુર્દશીમાં મહાદેવજીને, પૂનમે બ્રહ્માજીને, સાતમે

(૪૮)

સૂર્યનારાયણને, એકાદશીમા જાગરણ સમયે શ્રીહરિને અને પિતૃઓને શ્રી તુલસીદલથી જે પૂજન કરે છે તેને પૂજન કરીને શોક કરવાનો રહેતો નથી કેમકે તે વિશેષે કરીને શ્રીહરિને પૂજ્ય થાય છે અર્થાત્ બીજાઓને પૂજ્ય થાય એમા શુ આશ્ચર્ય ? ॥૮-૯॥

આપીઠાંત મહાદેવં તુલસીદલમાલયા ॥

સંચ્છાદયતિ યો વત્સ ગોસહસ્રફલં લભેત્ ॥૧૦॥

અર્થ-પીઠ સહિત શ્રી મહાદેવજીને શ્રી તુલસીદલની માલાથી જે સારી રીતે આચ્છાદન કરે છે તે હે નારદ ? એકહજાર ગૌદાનના ફલને પ્રાપ્ત કરે છે ॥૧૦॥

નિત્ય મર્ચયતે યો વૈ ભાસ્કરં પરમેષ્ઠિનં ॥

આરોગ્યં સુગતિં સાધો પારાયણફલં લભેત્ ॥૧૧॥

હોમકાલે ચ સપ્રાપ્તે હ્યાચાર્યં જાતવેદસ ॥

દદાતિ વાઙ્મિત્તાન્ કામાન્ તુલસી સર્વદા વરા ॥૧૨॥

અર્થ-જે મનુષ્યે હોમેશા સૂર્યનારાયણને તથા બ્રહ્માને તુલસીજીથી પૂજન કરે છે તે હે નારદ ? નિશ્ચય આરોગ્યતાને અને સારી ગતિને તથા પારાયણના ફલને પ્રાપ્ત કરે છે અને તે દેવતાઓના પૂજનાતે હોમ સમયે શ્રેષ્ઠ શ્રી તુલસીજી આચાર્યને વાંછિત મનોરથ પૂર્ણ કરે છે ॥૧૧-૧૨॥

(૪૬)

તુલસીં યે પ્રયચ્છન્તિ સુરાણામર્ચનાય વૈ ॥

રોપયંતિ શુચિર્દેશે તેષાં લોકા સનાતના ॥૧૩॥

અર્થ—જેઓ દેવતાઓના પૂજન માટે શ્રીતુલસીજી અર્પણ કરે છે તેમજ જેઓ પવિત્ર સ્થાનમાં શ્રીતુલસીજીને રોપે છે તેઓને સનાતન લોક અર્થાત્ ભગવદ્દામ નિશ્ચય પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૧૩ ॥

મન પ્રસાદાજનની સુખસૌભાગ્યવર્ધિની ॥

આધિવ્યાધિજરા નિત્યં તુલસી નાશયેત્ ક્ષણાત્ ॥૧૪॥

અર્થ—સુખસૌભાગ્યને વૃદ્ધિ કરનારા શ્રીતુલસીમાતા અત-કરણી પ્રસન્નતાથી હૃમેશા મનોપીડા તથા રોગ અને વૃદ્ધાવસ્થાને તત્ક્ષણ વિનાશ કરે છે ॥ ૧૪ ॥

એ પ્રકારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ના મુખથી શ્રીતુલસીજી મહાત્મ્ય સાક્ષી નારદજી શ્રીતુલસીજીની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે—

અમૃતત્વ સમુર્જિતા ક્ષીરોદમથનાત્પુરા ॥

કેશવસ્ય પ્રિયા પુण्या તુલસી ત્વાં નમોઽસ્તુ તે ॥૧૫॥

વિष्ણુના ત્વં નિર્મિતાસિ રર્ચિતાસિ સુરાસુરૈઃ ॥

અનેક જન્મ અનિતં પાપં હર હરિપ્રિયે ॥૧૬॥

શ્રિયં દેહિ યશો દેહિ કીર્તિં માયુ સ્તથા સુખ ॥

બલં પુષ્ટિં તથા ધર્મં તુલસી ત્વં પ્રયચ્છ મે ॥૧૭॥

(૫૦)

અર્થ—પૂર્વે સમુદ્રમંથન સમયે અમૃતરૂપે ઉત્પન્ન થયેલા શ્રીભગવત્પ્રિયા અને પુણ્યકારી એવા હે શ્રીતુલસીજી તમને નમસ્કાર કરૂ છુ. ॥ ૧૫ ॥ હે ભગવત્પ્રિયે પૂર્વે શ્રી વિષ્ણુએ તમને નિર્માણ કરેલા છે અને દેવ તથા દૈત્યોએ પૂજેલા છે, માફ અનેક જન્મોનું સચિત થયેલું પાપ દૂર કરો, ॥ ૧૬ ॥ હે તુલસીજી તમે લક્ષ્મી આપો, યશ આપો, કીર્તિ, આયુષ્ય તથા સુખ, બળ, પુષ્ટિ તેમજ ધર્મ મને અર્પણ કરો ॥ ૧૭ ॥

એ પ્રકારે તુલસીજીની પ્રાર્થના કરી નારદજી ગરૂડ પ્રત્યે કહે છે કે—

શ્રવણં કીર્તનં દાનં સ્મરણં જલસેચનં ॥

દર્શનં સ્પર્શનં પ્રાશ્નં હ્યષ્ટધા તુલસી શુભા ॥૧૮॥

અર્થ—હે ગરૂડ ! શ્રીતુલસીજી શ્રવણ કરવાથી, કીર્તન કરવાથી, તુલસીપત્ર સહ દાન આપવાથી, સ્મરણ કરવાથી, જલસીંચન કરવાથી, દર્શન કરવાથી, સ્પર્શ કરવાથી, ભગવત્પ્રસાદી તુલસી ભક્ષણ કરવાથી, એમ આઠ પ્રકારે શુભફલ આપનારાં છે ॥ ૧૮ ॥

ન પશ્યતિ યમં દુષ્ટં તુલસી યદિ મૂર્ધનિ ॥

તિષ્ઠે દ્વૈ તુલસી પાળૌ સઃ સદા વૈષ્ણવો નરઃ ॥૧૯॥

અર્થ—જેના મસ્તક ઉપર તુલસીજી છે અર્થાત્ જે

(૫૧)

તુલસીમાલા ધારણ કરે છે અથવા જેના હાથમાં શ્રીતુલસી
માલા બિરાજે છે તે મનુષ્ય હુ મેશા વૈષ્ણવ છે અને તેવા
વૈષ્ણવને દુષ્ટ એવા યમરાજનાં દર્શન કદાપિ થતા નથી. ॥ ૧૯ ॥

न केवलं मनुष्यै स्तु देवताभिः प्रपूज्यते ॥

समर्चयति यो नित्यं तुलस्या भुवि केशवम् ॥૨૦॥

અર્થ-જે મનુષ્ય નિરતર પૃથ્વીમા શ્રીતુલસીદેવથી ભગ-
વત્પૂજન કરે છે તે મનુષ્ય મનુષ્યો એજ નહિ પણ દેવતાઓએ
પૂજાય છે ॥ ૨૦ ॥

सर्वतीर्थमयं गात्रं तत्क्षणाच्च प्रजायते ॥

अहोरात्रं यस्य मूर्ध्नि तुलसी यदि तिष्ठति ॥

आजन्मांतः कृतात्पापा न्मुच्यते नात्र संशयः ॥૨૧॥

અર્થ-દીવસ અને રાત્રિ જેના મસ્તકમાં શ્રી તુલસીજી
અર્થાત્ તુલસીમાલા બિરાજે છે તેનું ગાત્ર તત્કાલ સર્વ તીર્થ
રૂપ બની જાય છે અને જન્મ પર્યંત કરેલા પાપથી તે નિર્મુક્ત
થાય છે એમાં સંદેહ નથી ॥ ૨૧ ॥

तावद् गर्जति भूषाणि कौस्तुभादीनि प्रत्यहं ॥

यावन्न प्राप्यते पक्षीन् तुलसी कृष्णमञ्जरी ॥૨૨॥

અર્થ-હે ગરજે ! બ્યાંસુધી કૃષ્ણમાંજરોવાળાં તુલસીજી
પ્રાપ્ત થતાં નથી ત્યાસુધી નિરતર કૌસ્તુભમણિ વિગેરે આભૂ-

(૫૨)

પણે ગર્જના કરે છે અર્થાત્ માજરચુકત તુલસીજીથી આભ-
પણે કરતા પણ ભગવાન અધિક પ્રસન્ન થાય છે ॥ ૨૨ ॥

યો નાર્ચયતિ ગોવિંદં તુલસીં પ્રાપ્ત્ય માનવ ॥

કુરુતે ધર્મહરણં હ્યસ્રાતે યો વિચિન્વતે ॥૨૩॥

અર્થ—જે મનુષ્ય તુલસીને પ્રાપ્ત કરવા છતાં શ્રીગોવિંદ
ભગવાનને પૂજન કરતો નથી તે ધર્મનો વિનાશ કરે છે
તેમજ જે સ્નાન કર્યા મિથ્યા તુલસીદલ તોડે છે તે પણ
ધર્મનો નાશ કરે છે ॥ ૨૩ ॥

તુલસીં પ્રાપ્ય પક્ષીન્દ્ર યો નાર્ચયતિ કેશવં ॥

સ ત્યાજ્ય સર્વકાર્યેષુ પચપાપી યથા નર. ॥૨૪॥

અર્થ— હે પક્ષીઓના રાજા ગરુડ ? જે મનુષ્ય શ્રીતુલ-
સીજીને પ્રાપ્ત કરીને શ્રીકૃષ્ણભગવાનને પૂજન કરતો નથી તે
જેમ પચમહાપાતક કરનાર તજવા લાયક છે તેમ તેનો પણ
સર્વ શુભ કર્મોમા ત્યાગ કરવો. ॥ ૨૪ ॥

તુલસીં પ્રાપ્ય યે દુષ્ટા નાર્ચયન્તિ હિ કેશવં ॥

તે યાન્તિ રૌરવં ઘોરં યમદૂતૈર્વંશીકૃતાઃ ॥૨૫॥

અર્થ—જે દુષ્ટ પુરૂષો શ્રીતુલસીજી પ્રાપ્ત થવા છતાં
શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને પૂજન કરતા નથી તે સર્વે યમરાજના
દૂતોને વશ થઈને ઘોરરૌરવ નામના નર્કમા જાય છે. ॥ ૨૫ ॥

(૫૩)

તસ્મિન્ ગૃહે ન દારિદ્ર્યં ન શોકો ન ચ પાતકં ॥

ન દુઃખં ન ભયં રોગો તુલસી યન્ન તિષ્ઠતિ ॥૨૬॥

અર્થ-જેના ધરમા શ્રીતુલસીજી ખિરાજે છે તે ધરમા દરિદ્રતા, શોક, પાપ, દુઃખ, ભય, અને રોગ વિગેરે ઉપદ્રવો રહેતા નથી ॥ ૨૬ ॥

તુલસીદલસંમિશ્રં નૈવેદ્યં ચરણોદકં ॥

ય' સેવતે સદા ભક્ત્યા સ વૈકુણ્ઠે વસેત્ ધ્રુવં ॥૨૭॥

અર્થ-તુલસીદલ મિશ્રિત નૈવેદ્ય તથા ચરણોદક જે હુમેશા ભક્તિથી સેવન કરે છે તે નિશ્ચય વૈકુઠ લોકમા નિવાસ કરે છે ॥ ૨૭ ॥

ન વિદ્યતે યન્ન પક્ષીન્ તુલસી કાનનં શુભં ॥

તત્સ્થાન મ્લેચ્છસદૃશં વર્જનીયં સદા બુધૈઃ ॥૨૮॥

અર્થ-જે સ્થાનમા હે ગરુડ ! શુભ તુલસીજીનુ વન નથી તે સ્થાન મ્લેચ્છ તુલ્ય બાણુવુ અને તે સ્થાનનો હુમેશા ઉત્તમ પુરુષોએ ત્યાગ કરવો જોઈએ ॥ ૨૮ ॥

તુલસીવનસંભૂતા મૃત્તિકા યેન ધાર્યતે ॥

સર્વતીર્થમયીં તાં તુ દર્શ્યા પાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥૨૯॥

અર્થ-તુલસીજીના વનમા ઉત્પન્ન થયેલી મૃત્તિકા જે ધારણુ કરે છે તે સર્વતીર્થરૂપ તે મૃત્તિકાના દર્શનથીજ

(૫૪)

સર્વ પાપોથી મુક્ત થઈ જાય છે ॥ ૨૯ ॥

યત્પુણ્યં ચ વ્યતીપાતે કાર્તિક્યામયને તથા ॥

દ્વારકાયાં ચ યત્પુણ્યં ચન્દ્રસૂર્યગ્રહે તથા ॥૩૦॥

પ્રયાગે નૈમિષે યજ્ઞ કુરુક્ષેત્રે તથાંબુધૌ ॥

ગંગાયાં યમુનાયાં ચ સિંધુસાગરસંગમે ॥૩૧॥

યત્પુણ્યં પ્રાપ્યતે દાના સસ્મા-તુ હ્યધિકં મતં ॥

પ્રાપ્યતે કોટિગુણિતં તુલસી સન્નિધૌ ધ્રુવં ॥૩૨॥

અર્થ—જે પુણ્ય વ્યતીપાતમા, કાર્તિકી પુનમે, ઉત્તરાયનમા, તથા દ્વારકામા તેમજ ચન્દ્ર સૂર્ય ગ્રહણમા, પ્રયાગમા, નૈમિષારણ્યમાં, કુરુક્ષેત્રમા તથા સમુદ્રમા, ગંગાજીમા, અને યમુનાજીમા, તેમજ સિંધુ અને સમુદ્રના સંગમમા દાન આપવાથી જે પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે તેથી અધિક કરોડ ધણુ પુણ્ય તુલસીજીના સમીપમા દાન આપવાથી નિશ્ચય પ્રાપ્ત થાય છે.

॥ ૩૦-૩૧-૩૨ ॥

દશકૂપસમા વાપી વંશવાપિસમં સરઃ ॥

દશ સરા વધિકં પક્ષીન્ તુલસી કામનં મતં ॥૩૩॥

અર્થ—દસ કૂવા બરાબર એક વાવ કહેવાય છે અને દસ વાવ બરાબર એક સરોવર મનાય છે અને દસ સરોવર

(૫૫)

કરતાં અધિક પુણ્યકારક હે ગરુડ ! શ્રીતુલસીજીનું વન
માનેલું છે ॥ ૩૩ ॥

ગંગા વેણિ સરસ્વતી ચ યમુના, ગોદાવરી નર્મદા ।
કૃષ્ણા ભીમરથી મહી ચ વરણા, તુંગા ચ મદ્રા શુભા ॥
સાવિત્રી સુરકન્યકા ચ મરુતા, તાપી ચ તામ્રાયણી ॥
હોતા યદ્યપિ પુણ્યદાયકમતા, સ્તુલસીસમાના ન તાઃ॥૩૪॥

અર્થ-શ્રીગંગાજી, વેણી, સરસ્વતી, અને યમુના, ગોદાવરી,
નર્મદા, કૃષ્ણા, ભીમરથી, અને મહી, વરણા, તુંગા, તથા
શુભભદ્રા, સાવિત્રી, સુરકન્યકા, અને મરુતા, તાપી, તથા
તામ્રાયણી એ સર્વે નદીયોને કે અવશ્ય પુણ્ય આપનારીઓ
માનેલીઓ છે તથાપિ તે તુલસીજીના પુણ્યની ખરાબરી કરી
શકે તેમ નથી અર્થાત્ તુલસીજી સર્વ તીર્થ કરતાં પણ
અધિક પુણ્યપ્રદ છે ॥ ૩૪ ॥

एतत्ते कथितं सर्वं तुलसी महात्म्यमुत्तमं ॥

भृत्वा च लभते मोक्षं लक्ष्मीं पुत्रांश्च विदति ॥૩૫॥

અર્થ-શ્રીનારદજી કહે છે કે-હે ગરુડ ! આ સર્વ શ્રીતુ-
લસીજીનું મહાત્મ્ય ઉત્તમ પ્રકારે મને શ્રીકૃષ્ણભગવાને કહ્યું
હતું તે મેં તમને વર્ણન કર્યું, આ મહાત્મ્ય જે શ્રવણ
કરે છે તે આ લોકમાં લક્ષ્મી તથા પુત્રોને પ્રાપ્ત કરીને અતે
મોક્ષને પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૩૫ ॥

महाराज

भाकट्य संवत् १८४७

पौष कृष्ण ३

श्रीमद्गिरिधरं वन्दे यदुनाथकुलोद्भवम् ॥

(५७)

॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

श्रीमदखण्डभूमण्डलाचार्यवर्य

श्री १०८ श्रीमद्वल्लभाचार्यवंशावतंस-

गोस्वामिकुलकमलदिवाकराणां विद्वत्प्रवराणां

श्री६ श्रीमद्गिरिधराचार्याणां श्री६ श्रीमद्वनन्ताचार्यै सह

संजातः शास्त्रार्थः

एकदा श्री६ श्रीमद्वनन्ताचार्याणां श्री६ श्रीमद्गिरिध-
राचार्यैः सहसमागमोऽभूत् ॥ तत्र तुलसीमालाधारणविचारे
प्रसंगवशात् श्रीमद्गिरिधराचार्यचरणैरुक्तं-

ॐ यो वै लोकपावनीं तुलसीकाष्ठजां मालिकां कण्ठे धारयति
स जीवन्मुक्तो भवति ॥ इति ऋग्वेदे

ॐ यो वै लोकपावनीं तुलसीकाष्ठजां मालिकां कण्ठे निर्धारयति
स जीवन्मुक्तो भवति स लोके पावनो भवति ॥ इति सामवेदे

ॐ शंखचक्रधरो विद्वान् मालां तुलसिजां धृतः स जीवन्मुक्तः ॥

इति यजुर्वेदे

ॐ शंखचक्रधरो विद्वान् मालां तुलसिजां दधत् स जीवन्मुक्तः ॥

इति अथर्ववेदे

(५८)

तुलसीकाष्ठजां मालां कण्ठस्था वहते तु य ।

अप्यशौचोऽप्यनाचारो मामेवैति न सशय ॥

धारयति न ये माला हैतुकाः पाप बुद्धय ।

नरकान्न निवर्तन्ते दग्धा कोपाग्निना मम ॥

यक्षोपवीतवद्धार्वा कण्ठे तुलसीमालिका ।

नाशौचं धारणे तस्या यतः सा ब्रह्मरूपिणी ॥

इति श्रुत्याद्दिषु प्रतिपादनात्, स्कादे भगवद
वाक्यात्, भगवत्प्राप्त्युपायत्व वैष्णवचिह्नत्वपुण्यजनकत्व
नित्यत्वात्, अधारणे प्रत्यवायबोधनाच्च तुलसीकाष्ठमाला
धारणं सर्वदा कर्तव्यमित्यस्मत्संप्रदायस्य सिद्धान्तः ॥

ततः श्रीर्द् श्रीमद् अनन्ताचार्यचरणैरुक्त-

पूजादि समय एव तद्धारणं विहितं न सर्वदा धार्या
कथमिति चेत् सर्वदा तद्धारणे निषेधात् ॥ श्रयता तत्र
प्रमाणानि-

तुलसी देवपूजाया जाप्यकाले तथैव च ।

पूजने स्मरणे चैव अन्यकाले न धारयेत् ॥

स्नानकाले यदा कंठे तुलसी दामभूयित ।

तद्धारि पतितं पादौ स पापिष्ठो नराधमः ॥

(५६)

भोजने मैद्युनं चैव मलमूत्र विसर्जने ।

तुलसी वार्यते येन विष्णुद्रोही न संशयः ॥

इति वामन पुराणादौ कथित प्रमाणानि तै पठितानि॥

तच्छ्रुत्वा श्रीद् श्रीमद्गिरिधराचार्यचरणैरुक्तं-

श्रीमद्भिः पठित निषेध वाक्येषु तुलसीपदमस्ति ।

अतः सदा तुलसीपत्रमालाधारणे निषेधः ॥ तुलसीपत्रात्मि-
कामाला धारणं सर्वदा न कर्तव्यमिति । किंतु तुलसीकाष्ठ
मालाधारणे न निषेधः ॥ तद्धारणस्य सर्वदा ह्यावश्यकत्वात्
पूर्वोक्त वाक्येभ्यः स्तथाहि । तत्रप्रमाणानि । नारदपंचरात्रे-

आशांश्च यद्यनाचारे कालेऽकाले च सर्वदा ।

तुलसीमालिका धत्ते स याति परमां गतिं ॥

पाद्मे स्कांदे च-

स्नानकाले तु यस्यागे दृश्यते तुलसी शुभा ।

गंगादिसर्वतीर्थेषु स्नातं तेन न संशयः ॥

तुलसीमालिकां धृत्वा यो भुंक्ते गिरिनन्दिनि ।

सिक्थे सिक्थे स लभते वाजपेयफलं शुभम् ॥

बहुना किमिहोक्तेन शृणु त्वं वरवर्णिनि ।

विदुत्सर्गादिकाले च न त्याज्या कंठमालिका ॥

(६०)

अंतकालेऽपि यस्यांगं तुलसीमालिका स्पृशेत् ।

तस्य देहोद्भवं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥

यत्कंठे तुलसी नास्ति ते नरा मूढमानसाः ।

अन्नं विष्टा जलं मूत्रं पीयूषं रुधिरं भवेत् ॥

ततः सर्वेषु कालेषु धार्या तुलसीमालिका ।

क्षणार्थं तद्विहीनोपि विष्णुद्रोही भवेन्नरः ॥

काशीखंडे एकोनविंशाध्याये-

हरिनामाक्षरं मुखं भाले गोपीमृदाकितं ।

तुलसीमालिकोरस्कं न स्पृशेयु र्यमोद्धटाः ॥

इति तद्धारणस्य सर्वकालेऽप्यन्यावश्यकत्वात् यज्ञो-
पवीतवन्नित्यन्वबोधनात् क्षणार्थमपित्यागे भगवद्द्रोहः सम्भ-
वात् देहस्यक्षणभंगुरत्वादुचितं चैतत् सर्वदा धारणं मिति
राक्षांतः क्रियते ॥

इति श्रुत्वा श्रीमद् अनन्ताचार्यचरणा प्रसन्नमना
सन्नुचुः- तुलसीकाष्ठमालाधारणं श्रुतिस्मृतिं प्रतिपादितं ।
तद्धारणं सर्वदा कर्तव्यमित्यधुनैव मया ज्ञातं ॥ अतएव
तद्धारणं सर्वदाऽऽवश्यकं मिति निश्चीयते ॥ अलं मिति
पल्लवितेन ॥

(૬૧)

શ્રી કૃષ્ણાય નમઃ

શ્રીમદ અખંડભૂમડલાચાર્યવર્ય

શ્રી ૧૦૮ શ્રીમદવલ્લભાચાર્ય વંશાવતંસ

ગોસ્વામિકુલકમલદિવાકર વિદ્વત્પ્રવર

શ્રીદ શ્રીમદ ગિરિધરાચાર્યજી મહારાજ

નો

શ્રીદ શ્રીમદ અનંતાચાર્યજી

સાથે થયેલો

શાસ્ત્રાર્થ

એક સમયે શ્રીદ શ્રીમદ અનંતાચાર્યજીનો શ્રીદ શ્રીમદ ગિરિધરાચાર્યજી મહારાજની સાથે સમાગમ થયો, તેમા તુલસીમાલા (કઠી) ધારણ સબધી ચર્ચા થતા પ્રયગ વશાત્ શ્રીદ શ્રીમદ ગિરિધરાચાર્યજી મહારાજે કહ્યું કે—

જે નિશ્ચય લોકને પવિત્ર કરનારી તુલસીકાષ્ઠની બનેલી કઠીને કઠમા ધારણ કરે છે, તે જીવન્મુક્ત થાય છે

એમ રૂઝેદમા કહેલું છે

(૬૨)

જે નિશ્ચય પૂર્વક લોકમા પવિત્ર કરનારી તુલસીકાષ્ઠની
કઠીને કઠમાં નિરતર ધારણ કરે છે, તે જીવન્મુક્ત થાય
છે તે લોકમાં પવિત્ર કરનાર થાય છે

એમ સામવેદમા નિરૂપણ કર્યું છે

જે વિદ્વાન્ મનુષ્ય શખ ચક્ર વિગેરે મુદ્રાઓને ધારણ
કરીને તુલસીથી બનેલી માલાને ધારણ કરે છે, તે જીવન્મુક્ત છે

એમ યજુર્વેદમા વર્ણન કરેલું છે

જે જ્ઞાની મનુષ્ય શખ ચક્ર વિગેરે મુદ્રાઓને ધારણ કરતા
તુલસીથી બનેલી માલાને ધારણ કરે છે, તે જીવન્મુક્ત થાય છે

એમ અથર્વવેદમા કહેલું છે ॥

સ્કંદ પુરાણમા લગવાન કહે છે કે—

જે મનુષ્ય તુલસીકાષ્ઠથી બનેલી કઠીને કઠમાં ધારણ
કરીને વહન કરે છે, તે તો અપવિત્ર હોય અથવા તો આચાર
રહિત હોય તોપણ મનેજ પ્રાપ્ત થાય છે એમા સંદેહ નથી

હેતુવાદને આશ્રય કરનારાઓ, પાપ બુદ્ધિવાળાઓ, જે
મનુષ્યો તુલસીકાષ્ઠની કઠીને કઠમાં ધારણ કરતા નથી તેઓ
મારા કેપ રૂપ અગ્નિથી બળી જઈને નરકમા જાય છે ત્યાંથી
પાછા ફરી શક્તા નથી

કઠમાં તુલસીકાષ્ઠની કઠી જનોઈની માફક ધારણ કરવી

જોઈએ, અર્થાત્ જેમ જનોઈ વિના મરણુ પર્યંત બ્રાહ્મણુ પુત્ર રહી શકતો નથી અને જનોઈને જીવીત પર્યંત સર્વ કાલમા ધારણુ કરે છે, તેમજ કઠમા તુલસીકાષ્ઠની કઠીને ધારણુ કરવીજ જોઈએ તેને ધારણુ કરવામા અપવિત્રતા પ્રાપ્ત થતી નથી, કારણકે તે બ્રહ્મસ્વરૂપિણી છે ॥

એ પ્રકારે ચારે વેદ વિગેરે શાસ્ત્રોમાં તુલસીકાષ્ઠ માલા (કંઠી) નુ પ્રતિ પાદન કરેલુ હોવાથી સ્કંદપુરાણુમા ભગવદ્ વાક્ય હોવાથી, ભગવત્પ્રાપ્તિનો ઉપાય તેમજ વૈષ્ણવોનુ ચિહ્ન હોવાથી પુણ્યકૃત અને નિત્ય હોવાથી, ધારણુ નહિ કરવાથી શાસ્ત્રોમા દોષ જણાવેલો હોવાથી તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણુ હુમેશાં કરવીજ જોઈએ એવો અમારા સપ્રદાયનો સિદ્ધાંત છે ॥ ત્યારપછી શ્રી૬ શ્રીમદ્ અનંતાચાર્યજી મહારાજે કહ્યું કે—

પૂજાદિ સમયમાજ તુલસીકાષ્ઠમાલાનુ ધારણુ શાસ્ત્રોમા કહેલુ છે, પરંતુ સર્વ સમયમા ધારણુ કરવાનુ કહેલુ નથી કેમકે સર્વ સમયમા ધારણુ કરવાનો નિષેધ છે. ॥ પ્રમાણો શ્રવણુ કરો—

તુલસીમાલા દેવપૂજા સમયે તેમજ જપ સમયે અને પૂજનમા તથા ભગવત્સ્મરણુ સમયમાજ ધારણુ કરવી, અન્ય સમયે ધારણુ નહિ કરવી જોઈએ

જો સ્નાન સમયે કઠમા તુલસીમાલાથી શોભીત હોય, અને તે માલાનુ જલ પગમા પડે છે તો તે અધમ મનુષ્ય પાપીષ્ઠ જાણવો.

ભોજનમા, ગૃહસ્થાશ્રમ પ્રસંગે, અને મલમૂત્ર ત્યાગ સમયે જો તુલસીમાલા ધારણ કરે છે, તે વિષ્ણુભગવાનનો દ્રોહી થાય છે એમા સંદેહ નથી ॥

એ પ્રકારે વામન પુરાણ વિગેરેમા કહેલા પ્રમાણો તેમણે કહ્યા તે સાલજીને શ્રીદ શ્રીમદ્ ગિરિધરાચાર્યજી મહારાજે કહ્યું કે—

આપે કહેલા નિષેધ વાક્યોમા “ તુલસી ” પદ છે એટલા માટે સર્વ સમયે ભગવત્પ્રસાદી તુલસીપત્રની માલા ધારણ કરવાનો નિષેધ છે તુલસીપત્રમાલા ધારણ સર્વ સમયમા નહિ કરવી જોઈએ કિંતુ સર્વ સમયે તુલસીકાષ્ઠમાલા (કઠી) ધારણ કરવાનો નિષેધ નથી તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ સર્વ સમયમા પૂર્વોક્ત વાક્યોથી આવશ્યક છે તે વિષે પ્રમાણો—

નારદ પત્રરાત્રમા કહ્યું છે કે—

સૂતકાદિ અપવિત્ર સમયે, આચાર રહીત એટલે અપવિત્ર સમયમાં, સમય અને સમય વિના હમેશા તુલસીમાલાને જો ધારણ કરે છે તે ઉત્તમગતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

પદ્મપુરાણમા તેમજ સ્કન્દપુરાણમા કહ્યું છે કે—

(૬૫)

સ્નાન સમયે જેના અંગે શુભ તુલસીજી (કઠી) જણાય છે, તેને સર્વ તીર્થમાં સ્નાન કર્યાનું પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તેમાં સંદેહ નથી. શ્રી મહાદેવજી પાર્વતીજી પ્રત્યે કહે છે કે—

હે પર્વત (હિમાલય) પુત્રી ! જે તુલસીમાલા (કઠી) ને ધારણ કરીને લોજન કરે છે તે આસે આસે શુભ વાજપેય યજ્ઞના ફલને પ્રાપ્ત કરે છે.

હે સુહરવર્ણવાળી ! વિશેષ અહિયાં કહેવાથી શુ પ્રયેજિત છે ? સાંજળ ? મલત્યાગાદિ સમયમાં પણ કઠીનો ત્યાગ નહિ જ કરવો ભેદજો.

અંત સમયે પણ જેના અંગે તુલસીજીની માલા (કઠી) સ્પર્શ કરે છે તે તેના હૃદયી ઉત્પન્ન થયેલુ પાપ લુકાલજ નાશ પામે છે.

જેના કંઠમાં તુલસીની કઠી નથી તે મનુષ્યો મૂઠમનવાળા જાણવા, અને તુલસીની કઠી ધારણ કર્યા શિવાય જો અજ્ઞ લોજન કરે તે તે અજ્ઞ નિષ્ઠા સમાન અને જલ અહુષુ કરે તે તે જલ મૂત્ર સમાન અને અમૃત હોય તે પણ તે રૂધિર સમાન જાણવું.

તેટલા માટે સર્વ સમયમાં તુલસીમાલા (કઠી) ધારણ કરવી ભેદજો, અર્થ ક્ષણ પણ કઠી વિના રહે તે તે મનુષ્ય

વિષ્ણુભગવાનનો દ્રોહી થાય છે

કાશીખડના ઓગણીસમા અધ્યાયમા કહ્યું છે કે—

જેમા મુખમા શ્રીહરિનુ નામ છે, લલાટમા ગોપીચંદન ધારણ કરેલુ છે, અને કંઠમા તુલસીજીની કંઠી છે, તેને યમરાજના દૂતો સ્પર્શ કરી શકતા નથી

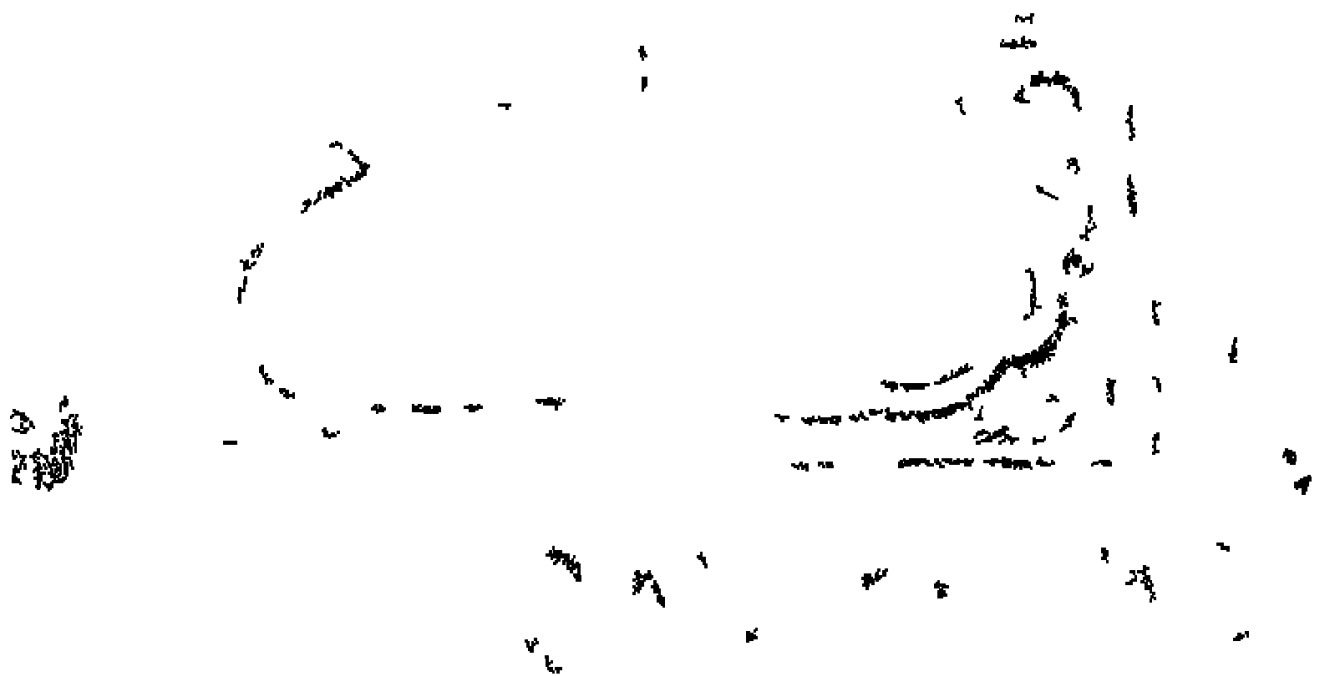
એ પ્રકારે તુલસીમાલા-ધારણ સર્વ સમયમા પણ અતિ આવશ્યક હોવાથી, જનોઈની માફક નિત્ય ધારણ શાસ્ત્રમા કહેલી હોવાથી, અડધો ક્ષણ પણ ત્યાગ કરવામા ભગવત્ દ્રોહ થતો હોવાથી, તેમજ આ-મનુષ્યદેહ ક્ષણભગુર હોવાથી, તુલસીકાષ્ઠમાલા (કંઠી) સર્વ સમયમાં ધારણ કરવી યોગ્ય છે એમ સિદ્ધાંત કરવામાં આવે છે. ॥

એ પ્રકારે શ્રવણ કરીને શ્રી૬ શ્રીમદ્ અનંતાચાર્યજી મહારાજ પ્રમત્ત મનવાળા થઈને કહેવા લાગ્યા કે—

તુલસીકાષ્ઠમાલાધારણ વેદાદિશાસ્ત્રોમાં પ્રતિપાદન કરેલુ છે. પરંતુ તુલસીકાષ્ઠમાલા સર્વ સમયમા ધારણ કરવીજ જોઈએ એમ હાલમાજ અમેએ જાણ્યું, એટલા માટે તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ હમેશાં આવશ્યક છે એમ નિશ્ચય સિદ્ધાંત થાય છે. ॥ એટલાજ વિસ્તારથી અલ.

श्रीमद्गास्वामि आद श्रामाकुलनायाचायजा महाराज

ज्हांगिराद्रक्षिता माला ह्यधर्माद्रक्षिताजना ॥
चिद्रूपाद्रक्षितोधर्मो पातु व पार्वतीपति. ॥१॥
प्राकट्य सं० १६०८ मार्गशीर्ष शु० ७ भृगु ॥

શ્રીકૃષ્ણાયનમ.

ધર્મધુરંધર ગોસ્વામિવર્ય

શ્રી ૧૦૮ શ્રીમદ્

ગોકુળનાથાચાર્યજી મહારાજ

અને

ચિદરૂપ સંન્યાસી

વન્ધ્યે ધ્યેયો માલાતિલક સખંધી

સાસ્ત્રાર્ય

—પ્રકાશક—

ઉમરેઠનિવાસી

શાસી જ્યેષ્ઠારામ હરિજીવન જોશી

“ શ્રીયુદ્ધાદિતલૂપણ ”

(૬૮)

પ્રસ્તાવના

સોનગઢ વ્યારાના કવિ ગોપાલદાસે રચેલો ‘માલાપ્રસંગ’ નામનો ગ્રંથ ઘણો મોટો છે.

વૈષ્ણવો તુલસીની માલા (કંઠી) હાથ પહેરે છે, તે ઉતરાવવા એક ચિદ્રૂપ નામના સન્યાસીએ જહાગીર બાદશાહ દ્વારા જે ફાકટ ચત્ત કર્યો હતો, તેનો સક્ષિપ્ત હેવાલ વૈષ્ણવ સમ્રાટ ઉપર કેવા પ્રકારના હુમલા થયા હતા તે જણાવવા, આ ગ્રંથ સાર રૂપે પ્રથમ સવત ૧૬૬૪ માં લલ્લુભાઈ પ્રાણવલ્લભદાસ પારેખે તથા સવત ૧૬૬૬ માં હરિદાસે અવેરદાસે પ્રકટ કર્યો હતો, પરંતુ તે હાલમાં દુર્ગ્રાપ્ય છે. તેમજ સવત ૧૬૭૮ માં શ્રીચુત લલ્લુભાઈ છગનલાલે ફરીથી તે ગ્રંથ શ્રી ગોકુલેશજીના જીવનચરિત્રમાં છપાવ્યો છે પરંતુ તેનું ન્યોછાવર રૂ. ૪) હોવાથી સામાન્ય સ્થિતિના વૈષ્ણવો તેનો લાભ લઈ શકે તેમ નથી તેથી તેમજ અમારા ‘તુલસી કાળ માલા વિજય પતાકા’ ને સળધ ધરાવતો આ ગ્રંથ હોવાથી સર્વે વૈષ્ણવોના લાભને માટે સુધારા વધારા સાથે અત્રે આ ગ્રંથ પુનઃ છપાવેલો છે.

ઉમરેઠ. શ્રીકૃષ્ણજીવન. તા. ૧૬-૭-૧૯૨૪

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ હરિજીવન ભેટી.

(૬૬)

॥ શ્રી કૃષ્ણાય નમઃ ॥

❧ માલાપ્રસંગ સાર ❧

ભાગસ્વ ૧ હું.

ચિદરૂપની શિખવણીથી જહાંગીર બાદશાહે
કરેલો માલા ઉતારવાનો હુકમ

ગુજરાતમાં બહિષ્કાર પ્રગણામાં હિલોલ-વાસણા
નામનું ગામ છે. ત્યાંના એક મોઢા બ્રાહ્મણે સન્યસ્ત દીક્ષા
ધારણ કરી ઉત્તરમાં જઈ શહેરથી બહાર ક્ષિપ્રા નદીને
કિનારે ભતૂહરિની ગુફામાં પોતાનો નિવાસ કર્યો હતો, અને
ચિદરૂપ એવું નામ ધારણ કર્યું હતું આ ચિદરૂપ પૂર્વે
સ્માર્તશ્રમધારી રૂઢિ ચિહ્નધારી હોવાથી અસલથી ભગવદ્
ભક્ત વૈષ્ણવોનો દ્વેષી હતો અને તેથી સન્યાસી બન્યા પછીથી
પણ તેણે વિના કારણે માલા અને તિલક સંબંધી કલેશ
ઉપજાવ્યો હતો.

ગોપાલ પંડ્યા અને મચિયો બ્રાહ્મણ

એક સમયે શ્રીગોપાલનાથજીના શિષ્ય ગોપાલ પંડ્યા અને
મચિયો બ્રાહ્મણ એ બંને બ્રાહ્મણ વૈષ્ણવ કંઈ કારણસર પોતાના વતન
વિસનગરથી ઉત્તર ગયા હતા, ત્યાં દેવયોગે ચિદરૂપે તેમને

જોયા, અને તેમના કઠમા તુલસીકાષ્ઠની માલા (કઠી) તથા કપાળમા ઉર્ધ્વપુંડ્રતિલક જોઈને તેણે સાહકારથી મચિયા વ્યાસને પૂછ્યું કે—તે બ્રાહ્મણ થઈને તુલસીની કઠી કેમ પહેરી છે ? શુદ્ધ બ્રાહ્મણ તો કઠી પહેરે નહિ, તેથી મને લાગે છે કે તુ શુદ્ધ બ્રાહ્મણ નથી પણ ગરોડા જેવો જણાય છે આ પ્રકારે ભગવદ્ધર્મનો દ્રોહી ચિદ્વરૂપને જાણીને મચિયા વ્યાસે કહ્યું કે—માલા તિલકની નિદા કરનાર તુ કેઈ ચાડાલ જણાય છે કેમકે સન્યાસીને તો અથર્વવેદના વાસુદેવો પનિષદ્ધમા—

યતિ સ્તર્જન્યા શીરો લલાટે હૃદયેષુ પ્રણવેન ધારયેત્ ॥
બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થાશ્રમી, વાનપ્રસ્થાશ્રમી ત્રણેને ઉર્ધ્વપુંડ્ર ધારણ કરવાનો વિધિ બતાવીને કહે છે કે—“ સન્યાસીએ તર્જની આગળથી મસ્તક, લલાટ, હૃદયમા, પ્રણવ મ ત્રણે ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલક ધારણ કરવું જોઈએ. ”

તૈત્તરીય સંહિતા કાણ્ડ ૨ પ્ર૦ ૨ અનુ૦ ૧૦ મા કહ્યું છે કે—

“યદ્વૈકિંચ મનુરવદસન્નેષજં”

જે મનુએ કહ્યું છે તે પ્રમાણ ઔપધરૂપ છે

વૃદ્ધ મનુસ્મૃતિમા કહ્યું છે કે—

ઊર્ધ્વપુંદ્રં મૃદાધાર્યે યતિનાં ચ વિશેષતઃ

મસ્મ ચંદન ગંધાદીન્ ષર્જયેદ્યાવદાયુષં ॥

મૃત્તિકા (ગોળીચઢનાદિ) એ કરીને ઉર્ધ્વપુંડ્ર ધારણ

(૭૧)

કરવું તેમાં સન્યાસીઓએ તો વિશેષ કરીને ઉર્ધ્વપુડૂજ
ધારણ કરવું જોઈએ, અને ભસ્મ, ચંદન, ગંધાદિકનો
જીવતાં સુધી ત્યાગ કરવો.

અથર્વાણુ વેદના ગોપીચંદનોપનિષત્માં કહ્યું છે કે—

ગોપીચન્દન પદ્મેન લલાટં યસ્તુ લેપેયત્ ।

एक दंडी त्रिदंडी वा स वै मोक्षं समश्नुते ॥

એકદંડી અથવા ત્રિદંડી ગમે તે સન્યાસી હોય પરતુ
જે ગોપીચંદને કરીને લલાટ પ્રત્યે લેપ અર્થાત્ ઉર્ધ્વપુડૂ -
ધારણ કરે છે તેજ મોક્ષને પ્રાપ્ત થાય છે.

ઇત્યાદિ શ્રુતિ સ્મૃતિના પ્રમાણોથી જીવું તિલકજ સન્યાસીને
તો વિહિત છે. તથાપિ તેનું ઉલ્લંઘન કરી ભગવચ્ચરણાર
વિંદથી વિમુખ રહેનારને શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કંધ ૭ અ '૬
શ્લો. ૧૦ માં કહ્યું છે કે—

विप्रादिषद् गुणयुता इरविन्दनामः ।

पादाराविन्द विमुक्तात् श्वपचं चरिष्ठम् ॥

શાસ્ત્રમાં કહેલા બાર ધર્મ સહિત જે પ્રાણી હોય,
પરતુ તે ભગવાનના ચરણારવિન્દથી વિમુખ હોય તો તેના
કરતાં જે ચાંડાલ ભગવાનને ભજતો હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે.
અતએવ તું સન્યાસી છે તથાપિ ભગવત્ ચિહ્ન માલા તિલકની
નિહા કરે છે તેથી તારા કરતાં ભગવદ્ ભક્ત ચાંડાલ ઉત્તમ

છે. ઉપર પ્રમાણે સપ્રમાણ અને તિરસ્કાર યુક્ત મચિયા વ્યાસનો જવાબ સાંભળી ચિદ્રૂપ કંઈ જવાબ આપી શક્યો નહિ કિંતુ વૈષ્ણવો પ્રત્યેનો તેનો રોષ વધ્યો અને કહ્યું કે—
જો હું તારા જેવાઓની માલા ઉતરાવું નહિ તો માફ નામ ચિદ્રૂપ નહિ

**બાદશાહ સાથે ચિદ્રૂપની મુલાકાત અને
તેણે બતાવેલો ચમત્કાર**

આ હકીકત સવત ૧૬૭૪ (ઇ સ. ૧૬૧૮) માં બની. એવામા દિલ્હીનો મોગલ જહાંગીર બાદશાહ આગ્રેથી ગુજરાત જતો હતો, દાહોદ અને ઝાલોદના વનમાં હાથીનો શિકાર કરવાની ઇચ્છાથી બાદશાહે પોતાની સાથે કેટલાક મેવાડી રજપૂતો રાખ્યા હતા ચિદ્રૂપ આસુરી મત્રબળથી તે રજપૂતોનું કેટલુંક કામ કરતો તેથી તેમણે ચિદ્રૂપની માગણી પરથી બાદશાહની સ્વારી ઉભ્રજેન તરફ વળી ત્યારે તેને કહ્યું કે—ઉભ્રજેનમાં એક ગુફામાં એક પરાક્રમી સાધુ રહે છે તે ભારે ચમત્કાર કરી બતાવે છે અને તે મહત્ત ખરેખર મળવા લાયક છે આ સાંભળી બાદશાહે ઉભ્રજેનમાં મુકામ કર્યો, અને પોતાના સિપાઈઓ સાથે તે મહત્તની ગુફામાં ગયો, બાદશાહને ભેધ સન્યાસીએ ઉભા થઈ સારી રીતે આદર સત્કાર કર્યો અને કેટલીક વાતચીત કરતાં બાદશાહે કાંઈક ચમત્કાર દેખાડવાનું કહ્યું. તે પરથી

સંન્યાસીએ આસુર મત્રના બળથી તે ગુફામાં એટલો બધો પ્રકાશ દેખાડ્યો કે, બાદશાહ અને તેના માણસોની આંખોમાં ઝળઝળાટ આવ્યાં, આ ભેધ બાદશાહ ઘણો ખુશી થયો, અને કહ્યું કે- બાવાજી ? કાંઈ માગો. જે માગશો તે હું તમને આપીશ ત્યારે તેણે કહ્યું કે-

હું ઇશ્વરના ધ્યાનમાં અનુરક્ત છું. મારે કાંઈ ભેધતું નથી, કારણ કે હું તો વિરક્ત અને સંન્યાસી છું. મને કોઈ પણ બાતનો સંસારી સ્વાર્થ નથી. પણ એક ધર્મની વાત છે જે તમે કરો તોજ બની શકે તેમ છે. ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે તમે જે કહેશો તે હું કરીશ, સંન્યાસીએ કહ્યું કે- સત્યવચન આપો તો કહું, ત્યારે જહાંગીર બાદશાહે વચન આપ્યું.

ચિદ્રૂપની માંગણી અને જહાંગીર બાદશાહનો માલા ઉતારવાનો હુકમ

પછી તે કપટી, કુટીલ, અને ધર્મદ્રોહી ચિદ્રૂપે કહ્યું કે- અહિંમાં સર્વ લોકો તુલસીની માલા પહેરે છે, અને ભગવાનની મૂર્તિની સેવા કરે છે, તે કરવાનો શાસ્ત્રમાં પ્રાહ્મણ્યને નિષેધ છે. પ્રાહ્મણ્યનો ધર્મ એ છે કે પંચાયતન પૂજા કરવી, ત્રિપુંડ્રતિલક કરવું, અને દ્રાક્ષની માળા પહેરવી. એ શાસ્ત્રમાં પ્રાહ્મણ્યને માટે કહ્યું છે, તે તેઓ કરતા નથી એ મોટો અધર્મ છે અને તે અધર્મવડે વરસાદ વરસતો નથી. તેથી

(૭૪)

પ્રબ્ધ હુ ખ પામે છે. અને તે સર્વ પાપ બાદશાહને લાગે છે, તેથી બાદશાહનું અનીષ્ટ થાય છે માટે માલા, તિલક અને મૂર્તિની સેવાનો ત્યાગ કરાવી ધર્મ પ્રવર્તાવવો એ મારી માગણી પ્રબ્ધના અને આપના સુખને માટે છે એ પ્રકારે નિરપેક્ષપણાનું બોલવું બાદશાહે કબુલ રાખી હુકમ કર્યો કે—
“ મારા રાજ્યમાં રહેવું હોય તેઓએ ઉભું તિલક ન કરવું, તુલસીની માલા ન પહેરવી, અને મૂર્તિની સેવા ન કરવી, માલા તિલક સર્વેએ ઉતારવાં. ”
જહાંગીરના આ હુકમની વાત સર્વ રાજ્યમાં ફેલાઈ ગઈ અને અસહજાન નામના મંત્રીએ આ હુકમની ખબર શ્રી ગોકુલનાથજીને પણ લખી જણાવી.

માલા ઉતારાવવા ચિદરૂપનો ઉબળેનમાં ત્રાસ, દેવા-ભાઈની કસોટી, પ્રભુએ કરેલી દેવાભાઈની રક્ષા.

મૂળ તે જીવ અસુર અને તેમાં જહાંગીર જેવા દેશ-ધિપતિએ માન આપ્યું, તેથી “ કારેલી જેમ લીંબડે ચઢે, ” અને “ મર્કટ જેમ મહિરાપાન કરે ” તેમ ઉન્મત્ત થઈ ચિદરૂપે ઉબળેનમાં ઘણા લોકોને ત્રાસ આપી માલા ઉતારાવી, પરંતુ તે ગામમાં ત્રિકુમભટ્ટ ઓદિત્ય પ્રાણીય તથા દેવાભાઈ સરાણીઆ એ બન્ને ખરા વૈષ્ણવ હતા તેમણે માલા ઉતારી નહિ તે દેવાભાઈ હુમેશાં ગુફા આગળથી જતા આવતા પરંતુ સન્યાસીને ભગવદ્ દ્રોહી બાણી નમતા નહિ તેથી

(૭૫)

સન્યાસીએ એક સમયે દેવાભાઈને પૂછ્યું કે- તું કેનો સેવક છે ? ત્યારે દેવાભાઈએ કહ્યું કે હું શ્રી ગુસાંઈજીનો સેવક છું તે સાબળી સન્યાસીએ ક્રોધાવેશમાં ભરાઈ કહ્યું કે- અલ્યા માળા ઉતાર ? ત્યારે દેવાભાઈએ કહ્યું કે- ઉતારવા સારૂ મેં માળા પહેરી નથી ત્યારે તે ગામનો હાકેમ મહમદ તકી કરીને મુસલમાન હતો, તેને ચિદ્વરૂપે કહ્યું કે બાદશાહના હુકમ પ્રમાણે તું ગામના લોકોની માળા ઉતારાવતો નથી માટે બાદશાહ પૂછશે ત્યારે શું જવાબ દઈશ ત્યારે હાકેમે દેવાભાઈને તેડાવ્યો અને હુકમ કર્યો કે માલો ઉતાર ? ત્યારે તેણે હાકેમની તે વાતમાની નહિ તેથી હાકેમે ગુસ્સાથી હુકમ કર્યો કે એને હાથીના પગ નીચે નાંખો, ત્યારે દેવાભાઈ બોલ્યા કે- વાર ન લગાડો, પછી હાથીને તેડાવ્યો, તેને ત્રણ વખત અકુશ મારીને મહાવતે દેવાભાઈ ઉપર ચલાવ્યો પણ હાથી તેમની પાસે પણ ગયો નહિ. આથી મહમદ તકીનો ક્રોધ વધ્યો અને તેણે પોતાના મહાવતને એકદમ બીજો હાથી લાવવા હુકમ કર્યો. જોતજોતામાં ત્યાં એક બીજો મહાગજનો હાથી લાવવામાં આવ્યો, આવા મહાગજતા માત્ર પાસે પ્રાણ બચવાની કેટલી આશા રાખી શકે ? પણ જેને “પ્રાણ રાખે તેને કોણુ શામે ?” તે પરમકૃપાળુ પર પૂર્ણ ભરોસો રાખનાર કોણુ નિષ્ફળ થયું છે ? જરૂર આવો પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખવો એજ ઠીકું છે, આપણે જોઈ શું તો દૃઢ વિશ્વાસ

(૬૬)

પ્રભુ પર રાખનાર પરમમકત પ્રહ્લાદ, નૃસિંહ, મીરાં, અને
દ્રૌપદી ઉપર પડેલી અસહ્ય આપત્તિઓ શુ આપણા હૃદયને
સતત કરતી નથી ? અરેરે દુષ્ટ દુર્યોધનની પ્રેરણાથી
હુ શાસને ભર સલામા દ્રૌપદીનું કરેલું કેશાકર્ષણ (ચોટલો
ખેંચવો) શુ આપણા નેત્રમા અશ્રુજિંદુઓ લાવતું નથી ?
પરંતુ પ્રભુ ભકતનું હુ ખ કદાપિ સહન કરી શકતા જ નથી.
મહાવતને મહામહતકીનો હુકમ મળતા જ તેણે મહોન્મત્ત
હાથીના કુભસ્થળમાં ભેરથી અકુશ માર્યો, પરંતુ નિશ્ચિત
અને નિર્ભયતાથી ઉભા રહેલા તે દેવાભાઈને ભેઈને હાથી
એકદમ ચીસ પાડી નાઠો, ભકતવત્સલ ભગવાને પોતાની
ભકતાધીનતા દર્શાવી “અહં મક્ત પરાધીન” હુ ભકતને
આધીન છું એ નિજ વચનામૃત સત્ય કરી દેવાભાઈનું રક્ષણ
કર્યું. અને હાથીના નાસવાથી આસપાસ ઉભા-રહેલા ઘણા
લોકો ચગડાઈ ગયા. તે ભેઈને હાકેમ ઘણો મંભરાયો અને
બાણ્યુ કે આ પુરુષ સ્વધર્મથી સાચો છે મારે એને છોડવાથી
આપણો બગાડ થશે, કારણ કે એવી માલાને રક્ષક પરમેશ્વર
જ છે તેથી એ માળા ઉતારશે નહીં. અને બે તે વિષે
બાહશાહ મને પૂછશે તો હુ તેનો જવાબ આપીશ એવું
કહી તેણે ચિદ્રૂપને ભગવદ્ભકતોને નાહક સતાવવા મારે
ગાળો દીધી અને દેવાભાઈના ઉપર પ્રસન્ન થઈ તેમનો
આહરસત્કાર કરી એક સાલ અને પાંચડી પેશાકમાં ઇન્દ્રમ

(૭૭)

તરીકે અપ્યાં અને વિદાય કર્યાં. આ પ્રમાણે પ્રભુએ ભકતની રક્ષા કરી સૂચવ્યું કે- ધર્મની ટેક રાખનારની હું સદા સર્વદા રક્ષા કરું છું. તે દ્વારા માર્ગનો પ્રભાવ પ્રકટ કર્યો. તોપણ તે હજી સંન્યાસી સમજ્યો નહીં અને પોતાની કુટિલતા ચાલુ રાખી.

પ્રાણલોની ચિદરૂપને ફરિઆદ, અને
ત્રિકમભાઈ ભટ્ટ

વૈષ્ણવોની યજમાન વૃત્તિથી નિર્વાહ કરનારા કેટલાએક પ્રાણલોએ ચિદરૂપને જઈને ફરિઆદદ્વારા ઉશ્કેરણી કરી અને કહ્યું કે આ વૈષ્ણવો જપ જપાદિક, વ્રતોધાપમાદિક અમારી પાસે કરાવતા નથી, તેમજ સિવરાત્રિ, નવરાત્રિ વિગેરે વ્રતો કરતા નથી, વાર પર્વને માનતા નથી, મારે અમારા છોકરા છુપવા રહે અને ઉદોગ ચાલે તેમ કરો, જો પ્રકારે કહી ઉશ્કેરણી કરી. તેવામાં એક એવો પ્રભાવ બન્યો કે શ્રીકારકેશભાઈ મહારાજના સેવક ભટ્ટ ત્રિકમભાઈએ શરૂ પૂર્ણિમાના ઉત્સવ વિમિત્તે સેવ્ય પ્રભુને સિંધા નદીપર પધરાવ્યા. અને ત્યાં પોતાના સમાજ સહિતે ભજન કીર્તન કર્યાં. તેમાં ચિદરૂપની પ્રાણલોજી અડાહી આવી મણે ચીડાએ અને તેથી તેણે ત્રિકમભાઈને બોલાવી કહ્યું કે આવુ ચા મારે કરે છે ત્યારે ત્રિકમભાઈએ કહ્યું કે-હું મારા પ્રભુની સેવા કરું છું તેમાં

(૬૮)

તારે શા માટે બોલવું જોઈએ. એ પ્રકારે નીડર ઉત્તર સાંભળી સન્યાસી ગુસ્સે થયો અને કહ્યું કે—“ હું જો તારી માલા અને તું જેના બળથી માલા પહેરે છે તેની પણ માલા તણાવ ન ઉતરાવું તો ચાહ રાખજે ? ” એમ કહી ત્રિકમ ભટ્ટને રાજદ્વારમાં બોલાવી ઘણું દુઃખ દેવા માડ્યું અને ત્રાસ આપવો શરૂ કર્યો, જેથી ત્રિકમભટ્ટ ગામ મૂકીને નાસી ગયા તે પાછા આવ્યાજ નહોં આ સર્વ સમાચાર વૈષ્ણવોએ ગોકુળ શ્રીમદ્ ગોકુલનાથજીને લખી મોકલ્યા, ત્યારે તેઓ શ્રીએ આજ્ઞા કરી કે સન્યાસી જખ મારે છે

જહાંગીર બાદશાહની શ્રીમદ્ ગોકુલનાથજી સાથે મુલાકાત

તે પછી સવત ૧૬૭૫ ના ફાગણ માસમાં જહાંગીર ગુજરાતથી આગ્રે આવ્યો, જહાંગીરનો પિતા મહાન્ અકબર શ્રીગોકુલનાથજીના પિતા શ્રીમદ્ વિઠ્ઠલનાથજી (શ્રીગુસાંઈજી) ની સાથે સારો સંબંધ રાખતો હતો તેણે શ્રીગુસાંઈજીને શ્રીગોકુલ ગામ ત્રાંબાપત્રે લખી ભેટ કરી આપ્યું હતું. અને તેથી હજુપણ શ્રીગુસાંઈજીના વશજ શ્રીગોકુલની પેઠાશ વસુલ કરે છે. બાદશાહ જ્યારે આગ્રે આવતા ત્યારે શ્રીગુસાંઈજી તેમને આશીર્વાદ આપવા પધારતા, તેમ કોઈ કોઈ સમયે બાદશાહ પણ શ્રીગુસાંઈજીને મળવા

સાફ ગોકુલ આવતા, આ શ્રીગુણાધીની મર્યાદા મુજબ જહાગીરનો મુકામ સીકરી આવ્યો ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજી આશીર્વાદ આપવા પધાર્યા તે સમયે મહારાજ શ્રીનુ વર્તન જોઈ બાદશાહના મનમાં સંન્યાસીને આપેલા વચન માટે સંકેત થયો, કેમકે તે ધર્મને બાણના જેવો તેથી બરુદ કે એમાં કંઈ અધર્મ નથી તથાપિ વચનને વશ થઈ શ્રી ગોકુલનાથજીને કહ્યું કે મારે આપ શ્રીને એકાંતમાં કંઈ વાત કરવાની છે. બાદશાહ નો આશય સમજી કહ્યું કે આપની નજરમાં આવે ત્યારે વાત સાંભળવા તૈયાર છું. એ મુજબ કહી રજા માગી આશીર્વાદ આપી ગોકુલ પધાર્યા.

**બાદશાહનું કારંભીરનું પ્રયાણ, ચિદરૂપની મુલાકાત,
અને ચિદરૂપનો બોધ**

ત્યાંથી બાદશાહ આવે જઈ થોડા દીવસ રહ્યો, બાદ તેણે કારંભીર તરફ જવાનો વિચાર કર્યો. ચિદરૂપને આ વાતની ખબર પડતાં તેણે વિચાર કર્યો કે બાદશાહ કારંભીર આવે તે પહેલાં હું મથુરાં જઈ ને રસ્તામાં તેને મળી માલાનું વાંચી કદું. અને ગોકુલના ગુણાધીની માલા ઉતારાવું, તેઓ જો માલા ઉતારશે તો પછી સર્વ કોઈ માલા ઉતારશે એમ ધારી ઉજ્જૈનથી મથુરાં તરફ રજાના થયો, તેના સમાચાર હામેઠામથી શ્રીગોકુલનાથજીને મળ્યા, અને તેથી

(૮૭)

શ્રીગોકુલના સર્વે વૈષ્ણવો ઘણા ગભરાયા કે સન્યાસી અહીંયાં
આવીને ઉપદ્રવ કરશે, ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજી બોલ્યા કે—
કાંઈચિત્તા નહિ જેણે માર્ગ પ્રકટ કર્યો છે તે તેની રક્ષા કરશે
પછી સંવત ૧૬૭૬ના આશ્વિન શુકલ ૧૦ મે ચિદરૂપ
મથુરાની નજીકમા આવ્યો, ત્યારે એક જેતલી શ્યામહાસ
નામનો સારસ્વત બ્રાહ્મણ હોડતો હોડતો શ્રીગોકુલનાથજીની
પાસે આવ્યો અને એમને કહ્યું કે ચિદરૂપ અહિ આવે છે
ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ વિચાર્યું કે સન્યાસીના સામા જઈ
તેને માન આપવું એ ગૃહસ્થાશ્રમીનો ધર્મ છે એમ વિચારી
લિક્ષા લેવાનું આમ ત્રણ કરવા જવાનું ધાર્યું, અને ઘોડો
સજ્જ કરાવી ગોપીનાથ ત્રવાડીને સાથે લઈ પોતે ઘોડેસ્વાર
થઈ ચિદરૂપ જે રસ્તે થઈ મથુરા જતો હતો તે રસ્તે ગયા.
દૂરથી ગોપીનાથે ચિદરૂપને ઓળખાવ્યો, એટલે શ્રીગોકુલનાથજી
ઘોડો ચલાવી તેની પાસે ગયા અને તેને ઘોડેથી ઉતરી
નમોનારાયણાય કહીને કહ્યું કે “ આશ્રમોડયમસ્માકં ” ॥ ત્યારે
સાથેના બ્રાહ્મણોએ ચિદરૂપને કહ્યું કે— આ શ્રી ગોકુલનાથજી
આપને “ નમો નારાયણાય ” કહે છે. ત્યારે ચિદરૂપે સામા
નારાયણ નારાયણ કહીને મર્મમા શ્રીગોકુલનાથજીના શાસ્ત્રીય
જ્ઞાનની પરીક્ષાર્થ પૂછ્યું કે— અહિની યાત્રાએ જે આવે છે
તે પ્રથમ ક્યાં જાય છે ? ત્યારે શ્રી ગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—
અહિયાં પ્રથમ આવે તે વિશ્રાંતિ ઘાટે માથું મુકાવીને એક

(૮૧)

તીર્થ ઉપવાસ કરે, ત્યારપછી જન્મસ્થાન થઇને શ્રી ગોકુલ,
ગોવર્દન, તથા બીજે ઠેકાણે વ્રજમા જાય છે એ પ્રકારે
વારાહપુરાણનો પ્રસંગ કહ્યો. બાદ ચિદ્રૂપે પૂછ્યું કે- તમે
અહીં ગોકુલમા રહો છો ! ત્યારે શ્રી ગોકુલનાથજીએ હા.
કહીને કહ્યું કે- અમારે ઘેર ભીક્ષા કરવા ચાલો, ત્યારે સન્યાસી
એ કહ્યું કે- મે ભીક્ષા કરી છે તમારૂં ઘર જોવા આવતા
પણ હુમણાં અતિકાલ થાય છે માટે નહીં આવું ત્યારપછી
સન્યાસીએ કહ્યું કે તમો મારી સાથે ચાલો, ત્યારે શ્રી ગોકુ-
લનાથજી બોલ્યા કે અમારો તો અહિં મુકામ છે અમારે
તમારી સાથે આવવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી, આપ મારે ત્યા
આવતા નથી, ત્યારે હું તો વિદાય થાઉં છું, સન્યાસીનું
સન્માન કરવું એ ગૃહસ્થાશ્રમીનો ધર્મ છે. તે પ્રમાણે સન્માન
કરવા હું આવ્યો છું. આપનો પણ ધર્મ છે કે ગૃહસ્થાશ્રમીને
ઘેર જવું જોઈએ. પછી આપની જેવી ઇચ્છા

(૮૨)

એવું કહીને શ્રીગોકુલનાથજી ઘોડેસ્વાર થયા, અને દસવીસ પગલાં ચિદ્રૂપની સાથે ચાલ્યા તે સમયે વાતચીત કરતા કેટલાએક પ્રશ્નો પૂછ્યા, તે સર્વે પ્રશ્નોના સ્પષ્ટ પ્રત્યુત્તરો સાલજી અને પ્રતાપબાળ જોઈને ચિદ્રૂપ કાઠપણુ બોલી શક્યો નહીં અને મથુરામાં ત્યાથી જઈને સૂર્યકુડ ઉપર તેણે મુકામ કર્યો ત્યાં મથુરા અને વૃન્દાવનના સ્વામીઓ, બ્રાહ્મણો અને શ્રોધરીઓ મળવા આવ્યા, ત્યારે તેણે તેમને પૂછ્યું કે—તમે તુલસીનીમાળા કેમ પહેરો છો ? તુલસીની માળા પહેરવાનો બાદશાહનો હુકમ નથી માટે તમે જલ્દી તે ઉતારી નાંખીને રૂદ્રાક્ષની માળા પહેરો ? આ સાલજી સર્વે ઉઠી ચાલતા થયા પણ કોઈ પ્રત્યુત્તર આપી શક્યા નહીં

શ્રીગોકુલનાથાચાર્યજી મહારાજ

અને

સ્વામિજી ચિદ્રૂપ

વચ્ચે ધયેલો

શાસ્ત્રાર્થ

ત્યારપછી ચિદ્રૂપ સૂર્યકુડ ઉપર એક ગુફા તૈયાર કરાવી તેમાં રહેવા લાગ્યો, ત્યાં સર્વે લોકો સન્યાસીને મળવા જવા

(૮૩)

લાખ્યા, શ્રીગોકુલનાથજી પણ કોઈ કોઈ વખત વૈષ્ણવોને સાથે લઈ એમની પાસે જતા, એક સમયે શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી (શ્રીગુસાંઈજી) ના મોટા પુત્ર શ્રીગિરિધરજીને સાથે લેઈ શ્રીગોકુલનાથજી એમની પાસે ગયા અને નમોનારાયણાય કહીને બેઠા બીજા જે ત્યા આવતા તે આ સન્યાસીને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરતા અને શ્રીગોકુલનાથજી નમોનારાયણાય કહી બેસતા તે જોઈ સન્યાસીને ખુનસ ભરાઈ એક વખત શ્રીગોકુલનાથજી ત્યા બેઠા હતા ત્યારે સન્યાસીએ કહ્યું કે—

તમે સારા ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણ છો, અને પચાયતન પૂજા કેમ કરતા નથી ? પચાયતન પૂજા અને રૂદ્રાક્ષની માળા બ્રાહ્મણને સદાકાળ રાખવાનું કહ્યું છે તુલસી તો અડતાલીસ સસ્કારમા કોઈ જગ્યાએ પણ લખી નથી, તે તમે પોતે બ્રાહ્મણ થઈને કેમ પહેરો છો ? એ ક્યાં લખ્યું છે ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—

બ્રાહ્મણોઽસ્ય મુક્તમાસી દાહરાજન્યઃ કૃત ।

ઋતવસ્ય યદ્વૈશ્યઃ પદ્મયાં શૂદ્રો અજાયત ॥

બ્રાહ્મણ શ્રીવિષ્ણુભગવાનના મુખથી, ક્ષત્રીય બુજાઓથી, વૈશ્ય સાથળથી, અને શૂદ્ર ચરણારવિદથી ઉત્પન્ન થયેલા છે એમ ચતુર્વેદમાં કહેલું છે.

તેમજ “ યો યદંશ સ તં મજેત્ ” (જે જેનો અશ

(૮૪)

હોય તે તેને અર્થાત્ અશીને સેવે) એ શ્રુતિ અનુસાર તેમજ—

મમૈવાંશો જીવલોકે જીવમૂતઃ સનાતન ॥

મનુષ્યલોકમા સનાતન જીવરૂપ મારોજ અશ છે એ ગીતાજીના ભગવદ્ વાક્યાનુસાર પુત્રે જેમ પિતાની સેવા કરવી જોઈએ તેમ શ્રી વિષ્ણુભગવાનના અશરૂપ જીવ માત્રે ભગવાનનીજ સેવા કરવી જોઈએ.

પદ્મપુરાણુમા કહ્યું છે કે—

વિપ્રાણાં વેદવિદુષા મેકવર્ચિતઃ પ્રભુ ।

વિપ્રાણાં નેતરેપૂજ્યા રજસ્તમવિમોહિતાઃ ॥

વેદને જાણવાવાળા વૈદીક બ્રાહ્મણોને તો એક શ્રી પરિપૂર્ણ પુરૂષોત્તમ શ્રીહરિજ સેવવા યોગ્ય છે. રજોગુણ તથા તમોગુણથી મોહ પામેલા ઇતર દેવતાઓ પૂજ્ય નથી

શ્રી ભાગવત સપ્તમ સ્કંધમાં નારદવાક્ય છે કે—

યથા તરોર્મૂલનિસિંચનેન તૃપ્યન્તિ તત્સ્કન્ધમુજોપશાખાઃ ।

પ્રાણોપહારાન્ન યથેન્દ્રિયાણાં તથૈવ સર્વાર્હણમચ્યુતેજ્યા ॥

વૃક્ષના મૂળને પાણીનું સિંચન કરવાથી જેમ તેના થડ, ડાળા, પાદડાં તૃપ્ત થાય છે, તથા જેમ પ્રાણને આહાર આપવાથી ઇન્દ્રિયોને પોષણ મળે છે, તેવી રીતે અચ્યુત ભગવાનનું સેવન કરવાથી સર્વ દેવતાઓનું પૂજન થઈ જાય

(૮૫)

છે આવી રીતે એક શ્રીહરિના સેવનથી સર્વ દેવોને સતોષી
શકાતું હોય તો પછી તે એકજ શ્રીહરિ જે પોતાને ઉત્પન્ન
કરનાર છે તેને છોડી પચાયતન પૂજન શા માટે કરવું
જોઈએ ? કેમકે તેને ગીતાજીમા ભગવાને અવિધિપૂર્વક કહેલું
છે અં ૬ શ્લો. ૨૩

येऽप्यन्य देवता भक्ता यजन्ते श्रद्धयाऽन्विता ।

तेऽपि मामेव कौन्तेय यजन्त्यविधिपूर्वकम् ॥

હું કુન્તાપુત્ર ? જે અન્ય દેવતાના ભક્ત છે અને તેમનું
શ્રદ્ધાપૂર્વક સેવન કરે છે તે પણ અશ પરપરાએ કરી માફ
જ સેવન કરે છે તોપણ તે સેવન વિધિપૂર્વક નથી. એ પ્રકારે
ભગવાન શ્રીમુખથી અન્ય દેવના પૂજનને સ્પષ્ટ રીતે
અવિધિપૂર્વક સૂચન કરે છે તેમજ શ્લો. ૨૫ માં કહ્યું છે કે—

यान्ति देवमता देवान् । यान्ति मद्याजिनोऽपि माम् ।

દેવોને યજન કરનારા દેવોને પ્રાપ્ત થાય છે અને ભગવાન
કહે છે કે મને સેવન કરનારાઓ મને પ્રાપ્ત થાય
છે. ઇત્યાદિ પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે કે બ્રાહ્મણો શ્રીવિષ્ણુના
મુખથી ઉત્પન્ન થયેલા છે તેથી તેમણે પોતાના પિતારૂપ શ્રી
હરિની સેવા કરવી જ જોઈએ એજ તેમનો સ્વધર્મ છે અને
તેથીજ શ્રીહરિની પ્રાપ્તિ થાય છે એ વિષે હરિવંશના ભવિષ્ય
પર્વ માંહિના ૮૦ માં અધ્યાયમાં આવેલા “ ઘંટાકણું ”

(૮૬)

નામના રાક્ષસનુ દૃષ્ટાત આપી શ્રી વિષ્ણુનુ પૂજ્યત્વ સિદ્ધ કરી બતાવ્યુ અને કહ્યુ કે— તમોએ રૂદ્રાક્ષની માળા સદા રાખવાનુ કહ્યુ, પરંતુ તે ભગવતપ્રાપ્તિની અભિલાષાવાળા બ્રાહ્મણોને વિહિત નથી કેમકે—

રુદ્રલોકે મહીયતે । સ શૈવં લોક માન્વયાત્ ।

રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરનાર રૂદ્રલોકમા પ્રાપ્ત થાય છે તે શિવ લોકને પ્રાપ્ત થાય છે ઇત્યાદિ શિવપુરાણાદિકમા રૂદ્રાક્ષ ધારણનુ ફક્ત શિવલોકની પ્રાપ્તિ બતાવેલી છે તેમજ શ્રુતિમા પણ કહ્યુ છે કે—

વ્રતમેતત્ શાંભવં । વ્રતમેતત્પાશુપતં ।

ભસ્મ રૂદ્રાક્ષ ધારણરૂપ આ વ્રત શૈવોને માટે છે, આ વ્રત પાશુપતોને માટે છે ઇત્યાદિ શ્રુતિથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે ભસ્મરૂદ્રાક્ષ ધારણ શૈવ દીક્ષાવાળાઓને માટેજ વિહિત છે પણ નિષ્કામ ભગવદ્ ભક્તોને માટે વિહિત નથી. આચાર પ્રકાશમા કહ્યુ છે કે—

તદુર્ધ્વપુણ્ડ્રશંખાચૈ ર્યુતસ્તુલસીભૂષણૈઃ ।

સંધ્યોપાસ્ત્યાદિકં કુર્યાત્ કુશપાણિ હરિસ્મરેત્ ॥

ઉર્ધ્વપુડ્ડ તિલક, શ અચકાદિક ગોપીચંદનની મુદ્રાઓ અને તુલસીકાષ્ઠમાલા ધારણ કરીને હાથમા ડર્લ લેઈ શ્રીહરિનુ સ્મરણ કરીને સંધ્યોપાસનાદિક કર્મ કરવુ જોઈએ તેમજ

(૮૭)

આચારમાધવના ખીજ અધ્યાયમા કહ્યું છે કે—

ब्राह्मणानामयं धर्मो यद्विष्णोर्लिंगधारणम् ।

પ્રાહ્મણોનો એ ધર્મ છે કે શ્રીવિષ્ણુભગવાનનું ચિન્હ (તિલક-મુદ્રા-માલા) ધારણ કરવું (ઇત્યાદિ ઘણા શ્રુતિ સ્મૃતિના પ્રમાણો કહી સભળાવ્યાં જે આ ગ્રંથમા પ્રથમ લખવામા આવી ગયા છે જેથી અહિંયા વિસ્તાર ભયથી લખવામા આવ્યા નથી) વળી શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું છે કે—

તુલસીમાલા ધારણ અડતાલીસ સંસ્કારોમા નથી એમ તમેએ કહ્યું પરંતુ અડતાલીસ સંસ્કારો પૈકી તો કેટલાએક સંસ્કારો દેહના પણ છે પરંતુ શ્રીભાગવત્ દ્વાદશસ્કંધમાં કહ્યું છે કે—

दीक्षा संस्कारमात्मनः.

સાપ્રદાયીક દીક્ષા રૂપી સંસ્કાર આત્માને ધાય છે અને તેથી કરીને તે દીક્ષા સંસ્કાર લેનારા પ્રાહ્મણાદિકોએ તદગ ભૂત તિલકમાલા ધારણ કરીનેજ શ્રીહરિની સેવા તથા સંધ્યો પાસનાદિક વૈદીક કર્મ કરવું જોઈએ દીક્ષા^૧ સંસ્કાર અડતાલીસ

૧ દીક્ષા એ વૈદીક સંસ્કાર છે અને તે સર્વ સંસ્કારોની શિરોમણિ છે તેમજ વેદમા દીક્ષાનું પ્રતિપાદન કરેલું છે એ વાંચવાની જાણાસા હોય અને સર્વ સંસ્કારો થવા છતાં પણ દીક્ષા સંસ્કાર વિના પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી તે વાતનો

(૮૮)

સંસ્કારોના મૂર્ધન્યભૂત છે એમ વેદમા પ્રતિપાદન કરેલું છે
ઉપરોક્ત પ્રમાણે સાક્ષી ચિદ્રૂપે કહ્યું કે—

વિભૂતિ ર્યસ્ય નો માલે નાજ્ઞે રુદ્રાક્ષ ધારણં ।

નાપિ શિવમયિવાળી તં ત્યજેદંત્યજં યથા॥

અર્થ—જેણે કપાળમા ભસ્મ ધારણ કરી નથી, અગમા
રુદ્રાક્ષ ધારણ કરી નથી, તથા જેની વાણીમા શિવ એવું
નામ નથી તેને આડાળની માફક તણ દેવો જોઈએ ઇત્યાદિ
વચનો કહ્યા

ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—એ વચનો શિવદીક્ષા-
વાળાને માટે છે કારણ કે જેને શિવની ઉપાસના કરીને
શિવજીને પ્રાપ્ત થવું હોય તેજ પુરૂષને તે દેવતાના ચિન્હ
ધારણ કરવાની જરૂર છે કેમકે તે ચિન્હો તે દેવતાની પ્રસન્નતા
મેળવવાના સાધન છે. રુદ્રાક્ષ તથા ભસ્મ ત્રિપુડ્ ધારણ
કરનારને માટે શિવપુરાણમાજ શિવની પ્રાપ્તિ કહેલી છે શિવ
પુરાણમા શિવ અને કાર્તિક સ્વામીના સંવાદમાં કહ્યું છે કે—

શિસ્તાયાં બાહુકંઠે ચ કર્ણયો ધ્યાપિ યો નરઃ ।

નિર્ણય કરવા ઇચ્છા હોયતો પાંચ આનાની પોષ્ટની ટિકીટો
ખીડી “સંસ્કારતત્વ” નામનો ગ્રંથ ગુજરાતીમાં છે તે
મંગાવી વાંચી જુઓ.

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ ઉમરેઠ

(૮૯)

રુદ્રાક્ષં ધારયે ન્નક્ત્યા સ શૈવં લોક માન્નુયાત્ ॥

કેશમા, બાહુમા, કઠમા તથા કાનોમા જે પુરૂષ ભક્તિથી રુદ્રાક્ષ ધારણ કરે છે તેને શિવલોકની પ્રાપ્તિ થાય છે

એ પ્રકારે જો કે રુદ્રાક્ષ ધારણ કરવાથી શિવલોકની પ્રાપ્તિ થાય છે તો પણ તેનાથી ભગવાનના લોકની પ્રાપ્તિ થવાનું કહ્યું નથી. પદ્મપુરાણ વિગેરેમાં વૈષ્ણવને ભસ્મ, ત્રિપુડ્ તથા રુદ્રાક્ષ ધારણ કરવાનો દોષ કહેલો છે, પરંતુ કોઈપણ પુરાણમાં ઉર્ધ્વપુડ્તિલક, તથા ગોપીચદન મુદ્રાઓ (છાયા) અને તુલસીકાષ્ઠની માલા ધારણ કરવાનો દોષ બતાવ્યો નથી અને બતાવ્યો હોય તો તે વચન અમોને બતાવો. અમો તે માન્ય રાખીશું.

એ પ્રમાણે જ્યારે શ્રી ગોકુલનાથજીએ કહ્યું ત્યારે ચિદરૂપ બોલ્યા કે— શિવાર્કદીપિકા અને નીલકંઠભાષ્યના કર્તા જે તમારા દક્ષિણી છે તેમણે પણ તે અથોમા રુદ્રાક્ષ વિષે કહ્યું છે.

શ્રી ગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે— તે દક્ષિણી છે તેથી શું થયું ? તેમનું કહેવું વેદ, ગીતા, ભાગવતાદિકથી વિરુદ્ધ છે તેમણે જગત્ની કર્તા માયાને માની છે, અને વેદગીતાદિ, સર્વના કર્તા પરબ્રહ્મને ગણે છે આવા લોકોના મતને શ્રીમાન્ વેદવ્યાસજીએ પાપડીમાં ગણ્યો છે. તો તેવા પાપડ મતનો અમે શા સારું સ્વીકાર કરીએ ? વળી પચાસતન પૂજન

સર્વે પ્રાદ્ધાણ્યે કરવુજ નોંધ્યે એવો વિધિ શાસ્ત્રમા કયા છે ? હોય તો બતાવો ? પરંતુ એવો વિધિ કોઈ ઠેકાણે છેજ નહિ કિંતુ પ્રાદ્ધાણ્યે તો શ્રી હરિના અગથી ઉત્પન્ન થયેલા હોવાથી તેમણે શ્રી હરિની સેવા કરવી એજ તેમનો સ્વધર્મ છે તેથી વિરુદ્ધ વર્તનારને દોષ કહેલો છે એમ કહી કેટલા-એક વેદવચનો કહી સભળાવ્યા તેનો પ્રત્યુત્તર કંઈપણ સન્યાસીથી આપી શકાયો નહીં છેવટે વાદમા ઘણો સમય વ્યતીત થવાથી શ્રી ગોકુલનાથજી પોતાના મુકામે પાછા પધાર્યા પણ સન્યાસીથી માલા ઉતારવા સબધી અક્ષર પણ કહી શકાયો નહિ

શ્રી ગિરિધરજી મહારાજ અને સ્વામી ચિદ્વરૂપ

ત્યારપછી કેટલેક દીવસે શ્રી ગિરિધરજી તથા શ્રી ગોકુલનાથજી સન્યાસીને ત્યા પધાર્યા હતા, તે સમયે ચિદ્વરૂપે કહ્યું કે— પ્રાદ્ધાણ્યે તો સદા અગ્નિહોત્ર કરવું નોંધ્યે પણ શ્રી ગિરિધરજીએ અગ્નિહોત્ર મૂકી દીધું છે તેનું શું કારણ ? શ્રી ગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે— ભાગવતના સપ્તમ સ્કંધમા કહ્યું છે કે—

સ્વધર્માચરણં શક્ત્યા વિધર્માન્નિવર્તનમ્ ।

પોતાની શક્તિ પ્રમાણે સ્વધર્મનું આચરણ કરવું અને વિધર્મથી દૂર રહેવું અર્થાત્ એ ધર્મ શરીરનું સામર્થ્ય હોય ત્યાંસુધીજ આચરણ કરવા કહેલો છે અને અમામર્થ્યવાન

(૯૧)

તે છોડી દેતો તેમા કાઈ અધર્મ નથી એ પ્રકારે પ્રત્યુત્તર
સાલળી સન્યાસીએ મ્હો નીચુ કરી બેઠી રહ્યા

શ્રી ગોકુલનાથજી અને ચિદરૂપ

ફરી એક સમયે સન્યાસીએ શ્રી ગોકુલનાથજીને કહ્યું
કે- તમે સ્ત્રી શૂદ્રોને વૈષ્ણવી દીક્ષા આપી તુલસીની માલા
પહેરાવીને તેમની પાસે તમાગા ધરનું પાણી ભરાવે છે તથા
બીજી કામકાજ કરાવે છે તે ઠીક કરતા નથી ત્યારે શ્રી
ગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે- શખરમૃતિના પ્રથમાધ્યાયમા લખ્યું
છે કે-

ब्राह्मण क्षत्रियो वैश्य स्त्रयोवर्णा द्विजातयः ।

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, અને વૈશ્ય (વાણીયા, પાટીદાર,) એ
ત્રણ વર્ણને દ્વિજની મજા છે તેથી વાણિયા, ક્ષત્રિય, કે
પાટીદાર એ કાઈ શૂદ્ર નથી શૂદ્ર તો માછી, સરાણિયા, કુભાર
વિગેરે છે તેઓની પાસે અમે ધરનું કામ કરાવતા નથી અને
વૈશ્યને દીક્ષા આપી કામકાજ કરાવીએ છીએ તે સબધી
શ્રીમદ્ ભાગવતના દ્વાદશ સ્કંધમા કહ્યું છે કે-

दीक्षा संस्कार मात्मनः ।

દીક્ષામત્રથી દેહને બીજે સંસ્કાર થાય છે જેમ બ્રાહ્મણના
છોકરાને ગાયત્રી મંત્રનો સંસ્કાર થવાથી તેને વૈદીક કર્મ
કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે તેમ ભગવાનના નામમંત્રની

(૬૨)

દીક્ષા મળ્યા પછી તેને ભગવાનનું સેવન કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે અને તેને વૈષ્ણવ એવી સજા અપાય છે અને તેવા વૈષ્ણવોને ગીતાજીના નવમા અધ્યાયમા ઉત્તમ ગણેલા છે

ઉપર પ્રમાણે શ્રીગોકુળનાથજીએ વેદાદિ શાસ્ત્રોના પ્રમાણ પૂર્વક ગ્રાહ્યોને એક શ્રીહરિની સેવા કરવાનો, તિલકમાલા ધારણ કરવાનો, વૈષ્ણવી દીક્ષા ગ્રાહ્યથી આરભી સ્ત્રિ શૂદ્ર વિગેરેને આપવાનો વિગેરે બાબતનો ચોક્કસ ખુલાસો કર્યો એટલે સન્યાસીને ન્યાયમર બોલવાનો રસ્તો રહ્યો નહીં પછી થોડીવારે કહ્યું કે—“ તમે માફ કરવું કરો ? ” ત્યારે શ્રી ગોકુળનાથજીએ કહ્યું કે—તમે વેદાદિ શાસ્ત્ર પ્રમાણે જુઓ અને તે પ્રમાણમાનો ભગવદ્ધર્મ ગ્રાહ્યથી આરભી ચડાલ સુધીને માટે છે માટે શાસ્ત્ર વિહિત કરવું અને અવિહિત છોડી દેવું. આ સાબળી મહા કુટિલ સન્યાસીએ અભિમાનપૂર્વક કહ્યું કે—શાસ્ત્ર પ્રમાણે જોવાની મારે જરૂર નથી જોનાર જોશે ગોકુલમા રહેવું હોય તો માફ કરવું કરો ? નહિ તો બાદશાહ આવશે ત્યારે પણ માફજ કરવું કરવું પડશે એ પ્રમાણે મર્મનાં વચન બોલ્યો પણ માલા ઉતારવાનું કહી શક્યો નહીં ત્યારે શ્રી ગોકુળનાથજી બોલ્યા કે—બાદશાહ ગમ અન્યાય કરશે નહીં જે યોગ્ય હશે તે કરશે. અમને પૂછશે તો તેનો ઉત્તર અમે શાસ્ત્ર પ્રમાણે આપીશું. એવી રીતે નિડરપણે સન્યાસીને ઉત્તર આપી પોતાને ઘેર પધાર્યા

શ્રી ગિરિધરજી અને શ્રી ગોકુલનાથજી
 અને શ્રી ગિરિધરજીને બનેલી સર્વ હકીકતનું વર્ણન કરી કહ્યું
 કે-દાદાજી ! સન્યાસીને ત્યાં રોજ જવું એ માફ નથી ત્યારે
 શ્રી ગિરિધરજીએ કહ્યું કે-એને બાદશાહનું માન છે તેથી
 આપણે એની પાસે રોજ જવું જોઈએ ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ
 કહ્યું કે તમે ત્યાં જશો તો મારે તમારી માથે આવવું પડશે
 પણ સન્યાસીને સાફ લગાડવું તે મને તો યોગ્ય લાગતું
 નથી અધર્મીઓથી તો દૂર રહેવું તેજ માફ

એ પછી શ્રીગોકુલનાથજી એ ત્રણવાર એની પાસે ગયા,
 એટલામાં બાદશાહને કાશ્મીર જવાનું હતું

શ્રીગોકુલનાથજીની બાદશાહ સાથે મુલાકાત, શાસ્ત્રાર્થ
 કરવાનું વચન, વાદની તૈયારી સાથે બાદશાહ
 પાસે પધારવું. ચિદરૂપે કરેલો વાદનો નકાર,
 બળથી માળા ઉતરાવવા બાદશાહ પાસે
 ચિદરૂપની માગણી

બાદશાહની સ્વારી કાશ્મીર જતા આગ્રા પાસે કરણાવલ
 મુકામે આવી પહોંચી ત્યાં પોતાના શિષ્ટાચાર પ્રમાણે શ્રી
 ગોકુલનાથજીએ પધારી આશીર્વાદ દીધો બાદ તેઓ શ્રીના
 કપાળમાં તિલક જોઈને બાદશાહે પૂછ્યું કે-બાવાજીના કહેવા

(૯૪)

મુજબ તમેએ માળા ઉતારી નથી કે શુ ? ત્યારે શ્રીગોકુલ-
નાથજીએ સ્વસ્થપણે ગભીર મુદ્રાથી કહ્યું કે-“ વેદશાસ્ત્રના
મત પ્રમાણે બાવાજી જે કાંઈ અમોને કહે તે કરવા અમે
તૈયાર છીએ ” પરંતુ મનસ્વીપણે આપની કૃપાનો અયોગ્ય
લાભ લઈ અમને ધર્મ વિરુદ્ધ અમારી માળા ઉતારવાનું કહે
તે અમારાથી શી રીતે બને ? માળા અને તિલકના નિષેધનો
એક અક્ષર પણ અમને બતાવે તો તે કરવા અમે તૈયાર
છીએ અને તે નિષેધ ન બતાવી શકે તો આપ પણ સમજી
શકશો કે તેમની વાત ધર્મથી વિરુદ્ધ છે શ્રીગોકુલનાથજીનો
આવો પ્રમાણસર ચોક્કસ અને નિર્ભયપણે આપેલો ઉત્તર
સાક્ષી બાદશાહે પૂછ્યું કે-તમે બાવાજી સાથે શાસ્ત્રાનુસાર
વાદ (શાસ્ત્રાર્થ) કરી શકશો ? ત્યારે પોતે કહ્યું કે-જો
આપની ઇચ્છા હોય તો હું તૈયારજ છું વેદસમત શાસ્ત્રમા
લખ્યું હોય તે બની શકે પણ મનસ્વીપણે કહે તે શી રીતે
બને ? જહાંગીર બાદશાહ પ્રકૃતિનો એટલો તો જલદ હતો
કે તેના હુકમને પાછો ફેરવનાર ભાગ્યેજ ફાસીની સજામાથી
બચી શકે, અને તેથીજ હાલ પણ લોકોમા કહેવત છે કે
“ ભાઈ ! આ તો જહાંગીરી હુકમ છે પાછો નજ
ફરે. ” પરંતુ શ્રીગોકુલનાથજીના ઉત્તરથી બાદશાહને બીલકુલ
ગુસ્સો થયો નહીં અને કહ્યું કે-મથુરા મુકામે મળાને એમ
કહી વિદાયગીરી આપી આપણ એક સ્વરૂપ બળનોજ પ્રતાપ છે

(૬૫)

ત્યાર બાદ શ્રી ગોકુલનાથજી પોતાને ઘેર પધાર્યા, અને ઘેર આવી ઘણો પરિશ્રમ લેઈ માલા તિલક સબધી તમામ શાસ્ત્ર વચને! લેગા કર્યા, એટલામા બાદશાહનો મુકામ મથુરાં આવ્યો અને રાવણકોટે ડેરા પડ્યા તે દીવસે કાર્તિક વદ ૧૧ હતી તેથી ફલાહાર કરી શાસ્ત્ર પ્રમાણના અબ્રહરૂપ ‘સાર સગ્રહ’ નામનું પુસ્તક સાથે લેઈ શ્રી ગોકુલનાથજી બાદશાહની સભામા પધાર્યા આ પ્રમાણે વગર તેડે પોતાના કરેલા વાયદા મુજબ શ્રી ગોકુલનાથજીને પધારેલા જોઈને બાદશાહ પ્રસન્ન થયા અને મનમા વિચાર કર્યો કે એમનો ધર્મ માયો હોયો જોઈએ બાદશાહ તે સમયે મન્યામી પાસે જતા હતા તેથી શ્રીગોકુલનાથજીને કહ્યું કે- તમો મારી સાથે બાવાજીને ત્યા આવશો ? ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે જેવી આપની ઇચ્છા

પછી બાદશાહ શહરિયાર અને શાહપુરમ નામના બે અરદાર અને શ્રીગોકુલનાથજીને સાથે લેઈ ચિદરૂપને ત્યા ગયા, શ્રીગોકુલનાથજી ગુફાથી થોડે દૂર ઉભા રહ્યા અને બાદશાહે બંને સરદારોને ગુફાના દ્વાર આગળ ઉભા રાખી જોડા ઉતારી અદર ગયા અને સન્યાસીને માથુ નમાવીને હાથ જોડી વિનંતિ કરી કે શી આજ્ઞા છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું કે આપેલું વચન પાળો એટલે બસ જે લોકો માળાતિલક ધારણ કરી અધર્મ દ્વારા રૈયતનું અમ ગળા કરે છે તેને અટકાવો, અધર્મીને

(૯૬)

હડ આપવો અને ધર્મનું રક્ષણ કરવું તે આપનો ધર્મ છે ત્યારે બ્રાહ્મણે કહ્યું કે-શ્રીગોકુલનાથજી બહાર ઉભા છે કહો તો તેમને અહર બોલાવું તેઓ તમારી સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવા તૈયાર છે. અને શાસ્ત્રથી જે સિદ્ધાંત થાય તે સુજબ વર્તવા પણ તૈયાર છે. આ સાબળતાજ સન્યાસીઓ વિચાર કર્યો કે-શાસ્ત્રની રીતે વાદ કરીને તો આપણે ક્ષાવી શકનાર નથી એમ ધારી બ્રાહ્મણને કહ્યું કે-ગોકુલનાથજીને અહિં શા માટે બોલાવો છો ? નાહકની ધમાલ ઘશે, અને કાંઈ નિરાકરણ આવશે નહિ સૌ સૌના મતને વળગી રહે માટે વાદવિવાદ કરી બાલી થુક ઉડાડવાની જરૂરજ નથી. માત્ર તમારું વચન પાળો ? અને તમારી છડીનાજ જોરથી એમની માળા ઉતારાવો ? આપ હુકમ કરશો તો તેઓ આજેજ માળા ઉતારશે બ્રાહ્મણ મહાન સમજી હતો, તેણે ફરીથી પૂછ્યું કે-ગોકુલનાથજી જે કરે છે તે શાસ્ત્ર પ્રમાણે છે કે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે છે. ત્યારે સન્યાસીઓ કહ્યું કે-શાસ્ત્રોમા બ્રાહ્મણને માટે તો હું જે કહું છું તેજ કરવાનું કહ્યું છે માટે લાંબી ટુંકી હવે છોડી તેમની માળા ઉતારાવો ? તેઓ માલા ઉતારશે તો સૌ કોઈ ઉતારશે મારે એમની સાથે વેદશાસ્ત્રની બાબતમાં વાદ કરવો નથી માટે એમને મારી પાસે બોલાવશે નહિ

બાદશાહે વિચાર્યું કે, મારા બાપદાદાએ દીક્ષિતજીને ઘણું માન આપેલું છે, અને ઘણી રૂચિથી વૈષ્ણવ ધર્મને મન્ય રાખ્યો છે તેને હું શી રીતે દૂર કરી શકું. પરંતુ આ સન્યાસીની જાળમાં હું ફસાયો છું અને વચન આપ્યું છે તો હવે તે પાળવું જોઈએ, એમ વિચારી કહ્યું કે—

હમણા જઈને માળા ઉતરાવું છું, એમ કહી મુકામ પર આવી શ્રી ગોકુલનાથજીને બોલાવી કહ્યું કે—તમે બાવાજીના કહેવાનો શો વિચાર કર્યો ? તે કહે છે કે કોઈ અધમા માલા અને સ્વરૂપ સેવા લાખી નથી ત્યારે શ્રી ગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—અમારો વૈષ્ણવધર્મ અનાદિ મિદ્ધ વૈદિક સનાતન છે. એ આધુનીક કે નવીન નથી સન્યાસીનું કહેવું જુદું છે માટે તે બાબતમાં આપ જેના ચતુર અને વિવેકી બાદશાહે હાથ ધાલવો યોગ્ય નથી આ સાલગી બાદશાહે જરા ક્રોધ ચુકત સ્વરે કહ્યું કે—શું તમે એનું કહ્યું નહિ કરો ? ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—જેનું કહ્યું બાદશાહ સરખા કરે, તેનું કહ્યું સર્વે પ્રજા પ્રમાણ કેમ નહીં કરે ? તથાપિ ધર્મન્યાયે જે કાંઈ ઉચિત હોય અને જેને સર્વે પ્રમાણ ગણે તે અમે કરીએ જો સન્યાસી વેદશાસ્ત્ર પુરાણમાથી માલા તિલકના નિષેધનો એક અક્ષર પણ બતાવી શકે તો અમે તે પ્રમાણ કરવા તૈયાર છીએ આ અમારી પાસે પુસ્તક છે તે આપ જુઓ ? અને એને વિચારીને જે આપ કહો તે કરીએ

અગર આપ સંન્યાસીથી પુસ્તક મંગાવી નિષેધ બતાવી હુકમ કરો ? ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે-પુસ્તક મંગાવી શું કરશો ? અમો જેનું કહ્યું કરીએ છીએ તેનું કહ્યું તમો પણ કરો ? આ પ્રકારે બાદશાહને હુકમ પર ચઢેલો જોઈ શ્રીગોકુલનાથજી સમયસૂચકતા વાપરી કાઈ હા, અગર ના, કાઈ કહ્યા વિના રજા લેઈ પોતાને ઘેર ગયા આ સમયે ધાર્યું હોત તો પોતાનો પ્રચંડ પ્રતાપ દેખાડી દિગ્વિજય કર્યો હોત પરંતુ કાશ્મીર પધારવાની અને અધિક પ્રતાપ બતાવવાની ઇચ્છાથી પોતે મૌનજ રહ્યા.

માનબાઈનું સ્વધર્મ રક્ષણ માટે ભગવત્પ્રેરણાથી મરીયમજમાની પાસે જવું. શ્રીગોકુલનાથજીનો પ્રબળ પ્રતાપ. મરીયમ જમાનીનું બાદશાહને કહેવડાવવું. તકરારનો અંત લાવવા આસફખાન અને હંતબારખાનને બાદશાહનો હુકમ. શ્રીગોકુલનાથજીને તેડીને સંન્યાસી પાસે જવું. અને ત્યાંથી બાદશાહ પાસે પાછા આવવું. આસફખાનનો જવાબ. ચિદરૂપનું બે વચની બોલવું શ્રીગોકુલનાથજીએ કરેલો લેખ, અને બાદશાહનું કાશ્મીર પ્રયાણ. તથા શ્રીગોકુલનાથજીનું ગોકુલ પધારવું.

બાદશાહ અને શ્રીગોકુલનાથજી વચ્ચે વાતચીત ચાલતી

(૯૬)

હતી તે પાસેના ડેરામાથી રાયસ ગ ભુરટિયાની દીકરી માનબાઈ સાલળતી હતી તે બંને રજપૂતાણી હતી પણ બાદશાહને પરણી હતી તે શ્રીગોકુલનાથજીની સેવક નહોતી પરંતુ ભગવદ્વિચારી તેના મનમાં શ્રીગોકુલનાથજી માટે એવી લાગણી થઈ આવી કે—એકદમ તે બાદશાહની મા મરીયમ જમાની પાસે કટારી લેઈને ગઈ અને કહેવા લાગી કે જો બાદશાહ શ્રીગોકુલનાથજીને માલા ઉતારવાનું કહેશે તો હું કટાર મારીને આપઘાત કરીશ.

શ્રીગોકુલનાથજીનો કેવો પ્રતાપબલ ? પોતાની કાર્ય સિદ્ધિ માટે તે રજપૂતાણીને પ્રેરણા કરી પ્રભુ પોતાના પ્રતાપ બળ નિજ ભક્તોનેજ બતાવે છે આમુરી જીવોને બતાવતા નથી કેમકે તેમને તેમાં વિશ્વાસ હોતોજ નથી શ્રીકૃષ્ણભગવાને જરાસઘને ઘણો પ્રતાપ બતાવ્યો તોપણ તે આ ભગવાન છે એમ સમજી શક્યોજ નહિ અત્રે ભક્તનું માલના રક્ષણરૂપી કાર્ય કરવાનું હતું તેથી પ્રતાપબળે માન બાઈને પ્રેરણા કરી કહાચિત્ કેાઈ કહેશે કે માનબાઈને પ્રતાપબળે પ્રેરણા કરી તો બાદશાહને પ્રેરણા કેમ ન કરી ?

બાદશાહના મનમાં પ્રેરણા થાય તો આગળ ઉપર માલા સબધી વધુ જૂલમ થતો અટકે, અને જે પ્રમાણમાં યશ પ્રકટ કરવાની ઇચ્છા હતી તે યશ પ્રકટ થાય નહિ તથા

કાશ્મીર પણ જઈ શકાય નહિ આથી પોતાની ઇચ્છાથીજ માનબાઈને પ્રતાપબળે પ્રેરણા કરી બાદશાહને નરમ કરવાની અતઋય યુક્તિ વાપરી । એ જો શ્રીગોકુલનાથજીનું પ્રતાપબળ ન હોય તો તેમનો જહાગીર બાદશાહ જેવા પાસે શો હિસાબ ! વળી તે જાતનો મ્લેચ્છ છતાં તેમજ તેમનો હુકમ તોડવા છતાં શ્રીગોકુલનાથજી સાથે આટલા વિવેકથી વાત કરે ? આ અલોકિક પ્રતાપ નહિ તો બીજું શું ? નાસ્તિકો તે વિષે ગમે તે કહે, તો પણ ભાવીક ભક્તજનોને તો તેમા સ્વકીય પ્રભુના પ્રભાવશાલી પ્રતાપબળનું દર્શન થયા વિના કેમ રહે ?

માનબાઈના કટારી ખાઈ મરવાના સમાચાર સાંભળી મરીયમજમાની ઘણી ગભરાઈ અને તુરમહોલદ્વારા બાદશાહને કહેવડાવ્યું કે—એક સન્યાસીને સાડા આખી દુનીયાના મનને હુ બી કરવા એ વાત ઠીક નથી તે હિદવાણી હુમણા કટાર ખાઈને મરશે અને તે કહે છે કે તમે અમને તુરકાણી કરી તેથી જો અમારૂં કંઈ નહિ કરો તો અમે મરીશું માટે તમે એનો આશીર્વાદ લ્યો ત્યારે બાદશાહે કંઈ કે—મારે એમા કાંઈ નથી એ શ્રીગોકુલનાથજી બાવાજી સાથે મળીને ચાલે મારે એટલું જોઈએ છીએ કે મારૂં વચન રહે છેવટે બાદશાહે પોતાના સરદાર આસફખાન અને ઇતબારખાનને તેડાવી કંઈ કે—તમે શ્રીગોકુલનાથજીને તેડીને બાવાજી પાસે જાઓ

અને બાવાજી શુ કહે છે તે સાલળી તે જે કહે તે શ્રીગોકુલનાથજીની પાસે કરાવે, અને ગોકુલનાથજીને સમજાવી (“નીકે કરી કે તુમ આઈયો”) બધુ પતવીને આવજો

બાદશાહનો હુકમ થતા આસફખાન તથા ઈતબારખાન શ્રીગોકુલનાથજીની પાસે ગયા અને તેમને સાથે લેઈ સન્યાસીને મુકામે ગયા, ત્યાં જઈ ચિદ્રૂપને આસફખાને પૂછ્યું કે—બાવાજી ? તમારે શ્રીગોકુલનાથજીની બાબતમાં શી તકરાર છે અને તેમાં તમારે શું કહેવાનું છે ? ત્યારે સન્યાસીએ કહ્યું કે—હું કંઈ કહેતો નથી મારે શુ પડી છે પણ બાદશાહની આજ્ઞા છે તે તમે કરો ? જેથી બાદશાહનું ભલું થાય ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજી બોલ્યા કે—બાદશાહનું ભલું તો તેમના ધર્મથી થશે પણ તમે શુ કહો છો ? ત્યારે સન્યાસીએ કહ્યું કે હું તો કંઈ કહેતો નથી બાદશાહ જાણે ને તમે જાણો ત્યારે આસફખાને કહ્યું કે—બાદશાહ કહે છે કે સન્યાસી કહે તે કરો ? અને તમે કહો છો કે હું કંઈ કહેતો નથી,

૧ આસફખાન જહાંગીર બાદશાહની વહાલી સ્ત્રી નૂરજહાનનો ભાઈ હતો એ બાદશાહની પાસે મંત્રી તરીકે કામ કરતો. એનું અને નૂરજહાનના મનનું વલણ શ્રીગોકુલનાથજી તરફ હતું તેથી શ્રીગોકુલનાથજી આસફખાનને વખતોવખત પોતાના તરફના સમાચાર મોકલાવતા હતા

પરતુ એમ નહિ સમજતા કે બાદશાહ મારો છે એટલા સાફ ગોકુલનાથજી સાથે ખાલી વિરોધ ન કરો, ત્યારે સંન્યાસી બોલ્યા કે—હું ક્યારે કહું છું કે એ માલા ઉતારે એમની ઇચ્છામા આવે તો અગીયાર માલા પહેરે શૂદ્ર લોક પહેરે છે તેને હું કહું છું કે માલા ઉતારો ! તમે એ રીતે બાદશાહને કહીને ભલે ઘેર સુખેથી પધારો. એવી રીતે આસફખાને તેમની વાતમા કાંઈ સાર દીઠો નહિ. ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીને તેડીને તે બાદશાહ પાસે પાછો ગયો બાદશાહે પૂછ્યું કે—તમે શું કરી આવ્યા ? આસફખાને કહ્યું કે—બાવાજી કોઈએક વાત નિશ્ચય કરી કહેતા નથી ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે—બાવાજી કહે તે પ્રમાણે કરવાનું શ્રીગોકુલનાથજી પાસે લખાવી લ્યો તે ઉપરથી આસફખાને શ્રીગોકુલનાથજીને તે પ્રમાણે લખી આપવા કહ્યું ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજી બોલ્યા કે—લખ્યું કરી આપીને શું અમેા અમારો સ્વધર્મ છોડીશું ? ત્યારે આસફખાને કહ્યું કે—હાલ તો એકવાર લખી આપો હમણા વખત વિચારી લ્યો લખી આપ્યાથી કાંઈ ફીકર નથી, પછી આપ જાણતા હો તે પ્રમાણે કરજો ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ લખી આપ્યું કે—“ સંન્યાસી વેદશાસ્ત્ર પ્રમાણે કહેશે તે અમેા કરીશું ” એ પ્રમાણે લખી આપીને શ્રીગોકુલનાથજી દેશાધિપતિની રજા લેઈ શ્રીગોકુલ કાર્તિકકૃષ્ણ અમાવાસ્યાને દીવસે સ્વધર્મ

(૧૦૩)

સાચવી માળાનુ રક્ષણ કરી આનંદ પૂર્વક પધાર્યા. તે જોઈને વૈષ્ણવોના મનને સર્વત્ર આનંદ પ્રસરી રહ્યો. પછી બાદશાહ શેરખા ફેંજદાર હતો તેને બાવાજીની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવાનો હુકમ કરી મથુરાના શકદારને ભલામણ કરી બાવાજીને કાંઈ હરકત ન આવે તેવું ખાસ દબાણ કરી ત્યાંથી મુકામ ઉઠાવી બાદશાહ કાશ્મીર તરફ રવાના થયા.

“ઈતિ શ્રીતુલસીકાષ્ઠમાલા વિજયપતાકાયાં ” માલા પ્રસંગે ” પ્રથમ માંગલ્યં સમાપ્તિમગમત્ ॥ ૧ ॥

હિતોપદેશ

પાઠશાલાના વિદ્યાર્થીઓને ઇનામ આપવા લાયક

આ અથમા કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, અહંકાર, અભિમાન, વિગેરે દુર્ગુણો જીવને કેવી રીતે સસારમા આસક્ત કરી વિનાશ કરનારાઓ છે તેનું નિરૂપણ કરી તે દુર્ગુણોને ત્યાગ કરી ભગવદ્ભક્તિ પરાયણ થવાનો ઉપદેશ કરવામા આવ્યો છે. આવો રસીલી અને અસરકારક ભાષામાં લખાયેલો નિતી સંબંધી અથ અવશ્ય વૈષ્ણવોએ મનન કરવા લાયક છે.

મંગાવનારે ફક્ત પાંચજ આનાની પાછની ટિકીરા ખીડવી.

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ હરિજીવન જોશી

મોટામદીર પાસે. શ્રી કૃષ્ણભવન. મું. ઉમરેઠ.

માંગદ્ય ૨ જી

ચિદ્રૂપ માટે બાદશાહનું માન, મથુરામાં ચિદ્રૂપનો
માલા વિષે જીલમ. શ્રીગોકુલનાથજીની પોતાના
સેવકોને ગોકુલ જવાની આજ્ઞા, ચિદ્રૂપનું
અયોગ્ય આચરણ, ચિદ્રૂપે શ્રીગોકુલનાથ-
જીની માલા સખધી કરેલી તપાસ. શ્રી
ગોકુલનાથજીનો તે વિષે નકારમાં જવાબ

બાદશાહનો અનુરાગ ચિદ્રૂપ પ્રત્યે અધિક વધવા લાગ્યો,
તે એટલે સુધી કે પાતાની બેગમોને પણ તેને પગે પડાવી
બાદશાહે પોતાના પુત્ર સુલતાન બુગરને બદીખાને નાખ્યો
હતો તેને ચિદ્રૂપની આજ્ઞા ધવાથી છોડી દીધો આસફખાન
વિગેરે સરદારોને પણ ચિદ્રૂપને આશ્રમે જઈ માન આપવાનો
હુકમ કર્યો તે મુજબ તેઓએ માન આપ્યું આ પ્રકારે
બાદશાહનો પક્ષપાત જોઈ સર્વે પ્રજા લય પામી જેઓ ઉદર
નિર્વાહ અર્થે માલા પહેરતા હતા તેઓએ પ્રથમ માલા
ઉતારી અને શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી (શ્રીગુસાઈજી)ના બાળકો પણ
લય પામ્યા શ્રીકલ્યાણરાયજી (શ્રીગુસાઈજીના બીજા પુત્ર
શ્રીગોવિંદજીના પુત્ર) અને શ્રીગોપાલજી (શ્રીગુસાઈજીના

(૧૭૫)

પાત્રમા પુત્ર શ્રીરઘુનાથજીના પુત્ર) પ્રથમથી વ્રજ છોડી પરદેશ
પધાર્યા શ્રીગોપાલજીને પરદેશ પધારતા બોધ એમના બાપ
શ્રીદેવકીનંદનજી તથા શ્રીદ્વારકેશજી પણ પરદેશ પધાર્યા પછી
ચિદ્રૂપે વૃન્દાવનના સ્વામીઓને પોતાની પાસે તેડાવ્યા અને
તેમની માલાઓ ઉતારવી મહાન્ કુટિલ ચિદ્રૂપનો ધર્મદ્વેષ
આટલેથી પણ શાત ન થતા એટલે બધે વધી પડ્યો કે-
તેણે મથુરામા જે દુકાનોમા તુલસી કાઢની માલાઓ વેચાતી
હતી તે દુકાનો બાળી* નાખવા હૂકમ કર્યો જેથી કોઈ ને
તુલસી માળા મળે નહિ અને પહેંડી શકે નહિ, પણ તે
વખતે ત્યાના એક શાણા ચોધરીએ તેને કહ્યું કે એમ
કરવાથી શહેર બળી જાય તો પછી બાહશાહને શો જવાબ
આપીએ ? એ તો અમારે ગળેજ પડે આ શુકિતમા ન
ફાવ્યો ત્યારે દુકાનોના દ્વાર ચણાવી લેઈ હડતાળ પડાવી કે
કોઈ માણસ માલાનું નામ પણ લે નહિ કોઈ વહેપારી
તુલસીની માલા વેચી શકે નહિ આવા પ્રકારના તેના જૂલમ
અને ત્રાસથી શ્રીગોકુલનાથજીના સેવકો શિવાય અન્ય કોઈ

* કર્ણોપકર્ણ સાંભળ્યું છે કે-ચિદ્રૂપની માફક બ્રહ્મીમૂત
શારદા મઠના સ્વામીજી માધવતીર્થજીએ પણ સિદ્ધપુર
સુકામે તુલસીકાઢની માલાઓનો સમૂહ કરી તેમાં અગ્નિ
મૂર્તિને પોતાનો વેષ્યુવ ધર્મ પ્રત્યેનો દ્વેષ અહા કર્યો હતો.

મનુષ્ય તુલસીમાલા રાખી શક્યુ નહિ ચિદ્રૂપના - હકમધી
 સિપાઈઓ હિંદુઓના કપાળમા તિલક જુએ તો ભુસાવે,
 અને માલા જુએ તો ઉતરાવે, ના કહે તો માર મારતા
 એ મુજબ મથુરામા સર્વત્ર ઉત્પાત થઈ રહ્યો અને જૂલમ
 વર્તાવ્યો ખુદ બાદશાહનો પક્ષપાત ત્યા ફરીઆદ પણ કેાણ
 સાંભળે એક સમયે સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી કપાળમા શૃંગર અર્થે
 તિલક કરી તેમા બિંદિ દઈ જળ ભરવા જતી હતી તેને
 પણ આ મૂર્ખ સન્યાસીએ નહિ સમજતા ધાર્મિક તિલક
 બાણી ભુસાવી ન ખાવ્યું

એ પ્રકારે માલાતિલક સળધી મથુરામા ઘણો જૂલમ
 થવા માડ્યો અને વૈષ્ણવોને તે સહન કરવો મુશ્કેલ થઈ
 પડ્યો ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ તેમને ગોકુલમા આવીને
 રહેવાની આજ્ઞા કરી

પછી શ્રીગોકુલનાથજીએ આસફખાનને અહિંના સમાચાર
 કહેવા માટે ન્યાલચદ કબા અને રાજનગર (અમદાવાદ)ના
 નાગજી ગાધીને બાદશાહની સ્વારીમા મોકલ્યા તેમણે
 આસફખાનને સર્વ સમાચાર કહ્યા. ત્યારે આસફખાને એમને
 શ્રીગોકુલનાથજીના કુશળ સમાચાર પૂછી ધૈર્ય આપી દુવા
 કહેવડાવી કહ્યું કે-હુ આપની સેવામા હાજર છુ. ન્યાલચદ
 કબા અને નાગજી ગાધી ખાનગી રજા લેઈ પાછા શ્રી ગોકુલ

(૧૦૭)

આબ્યા અને તેણે આપેલો દિવાસો સર્વ બાલકોને એકાંતમા કહી સંભળાવ્યો.

માલા ઉતાર્યા પછી મથુરા અને વૃન્દાવનના સ્વામીઓ ચિદ્વરૂપના વખાણ કરવા લાગ્યા ત્યારે તેઓને તે અનેક લાલચો આપવા લાગ્યો, કેઈને સરદારી, કેઈને કેટલાકી, કેઈને ધન, વિગેરે અપાવવાના વચનો આપવા લાગ્યો. લોભીઆ હોય ત્યા ધૂતારા ભૂખ્યા કેમ મરે? લોભજ સર્વ અનર્થનું મૂળ છે લોભજ મનુષ્યને પશુ સમ બનાવે છે ધીમે ધીમે સ્વામીજીનો શોખ એટલો બધો વધી પડ્યો કે તેઓ જે રસ્તે ભિક્ષાને માટે જવાના હોય ત્યા પાણીને બદલે સુગંધી જળ છટાવા લાગ્યા, લોકોની આવ જા બંધ કરી દેવામા આવતી. સિપાઈઓ બાદશાહની માફક હાજર રહેતા બ્યા પોતે ભિક્ષા લેવાને બેસતા ત્યા સ્ત્રિઓજ તેમને પીરસતી જેને ત્યા ભિક્ષા થતી ત્યાજ શયન થતું ગૃહસ્થની સ્ત્રિઓ તેમને અત્તર ચદન વિગેરે લેપ કરતી, અને ચરણ સેવા કરતી હતી. ગુફામા બ્યારે સ્વામીજી બેસતા ત્યારે તેમના આગળ વીણા વાગતી એક સમયે એક સ્ત્રી દુકા પનાની સાડી પહેરી જતી હતી તેને જોઈને એણે દુકા પનાનું વસ્ત્ર પહેરવાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તેણીએ કહ્યું કે-વધારે પેનાનું મળતું નથી. તે ઉપરથી ચિદ્વરૂપે

વણુકરોને બોલાવી તાબડતોબ મોટાપનાનું વસ્ત્ર વણી આપવાનો હુકમ કર્યો.

થોડા દીવસ પછી એક મોઢ અને એક નાગરને ગોકુલમા એના તાપથી લોકોએ માલા ઉતારી છે કે નહિ ? અને શ્રી ગોકુલનાથજી શો વિચાર કરે છે તે જોવાને મોકલ્યા તેઓએ સર્વને માલા પહેરતા જોઈને તે વાત ચિદ્વરૂપને કહી

ત્યારે ચિદ્વરૂપે ગિરધર, માગજી પડ્યા, મિતમિશ્ર, હરજી મહેતો, રામદાસ અને ભૂતા પડ્યાને શ્રી ગોકુલનાથજીની પાસે સમજાવવાને મોકલ્યા, તેઓએ કહ્યું કે-સઘળાએ માલા ઉતારી છે, અને આપ ક્યા સુધી નહિ ઉતારો ? બાદશાહના નામથી માલા નહિ ઉતારનારપર તે ઘણો જૂલમ કરે છે, કરશે, અને આપને પણ હેરાન કરશે આ સાબળી ધર્માચાર્ય, સ્વધર્મરક્ષક, શ્રી ગોકુલનાથજી બોલ્યા કે- બીજા માલા ઉતારે તેની સાથે અમારે શો સબધ છે ? અમે કોઈના કહ્યાથી પહેરી નથી કે કોઈના કહ્યાથી માલા ઉતારીએ અમે તો શ્રી ભગવાનની ઇચ્છાને આધીન છીએ એ હેરાન કરશે તેની પ્રીતર અમોને નથી પ્રભુની ઇચ્છા હશે તેજ ઘશે.

શ્રીગોકુલનાથજીની માલા વિષે મસલત. ચિદ્વરૂપનો ગર્વ. ચિદ્વરૂપ પાસે જવાનું બંધકરવું. ચિદ્વરૂપે વશગોપાળ ફોજદાર મારફતે કરેલો જુલમ. સંન્યાસીની નિષ્ફલતા. પ્રભુએ કરેલું રક્ષણ.

(૧૦૯)

શ્રીગોકુલનાથજીનો માલા નહિ ઉતારવાનો બેધડક પ્રત્યુત્તર સાંભળી સલાહ કરાવવા આવેલા તો સ્તબ્ધજી બની ગયા, અને મથુરામાં જઈ ચિદ્રૂપને સર્વ સમાચાર કહ્યા તે સાંભળી ચિદ્રૂપ ઘણોજ તપી ગયો.

ત્યાર પછી શ્રીગોકુલનાથજીએ કેટલાક વૈષ્ણવોને એકાત્મ બોલાવીને આ વિષયમાં અભિપ્રાય પૂછ્યો, ત્યારે તે વૈષ્ણવોમાંથી પુરુષોત્તમદાસ મેહોગ ક્ષત્રી વૈષ્ણવ હતા તેમણે કહ્યું કે,—
“કૃપાનાથ ! આપ નર્વ જાણો છો અને જગત્માં ધર્મના રક્ષણ માટે આપ માલા ધારણ કરોછો, જો આપ માલા ઉતારવાનો વિચાર કરશો તો ધર્મ કેને શરણે જશે ?”
શ્રીગોકુલનાથજીએ પુરુષોત્તમદાસના આ અભિપ્રાયને સાંભળીને સર્વને ધૈર્ય અને હિંમત આપી.

તે પછી શ્રીગોકુલનાથજી સન્યાસી પાસે ચોથે પાંચમે દિવસે જવા લાગ્યા સન્યાસી તેઓ શ્રીના તેજ અને પ્રતાપ બળથી સ્પષ્ટ રીતે માલા ઉતારવાનું કહી શકતો નહિ કિંતુ માર્મિક રીતે બોલ્યા કરતો અને બાહશાહ સંબંધી ગર્વ બતાવતો.

એક સમયે શ્રીગોકુલનાથજી સન્યાસીના આશ્રમમાં બેઠા હતા, તે સમયે ચિદ્રૂપના હાથમાં પોતાનું વર્ષિક્ષણ હતું તે બેઠાને તેણે કહ્યું કે મારે આ વર્ષમાં સર્વોત્તમ

(૧૧૦)

“ ચૂડામણી ” નામનો યોગ છે પછી તે મ્લેચ્છ ભાષામાં કાંઈક બોલ્યો અને શ્રીગોકુલનાથજીને પૂછ્યું કે-તમે આ ભાષા સમજો છો, તેઓ શ્રીએ ના પાડતા તેણે કહ્યું કે-ત્રણ બાદશાહી સુધીમાં કોઈ માલા પહેરી શકે નહિ, એવો મારે યોગ છે તે પછી જ્યારે જ્યારે શ્રી ગોકુલનાથજી ત્યા પધારતા ત્યારે તે તેનું તેજ કહ્યા કરતો તેથી શ્રીગોકુલનાથજીએ તેને ગર્વીષ્ટ સમજી ત્યા જવાનું બંધ કર્યું

ચિદ્રૂપે શ્રીગોકુલનાથજીને પોતાની પાસે બોલાવવા અનેક યત્નો કર્યા પરંતુ તેને મહોન્મત્ત અને દૂરાગ્રહી સમજી તેની પાસે જવાનું સ્વીકાર્યું નહિ

એ પ્રકારે શ્રીગોકુલનાથજીને બોલાવવાના પ્રયત્નોમાં તે ફાળ્યો નહિ ત્યારે તેણે રાજકીય બગ વાપરવાનો વિચાર કર્યો એવામાં આગ્રાના ફૅજદારની બદલી થઈ અને તેની જગાએ વંશગોપાલ નામના ઉચ્ચસ્વભાવના ક્ષત્રીયને મોકલવામાં આવ્યો મથુરામાં આવી તે ચિદ્રૂપને મળવા ગયો તે સમય ચિદ્રૂપે તેને કહ્યું કે-તું કોઈ પણ યુક્તિથી એક વખત શ્રીગોકુલનાથજીને અત્રે લાવ આ માલખી સન્યાસીનું બાદશાહ પાસે સારું માન હોવાથી પોતાને સારો લાભ મળશે એમ જાણી તેણે કહ્યું કે-જરૂર લઈ આવું છું એમ કહી શ્રીગોકુલમાં ગયો તેની આતર ઇચ્છા જાણી શ્રીગોકુલનાથજીએ તેનો સત્કાર કર્યો નહિ

(૧૧૧)

તેથી તેને માહુ લાખું અને તેઓ શ્રીને હેરાન કરવાની ઇચ્છાથી મહાવનમા ગયો અને એવો વિચાર ક્યો કે લશ્કર લેઈ ગોકુળને ઘેરો ઘાલી શ્રી ગોકુલનાથજીને બળથી સન્યાસી પાસે લેઈ જઈ એમ ધારી લશ્કર તૈયાર કરવા માડ્યું ત્યારે લશ્કરના સરદાર ગદાધરે પૂછ્યું કે-આ તુ શુ કરે છે ? હું અહિંનો હાકેમ છું અને મને પૂછ્યા શિવાય શા માટે લશ્કર તૈયાર કરે છે ? મને કહે તો હું સાથે આવું અગર લશ્કર મોકલું પણ શ્રીગોકુલનાથજીની રીત એવી છે કે એમની ખુશી હોયતો માત્ર એક માણસ જઈ બોલાવી લાવે તો આવે, અગર નહિ તો એક લાખ અસ્વાર મોકલીએ તો પણ આવે નહિ. તમે તો શુ પણ માળાના સબધમા ખુદ બાદશાહ જેડે તેમને વાતચિત્ત થઈ ત્યારે તેઓ પણ એમના પ્રતાપબળથી અજાણ કાંઈ બોલી શક્યા નહિ તો પછી તમે અને તમારૂં લશ્કર તેમને શુ કરવાના છો ?

સેનાપતિ ગદાધરદાસનું બોલવું સાંભળી વશગોપાળે શ્રીગોકુલનાથજીને પકડી જવાનો ઇરાદો છોડી દીધો બીજે દીવસે તે પડે એમની બેઠકમા જઈ બેઠો. તે સમયે શ્રી ગોકુલનાથજી ભીતર હતા. એમને વશગોપાળ આવવાના સમાચાર મળ્યા એટલે ભીતરથી પરવારી બહાર આવ્યા અને સત્કાર કરી પૂછ્યું કે-કેમ આવ્યા છો ? ત્યારે વશગોપાળે સર્વ હકીકત કહી અને કહ્યું કે-આપને સન્યાસી

(૧૧૨)

બોલાવે છે માટે પધારીને અમને મોટાઇ અપાવો ? ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—અમારે ત્યાં આવવાની જરૂર નથી ઘણા કાલાવાલા કરવા છતાં પોતે માન્યુ નહિ અને વશ ગોપાળને પ્રસાદ અપાવી વિદાય કર્યો વશગોપાળના મનમાં જતી વખતે શ્રીગોકુલનાથજીને માટે માન ઉત્પન્ન થયું કેવો સ્વરૂપ પ્રભાવ—ફોજદાર થઇ પકડવા આવ્યો લશ્કર લેગુ કર્યું, પરંતુ આખરે તે દીન થઇ વશ ગાવા લાગ્યો ? તેણે સન્યાસીની પાસે જઇ કહ્યું કે— શ્રીગોકુલનાથજી જેવા પવિત્ર વેદમાર્ગ પ્રમાણે વર્તન કરનાર ધર્મ પ્રચારક આચાર્યને મારાથી કાર્ગપણ કેમ કહી શકાય ? તે સાલળી ચિદ્વરૂપ કોધે ભરાયો, અને ગાળો દેઇ કહ્યું કે— પકડી લાવ્યો નહિ અને ઉલટી મારા આગળ તેમની સ્તુતિ કરે છે માટે ફરીથી જા અને જો મારૂ કામ હોય તો તેમને પકડી લાવ ? આ ઉપરથી વશગોપાળ ફરીને ત્રીજે દિવસે શ્રીગોકુલનાથજી પાસે આવ્યો, અને ઘણીજ આજીજ કરી સન્યાસી પાસે પધારવા વિનંતિ કરી. આપે સ્પષ્ટ ના કહી છતાં જ્યારે તેણે કેડો મૂક્યો નહિ ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—તું લેઇ જનાર કેણુ ? તારે માટે અમે શા સારૂ આવીએ ? અમારે શુ પ્રયોજન ? તે તુ તારા હૃદયમાં વિચારી જો અમારે સન્યાસી સાથે કાંઈ ભાગ પાડવાનો નથી. માટે જાવ અને સ્પષ્ટ કહો કે—આવવા ના પાડે છે

આ પ્રકારે સ્પષ્ટ નકારમાં જવાબ મળતા તેણે રીસથી કહ્યું કે—હવે હું શું કરું છું તે આપ જુઓ ? આ સાંભળી લોકો ભયભીત થઈ ગયા અને વિનતી કરીકે—મહારાજ ? આપશ્રી એકવાર ત્યાં પધારો ? આપશ્રીએ આજ્ઞા કરીકે—કોઈ મિત્ર કરશો નહિ એ કાંઈ કરી શકનાર નથી વૈષ્ણવોએ ગોકુલદાસ ભીતરીયા મારફતે વિનતી કરાવી પણ પોતે સ્પષ્ટ ના પાડી અને કહ્યુંકે—આદર્શાહ બેલાવશે તોજ હું જઈશ મારે સન્યાસ પાસે જવાનું પ્રયોજન નથી. સર્વ વૈષ્ણવોના મનમાં ભર લાગ્યો કે—

ગુસ્સે થએલો વશગોપાળ લશ્કર લેઈ આપને પકડવ આવશે તેથી બધા આખી રાત આપશ્રીની બેઠકમાંજ બેસ રહ્યા કેવી સ્વામિ વાતસત્યતા ? પ્રભુ કર્તુ અકર્તુ અન્યથ કર્તુ સર્વ સામર્થ્યવાન છે, પ્રભુને માટે શું અશક્ય છે તેમને ચિંતા શાની હોય ? આત્રાના હાકેમ લશ્કરખાનન ખુદ્દિમાં શ્રીહરિએ પ્રેરણા કરી, જ્યારે તેણે સાંભળ્યું વશગોપાળ ચિદ્રૂપની શીખવણીથી શ્રીગોકુલનાથજીને હેરા કરે છે ત્યારે તેણે તેને પત્ર લખી આથે બેલાવ્યો અને હૂકમ કર્યો કે જો તમારે નોકરી કરવી હોયતો તાબડતોબ અં હાજર થવું. હવે તે બિચારો શું કરે ? શ્રીગોકુલનાથજી કેવી રીતે પકડે ? ઉપરીનો હુકમ થતાજ આથે જવું પડ્યું

(૧૧૪)

અને સન્યાસી ગુફામાજ રહ્યો પ્રમુ. સર્વ સમર્થો હિ તતો
નિશ્ચિંતતાં વ્રજેત્ ॥ પ્રભુ સર્વ સામર્થ્ય યુક્ત છે માટે જીવે
નિશ્ચિત થઈને ભગવત્પરાયણ રહેવું બોધ્યે

માલા નહિ ઉતારવાનો શ્રીગોકુલનાથજીનો દૃઢ નિશ્ચય

પોતાને બાદશાહે બાવાજી કહીને બોલાવ્યો, પોતાના
કહેવા પ્રમાણે માલા ઉતારાવવાનો હુકમ કર્યો, અને બાદશાહના
કહેવાથી મોટા અમીર ઉમરાવોએ એને માન આપ્યું, આ
સઘળી વાતોથી ચિદ્રૂપને કુલાવાનું કારણ મળ્યું વળી વર્ષમા
ચૂડામણિ યોગથી એણે અનુમાન કર્યું કે ત્રણ બાદશાહી
મુધીમા કોઈ માલા ધારણ કરી શકે એવો નથી ઇત્યાદિ
કારણથી વૈષ્ણવધર્મ જડમૂળથી ઉખેડી નાખવાને એ તત્પર
થયો બાદશાહ સન્યાસીને માને છે આ વાત લોકોમા
પ્રસિદ્ધ થવાથી અમલદારો તેની ખુશામત કરતા, અને તેની
આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલતા, જેથી પોતે એક મ્હોટો અમલદાર
હોય એમ તે પોતાને માનવા લાગ્યો. પોતાને ધર્મ સબધી
ઉડી માહિતી ન હોય તે કારણથી કે માત્ર બાદશાહનો
હુકમ સર્વ માન્ય કરશે એમ ધારી એણે શ્રીગોકુલનાથજી
સાથે વાદવિવાદ કરવાનો વિચાર માડી વાળ્યો, અને જે કામ
શાસ્ત્રાર્થને વિષે જ્ય કે વિજય સહેલાઈથી કરી ન શકે તે
કામ એણે બાદશાહની છડી પાસે કરાવવાનો નિશ્ચય કર્યો.

(૧૧૫)

વૈષ્ણવધર્મનું ખરૂં રહસ્ય માલા અને તિલકરૂપ બાહ્યચિન્હોમાજ સમાયલું હોય એમ એ ધારવા લાગ્યો. એ કારણથી એની પાસે જે જે અમલદારો આવતા તેમને વૈષ્ણવોની માલા ઉતરાવવાનો અને તિલક ભૂસાવી નાખવાનો એ આગ્રહ કરતો.

શ્રીગોકુલનાથજી શાસ્ત્રમા નિપૂણ હતા અને તેમના સિદ્ધાન્ત વેદશાસ્ત્રાનુકૂલ હતા તેથી ચિદ્વરૂપ માલા તિલક શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ છે એમ કહિને નહિ પણ બાદશાહનો હુકમ છે કે કોઈએ માલા તિલક ધારણ કરવા નહિ એમ કહિને અમલદારો મારફતે માલા ઉતરાવવા લાગ્યો. જેઓ ચુસ્ત વૈષ્ણવો નહોતા તેમણે તો માલા ઉતારી, પરંતુ જેઓ ચુસ્ત શ્રદ્ધાળુ હતા તેમના મન ધણા દુઃખાવા લાગ્યા, અને જીલમ થાય છે એમ તેઓ પોકારવા લાગ્યા.

કવિ કહે છે કે—ધણો જીલમ થતા ધર્મ ત્રાસ પામી શ્રીગોકુલનાથજીને શરણે ગયો અને પ્રાર્થના કરી કહ્યું કે—કૃપાનાથ ! હું જગદ્ગુરૂ શ્રીઆચાર્યજી મહાપ્રભુજીની આજ્ઞાથી પૃથ્વીમા વિશેષપણે કરીને વશ્યો છું પરંતુ અત્યારે કલિયુગના બળથી મારે તેમા રહેવું કઠણ થઈ પડ્યું છે મહને આપના શિવાય અન્ય કોઈ રક્ષક નથી, તેથી હે ધર્મ ધુરધરદીનાનાથ ? હું આપને શરણે આવ્યો છું આપ મારી રક્ષા કરો. ધર્મના આ વચન સાંભળીને શ્રીગોકુલનાથજીએ તેને અભય વચન

(૧૧૬)

આખું અને આજ્ઞા કરી કે-તું પૃથ્વીમાજ નહિ પણ ચૌદે લોકમા નિશક અને નિડર થઇ વિચરણુ કર. એ પ્રકારે આશ્વાસન આપીને અને વૈષ્ણવોને ધીરજ આપી કે કોઇએ માલા ઉતારવી નહિ એમ આજ્ઞા કરી પોતે શ્રીજીદ્વાર પધારવા તૈયારી કરી જ્યારે જ્યારે જ્ઞાતિ સખધી, રાજ્ય સખધી, કે ધર્મ સખધી ખટપટ ચાલે છે ત્યારે હજારો ગપાટા ચાલે છે, લોકો તર્ક વિતર્ક કરે છે, તેવીજ રીતે તે સમયે પણ અનેક વાતો ચાલવા લાગી કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે સન્યાસી પાસે જાય છે, કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે બાદશાહનો સખ્ત હુકમ આવ્યો છે તેથી વિચાર કરવા કે સલાહ લેવા જાય છે કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે-આપ શ્રી પધારશે અને સન્યાસી માલા જખરાઇથી ઉતરાવશે તો શુ કરીશુ ! આ સાલળી સર્વના મનનો ડર દૂર કરવાને અને હિમત આપવાને શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે-હુ માત્ર દર્શન કરવાને જાઉ છુ ખીજે ત્રીજે દીવસે પાછો આવીશ તમે કોઇ માલા ઉતારશો નહિ એ પ્રમાણે કહી શ્રીનાથદ્વાર પધાર્યા શ્રીગોકુલનાથજી માલા ઉતારવાના નથી એમ જાણી ચિદ્વિપે રીસ કરીને શેરખાન ફોજદાર, રોહિલ્લા દાદુઠા કેટવાલ, શકદાર કતરફીન, રાજમલ કાનૂગા, ચતુર્ભૂજ ચોધરી, અને જેચદ ચોખાને આગ્રહ કરી તેડાવ્યા તે બધા આવ્યા અને તેમની સાથે જહુનદન મોઢ અને સારગપાણી મૂલો, ને મથુરીયો અને ખીજા પણ

(૧૧૭)

આવ્યા આ વખતે એતખારખાનના હુકમથી ઉદેરામ, કબોને
જેઠમલ એ ત્રણ ભાઈ સન્યાસીની રક્ષા કરતા હતા બધા
આવ્યા પછી ચિદ્રૂપે તેમને બાદશાહનું ઓહું દઈ કહ્યું કે—
મર્વેએ માલા ઉતારી પણ શ્રીગોકુલનાથજી ઉતારતા નથી
માટે તમે સર્વે મળી તેમને મમળવો મેં આજ સુધી ઘણું
સહન કર્યું છે આ સાભળી શકદાર અને કોટવાલ મિવાય
ખીજા બધા ગોકુલ ગયા અને શ્રીગોકુલનાથજીને નમન કરી
કહ્યું કે—સન્યાસી હું ચઢ્યો છે માટે આપ એક વખત
માલા ઉતારો ? ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—એની
હઠથી શું ? એતો વિકલ (ગાડો) થયો છે એનું કહ્યું શી
રીતે મનાય ? એતો આજે માલા ઉતારવાનું કહે છે તો
કાલે જનોઈ ઉતારવાનું કહેશે ! માટે એને કરવું હોય તે
કરે ! એના કહ્યાથી ધર્મ વિફલ્લ અથો માલા કદાપિ ઉતારનાર
નથી એ પ્રમાણે ઉત્તર સાભળી સર્વે ચિદ્રૂપની પાસે ગયા
અને કહ્યું કે—તમારૂં કહ્યું શ્રીગોકુલનાથજી કરવાના નથી
તેથી તે ઘણાજ ક્રોધે ભરાયો અને અનેક ભતના ઉપદ્રવો
કરવા લાગ્યો.

ચિદ્રૂપની પ્રેરણાથી કેટલાએક ખુશામતિયા અમલદારો
જખરાઈથી વૈષ્ણવોની માલાઓ તોડી નખાવા લાગ્યા,
વૈષ્ણવોનાં અપમાન કરવા લાગ્યા.

વળી તેઓ જુઠાં જુઠાં દુરમાન બનાવી કહેવા લાગ્યા

(૧૧૮)

કે આખુ ગોકુલ ગામ ઘેરી લેવામાં આવશે. ત્યારે અહિ કોઈ રહી શકશે નહિ એ પ્રકારે અનેક ઉપદ્રવો થવા છતા શ્રી ગોકુલનાથજી કાંઈ બોલતા નહિ

પછી એક સમય શ્રી ગોકુલનાથજી શ્રીનાથદ્વાર પધાર્યા ત્યારે મથુરામાં ચિદ્ગુપ્તની મહાત્મા વિચાર થયો કે જ્યારે શ્રી ગોકુલનાથજી શ્રીજીદ્વારથી પાછા પધારે તે સમયે જબર-હસ્તીથી એમની માલા ઉતરાવવી અને કહેવું કે તેવી રીતે ઉતરાવવાનું બાદશાહ તરફથી લખાણ આવ્યું છે આ વાત મથુરામાં જહવરાય નામનો વૈષ્ણવ રાજદ્વારમાં નોકર હતો, તેણે સાંભળી, અને તે સત્ય માની એક વૈષ્ણવદ્વારા એ સમાચાર ગોકુલ મોકલાવ્યા. તે વૈષ્ણવે ગોકુલમાં આવી એ સમાચાર શ્રી ગોકુલનાથજીના પુત્ર શ્રી ગોપાલજીને કહ્યા ત્યારે શ્રી ગોપાલજીએ એ સમાચાર એક પત્રમાં લખી શ્રી ગોકુલનાથજીને શ્રીનાથદ્વાર મોકલ્યા શ્રી ગોકુલનાથજી પત્ર વાંચી કાંઈ ક્યાં નહિ. અને શ્રી મથુરાજીમાં થઈ શ્રી ગોકુલ પધાર્યા તોપણ કોઈ એઓશ્રીની સામે થઈ શક્યું નહિ

આ વિષય સર્વત્ર ચર્ચાસ્પદ થઈ પડ્યો અને સર્વે મનુષ્યો માલા ઉતારવાને આગ્રહ કરવા લાગ્યા ત્યારે મહારાજશ્રીએ સ્પષ્ટ આજ્ઞા કરી કે— સન્યાસી તો શુ પણ બાદશાહ પોતે આવશે તોપણ અમો માલા ઉતારવાના નથી

(૧૧૯)

સંન્યાસીનો નાશ કરવા વૈષ્ણવોની ત્રીજા લાગણી તથા શ્રી ગોકુલનાથજીનો અટકાવ

સંન્યાસીના ત્રાસથી વૈષ્ણવો એટલા બધા હેરાન થયા હતા કે તેઓ કોઈપણ ઉપાયે તેનો ઘાટ ઘડવા તૈયાર થઈ ગયા એક સમય જ્યારે શ્રીગોકુલનાથજીની બેઠકમા સર્વ સમાજ ભરાયો હતો તે વખતે સંન્યાસીના અનહદ જીલમની વાત નીકળતા સર્વે કંકળવા લાગ્યા. અને હુ ખાવેશમા તે સંન્યાસીનો નાશ કરવાની દરેક જૂદીજૂદી યુક્તિ બતાવવા લાગ્યા, કાવિઠા (ધોળકા પાસે) ના પ્રાગદાસે કહ્યું કે- કહો તો હુ તેના શિરનુ છેદન કરૂં ખીજ એક પહોરૂં એ કહ્યું કે-હુ જળમા એક પ્રહર સુધી રહી શકુછુ. અને તેથી જ્યારે તે દુષ્ટ સ્નાન કરવા આવે ત્યારે તેને ઉડા પાણીમા ખેચી જઈ ડુબાડી દઉં આ વાતો શ્રીગોકુલનાથજીએ ભીતરથી સાભળી કે તુરતજ પોતે એકદમ બહાર પધાર્યા અને સર્વ વૈષ્ણવોને આજ્ઞા કરી કે-તમારે કોઈએ કદી આવા વિચાર કરવા નહિ ધર્મના રક્ષણ માટે જે કાંઈ દુઃખ પડે તે સઘળું સહન કરવું, પણ દેહાન્ત સુધી ધર્મનો ત્યાગ નજ થવો જોઈએ, સ્વધર્મના રક્ષણ અર્થે તુચ્છ ઉપાયો નહિ ચોજતાં પોતાની જાતે સર્વ સહન કરવા આગ્રહ રાખવો. તેથી અંતે શ્રીહરિ

(૧૨૦)

રક્ષણુ કરશે. જુઓ પાડવેની સભામાં શિશુપાળે શ્રીકૃષ્ણને
સો ગાળો દીધી ત્યાં સૂધી પ્રભુ મૌનજ રહ્યા, આગળ વધ્યો
કે તેનો પાપનો ઘડો ભરાયો, પ્રભુએ ક્ષણમાં તૃણવત્ વિનાશ
કર્યો માટે તે કુટીલ જે જે દુ ખ દે તે સર્વ સહન કરે ?
જ્યારે એના પાપનો ઘડો ભરાશે, ત્યારે પ્રભુ સ્વત એની
શિક્ષા કરી સદા સર્વદા ધર્મનો વિજય કરશે મથુરાવાસીઓને
વધુ દુ ખ હોયતો ગોકુલમાં આવી રહેવું.

શકદાર સારંગપાણી તથા કોટવાલ ઉદેરામને
ચિદરૂપની ધમકી, તેમનું શ્રીગોકુલનાથજી પાસે
જવું. લેખી હુકમની માગણી, પ્યાદાને ફિટકાર.

એમ કરતા આર માસ વીતી ગયા અને સં ૧૬૭૭
મહા સુદી ૫ (વસંતપંચમી) ગઈ તોપણ શ્રીગોકુલનાથ
જીએ માલા ઉતારી નહિ, તેથી સન્યાસીએ મથુરાના શકદાર
સારંગપાણી તથા કોટવાલ ઉદેરામ એ બંનેને બોલાવી કહ્યું
કે- આટલા બધા દીવસ થઈ જવા છતાં તમો હજી ગોકુલ
નાથજીની માલા કેમ ઉતરાવતા નથી ? બાદશાહ તમને તે
વિષે પૂછશે ત્યારે શો જવાબ દેશો ? સન્યાસીના આ વચન
સાળળી તેઓ ગોકુલ ગયા

પ્રથમ કોટવાલ શ્રી ગોકુલનાથજી પાસે ગયો, તેઓશ્રીએ
આવવાનું પ્રયોજન પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે- હું કામ પ્રસંગે

(૧૨૧)

મહાવન ગયો હતો ત્યાથી સ્હેજ અત્રે આવ્યો છું કે ગોકુલના તમાસા ભેતો જાઉં । આ સાંભળી આપશ્રીએ માર્મિક શબ્દોમા કહ્યું કે—અહિ તો અમારૂં ઘર છે તમાસો ભેવો હોય તો મથુરાજીમા કેશવસ્થમા ભેભે ? છેવટે કોટવાલે કહ્યું કે— બાદશાહની મનાઈ છતાં આપ હજી માલા કેમ પહેરો છો ? જો બાદશાહે માલા પહેરવાનો લેખ કરી આપ્યો હોય તો બતાવો ? ત્યારે શ્રી ગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે— માલા પહેરવી નહિ. એવા બાદશાહનો લેખી હુકમ થયો હોય તો તમે મને બતાવો ? માલાની તકરાર નથી પણ પચાયતનની તકરાર છે અને એ વિષે અમે દેશાધિપતિની સાથે વાત કરી છે

બન્ને વચ્ચે આ રકઝક ચાલતી હતી તેટલામાં એક ખાદાએ દામોદર ભટ્ટના કઠની માલા ઉપર હાથ નાંખ્યો, પણ માલા હાથમા આવી નહિ અને પોતે ત્યાથી ઉઠી અટારીપર નાસી ગયા અને ઘણો શોરબકોર થઈ રહ્યો ત્યારે શ્રી ગોકુલનાથજીએ સર્વેને શાત કરી કહ્યું કે— તમે વૈષ્ણવોને શા માટે હેરાન કરો છો ? પોતાની માલા બહાર લાવી કહ્યું કે— આ મારા કઠમા માલા છે, તમારે જે કહેવું હોય તે મને કહો ? ત્યારે કોટવાલે કહ્યું કે—જો આપ ભલું ચ્હાતા હો તો સન્યાસી કહે તે કરો આ સાંભળી મહારાજ શ્રીએ

(૧૨૨)

કહ્યું કે—અમો સન્યાસીનુ કહેવુ વેદ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ હોવાથી
કદાપિ કરનાર નથી

શકદારનો બોધ, શ્રીગોકુલનાથજીનો પ્રત્યુત્તર,
શકદારનો સન્યાસી પાસે લેઇ જવાનો આગ્રહ,
નકારમાં જવાબ, બાદશાહ પાસે જવાનો
સ્વિકાર, શકદારે ફરીને સન્યાસી પાસે જવા
કરેલો આગ્રહ, માગણીનો સ્વિકાર, અને
શકદારની મથુરાં લેઇ જવાની યુક્તિ.

તે ઉપરથી કોટવાલે કહ્યું કે—શકદાર અહિં આવ્યા છે
ત્યાં આપ પધારો ? તેથી પોતે ત્યાં પધાર્યા ત્યારે શકદારે
કહ્યું કે—આપ બાદશાહ પ્રત્યે હઠ કરો છો એ ઠીક નહિ
બાદશાહ ઘણોજ હઠીલો અને ક્રોધી છે તેમજ હાલમાં તે
ચિદ્રૂપની આજ્ઞાને આધીન છે બાદશાહનું રાજ્ય સમુદ્ર
પર્યંત છે, એનું રાજ્ય છોડી અન્યત્ર જવાથી પણ સુખી
થવાનો સંભવ નથી માટે આપ માલા ઉતારવાનો વિચાર
કરી મારી સાથે ચિદ્રૂપ પાસે ચાલો.

શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—હું સન્યાસી પાસે આવવા
ઇચ્છતો નથી કેમકે ત્યાં આવીને કરવાનું શું ? શાસ્ત્ર પ્રમાણે
વાતચીત કરવા તેમની ઇચ્છા નથી. તથાપિ જો શાસ્ત્રાર્થ
કરવા તેમની ઇચ્છા હોય તો વિષય અને દીવસ નક્કી કરો ?

(૧૨૩)

અને મને ખબર આપો, એટલે હું ખુશીથી ત્યાં આવીશ પરંતુ સત્ય રીતે તે શાસ્ત્રાર્થ કરનારજ નથી, કેમકે તેમને તે વાતનો અનુભવ થઈ ચુક્યો છે એટલે તેમને ખાત્રી છે કે શાસ્ત્રાર્થ કરવામાં ફાવીશું નહિ અમારા પિતામહ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીએ એમના માયાવાદનું સંપૂર્ણ રીતે અનેક પ્રસંગે ખડન કર્યું છે અને પોતાનો શુદ્ધાદ્વૈત સંપ્રદાય સારી રીતે પ્રતિપાદન કર્યો છે તેથી શાસ્ત્રાધારે વાદવિવાદ કરવા તેમની ઇચ્છા નથી જો કે બાદશાહે તેમના આસુરી મત્ર બળથી અંજાઈ જઈ એક વખત વચન આપ્યું છે, અને તેના બળથી તે માલા ઉતરાવવા માગે છે, પરંતુ બાદશાહને જ્યારે પોતાની ભૂલ સમજાશે ત્યારે તે પોતાના વચનને વળગી રહેવા સંભવ નથી અને પ્રભુ કૃપાથી હું બાદશાહને મોહમાંથી દૂર કરી તેની ભૂલ તે સમજી શકે અને સંન્યાસીનું ખરૂં ચારિત્ર્ય બહાર પડે તેવી તજવીજ કરી શકીશ એ બાબતમાં હું કોઈ પ્રકારની ચિંતા રાખતો નથી. ડરથી, ધમકીથી, કે લૌકિક હાનિ કે લાલ અલાલના ભયથી ધર્મ કદાપિ ત્યજી શકાતો નથી ધર્મ ગયા પછીનું જીવતર નકામું છે તો પછી જીવવાની ખાતર ધર્મનો ત્યાગ કરવો તે કેવળ મૂર્ખાઈ અથવા ભીરૂતા છે. ઉત્તમ મનુષ્યોને ધર્મ જીવનની સાથેજ જડાઈ ગયેલો હોય છે તેથી તે જીવથી જુદો પાડી શકાયજ નહિ કષ્ટભગુર મનુષ્ય રૂપ બાદશાહના ડરથી પ્રભુ જે

(૧૨૪)

બાદશાહના બાદશાહ છે તેમણે બતાવેલા માર્ગને તજવો એ ઉચિત નથી તેથી વિચાર કરી મેં નિર્ણય કર્યો છે કે—પ્રાણાંતે હું મારો ધર્મ છોડીશ નહિ. અને તે સન્યાસી પાસે પણ આવવા મારી ખુશી નથી.

ત્યારે શકદારે કહ્યું કે—તમે ચિદ્રૂપ પાસે આવવા ખુશી નહોતો બાદશાહ પાસે ચાલો. તે સાલળી શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે ચાલો બાદશાહ પાસે હું આવું છું શકદારે કહ્યું કે ચાલો. ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—અમો કાંઈ વેરાગી નથી કે તુરત ઉઠીને ચાલવા માડીએ બાદશાહ પાસે આવવા તૈયારી કરવી પડશે અને તેને માટે ઓછામાં ઓછા ૨૦ દીવસ જોઈએ ત્યારે શકદારે કહ્યું કે તમો ચિદ્રૂપની પાસે આવતા નથી અને બાદશાહની પાસે હાલ આવવા ના કહો છો, ત્યારે શું બાદશાહ પાસે અમારો ઘાટ ઘડાવવો છે? તમોએ માલા ઉતારી નથી એ વાતની ફરીયાદ સન્યાસી બાદશાહને કરશે તો અમોને ઘાણીમાં ઘાલી પીલી નાખશે નહિ તો આપ એક વખત અમારી ખાતર પણ સન્યાસી પાસે ચાલો.

એ પ્રકારે શકદારનો વિવેક ભર્યો આગ્રહ જોઈ શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—ચાલો હું ચિદ્રૂપની પાસે આવું છું. અને મારે જે કહેવાનું હશે તે તેનેજ કહીશ. ત્યારે શકદારે

(૧૨૫)

કહ્યું કે ચાલો. ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું ઘેર જઈ વસ્ત્ર પહેરીને આવુ છું

ત્યારે કોટવાલે વિચાર કર્યો કે લશ્કરની જાગીરમાંથી સર્વ હિંદુઓના મુકુટમણિ અને વૈષ્ણવોના પ્રાણરૂપ શ્રીગોકુલનાથજીને લેઈ જવા આવ્યો છું પરંતુ જો તેમાં વાર થશે અને વખતે આસપાસના મેવાસીઓને ખબર આપી બોલાવવામાં આવશે તો માફ જ કાટલું નીકળી જશે અને હું ફજેત થઈશ તેથી શ્રીગોકુલનાથજી પરભાર્યા ચિદ્વરૂપ પાસે આવે તો સાફ એમ ધારી એણે કહ્યું તમે એમને એમ ચાલો એ પ્રકારે તેની વિનતી સાંભળી શ્રીહકુરાણી ઘાટ ઉપર પધાર્યા.

તે વખતે એક મહોટાભાઈ નામના ગરાસિયા વૈષ્ણવે આપને જોયા અને તેના મનમાં આવ્યું કે— આ શકદાર અને કોટવાલ તથા એમના માણસો શ્રીગોકુલનાથજીને હું ખદે છે તેથી તેમને તો આ મહારી લટકતી તરવારથીજ પુરા કર. જો એક એકને પૂરા ન કરે તો હું રજપૂત શાનો ? હું ઉભો છું અને શું આ મારા પ્રભુ શ્રીગોકુલનાથજીને લેઈ જાય ? એમ ધારી મૂછ મરડી તરવારની મૂઠ તરફ હાથ નાખવા જતા હતા, તેટલામાં શ્રીગોકુલનાથજીની તે તરફ દૃષ્ટિ પડી તો તેની આંખમાં ક્રોધ જણાયો, ત્યારે મહારાજ-

(૧૨૬)

શ્રીયે નેત્રના ઇશારાથી તેમને શાત કરી ચાલ્યા જવાનું કહ્યું
એ વળતે પહોરચા વિગેરે બીજા વૈષ્ણવો પણ કલેશ કરવાને
તૈયાર થયા હતા, તેમને પણ સમજાવીને પાછા મોકલ્યા,
અને સર્વ બાલકોને કહાવ્યું કે અહિં કોઈએ આવવું નહિ

મહારાજશ્રીનું મથુરાં પધારવું, સાથે જવાનો
વૈષ્ણવોનો આગ્રહ, રાય ગદાધરદાસ, મથુરામાં
શ્રીગોકુલનાથજીની નવી માલાઓ પહેરાવવી.

ઠકુરાણી ઘાટે નાવ આવતા વાર લાગી તેથી શકદાર
વિગેરે એ જે ઘાટે નાવ ઉભું હતું ત્યાં જવા વિચાર કર્યો
અને મહારાજશ્રીને ત્યાં પધારવા વિનતી કરી દૂર હોવાથી
શકદારે મહારાજશ્રીને પોતાના ઘોડા ઉપર તથા તેમના લઘુ
બધુ શ્રીધનશ્યામજી (શ્રીગુસાઈજીના માતમા લાલજી) આ
સમયે સાથે હતા તેમને કોટવાલના ઘોડા ઉપર બિરાજવા
જણાવ્યું, આપ શ્રીએ કહ્યું કે અમારે ચાલવાનો અભ્યાસ છે
ઘોડાની જરૂર નથી ત્યારે શકદારે કહ્યું કે આપ ચાલો તેથી
અમારૂં ખોટું દેખાય એમ કહી આગ્રહ પૂર્વક ઘોડા ઉપર
પધરાવી શકદાર, કોટવાલ તથા તેમના માણસો મહારાજ
શ્રીની પછવાડે પગે ચાલતા ગયા અને પોતે ઘોડા ઉપર
બિરાજી નાવ પાસે ગયા

શ્રીગોકુલનાથજીની સાથે કેટલાએક વૈષ્ણવો જતા હતા

(૧૨૭)

તેમને સમજાવી પાછા વાળ્યા માડ્યા, પરંતુ તેઓ પાછા ન વળતા સાથે જવા લાગ્યા ત્યારે હાકેમના મિપાઇઓ તેમને માર મારી દૂર કરવા લાગ્યા, માર પડવા છતાં પણ તેઓ શ્રીની સાથેથી દામોદરદાસ અને વિશ્રામ કારડીયો રજપૂત ખસ્યા નહિ અને નાવમા ચઢી બેઠા શકદારના માણસોએ નાવમાથી માર મારી ઉતારી મૂક્યા દામોદરદાસ નાવમાથી પાણીમા પડ્યા તોપણ નાવ પકડીને લાગ આવતા પાછા ચઢી ગયા વિશ્રામના હાથમાથી નાવ છુટી ગયું તો પણ તે તરીને નાવની સાથે ગયા આ સમયે દામોદરદાસ પાસે શ્રીગોકુલનાથજીને આરોગવાના જલનો ગડુઓ હતો તેનું પ્રાણની માફક ચતન પૂર્વક અરક્ષણ કર્યું અને માર ખાવા છતાં પોતાનો સેવક ધર્મ છોડ્યો નહિ દામોદરદાસ તથા વિશ્રામદાસે સ્વગુરૂની સેવા માટે જે અસહ્ય માર વેઠ્યો છે તે દ્વારા તેઓ સૂચવે છે કે-સેવામા અનેક વિધો નડે છે છતાં તેને સહન કરી ધૈર્ય રાખી જે પોતાની સેવા છોડતો નથી તેનેજ ભગવદ્ આશ્રય સિદ્ધ થાય છે માટે સેવા કરનારને ગમે તેવાં વિધન આવે તોપણ જ્યાં સુધી પ્રાણમાં પ્રાણ હોય ત્યાં સુધી પુષ્ટિ ભક્તોએ સ્વપ્રભુની સેવાનો ત્યાગ નજ કરવો જોઈએ. એમ કરતા નાવ સામે પાર પડોચુ

અને શ્રીગોકુલનાથજી ગાડીની રાહ જોઈ ખરિક (ગૌશાળા)

(૧૨૮)

મા ખરાબ્યા. તે સમયે પાસેના ગામમાં વાજીત્ર વાગતું સાલળી શકદારે કહ્યું કે- આપશ્રીને ઘણા શુભ શુકન થાય છે ત્યારે મહારાજ શ્રીએ જવાબ આપ્યો કે-મને તો સર્વદા શુકન સારાજ છે

અત્રે શ્રીગોકુલનાથજી થોડીવાર થોભ્યા એટલામાં સામે પાર જે વૈષ્ણવોને આવતા શકદારે રોક્યા હતા તેમાંથી સોમજી સુતાર વિગેરે આવી પહોંચ્યા અને તેમના મિત્ર ન્યાલચંદ અને કબો રામશાહ એ બંને જણ ત્યાં ન આવતા મહાવન ગયા અને રાય ગદાધરદાસને ખબર આપી કે શકદાર વિગેરે આવી મહારાજ શ્રીને લેઈ જાય છે, આ સાલળતા તેના ક્રોધામિનો પાર રહ્યો નહિ અને તેના મનમાં આવ્યું કે-શુ મારી હયાતિમાં મહારી જાગીરમાંથી મહારાજશ્રીને લેઈ જાય છે ! એમ કહી તેણે ડકે વગડાવી લશ્કર લેગું કર્યું અને ચઢાઈ કરી મહાવનના ચોધરીએ કે જેઓ મહા શૂરવીર અને મહારાજ શ્રીના સેવકો હતા તેઓ પણ ઘણા શૂરવીરોને સાથે લઈ ચઢાઈ કરી યમુનાજીના કિનારે આવી પહોંચ્યા, અને ખબર પડી કે મહારાજશ્રીને લેઈ ગયા તેથી ખબર કરનારાઓને મોડી ખબર કરવા માટે ઠપકો આપ્યો ત્યારે એક પહોંચ્યાએ કહ્યું કે-કાંઈ પણ ઉપદ્રવ કરવાની શ્રીની આજ્ઞા નથી સામે કિનારેથી શકદારે મહાવનનું લશ્કર એકઠું થયેલું જોઈ વિચાર કર્યો કે લશ્કર

(૧૨૬)

આ તરફ આવી પહોચશે તો મરણજ આબું એમ વિચારી
પલાયન કરવું ધાર્યું પણ સ્વારીના ઘોડા આવી પહોચ્યા ન
હોતા પરંતુ એટલામાં એક ધરની વહેલ આવી પહોચી તેમા
શ્રીગોકુલનાથજીને બેસાડી પ્રયાણ કર્યું વહેલ હાકનાર
ભોળભાઈ નામનો ખેડુત હતો તેને ધીમે હાકતો જોઈ શકદારે
એક મોગલને બેસાડી જલ્દીથી હાકવા હુકમ કર્યો, આ
સમયે આપશ્રીની પાસે દામોદરદાસ શિવાય બીજા કોઈને
રહેવા દીધા નહિ એવામા વાવડી પાસે એક વટેમાર્ગુ સ્વારને
દૂરથી આવતો જોઈ શકદારે ધાર્યું કે મહાવનના સ્વાર આવી
પહોચ્યા. અને તેથી પોતાના માણસોને ઉઘાડી તલવારે ચાલવા
હુકમ કર્યો શકદારને ભયભીત બાણી શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું
કે-તમે શા માટે ડર રાખો છો ? મે ગદાધરદાસને કહાવી
મોકલ્યું છે કે તમે કોઈ આવશો નહિ તમારા આવ્યાથી
કલેશ વધશે માટે તેઓ કોઈ અત્રે આવનાર નથી

શ્રીગોકુલનાથજીને મથુરા લેઈ ગયાના સમાચાર સાંભળી
ગોકુલમા હાહાકાર થઈ રહ્યો. જયદેવજી સૂતા હતા તે બાબ્યા
અને કહ્યું કે આ કેલાહલ શાનો છે ? વૈષ્ણવોએ કહ્યું કે-
શ્રીવલ્લભને (શ્રીગોકુલનાથજીને) મથુરા લેઈ ગયા, તમને
કેમ ઉધ આવે છે ? તે સાંભળી તૈયાર થઈ એકદમ આગ્રે
લશ્કરખાન પાસે ગયા. શ્રીગોપાલ તો તિબારીમાજ બેસી
રહ્યા, કેમકે તેમને જવાની આજ્ઞા નહોતી. સર્વભદ્ર

(૧૩૦)

શ્રીગોપાલ પાસે આવી વાતો કરવા લાગ્યા, તે જોઈ પોલીયે
ધર્મદાસ રજપૂત હતો તેણે કહ્યું કે— વાતો કરે શું દહાડે
વળશે ? જાઓ ? નહિ તો જનોઈ કાઢી નાખો, જો ક્ષત્રિયત્વ
(લઢાઈ)ના કામ હોયતો અમે તૈયાર છીએ પણ આતે
તમારૂં (ધર્મરક્ષણનું) કામ છે માટે મથુરા જાઓ ? પછી
તે સર્વે મથુરા ગયા પાછળ હજારો વૈષ્ણવો જઈ પહોંચ્યા
રસ્તામાં કોઈએ પૂછ્યું કે—ક્યા સર્વે જાવછો ? ત્યારે વિદુઃ
ભટ્ટે કહ્યું કે—“ જ્યાં ધર્મ છે ત્યાં અમે જઈએ છીએ ”

આ પ્રમાણે સવત ૧૯૭૬ના ફાગણ વદ ૧૪નારોજ
શ્રીગોકુલથી વૈષ્ણવોના ટોળે ટોળા આવી પહોંચ્યા કેટલાક તે
એટલી ઝડપથી આવ્યા કે શ્રીગોકુલનાથજીના પધારતા પહેલાં
મથુરામાં આવી પહોંચ્યા અને કેશવમારૂંના બાગ સુધી એમનું
સામે આવ્યા, પછી શ્રીગોકુલનાથજી સૂર્યકુંડ ઉપર જઈ બાગમાં
બિરાજ્યા તે સમયે આપશ્રીને તૃષા અત્યંત લાગી હતી

૧ આ વાક્ય ઉપર હાલના વર્તમાન આચાર્યશ્રીઓનું
ધ્યાન દેવા નમ્ર વિનંતી છે, અને આશા છે કે— ધ્યાન આપ
ધર્મ રક્ષણાર્થે કટિબદ્ધ થઈ આ ઘોર સમયમાં પોતાના
સૃષ્ટિમાં પોતે પધારીને યા ઉપદેશકોદ્ધારા ધર્મ પ્રચાર કે
વૈષ્ણવોને અધર્મથી બચાવવા કૃપા કરશે

પરંતુ સ્પર્શા સ્પર્શને લીધે સ્નાન કર્યા શિવાય પોતે જલપાન કર્યું નહિં પછી આવેલા વૈષ્ણવોમાથી કોઈ એક વૈષ્ણવના કઠમા પોતે માલા નહિ જોતા બીજા વૈષ્ણવોને કહ્યું કે-થોડી તુલસીની માલાઓ લાવી આપો ? તે લેવા ગયા પણ મથુરામા મળી નહિં કેમકે ત્યાં જો કોઈ માલા વેચે છે એવી ખબર પડતી તો તેના ઘરબાર લૂટી લેવામા આવતા તે મમયે એક ગોડીયાની પાસે માલાઓ હતી તે તેણે એવી સરતથી આપી કે માડૂ નામ કોઈને બતાવવું નહિં કેમકે માડૂ નામ જાણવામા આવશે તો મને ત્રિદ્વિપ મારી નખાવશે એમ તેને ભય હતો પછી તે માલાઓ શ્રીગોકુલનાથજીએ પોતાના હાથમા લેઈ જે વૈષ્ણવોએ માલા ઉતારી હતી તે સર્વેને ફરીથી પોતે પહેરાવી અને તેમને કહ્યું કે તમે સુખેથી માલાઓ પહેરો અને કોઈનો ડર રાખશો નહિં આ વાત ત્રિદ્વિપના જાણવામા આવી ત્યારે તેનો ધુધવાયલો ક્રોધાગ્નિ અત્યંત પ્રજ્વલિત થયો અને તેની જવાલામા તે પોતેજ

૨ સ્પર્શા સ્પર્શથી આચાર્ય શ્રીએ જલ પણ લીધું નહોતું, અને તે પણ મ્લેચ્છના, તો પછી અત્યજનો તો સ્પર્શ જ કેમ થઈ શકે ? માટે હાલના અત્યજોદ્ધારક અધર્મીઓથી સાવચેત રહી સ્વધર્મ રક્ષણ કરવા વૈષ્ણવોને ભલામણ કરવામાં આવે છે

(૧૩૨)

બળવા લાગ્યો જ્યારે તે શિક્ષા કરીને મઠે આવ્યો ત્યારે
કોટવાલે મહારાજશ્રીને ચિદ્રૂપ પાસે જવાને જણાવ્યું ત્યારે
આપશ્રીએ કહ્યું કે મારે સન્યાસી પાસે આવવાની કામ
જરૂર નથી

મહારાજશ્રીને લાવવા માટે ચિદ્રૂપે આપેલો
ઠપકો. શ્રીગોકુલનાથજીની માલા ઉતરાવવા
કરેલી તજવીજ. માલા ન ઉતારવા માટે
શ્રીગોકુલનાથજીએ કરેલો સત્યાગ્રહ.

ત્યારબાદ કોટવાલે તે વાત સન્યાસીને કહી, સન્યાસીએ
કહ્યું કે મેં તેમને અહિં લાવવાનું ક્યારે કહ્યું હતું ? મેં તો
એમને સમજાવી માળા ઉતરાવવાનું કહ્યું હતું ત્યાજ તેમની
માળા કેમ ન ઉતરાવી ? માટે જાઓ હજી પણ તેમને
સમજાવો અને કોઈપણ રીતે તેમની માળા ઉતરાવો ત્યારે
શકદાર અને કોટવાલે કહ્યું કે— એ અમારૂં મામત્તર્ય નથી,
કે અમે તેમના ગળામા હાથ નાખી શકીએ તમે કેમ
તેમની માળા ઉતરાવતા નથી ? આ સાલળી સન્યાસી કાંઈ
બોલ્યા નહિ

પછી કોટવાલ અને જાદવરાય કબો જે સન્યાસીનો
ચોકીદાર હતો તે શ્રીગોકુલનાથજીની પાસે આવ્યા અને

જાદવરાયે શ્રીગોકુલનાથજીને માલા ઉતારવાનું કહેતાં એઓ-
 શ્રીએ તેને પાણીછલો કરી નાખ્યો, ત્યારે કોટવાલે કહ્યું કે-
 આપશ્રી એકવાર સન્યાસી પાસે આવો અને એ શું કહે
 છે તે જુઓ ? ત્યારે આપશ્રીએ કહ્યું કે- હું કાંઈ તારી પેઠે
 પરગણું કમાયો નથી કે ચોધરી નથી કે હું સન્યાસીનો
 દબાએલો રહું. હું તો આટલે મુધી આવ્યો તે પણ તમારી
 આખરૂનીજ ખાતર, નહિ કે તેના ભયથી મને સન્યાસીની
 કંઈ નિશબત નથી કદાપિ બાદશાહ મને આ સબધમા
 બોલાવશે તો હું તેમની પાસે ખુશીથી જઈશ અને યોગ્ય
 પ્રત્યુત્તર આપીશ આ માંભળી વૈષ્ણવોએ કહ્યું કે સત્ય છે
 સન્યાસીને માળા ઉતારાવવાનો શો હક્ક છે ?

આ બધી વાત સન્યાસી પોતાની ગુફામાં રહ્યો રહ્યો
 માલગતો હતો, અને તેથી તેના મનમાં તે સમજ્યો કે
 શ્રીગોકુલનાથજી આગળ માફ કાંઈ ચાલી શકે તેમ નથી

એટલામાં મધ્યસ્થોએ (મહારાજ શ્રીને બોલાવી
 લાવનારાઓએ) સન્યાસીને કહ્યું કે-હાલ કાંઈ ગોકુલનાથજી
 માને તેમ નથી અને સધ્યાકાળ પણ થવા આવી છે માટે
 તેમને અહિં આ મુકામ કરી રહેવાનું કહેવું કે કેમ ? સન્યા-
 સીએ કહ્યું કે એમને જે લેઈ આવ્યો હોય તે મુકામની વાત
 જાણે, મેં ક્યાં એમને અહિં લાવવાનું કહ્યું હતું ! ત્યારે

ચતુર્ભુજ ચોખો બોલ્યો કે— શુ લાવનારે જળ મારી કે તમારા હુકમને માની મહા મહેનતે અહિ બોલાવી લાવ્યા ! હરકત નહિ, મારે ત્યાં હુ મુકામ આપીશ ત્યારે સન્યાસીએ શકદારને કહ્યું કે એમને રાજ્યની રીતિ પ્રમાણે મુકામ આપો શકદાર કાંઈ બોલ્યોજ નહિ પછી ચતુર્ભુજ ચોખાએ શ્રીગોકુલનાથજીને પોતાને ઘેર પધારવા વિનતી કરી તેથી શ્રીગોકુલનાથજી એને ઘેર પધાર્યા ત્યારે કેટલાકના સિપાઈઓ કાંઈ માગવાના બાને ચોખાજીને ત્યાં આવ્યા તેમનું હાઈ સમજી ચોખાજીએ કહ્યું કે તમારૂં અહિયા કાંઈ કામ નથી તમે ઘેર જઈ સુઈ રહો. પણ તેઓ ગયા નહિ, એટલામા લોકોના ટોળેટોળા દર્શનાર્થે આવવા લાગ્યા તેમણે સિપાઈઓને એવા ધક્કે ચડાવ્યા કે છેવટે તેમને પલાયન કર્યા શિવાય છુટકો થયોજ નહિ

પછી મહારાજશ્રીએ ચતુર્ભુજને ત્યાં મુકામ કરી સ્નાન કરી જળ લીધું ગોકુલ છોડ્યા પછી પોતે જળ લીધુંજ નહોતું તેથી જળ લેઈ શયન રાત્રે કર્યું બીજે દીવસે સવારે ગામ બહાર દૂર શૌચાદિ ક્રિયા કરી મુકામે પધાર્યા ત્યારે એઓ શ્રીની પાસે કાનુગો, ચોધરી અને મિતમિશ્ર એ ત્રણે જણ સન્યાસીના મોકલવાથી આવી કહેવા લાગ્યા કે—આપ શા માટે માલા ઉતારતા નથી ! આપ હાલ એક વખત ઉતારો અને પછી જોઈએ તો ગોકુલ જઈને ફરીથી પહેરજો ત્યારે

શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે- “ અંગીકૃતં સુકૃતિનઃ પરિપા-
લ્યન્તિ ” સન્નમન મનુષ્યો જેનો અંગીકાર કરે છે તેને સારી
રીતે પાલન કરે છે માટે અમો કપટ ભાવથી પણ કદાપિ
માલાનો ત્યાગ કરવાના નથી ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે આપની
હઠથી આપના બાળકો અને કુટુંબ હુ ખી થશે । મહારાજ
શ્રીએ કહ્યું કે ભગવાનની જેમ ઇચ્છા હશે તેમ થશે, પણ
માલાનો ત્યાગ કદાપિ થઈ શકનાર નથી તેઓએ ફરીથી
આગ્રહ પૂર્વક કહ્યું, પણ પોતે તે માન્યુ નહિ અને તિરસ્કાર
પૂર્વક કહ્યું કે-તમો મને વારવાર સતાવશો નહિ, હુ હવે
નિરતરની જાળમા રહેવા ઇચ્છતો નથી માટે બાદશાહ
પાસે જઈશ અને સર્વ વાતનો નિવેડો લાવીશ પરંતુ
માલા કે જે અમારા શિરને સાટે છે અને અમારા
પૂર્વજો જેને ધારણુ કરતા આવ્યા છે તેનો ત્યાગ
કદાપિ થનાર નથી.

એમ વાત કરતાં મધ્યાહ્ન થયા અને આવેલા ભાજગડિયા
પાછા ફર્યા. પછી શ્રીગોકુલનાથજીના ભાણેજે કહ્યું કે-આ વાત
વિચારવા જેવી છે ત્યારે પોતે કહ્યું કે તમે શુ કરાવવા માગો
છો । તમે તથા બીજા જેને હર લાગતો હોય તે અહિં રહેતા
નહિ પોતપોતાને ઘેર જાઓ. અમે તો પ્રાણાંતે માલા
ઉતારીશુ નહિ.

(૧૩૬)

વૈષ્ણવોની અધિરાધ અને શ્રીગોકુ- લનાથજીનું આશ્વાસન

શ્રીગોકુલનાથજીના ઉપરોક્ત વચનો સાલળી ગુણસાગર નામનો ભાટ મનમાં ઘણો ડરો અને તેણે પોતાના ગદાધર નામના પુત્રને કહ્યું કે—તુ ઘેર જ તારે અત્રે રહેવાની કામ જરૂર નથી ત્યારે અનતદાસે તેને ટોકમાં કહ્યું કે શુ બેટાને ઘેર મોકલી વંશ સાચવવા માગે છે ? જો એમ હોય તો અમારા રાયગોપાળદાસનો છોકરો પણ અહીં છે તેને પણ તુ કહેતો હોય તો વશ રાખવાને ઘેર મોકલી દઈએ ? આ સાલળી ગુણસાગર શરમાઈ ગયો અને ચૂપ થઈ ગયો પછી તેના પુત્ર ગદાધરદાસે કહ્યું કે—અનતદાસ ભલે મશ્કરી કરે પણ હું કયા ઘેર પાછો જાઉં છું.

આ સાલળી ગુજરાતના ભગવદ્દીય કૃષ્ણદાસે પણ અત મુધી શ્રીગોકુલનાથજીની સાથે રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો અને સર્વે વૈષ્ણવ સમુદાય સ્ત્રિ તથા પુરૂષો કોઈના હાથમાં છરી, કોઈના હાથમાં કટારી, અને કોઈના હાથમાં તલવાર લેઈને પોતાની માલા તુટે તો સ્વધર્મ સાચવવાની ખાતર આપઘાત કરીને પોતાના પ્રાણનું બલિદાન આપવાને માટે અને માલા નહિં તોડવાને સર્વે મરણીયા બની ગયા આ સર્વ કોલાહલ મહારાજશ્રીએ અટારીએથી સાંભળ્યો અને પોતે નીચે પધારી

(૧૩૭)

સર્વેને આશ્વાસન આપી કહ્યું કે તમે સર્વે ધૈર્ય ધરો !
અને પ્રભુની કેવી ઇચ્છા છે તે જુઓ ! ત્યાસુધી કોઈ આપઘાત
કરશે નહિ અને સ્વધર્મનો ત્યાગ કોઈ કરશે નહિ

મનુષ્યમા ધર્મનું બળ કેટલું છે, એની પરીક્ષા માટે
ભક્તની ખરી કસોટી જોવાને માટે ધર્મ સઠટ આવે તો
તેથી ડરવું નહિ, અને “ અભય ” એટલે સર્વ પ્રકારના
ભયનો ત્યાગ કરવો એ ગીતાનુમા દૈવીસૃષ્ટિનું પ્રથમ લક્ષણ
કહેલું છે તે ભગવાનના વાક્યને અનુસરવાથીજ ભગવદ્
આશ્રય સિદ્ધ થાય છે એટલું કહી શ્રીગોકુલનાથજી પાછા
પધારતા હતા તેટલામા જેતલ્લી શ્યામદાસે કહ્યું, મહારાજ
પ્રલય આવ્યો છે ત્યારે મહારાજ શ્રીએ કહ્યું કે તું કેમ
ગભરાય છે, તારે અહિંથી જવું હોય તો જા ! ત્યારે તે ભટ્ટ
પાસે ગયો અને કહ્યું કે-મહારાજ માત્રા ઉતારે તો સાડ
ભટ્ટે કહ્યું કે-આપણે એમ કહીશું તો અહિંથી ચાલ્યા જવાનું
કહેશે આ સાલગી જેતલ્લી શ્યામદાસ ત્યાથી ગોકુલ જતા
રહ્યા અને ત્યા જઈ શ્રીગોપાળને કહ્યું કે મથુરામાં તો વૈષ્ણવો
અને ભટ્ટે મળીને બધી બાજુ બગાડી નાખી છે અને મહા
પ્રલય થઈ રહ્યો છે એ પ્રકારે કહી સર્વ બાલકો, અને વડુ
ખેટીઓના મનમા ચિંતા ઉત્પન્ન કરી. ત્યારે શ્રીગોપાળે મથુરાથી
કુશળતાના સમાચાર મંગાવ્યા તથાપિ શ્રીપુરુષોત્તમજી
(શ્રીગુસાઈજીના ત્રીજા પુત્ર બાલકૃષ્ણજીના પાંચમા પુત્ર)

(૧૩૮)

મથુરામાં આવ્યા અને શ્રીગોકુલનાથજીને પૂછાવ્યું કે આપની આજ્ઞા હોય તો આપની પાસે આવું ત્યારે આપ શ્રીએ કહાવ્યું કે તમારૂં કાંઈ કામ નથી માટે તમો ઘેર જાઓ.

ચિદ્ગુપ્તનો માલા ઉતારવાનો આગ્રહ, વૈષ્ણુવોનો માલા નહિં ઉતારવાનો આગ્રહ શ્રીગોકુલનાથજીનો માલા ન ઉતારવાનો દૃઢ નિશ્ચય, અને સન્યાસીને ફીટકાર.

ભાજગડિયાઓ પોતાના કામમાં નિષ્ફળ થવાથી સન્યાસી પાસે ગયા અને શ્રીગોકુલનાથજીનો માલા નહિં ઉતારવાનો દૃઢનિશ્ચય તેને કહી સંભળાવ્યો અને કહ્યું કે અમે તો ઘણો પ્રયત્ન કર્યો પણ તે અમારૂં કહેવું માનતા નથી આ સાલગી ચિદ્ગુપ્ત ઘણો ક્રોધે ભરાયો, પણ ફરીથી શાત થઈને તેમને કહ્યું કે—હજી તમો ફરીથી એક વાર જઈ માલા ઉતારવાનું કહો ? એ મારૂં માન રાખશે તો હું મુલતાનને લખી તેમનું ભલું કરાવીશ અને ફરમાન મગાવી આપીશ તેમ છતાં નહિં માને તો હાકેમને કહીશ એટલે તે જાળથી માળા ઉતારાવશે એમ કહી તે ભિક્ષા માટે ગયો, ત્યારે ભાજગડિયાઓ મહારાજશ્રીના મુકામે આવ્યા અને વૈષ્ણુવોને તેના કહેલા સમાચાર કહ્યા તે સાલગી વૈષ્ણુવો બેલી ઉઠ્યા કે જો તે સન્યાસી જાળ કરશે તો આપણે

મર્વે તેની ઉપર મરીશુ પરંતુ પ્રાણાતે પણ માલાનો ત્યાગ
 નહિજ થવા દેઈએ સલાહકારો મહારાજશ્રી પાસે ગયા અને
 કહ્યું કે ફક્ત સન્યાસી પાતાનું માન માચવવા માગે છે
 મારે આપ ફક્ત એટલુંજ કહીદો કે અમે માલા નહિ
 પહેરીએ આ સાલળી માધવદાસ ખવાસે કહ્યું કે-એ
 લોકોની સાથે ભાજગડ કરવાની આપશ્રીને શી જરૂર છે ?
 ધૈર્ય રાખી ઢીલા નહિ થવા મારી પ્રાર્થના છે પછી જે
 આપને યોગ્ય લાગે તે કરશે ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ
 ભાજગડિયાઓને કહ્યું કે-એકવાર શ્રીધનશ્યામજી (શ્રીગુનાઈ-
 જીના સાતમા પુત્ર) ને પૃથ્વી જોઉં આ સાલળી હરિદાસ
 જલધરિયો બેઠ્યો કે- આપ તો ઇશ્વરછો, માલા પહેરો
 અગર ન પહેરો તો આપને તેથી કાંઈ હાનિ નથી પરંતુ
 પહેલા અમે ચિદ્રૂપ ઉપર મરવા તૈયાર હતા પણ આપ
 શ્રીજી માલા ઉતારવાનો વિચાર કરશો તો અમે આપના
 ઉપરજ મરીશુ આ પ્રમાણે યુક્તિથી સલાહકારીઓને
 વૈષ્ણવોનો અભિપ્રાય બતાવી આપશ્રીએ કહ્યું કે-હવે તમારે
 માલા સખધમા અમારી સાથે વાતચિત કરવી નહિ
 અન્યાસીનું માન જાળવવા અમે ધર્મ છોડીશું નહિ તેમજ
 ધર્મ પ્રિય વૈષ્ણવોને મરવા દઈશું નહિ પછી સલાહકારીઓના
 સમક્ષમા શ્રીધનશ્યામજીને પૂછ્યું કે-આપનો શો અભિપ્રાય
 છે ? ત્યારે ત્યા આવેલા શ્રીધનશ્યામજીએ મહમપણે જણાવ્યું

(૧૨૦)

કે-તેમા વળી પૂછવાનુ શુ છે, જે આપ કહોછો તેજ સત્ય છે માટે હવે તે લોકોની સાથે માથાકુટ કરવાનુ શુ પ્રયોજન છે ? આ પ્રમાણે સર્વેનો અભિપ્રાય સાલજી તેમનો દઢ નિશ્ચય જોઈ સલાહ કરવા આવેલાઓ સર્વે ચાલ્યા ગયા અને જઈને ચિદરૂપને સર્વ સમાચાર કહી સંભળાવ્યા.

ભાજગડિયાઓ પાછા ફર્યા તે સમયે ત્રીજો પહોર થયો હતો, શ્રીગોકુલનાથજીએ આ માલાની ભાજગડને લીધે ત્યાં સુધી જલપાન પણ કર્યું ન હોતું તેથી મથુરામા ફક્ત વૈષ્ણવોએજ નહિ કિંતુ મ્લેચ્છ લોકો સુદ્ધાત કોઈએ તે દિવસે જલપાન કર્યું ન હોતું તેમજ કસાઈ અને ભઠિઆરા જેવી હલકી કેમોએ પણ ચૂલા સળગાવ્યા ન હોતા આ પ્રમાણે આખા શહેરે પોતાની લાગણી પ્રદર્શિત કરી હતી તથાપિ સન્યાસી ચિદરૂપ ભિક્ષા કરવા ગયા તેભિક્ષા કરીને પાછા ફરી મુકામે જતા દેખીને લોકોએ ઘણો પ્રીટકાર કર્યો અને કહ્યું કે ધિક્કાર છે આવા પેટ ભરનારને કે આખું શહેર ભૂખ્યું તરશ્યું બેસી રહ્યું છે અને પોતે પોતાનું પેટ ભર્યું એ મુજબ હાહાકાર થઈ રહ્યો.

ચિદરૂપનું બદલાએલું વલણ

ભિક્ષા કરી આવીને સન્યાસીએ ભાજગડિયાઓને પૂછ્યું કે તમો શુ કરી આવ્યા ? ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે-ધર્મના

ટેક અને રક્ષણ માટે શ્રીગોકુલનાથજીના મુકામે લગભગ ત્રણ હજાર વૈષ્ણવો હથિયાર સાથે મરણિયા થઈ તૈયાર થઈ રહેલા છે માટે તમે જો માલા ઉતારવા સખધી અયોગ્ય હુકમ કરશો તો તે ત્રણ હજાર મનુષ્યોનાં ખૂન થશે અને તે વિષે બાદશાહ તમને પૂછશે તો શો જવાબ દેશો ? આ સાલળી ચિદરૂપ ઘણાજ મનમા ડરેા અને નાચાયણ ? નારાયણ ? કહીને બોલ્યો કે— હુ તો કાંઈ કહેતો નથી પણ તમે શ્રીગોકુલનાથજીને મારી પાસે તેડી લાવો હુ એમના મનનુ સમાધાન કરીશ અને પ્રસન્ન કરીશ. આ પ્રમાણે ચિદરૂપનુ વલણ પલટાએલુ જોઈને જેમણે પ્રથમ માલાઓ ઉતારી હતી તેઓ કહેવા લાગ્યા કે આ તો ફક્ત ડરાવવાની જ વાત છે. પ્રાણ સૌને પ્રિય છે મરવા કોઈ તૈયાર નથી

સલાહકારીઓનું શ્રીગોકુલનાથજી પાસે છેલ્લું ગમન, અને સત્યાગ્રહ. શ્રીગોકુલનાથજી અને ચિદરૂપની મુલાકાત. .

સન્યાસીના આગ્રહથી ભાજગડિયા ફરીથી શ્રીગોકુલનાથજી પાસે આવ્યા અને કહ્યું કે— આપ ભલે ગોકુલ બચ્ચો, પરંતુ તે પહેલા જો આપ સન્યાસીની ગુફા પાસે આવી બચ્ચો તો ઘણું સારું ત્યારે આપશ્રીએ કહ્યું કે અમે પ્રથમ મથુરા આવતા ત્યારે મળવા જતા પણ હવે ત્યાં આવવું ઉચિત

લાગતું નથી ત્યારે સલાહકારીઓએ કહ્યું કે અમારી છેલ્લી વિનંતિ આપ સ્વિકારો તેઓનો આગ્રહ જોઈ પોતે ત્યાં જવાનું કબુલ કર્યું ત્યારે અનંતદાસ વૈષ્ણવ ત્યાં હતા તેમણે કહ્યું કે—અમારા પ્રાણ પ્રભુને ત્યાં લેઈ જાઓ છો પણ તેઓશ્રીની આબરૂ અને જોખમને માટે તમે જવાબદાર છો ? વળી ચતુર્ભુજ ચોખાએ કહ્યું કે—તમે મારે ઘેરથી મહારાજશ્રીને લેઈ જાઓ છો પણ જો તેમને કંઈ થશે તો અમારા મથુરિયા ચોખાના ચાર હજાર ધર છે તે બધા તેમને પ્રાણ આપશે અને તમોને તેની હુત્યાઓ લાગશે ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે—તમે સર્વે નિશ્ચિત રહો, ડરવાનું કાંઈ કારણ નથી, તેઓશ્રીનો પ્રભાવ અને પ્રતાપબલ એટલો બધો છે કે તેઓશ્રીનો વાળ પણ વાકે કોઈ કરી શકે તેમ નથી

પછી શ્રીગોકુલનાથજી સન્યાસીના આશ્રમે જવા તૈયાર થઈ નીકળ્યા એટલામા ગધાક્ષતની ધાળી લેઈ એક સૌભાગ્યવતી સામી મળી આ શુભ શુકન જોઈને સર્વને આનંદ થયો મહારાજશ્રીની સાથે આ સમયે પ્રેમાર્દ્ર હૃદયવાળા વૈષ્ણવો, ભટ્ટો, બ્રાહ્મણો, વૈરાગીઓ, નગરવાસી આસ્તિકજનો વિગેરે મળીને લગભગ દશ બાર હજાર મનુષ્યો સાથે મહારાજ શ્રી ચિદ્ગુપ્તને આશ્રમે પધાર્યા તેમને આવેલા જાણી ચિદ્ગુપ્તે જાદવરાય મારફતે કહેવડાવ્યું કે તમે એકલા અહર આવો ?

(૧૪૩)

ગુફામાં તોફાન, સન્યાસીનું અસત્ય લાપણું.
ખેતરવાળાને નુકશાની અપાવી શ્રીગોકુલ પધાર્ણુ.

શ્રીગોકુલનાથજીએ મર્વેને ધૈર્ય આપી ગુફામાં જવા માડ્યું તેમની સાથે મર્વે અદર જવા લાગ્યા બદવરાયે ફરીથી તેમને રોકવા મહારાજશ્રીને કહ્યું ત્યારે પોતે બોલ્યા કે મારા રોક્યા તે રહેતા નથી તમે રોકો ? એમ કહી પોતે ચાલવા લાગ્યા એટલે વૈષ્ણવો કે જેઓ સન્યાસીના આરિત્ર્યથી વાકેફ હતા તેઓ પણ મહારાજ શ્રીની સાથે ગુફાના કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ થયા, ચિદ્રૂપના સિપાઇઓ તેમને રોકવા લાગ્યા પણ તેમને ધક્કા મારી કેટલાક તો મહારાજ શ્રીની પાછળ ગયા મોટાભાઈ ગરાસિયા વિગેરે વૈષ્ણવો હથિયાર બધા હતા તેઓ વાડ કાપીને દાખલ થયા સિપાઇઓ એક માણસને રોક્યો ત્યારે ગોપાળ પડ્યાએ તેનીજ તલવાર લેઈને તેને મારવા માડ્યો, બંને પક્ષ વચ્ચે તલવારો ઉડવા માડી અને મહાન્ કોલાહલ મચી રહ્યો, આ શોરબકોર સાલળી સન્યાસી ગભરાયો અને પૂછવા લાગ્યો કે આ ઘોઘાટ શાનો થાય છે ? ત્યારે હરિદાસ નામના માણસે કહ્યું કે- તમે પૂછો છો શું ? તમે તો ગુફામાં બેસી રહ્યા છો અને બહાર તો મનુષ્યોના ખૂન થઈ રહ્યા છે આ સાલળી ચિદ્રૂપ શ્રીગોકુલનાથજીનો હાથ ઝાલી ગભરાતો ગભરાતો બહાર

આવ્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે- મે તમને તેડાવ્યા નથી અને તમે અહીં શાને માટે આવ્યા છો ? મૂર્ખ શકદાર તમને નકામો અહીં તેડી લાવ્યો છે એમ કહી માક્ષી તરીકે ઉદ્દેરામને પોતાની પાસે બોલાવ્યો, તેણે ચિત્રોડના સમ ખાઈ કહ્યું કે મે એમને અહિં લાવવાનું કહ્યું નહોતું એ પ્રમાણે ચિદ્રૂપનું હડહડતું અસત્ય ભાષણ સાંભળી વિદુલભટ્ટ બોલ્યા કે-જો તમે ન બોલાવ્યા હોત તો તેમને આવવાનું શું પ્રયોજન ? બપોરના ત્રણચાર વાગી ગયા પરંતુ હજી તેઓએ જલપાન સરખું પણ કર્યું નથી તો પછી તેઓ શા માટે આવે ? પોતાનું જૂઠાણું પકડાએલું જાણી ચિદ્રૂપ શરમાઈ ગયો પણ વાત ફેરવી પૂછ્યું કે તેઓ કેવા બ્રાહ્મણ છે ? એમ આડી વાત કાઢી મહારાજશ્રીના વખાણ કરી કહેવા લાગ્યા કે-તમે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ છો, લોકોને ઘણું આપો છો, આપને તેડાવ્યાની મને ખબર નહોતી, ખબર હોત તો આપનું સ્વાગત કરત ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે-જેણે સંસાર છોડ્યો છે તેને બીજાની ભલ્લી ખુરી કરવાનું શું પ્રયોજન છે ? આપ સર્વ ઉપાધિયો છોડીદો ? આપના મમત્વથી લોકોમાં કલેશ થાય છે ત્યારે સન્યાસીએ કપટથી કહ્યું કે-માલા પહેરો અગર ન પહેરો આપને જે ગમે તે કરો, માલા સબધી મને કાંઈ મમત્વ નથી તે સબધી “ બાદશાહ જાણે અને તમે જાણો. ” શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે-હવે

(૧૪૫)

જાણીએ, ચાલો મનગમતુ થયુ એમ ધારી જવાની તૈયારી કરી, ત્યારે ત્યા આવેલા મર્વે મનુષ્યોએ આપશ્રીની જથ જોલાવી જેથી સન્યાસીનુ મ્હો ઉતરી ગયું અને ઝખવાણુ પડી ગયો પછી મહારાજ શ્રીએ ત્યા આવેલા લોકોને પ્રેમ પૂર્વક કહ્યુ કે-તમે સર્વેએ મારે માટે ઘણુ કષ્ટ વેઠ્યું છે. હવે તમે સૌ પોતપોતાને ઘેર જાઓ અને શાંતિથી પ્રસાદ લ્યો । એ પ્રકારે સર્વેને વિદાય કરી પોતે પધારતા હતા તેટલામા ગુફાની આમપાસના કેટલાક ખેડુતોએ આવી આપને ફરીયાદ કરી કે-આપની જોડે આવેલા માણસોએ અમારો પાક ચગદી નાંખ્યો છે, અને તેથી અમને ભારે નુકસાન થયુ છે આ સાલણી તેમની નુકમાની ભરી આપવા મહારાજ શ્રીએ પોતાના અધિકારીને હુકમ કર્યો

સન્યાસીના આશ્રમેથી પાછા આવ્યા કે તરતજ હજારો મનુષ્યો વધાઇ લેઇ ગોકુલ ગયા અને ત્યા શ્રીગોપાલલાલજી વિગેરેને મહારાજશ્રીના વિજયની વધાઇ કહી જેથી સર્વ આનંદ પામ્યા.

પછી શ્રીગોકુલનાથજી મથુરાંથી શ્રીગોકુલ જવા નીકળ્યા. અને રાત્રે દિવિયો, મસાલોના પ્રકાશ સાથે નાવમા બેસી ચમુનાજીના ઘાટ ઉપર આવ્યા, મહારાજશ્રીએ નાવમાથી ઉતરી જસોદા ઘાટે ઘોડો ચલાવ્યો ત્યારે ભદ્ર અને વૈષ્ણવો

(૧૪૬)

ઘોડાના ચોકડે વળગી ઘોડો ત્યાથી ફેરવીને ઠકુરાણી ઘાટે લાવ્યા અને એમના મહિરમા પધરાવ્યા ત્યા પોતે સેવ્ય પ્રભુના દર્શન કરીને સાથેના તમામ વૈષ્ણવોને પ્રસાદ લેવડાવવાની અજ્ઞા કરી, આજ્ઞા થતાજ વહુ ખેત્રીઓએ સખડી તૈયાર કરી દીધી અને લડારમાથી પ્રસાદ મંગાવ્યો.

જયદેવજી આત્રેથી લાવેલા લશ્કરખાનનો પત્ર

એટલામા જયદેવજી આત્રેથી મથુરાના હાકેમ ઉપર લશ્કરખાનનો પત્ર લખાવીને પાછા આવ્યા પત્રમા લખ્યું હતું કે—શ્રીગોકુલનાથજી મોટા છે માટે જો તમો તમારૂં ભણુ ઇચ્છતા હોતો, સન્યાસીના કહેવાથી મહારાજશ્રીને કશું કહેશો નહિ ? આ વાચી શ્રીગોકુલનાથજી જયદેવજી ઉપર ઘણું પ્રસન્ન થયા.

પછી દામેદર ભટ્ટને જે વૈષ્ણવો મથુરાજી ગયા હતા તેમને પ્રસાદ લેવા માટે બોલાવવા મોકલ્યા, તે સર્વેને બોલાવી લાવ્યા શ્રીગોકુલનાથજીએ સ્નાન સધ્યા કરી અને તમામ વૈષ્ણવોને પ્રસાદ લેવાનું કહ્યું, પોતે કુટુંબસમેત પ્રસાદ લેવાને બેઠા અને વૈષ્ણવો પણ પ્રસાદ લેવા ગયા. આપશ્રી મથુરા પધાર્યા ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં શ્રીગોકુલમા કોઈ વૈષ્ણવે જલ સરખું પણ લીધું નહોતું, તેમજ આપના કુટુંબમા નાના બાળકોએ પણ ભોજનનો ત્યાગ કર્યો હતો !

પ્રભુ અને તેમના જનોનો કેવો ઉચ્ચ પ્રેમ ભાવ ? અને
સ્વામિ વાત્સલ્યતા ?

સન્યાસીએ શેરખાન અને શકદારને ધમકાવ્યા,
ચિદ્ગુપ્તે બાદશાહ તરફ મેઝર મોકલ્યું બાદશાહે
મેઝર વાંચી શ્રીગોકુલનાથજીને તેડાવવા
લખેલો પત્ર. મહારાજશ્રીનું કાશ્મીર
પ્રયાણ.

ત્યારપછી મથુરામાં સન્યાસીએ શેરખાન અને શકદારને
બોલાવીને કહ્યું કે—તમારૂં શ્રીગોકુલનાથજી પાસે કાંઈ ચાલ્યું
નહિ ત્યારે તેમણે કહ્યું કે—અમે ઇરાદા પૂર્વક અન્યાય શી
રીતે કરીએ ? ત્યારે ચિદ્ગુપ્તે કહ્યું કે—તમારાથી આ કામ થતું
નથી એમ હું બાદશાહને લખું ? ત્યારે તે કાંઈ બોલ્યા નહિ.

પછી એક વખત ચિદ્ગુપ્તે પચને તેડાવી મેઝર કરાવી
તેમાં લખ્યું કે—તમામ સ્વામીઓએ પોતાના સેવકો સાથે
માલા ઉતારી છે એક ફક્ત શ્રીગોકુલનાથજી ઘણા બેરાવર
છે તે કેાઈનું કહ્યું માનતા નથી અને માલા ઉતારતા નથી.
એ પ્રમાણે મેઝર કરાવી જેઓએ માલા ઉતારી હતી તેમના
મતા કરાવ્યા. અને કાજીને તે ઉપર મોહોર છાપ કરવા કહ્યું,
ત્યારે કાજીના મનમાં સંકોચ થયો તેથી શ્રીગોકુલનાથજીને

(૧૪૮)

મથુરા તેડાવી કહ્યું કે—મને આ મેઝર ઉપર ચિદ્રૂપ મોહોર છાપ કરવાની કહે છે, ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—આપ સૂખ પૂર્વક મોહોર છાપ કરો ! શા માટે કરતા નથી ! એમા જે છે તે લખ્યું છે અમોએ માલા ઉતારી નથી જેથી તેમ લખ્યું છે માટે સુખે મોહોર કરો ! આ સાલળી કાજીએ મોહોર છાપ કરીને મેઝર ચિદ્રૂપને આપ્યું તેણે વૈશાખ વદ ૧૩ ના રોજ બાદશાહને મેઝર મોકલી આપ્યું અને આપશ્રી પાછા શ્રીગોકુલ આવ્યા.

પ્રભુનો સત્ય ન્યાય

મેઝરની સાથે ખાનગી પત્રમા ચિદ્રૂપે સદ્દલાએ બાદશાહને લખ્યું હતું કે— જો શ્રીગોકુલનાથજી માળા ઉતારવાની ના પાડે તો તેમને ધરબાર છોડી ગોકુલમાથી નિકળવાની ફરજ પાડવી જોઈએ સન્યાસી મનમા એમ ધારતો હતો કે શ્રીગોકુલનાથજીને ધરબાર, મદીર, ગાયો વિગેરે ઘણું વૈભવ છે તે છોડનાર નથી એટલે બાદશાહ તેમની પાસે માલા અવશ્ય ઉતારાવશે પરંતુ તે લૌકિકાસક્ત સન્યાસીને એ ખબર નહોતી કે— જેઓ મનુષ્યદેહ ધારણ કરી સેવા એજ પોતાનું કર્તવ્ય સમજી, મમત્વનો ત્યાગ કરી કેવળ ભગવતપ્રીત્યર્થે લૌકિક અલૌકિક સર્વ કાર્યો કરી રહ્યા છે તેવા નિષ્કામ ભક્તો પણ નિસ્વાર્થ બની જગતના વૈભવોને તુચ્છ

(૧૪૬)

ગણી સ્વધર્મનું રક્ષણ કરે છે તો પછી તેવા નિષ્કામ ભક્તોના આચાર્ય ધર્મરક્ષક પ્રભુ પોતે શું તેવા તુચ્છ વૈભવોને માટે સ્વકીયધર્મ છોડે ખરા કે ? આચાર્યોનું જીવન કેવળ ધર્મના પ્રચાર, પોષણ અને રક્ષણને માટેજ હોય છે, તેઓ લૌકિક સુખ કે દુઃખની પરવા કરતા નથી જો ચિદ્રૂપને આટલું જ્ઞાન હોત તો શ્રીગોકુલનાથજીને ઘરખાર છોડાવવાનું બાદશાહને લખ્યું ન હોત અને તેથી બાદશાહ ઘણી મુશ્કેલીમાં આવી પડત અને પોતાનું વચન પાળવાની ખાતર કદાચિત્ જોર-જૂલમ પણ કરત પરંતુ શ્રીહરિએજ તેને ભૂલવ્યો અને સન્યાસીના હાથેજ બાદશાહને છુટા થવાનો માર્ગ કરાવી આપ્યો પ્રભુની આ અતકર્ય ઘટનાનો ભેદ ખમર પ્રાણી શી રીતે જાણી શકે ? શ્રીહરિનો કેવો વિશુદ્ધ ન્યાય ? ગુન્હેગાર પોતાના હાથેજ પોતાની કુહાડી અથવા ખની પોતાના પગ ઉપર મારે ? ધન્ય પ્રભુ શી તારી કુશળતા ? ઉપર મુજબ પ્રભુએ નિજેચ્છાથી ચિદ્રૂપના હાથેજ મેઝર અને કાગળ લખાવી બાદશાહને મુશ્કેલીમાંથી મુક્ત કર્યો

પછી તે મેઝર અને પત્ર આસફખાન પાસે આવી પહોંચ્યું તે જોઈ આસફખાનને ચિંતા થઈ કે હવે મામલો બગડ્યો, અને હવે શું થશે ? કારણ કે સન્યાસી ઢાંગી અને તોફાની

(૧૫૦)

છે, બાદશાહે આપેલા વચનનો અયોગ્ય લાભ લેવા માગે છે, પણ તે તેને મળવો જોઈએ નહિ એમ વિચારી બુલાખીની સલાહ લેઈ આવેલું મેઝર અને પત્ર બાદશાહને ન બતાવતા દાખી રાખ્યું અને સમય જોઈ બતાવવા નિશ્ચય રાખ્યો.

એમ કરતા કેટલોક સમય ગયા બાદ બાદશાહે બુલાખીને કહ્યું કે— કાશ્મીર આવે ઘણા દીવન ધયા પણ બાવાજીની કાંઈ ખબર આવી નથી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે સમાચાર તો ઘણા દીવસથી આવ્યા છે પણ મામુજીએ (આસફખાને) આપને બતાવ્યા નથી ત્યારે બાદશાહે આસફખાનને પૂછતા એમણે કહ્યું કે આપ પ્રસન્નતામાં નહોતા તેથી બતાવ્યા નહોતા, ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે હવે તો હું પ્રસન્ન છું મારે તે લાવો ? ત્યારે આસફખાને ઇતબારખાનને કહ્યું કે— તમે એ મેઝર લેઈ જઈ બાદશાહને સમજાવો ? એમ કહી મેઝર આપ્યું ઇતબારખાને તે દેખાડી કહ્યું કે— હજરત આપ બુશમીનજમા નહોતા તેથી મેઝર આપને આપ્યું નહોતું. બાદશાહે તે મેઝર વચાવી કહ્યું કે— જ્યારે બીજાઓએ માલા ઉતારી છે ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજી માલા કેમ ઉતારતા નથી ? સિપાઈઓ મોકલી એમને અહિં બોલાવો ? ત્યારે આસફખાને કહ્યું કે એમની પાસે સિપાઈઓ મોકલવાની જરૂર નથી. એ ઘણા સુધા છે તેથી આપનું માત્ર ફરમાન

(૧૫૧)

જશે કે તરત આવશે માટે ફક્ત ફરમાન લખી મોકલવાનો હુકમ થયો. જોઈએ તે ઉપરથી બાદશાહે આગ્રાના હાકેમદ્વારા પત્ર લખી મોકલવાનો હુકમ કર્યો. એટલે આમરખાને આગ્રાના હાકેમ ઉપર પત્ર લખાવ્યો. અને પોતે પણ એક ખાનગી પત્રમાં સર્વ હકીકત લખી મહારાજશ્રીને કાશ્મીર પધારવાનો આગ્રહ કર્યો. પછી તે બંને પત્રો શ્રાવણ વદ ૮ ના રોજ મહારાજશ્રીને મળ્યા. તે વાચીને મહારાજશ્રી પોતાની બેઠકમાં પધાર્યા, અને ત્યાં આવેલા સર્વ વૈષ્ણવોને તે વિષે અભિપ્રાય પૂછ્યો.

અભિપ્રાય પૂછતામાજ ઉત્થાપનનો સમય હોવાથી જગ-મોહન ચોકમાં “ અચ હર કૌનકોરે મૈયા ” એ પદ ગવાતું શ્રવણે પડ્યું. તેજ વખતે ઉપરણે ગાંઠવાળી પોતે કહ્યું કે— આ ભગવદ્વિગ્રહએ ઉત્તર સૂચન થયો છે. માટે કેાઈપણ પ્રકારનો ડર રાખ્યા વિના તાકીદે જવું જોઈએ. એમ કહી જોશીને બોલાવી મુહૂર્ત પૂછ્યું, તપાસ કરતા મુહૂર્ત મોડું આવવા માડ્યું ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે— તે મુહૂર્ત ઘણું મોડું થાય. માટે જોશીને કહ્યું કે— “ શિવ લિખિત અમૃત ઘટિ ” આ સાંભળી જોશીએ કહ્યું કે નવમીને દિવસે

(૧૫૨)

છલો ત્રણ ધડી દિવસ રહે તે વખતે અમૃત ચોધડિયું
તેથી તે ચોધડીયામા કાશ્મીરનુ પ્રયાણ કરવાનુ નિશ્ચય કર્યું

इति श्री तुलसीकाष्ठमाला विजयपताकाया “माला
संगे” द्वितीय मांगल्यं समाप्तिमगमत् ॥२॥

જહદી કરો ? નહિંતો પસ્તાશો ? ? ફક્ત જુજ
પ્રતોજ શીલિક છે
ધર્મધુરધર ગોસ્વામિવર્ધ
શ્રીમદ્

દેવકીનંદનાચાર્ય ચરિત્ર

મહારાજશ્રીના તથા કર્તાના ચિત્ર સાથે

આ જીવનચરિત્રમા મહારાજશ્રીનો પ્રાદુર્ભાવ યજ્ઞોપવીત
અને વિદ્યાભ્યાસ, લગ્ન, મહારાજશ્રીનો ધર્મોપદેશ, દ્વિતીય
લગ્ન અને અગ્નિહોત્રની દીક્ષા, દિગ્વિજય અને યાત્રા,
તેઓ શ્રીને મળેલુ અપૂર્વ સન્માન, તૃતીયલગ્ન, તેઓ શ્રીનો
સર્વે પ્રતિ સમાન ભાવ, દઢાસ્થા, ઉદારતા, તેઓ શ્રીનો
યમત્કારીક પ્રબલ પ્રતાપ, મહારાજશ્રીનો અતિમ શાસ્ત્રાર્થ,
અને ગોલોકલીલા નિત્ય નિવાસ વિરહખત્રીસી, સ્મારક વિગેરે
વિગેરે સક્ષેપમા નિરૂપણ કરવામા આવેલુ છે

મ ગાવનારે પોષ્ટની ફક્ત પાચજ આનાની ટિકીટો ખીડવી.

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ હરિજીવન જોશી

મોટા મદીર પાસે, શ્રીકૃષ્ણલવન મું ઉમરેઠ

(૧૫૩)

માંગલ્ય ૩ જી

શ્રીગોકુલનાથજીનું કાશ્મીર પ્રયાણ.

શ્રીગોકુલનાથજી બાદશાહના બેલાવવાથી કાશ્મીર પધારે છે એ વાત જાણી ઘણા વૈષ્ણવો ચિંતા કરવા લાગ્યા વળી કેટલાએક નિષ્કામ ભક્તજનો પોતાના પ્રાણ પ્રિય પ્રભુ શ્રીગોકુલેશને કાશ્મીર જવાના કારણરૂપ ચિદ્વરૂપને ગણીને તેને અપશબ્દો પણ કહેવા લાગ્યા વળી કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે-કાલ કૃતાત બાદશાહ પાસે જઈ આ અતિ સુકુમાર અમારા પ્રાણપ્રેષ કેવી રીતે જવાબ આપશે ? વળી કોઈ એક ભક્તજન દેહાનુસધાન રહિત થઈ પોતાની સર્વ ઇન્દ્રિયો તથા મનને પોતાના પ્રાણપ્રિય પ્રભુમાજ રોકી તન્મયતાની પ્રાપ્તિ કરવા લાગ્યા તેથી તે સર્વને શ્રીગોકુલનાથજીએ “ નિજેચ્છાત કરિષ્યતિ ” પ્રભુ નિજેચ્છાનુસાર કરશે એમ કહી વિવેક સમજાવી, ત્રણે પ્રકારના દુ ખેને સહન કરવા રૂપી દૈર્યનું જ્ઞાન આપી, ભગવદ્ આશ્રય સિદ્ધ કરી રહેવા આશ્વાસન આપી કહ્યું કે-માલા એ આપણો સ્વધર્મ છે તેનું રક્ષણ અવશ્ય કરવુંજ જોઈએ માટે અમે બાદશાહને તે સબધી ઉત્તર આપીને જલ્દી પાછા ફરીશું માટે તમે કોઈ વાતની ચિંતા કરશો નહિ આ પ્રમાણે સર્વને શાત પાડી સવત ૧૬૭૭ના અષાઢ વદ દના રોજ ઉત્થાપનમાં સ્નાન કરી ભીતર પધારી સ્વસેવ્ય

(૧૫૪)

પ્રભુને હિંડોરે બુલાવી શયન આર્તિ કરી વિદાયગિરિ લીધી
અને શ્રીશાલિગ્રામજીનો સપૂટ લેઈ બહાર પધારી ભોજનગૃહમાં
પધાર્યા ત્યા પ્રસાદ લેઈ વહુજીને કહ્યું કે—તમે ધૈર્ય રાખી
રીતિ પ્રમાણે સમય સમયની સેવા પ્રેમ પૂર્વક કરજો, આવ્યા
ગયા વૈષ્ણવોનું સારી રીતે સમાધાન કરજો, અને લૌકિક
અલૌકિક ચિંતાને દૂર કરજો અમે સ્વધર્મનું રક્ષણ કરી
જલ્દી પરદેશથી આવીશું એમ કહી બેઠકમાં પધારી તેજ
મુજબ ભાઈ, ભત્રીજા, પુત્રાદિક પરિવાર, વિગેરેને પણ
આશ્વાસન આપી વસ્ત્રાદિક ધારણ કરી પોતે સજ્જ થયા,
ભક્તાજનોએ વિજય તિલક કર્યું અને શુભ શુકન પૂર્વક
આસવર્ગસહ યશોદા ઘાટે પધાર્યા નાવ આવી પહોંચતા
શ્રીગોપાલને બોલાવી કહ્યું કે પોતાના પ્રિય પરદેશ જાય
ત્યારે વળાવવા નિકટથી, અને આવે ત્યારે આમ્હા દૂર સુધી
જવું એમ કહી સર્વસાજ માર્ગોપયોગી નાવમાં મૂકાવી
પોતે નાવમાં બિરાજ્યા સર્વે દડવત્રણામ કરી પાછા ફર્યા,
એટલામાં ગુજરાતથી ગોધરાનાં રાજબાઈ દેશાઈ મહારાજ
શ્રીના દર્શનાર્થે આવ્યા, ચરણમાં શ્રીફલ ભેટ ધરી શ્રીકરે
મુદ્રિકા પહેરાવી અને નિવેદન કરાવવા વિનતી કરી, ત્યારે
આપે આજ્ઞા કરી કે—કાશ્મીરથી આવીને નિવેદન કરાવીશું.
એમ કહી કાશ્મીરનું પ્રયાણ શરૂ કર્યું.

इति श्री तुलसीकाष्ठमाला विजयपताकायां “ माला
प्रसंगे ” तृतीय मागल्यं समाप्तम् ॥ ३ ॥

(૧૫૫)

માંગલ્ય ૪ થું કાશ્મીરનો પ્રવાસ

શ્રીગોકુલનાથજી સ ૧૬૭૭ ના અષાઢ કૃષ્ણનવમીએ પ્રયાણ કરી ૯૧ દિવસમા કાશ્મીર જઈ ગોકુલ પધાર્યા તેમા ૬૭ મંજલમા ૨૨ મુકામ કર્યા કુલ ૯૧ દિવસમાથી ૩૯ દિવસ શ્રીગોકુલથી કાશ્મીર સુધીની મંજલના, ૯ દિવસ મુકામના, અને ૧ દિવસ પ્રસ્તાનનો, એમ ૪૯ દિવસે મહારાજશ્રી ગોકુલથી કાશ્મીર પહોંચ્યા ત્યા ૧૧ દિવસ બિરાજ્યા અને પછી ૨૮ દિવસ વળતી મંજલના, ૨ દિવસ મુકામના, અને ૧ દિવસ પ્રસ્તાનનો એમ ૩૧ દિવસમા તેઓ શ્રી કાશ્મીરથી શ્રીગોકુલ પાછા પધાર્યા ગોકુલથી કાશ્મીર ૪૪૪ કોસ દૂર છે

શ્રીગોકુલનાથજી શુભ મુહૂર્તમા કાશ્મીરનો પ્રવાસ શરૂ કરી ખરીકમા પધારી માર્ગ વિષે જયદેવજી સાથે વાતચિત કરી પ્રથમ લશ્કરખાનને મળીને જવાનો નિર્ણય કર્યો અને પ્રયાણ કરી સૂર્ય ઉદય થતા રેણુકા પહોંચ્યા, ત્યા દત્તધાવન કરી (ગોકુલથી ૧૮ કોસ) આગ્રા પધાર્યા ત્યા નગર બહાર રાયમુકુદ્દાસના બગીચામા મુકામ કરીને પ્રસાદ લીધો બાદ દશમીને દીવસે ભદ્રા વિત્યા પછી નગરમા પ્રવેશ કરીને પ્રેમરાજની હવેલીમાં મુકામ કર્યો. એકાદશીને દીવસે લશ્કરખાનને મળી વાતચિત કરી જલેસરને રસ્તે પધાર્યા, માર્ગમા

(૧૫૬)

સ્નાન, સધ્યા, ફલાહાર, કરી લેઈ રાત્રે આગ્રાથી ૨૨ કોસ
આમલખેડે સુકામ કર્યો અને ખારસે ૬ કોસ જલસેર
પહોચ્યા ત્યાના લોકો સામગ્રી લાવ્યા તે નહિ લેતા ભડારમાથી
સામગ્રી લેઈ પાક તૈયાર થતા શ્રીને ભોગ ધરી વૈષ્ણવો
સાથે પોતે પ્રસાદ લીધો ત્યા અધિકારી ગોવર્ધનદાસ સર્વ
સામાન લેઈને આવ્યા તેમની સાથે રાજખાઈ દેસાઈ પણ
આવી પહોચ્યા તેમને નિવેદન કરાવી મહાપ્રસાદ લેવરાવ્યો
પછી ચૌદશે ભોજન કરીને પ્રયાણ શરૂ કર્યું તે રાત્રે ૬ કોસ
જરે પહોચ્યા, અને ત્યાથી સવારે નીકળી ૮ કોસ અકબ-
રાખાદ પધાર્યા ત્યા તલાવના કિનારે પિપળાના વૃક્ષ નીચે
પોતે બિરાજ્યા ત્યાથી પ્રયાણ માટે મૌએ કહ્યું ત્યારે રામશાહે
ના પાડી ત્યારે આપ શ્રીએ કહ્યું કે દિહી પહોચ્યા પછી
તારૂ કહેવું કરીશું, ત્યાના ભક્તો આર્તિપૂર્વક વાટ જીએ છે
એમ કહીને અમાસને બુધવારે ૮ કોસ કોર પધાર્યા ત્યા
શ્રીજીદ્વારથી હીરાભાઈને પરમાનંદદાસ આવી પહોચ્યા તેમને
કુશળ સમાચાર પૂછી આગળ ચાલતા વનમા એક
વિરકત સેવક મળ્યો જેણે પ્રથમ ગોકુલ આવી ચરણાન્વિદ
ધુટણ સુધી ઘોઈને પાત્રમા ચરણોદક લીધું હતું તે ઘાસનાં
વસ્ત્ર પહેરતો તેણે આવી દડવપ્રણામ કર્યા, પોતે ઘોડો
ઉભો રાખી તેનો સત્કાર કરી છઠ્ઠી મળલે ૮ કોસ ચડોસ
પધાર્યા ત્યા તલાવ પર ડેરા કર્યા. બાદ ભક્તજનોને આનંદ આપતા

(૧૫૭)

૧૫ કોસ ઇંદલપુર મુકામ કર્યો, ત્યાં શિકારપુરનો ભોગી દરશને આવે છે જાણી થોડો વખત ઠેર્યા, બાદ ૮ કોસ સુરજપુર થઈને ૮ કોસ દિલ્હી આવી શહેર બહાર ચમુના કિનારે રાજઘાટે કાયસ્થ કેશવદાસના બાગમાં મુકામ કર્યો ત્યાંના કૃષ્ણદાસ તથા ગોવિંદદાસ સાથે હતા તેઓ પોતાને ત્યાંથી સામગ્રી લાવ્યા, અને સર્વેએ પ્રસાદ લીધો પછી શહેરમાં સમાચાર થતા કૃષ્ણદાસ પડિત, ગંગારામ, મુકુદ્દાસ કોછડ જેવલી, ગોવિંદદાસ વિગેરે વૈષ્ણવો વાજા ત્ર સાથે સન્મુખ આવી આપશ્રીને શહેરમાં પધરાવ્યા ત્યાં ભકતજનોના મનોરથ પૂર્ણ કરી ત્યાંથી વિજય કરીને રાત્રે ૫ કોસ બાદલીબલી આવ્યા અત્રે હુધિયાર સાજ સમગવ્યો અને ચોમાસાની ખૂટતી સામગ્રી લેવરાવી એવી રીતે ૮ મજલ કરી ૬૮ કોસ આવ્યા, નવમીમજલે ૭ કોસ નરેલે આવ્યા ત્યાંથી ગાગુને આગળ મોકલી કાશ્મીરમાં આસફખાનને તથા રાયમુકુદ્દાસને ખબર કહેવડાવી અને ત્યાંથી વિજય કરી ૮ કોસ સોનપુર અથવા સોનપથ થઈને ૮ કોસ ગુનોર પધાર્યા ત્યાં પ્રસાદ લેઈ આપ પોઢ્યા હતા, તેટલામાં કૃષ્ણ પારેખ, નાથાભાઈ વિગેરે ૧૨ વૈષ્ણવો આવી પહોંચ્યા આપ શ્રીના દર્શન કર્યા. બાદ આપે કહ્યું કે-એક સમયે ડુગરપુરમાં શ્રીગુસાઈજીનો મુકામ થયો ત્યારે પણ સમાચાર જાણી આ પ્રમાણે વૈષ્ણવો ધાઈ આવ્યા હતા પછી તેમને કુશળ સમાચાર

(૧૫૮)

પૂછી કહ્યું કે-તમે પોતાનો વ્યવહાર, કુટુંબ, સર્વ છોડી
ઘણો શ્રમ લેઈ આવ્યા છો પ્રસાદ લ્યો ! એમ કહી પર
ચારકને રસોઈ કરાવવા તથા ગજરા સામગ્રી અપાવવા આજ્ઞા
કરી ત્યારે વૈષ્ણવોએ કહ્યું કે-સામગ્રી અમારી પાસે છે અમે
રસોઈ કરી ભોગધરી પ્રસાદ લેઈએ છીએ, અમારે કાંઈ જોઈતું
નથી એમ કહી રસોઈ કરી ભોગધરી પ્રસાદ લીધો રાત્રે
સર્વેએ આરામ લીધો પાછલી રાત્રે આપ જાગ્યા અને
પુરૂષોત્તમદાસ વિગેરેને શિક્ષણ આપ્યું કે-સવારે વહેલા ઉઠીને
ચાલવાથી પ્રવાસમા વખતસર મુકામ થાય અને પ્રસાદ મળે,
તેવીજ રીતે બાલપણમા ધ્યાનથી ભણીએ તો સારી વિદ્યા
પ્રાપ્ત કરી શકાય માટે પ્રયાણ શરૂ કરવું જોઈએ આ બોધ
વચન સાંભળી તે દીવસથી મંદિરે તે મુજબ કરવા લાગ્યા

આપશ્રીની સાથે કૃષ્ણદાસ મજલસી, મધુસૂદન ભાણેજ
(ખાસા રસોઈ) ગિરધર, ગોપાલને વિસરામ (પરચારક)
રતનજી વહેરો તથા લક્ષ્મીદાસ (સર્વ વમાણુ લાવનાર)
મેહેરા પુરૂષોત્તમદાસ ને કલ્યાણજી શાહ વડીલ (સર્વ વૈષ્ણવની
વાત પહોચાડનાર) પ્રાગદાસ કાવીઠાના (ચોકીદાર) ભગવાનદાસ
ભીતરીયો (પ્રસાદી રસોઈ) હરજીભાઈ (માર્ગમા જલ
પહોચાડનાર) માડલભાઈ (ભડારી) કડુઓ (ટહેલ)
નાથાભાઈ, ગોપાલદાસને દેવદાસ (ખવાસ) ગોપાલ સુતાર
(દહેડી લેનાર) જેસો રજપૂત (શય્યા લેઈ ચાલનાર) ગઢવી

(૧૫૯)

વિક્રમદાસ (ઘોડ શાલ પર) ખીમો (પાનની પેટી) ગોકુલ-
દાસ (પાનના ખીડા) કલ્યાણ પડયો (પાઠની પોથી લેનાર)
એ મુજબ મુખ્ય સેવા કરનારા વૈષ્ણવો હતા એક દર સુમારે
બસે મનુષ્યો અને ઘોડા વિગેરે ભાર વહેનાર જનવરો તથા
ગાડીઓ વિગેરે સાથે લેઈને માર્ગના અનેક કળેા વેઠતા,
ચોમાસાના દિવસમા લાખી મજલ કાપતા મહારાજશ્રી આગળ
ચાલ્યા.

બાદશાહ ઉપર મેહેજર, સન્યાસીનું જુહું પડવું
અને મહારાજશ્રીના વિજયનો આરભ.

એવામા શ્રીગોકુલમા કેાઈ દુશ્મને અદેખાઈથી એક ક્ષત્રીને
સન્યાસી પાસે મોકલ્યો અને કહેવડાવ્યું કે-ગોકુલનાથજી
તખીસામા પધાર્યા હતા અને ત્યાના ચોર લોકોને તમને
મારી નાખવા સાડ રૂપૈયા આપી પોતે ત્યાથી વિદાય થયા,
આ વાતની સન્યાસીને ખાત્રી કરી આપવા તે ક્ષત્રી પાસે
તેનાજ હુધિયારબધ માણસો સૂરજકુડની સામી પાર ઉભા
રખાવ્યા ચિદ્દરૂપે આ વાત સત્ય માની હાકેમને બોલાવ્યા,
તેણે મેહેજર (પચાતનામુ) કરી ત્યા હાજર રહેલાઓની
તે પર સાક્ષી લીધી, પછી શકદારને મહેર છાપ કરવા કહેતા
તેણે ના પાડી, ત્યારે ચિદ્દરૂપે કહ્યું કે-તને પણ ગોકુલનાથજીએ
કાઈ આપ્યું છે કે શું ? ચાહ રાખજે તારી શકદારી ન

(૧૬૦)

ખોવડાવુ તો ! તેણે નીડર થઈ કહ્યું કે-હાથી તળે ન ખાવજે !
પરતુ જુઠી સાક્ષી કરી જગદીશને શો ઉત્તર આપવો, પછી
ચિદ્રૂપે બાદશાહને લખી તેની શકદારી ખોવડાવી, અને
તૈયાર થયેલું મેહેજર શકદારની સહિ વિના બાદશાહને
મોકલી આપ્યું ઇતબારખાને બાદશાહને વચ્ચું કે તુગતજ
તેમનું સન્યાસી પ્રત્યેનું વલણ બદલાયું અને કહ્યું કે-આ
મેહેજરમા લખેલી વાત ખોટી છે શ્રીગોકુલનાથજી એક કીડીને
પણ હુ ખ દે તેમ નથી, સન્યાસીને શા માટે ખટપટ જોઈએ ?
ત્યારે ઇતબારખાને કહ્યું જહાપનાહ ! તેમા આપના શકદારની
પણ સહિ નથી પછી બાદશાહે આમ ખાસમા જઈ
આસફખાનને મેહેજર દેખાડ્યું, ત્યારે તેમણે કહ્યું-જહાપનાહ !
એવું કદી બન્યું છે ? તે કોઈને હુ ખ દેતાજ નથી એમ
કહી કહ્યું કે-શ્રીગોકુલનાથજી આવે છે ત્યારે બાદશાહે
પૂછ્યું કે-કયા છે ? ત્યારે આસફખાને કહ્યું કે-લાહોર લગલગ
આવી પહોંચ્યા છે આ વખતે બાદશાહના મનમા સન્યાસી
જૂઠો પડ્યો અને શ્રીગોકુલનાથજીના વિજયનો આરભ થયો

શ્રીગોકુલનાથજીનું ગુનોર સુકામેથી

ઉપલ સુધીનું પ્રયાણ

મહારાજશ્રી ગુનોરથી છઠે વિજય કરી અગીઆરમી
મજલે ૫ કોસ પાણીપત પધાર્યા માર્ગમા આપશ્રીને

(૧૬૧)

મેહેજરની ખબર પડતા કહ્યું કે—મેહેજર આગળ ગયો છે તો
કોઈ અમોને શું કહેનાર છે, અને હમારે પણ શું કહેવું છે.
એમ કહી ૭ કોસ શભલકચ્છ થઈને ત્યાંથી ૭ કોસ
ઘણોદા, થઈને ૭ કોસ કરનાલક પધાર્યા ત્યાંથી આગળ
ચાલતા શ્રીચમુનાજીના વહેળામા સ્નાન કરવા પધાર્યા. ત્યાં
ઉદ્ભવ ત્રવાડી શ્રીગોપાળનો પત્ર લેઈ આવ્યા આગળ જતા
માર્ગમા પુરુષોત્તમદાસ મેહેરા અને મથુર વહેરા જે ગાડીમા
બેઠા હતા તે ઉધી વળી અને ખંને કાઢવમા ગબડ્યા, તે
જોઈ ટોડુઓ હસતો હસતો આવી કહેવા લાગ્યો કે—જયરાજ
વધાઈ આપશ્રીએ કહ્યું શાની ! દધિકાદવ થયો ? ત્યારે ટોડુએ
કહ્યું કે—પુરુષોત્તમદાસ ખેલ ખેલીને ગીરે, ત્યારે વૈષ્ણવોએ કહ્યું
કે—પુરુષોત્તમદાસની હાંસી કરે છે ત્યારે આપશ્રીએ કહ્યું કે—
ઠાકુરજીની વસ્તુ લોગવે તો તે પોતે ગિરાવે, ત્યારે ન્યાલય દલાઈ
કહે કે એતો સેવક છે કેમ ના લોગવે ? ત્યારે આપશ્રીએ
કહ્યું કે—સેવક છે માટેજ એમ કહી દષ્ટાતથી કહ્યું કે—જેમ
સુગંધ લીધા પછીનું પુષ્પ શ્રીઠાકુરજીના ઉપયોગમા આવતું
નથી કુડમા ન ખાય છે તેમ સેવકની લોગવેલી વસ્તુ ઠાકુરજીના
ઉપયોગમા આવે નહિ વિગેરે ઉપદેશ આપી ૭ કોસ
તલાવડી થઈને ૮ કોસ સ્થાનેશ્વર પધાર્યા વૈષ્ણવો
સ્હામા પધરાવવા આવ્યા, તેમના આગ્રહથી ગિરિધરદાસને
ત્યાં પધાર્યા, રાત્રે વરસાદ પડ્યો ત્યારે તખુમા બોલાવી સેજ

(૧૬૨)

પાસે સુવાડયા, અને એક પહોડાઆ દ્વારા શ્રીગોકુલ પત્ર મોકલ્યો. કુરુક્ષેત્ર સ્નાન કર્યું, બાદ “ બ્રાહ્મણે સરસ્વતિ ઉલ્લંઘવાં નહિ ” એમ શાસ્ત્ર વચન છતાં માલાડપ સ્વધર્મનું સંરક્ષણ કરવા સરસ્વતી ઓળંગી આગળ ૧૦ માઇલ શાહબાદકોશ થઈને ૬ કોસ કછવાનોકોટ પધાર્યા અને ત્યાંથી આગળ જતા ૫ કોસ અબાલે જઈને ૬ કોસ ઘરઘર ગયા અને ત્યાંથી ૭ કોસ અલઉઆ પહોડાઆ તલાવ ઉપર મુકામ કરીને શ્રાવણ સુદ ૧૧ના રોજ મોલમી મજલ કરી ૧૮મે દિવસે ૭ કોસ સિહરદ પધાર્યા ત્યાંના વૈષ્ણવો વાજત્ર સાથે ૩ કોશ સુધી સામ્રાજ્યા આવ્યા હતા તેમના આગ્રહથી શ્યામદાસ વિગેરેને ઘેર પધારી તેમના મનોરથ સિદ્ધ કર્યા બીજા દીવસે પવિત્રા દ્વાદશી હોવાથી વૈષ્ણવોએ મહારાજશ્રીને પવિત્રા ધરાવ્યા ત્યાંથી વિજય કરી ૬ કોસ ખજા થઈને ૩ કોસ રાયરાયા પધાર્યા અને ત્યાંથી ૩ કોસ રાજની સરાહ થઈને ૪ કોસ દુરહાસ્થા પધાર્યા

ત્યાં મુકામ કરી રસોઇ આરભી તે સમયે માંજરો પડ્યો. ખોળો ભરીને ઇંદ્રવરણા લાવ્યો અને કહ્યું કે—જયરાજ ? સુદર શાક લાવ્યો છું, આપશ્રીએ કહ્યું કે—કોઈના ખાધામા આવશે તો મરી જશે એમ કહી ખાડો ખોદાવી દટાવી દીધું. પોતે ભોગધરી પ્રસાદ લીધા બાદ વૈષ્ણવો પ્રસાદ લેતા હતા ત્યાં

(૧૬૩)

પધારી પ્રસાદ ઘણો નહિ લેવા બોધ આપ્યો, કેટલાએકે
સતાડી ખુબ પ્રસાદ લેવા માડ્યો, આપની આજ્ઞા ઉલ્લઘન
કર્યાનું કૃળ તેમણે ભોગવ્યું, માદા પડ્યા, એટલે સૌ પોતાની
ભૂલ સમજી નિયમીત થયા ત્યાથી આપશ્રી ૮ કેસ લુધીયાના
થઈને ૪ કેસ કુલોર પધાર્યા અત્રે શતનદ નદીમા સ્નાન
કર્યું એવામા ત્યા રહિયા પહોરૂઆએ ગિરધર દરજીને માર
માર્યો તેથી આપે ગુસ્સે થઈ ગોકુલ પધાર્યા ખછી તેને કાઢી
મૂક્યો ત્યા આપશ્રીની પાસે ચતુરાનાગા નામનો વેરાગી
૧૮ વેરાગી સાથે આવ્યો, મહારાજશ્રીએ પૂછ્યું કે કેમ
આવ્યા છો ? ત્યારે તણે કહ્યું કે--જ્યા ધર્મ ત્યા અમે પણ
આવ્યા, આપશ્રીને જોઈ સુખી થયા, આ સાભળી મહારાજ
શ્રીએ પ્રસન્ન થઈને તેમને હુમેશા ૧૦ શેર ચોખા ૫ શેર
દાળ, ૧૦ શેર આટો, ૫ શેર ઘી, ૧ શેર તેલ વિગેરે પાકા
સીધાનો બદોબસ્ત કરી આપી સાથે રાખ્યા તેઓ આનંદ
પૂર્વક જયજયકાર બોલાવતા આગળ ચાલતા અને પોતે
તેમની પાછળ ઘોડાપર સ્વાર થઈ પધારતા આવી રીતે
આનંદમા મજલ કરતા શ્રાવણ સુદિ ૧૫ ના દિવસે ૮ કેસ
નુરમોહલની સરાહે થઈને ત્યાથી ૧ કેસ ઉપ્પલ
મુકામે પધાર્યા અને મુકુદ્દાસને ત્યા તેમના આગ્રહથી મુકામ
કરી રસોઈ કરીને ભોગધરી વૈષ્ણવો સહુ પ્રસાદ લીધો
इति श्रीतुलसीकाष्ठमाला विजयपताकायां “ माला प्रसंगे ”
चतुर्थ मांगल्यं समाप्ति मगमत् ॥ ४ ॥

(૧૬૪)

માંગલ્ય ૫ મું

ઉપ્પલ્લ મુકામથી કાશ્મીર સુધીનું પ્રયાણ

ઉપ્પલ્લ મુકામથી વિજય કરી ૪ કોસ નીકેરા થઇને ૮ કોસ સસતેખાન અને ત્યાંથી ૨ કોસ સુલતાનપુર પધાર્યા, અને શ્રાવણ વદ ૨ ના રોજ ૬ કોસ ગોવિંદખાલ પધાર્યા ત્યાં કેશરદેએ વધાઈ સાલળતા ધર્મપુત્ર મોરલીને વાજીત્ર તથા સ્વારીસહ સામ્રોડે પધરાવા મોકલ્યો, નગરને ધ્વજ પતાકાથી અલકૃત કરી મહારાજશ્રીને પધરાવી સોનાના કુલે વધાવ્યા બીજે દીવસે કેસરદેના આમત્રણથી લાહોરથી ભગવાનદાસ આવી પહોંચ્યા તેમણે દરેક દુકાનદારોને હૂકમ કર્યો કે આવેલા વૈષ્ણવોમાથી જે કાંઈ જે માગે તેને હૂકમની કે પૈમાની વાટ નેચા શિવાય તે આપજો તેમના આગ્રહથી શ્રીગોકુલનાથજીએ ત્યાં જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ કર્યો, આજી-બાજીના વૈષ્ણવો આવી પહોંચ્યા આનંદમાજ દીવસ રાત્રિ વ્યતીત થઈ અને નવમીએ ભોજન કર્યા પછી ભગવાનદાસે પ્રભુને અનેક પ્રકારની પહેરામણી તથા તે ઉઠાવવાને ઉટ વિગેરે પણ પૂરા પાડ્યા અત્રેથી કેટલાએક વૈષ્ણવો જ્વર વિગેરેના નિમિત્તે પાછા ફર્યા પછી ૯ કોસ પટીવાર થઈને ત્યાંથી ૧૬ કોસ લાહોર દશમે પધાર્યા. અત્રે ગામ બહાર બગીચામાં મુકામ કર્યો, બીજે દીવસે શહેરમા ખબર પડવાથી

(૧૬૫)

ધનશ્યામદાસ, નારાયણદાસ, ભગવાનદાસ વિગેરે વૈષ્ણવો આવી પહોંચ્યા, અને ભેટ તરીકે મર્વે અનાર (દાડમ) લેતા આવ્યા. ધનશ્યામદાસે મેલા મીઠાઈ તથા મિંગોડાની સામગ્રી કરી સર્વેને લેવરાવી અને તેમની વિનતીથી શ્રીગોકુલનાથજી રાત્રે ભગવાનદાસને ત્યાં પધાર્યા, ત્યાજ પોઢ્યા, અને દ્વાદશીએ ભોજન પણ ત્યાજ કર્યું. પછી ભગવાનદાસે પહેરામણી કરી પ્રભુને નીલો રવાણ ઘોડો સમર્પ્યો તથા ધનશ્યામદાસે સુખાસન (સુખપાલ) સમર્પ્યું તે સમયે મહારાજશ્રીએ કહ્યું કે-હિંદુ ઉઠાવે તો બેસી શકાય, મ્હેચ્છ કામ નહિ આવે આ પ્રમાણે વચન નીકળતા ગામમાંથી ૭૦૦૦ હિંદુ સેવા માટે તૈયાર થયા. ધન્ય છે ? તે સેવકોને ? પછી મહારાજશ્રી રાબેર નદી ઉતરી વિચાસુલતાનના બાગમાં જલ આરોગી રાત્રે ૭ કેસ ફૈજબાદ પધાર્યા ત્યાંથી તેરસે વિજય કરી ૨૬ મી મજલે ૧૩ કેસ એમદાવાદ પધાર્યા ત્યાં પરમાનંદ સોનીની જ્ઞાતિના ગોપાલદાસ સામંહે આવ્યા બગીચામાં મુકામ થયો, જે વૈષ્ણવો દર્શનાર્થે આવ્યા તેમણે ચાર ચાર દાડમ ભેટ કર્યા અત્રેથી માર્ગ પહોંચી હોવાને લીધે ગાડીઓ વિગેરે અત્રેજ રાખ્યાં, ધનશ્યામદાસની સુખપાલનો અગીકાર કર્યો અને ગોપાલદાસનો મનોરથ પૂર્ણ કરી ૬ કેસ ચિમા ખડક પધાર્યા ત્યાં રહેલાઓનો સર્વ ખર્ચ પાછા ફરતા સુધીનો ગોપાલદાસે ઉઠાવી સેવા બજાવી અત્રે જલની એક

(૧૬૬)

નાની પોખર હતી તેનું જલ જોવાથી પણ ગ્લાનિ આવે તેવું
હોવાથી જલનું ઘણું કષ્ટ હતું પોતે ત્યાં પધાર્યા, દષ્ટિથી
જળ બદલાયું, પોતે તેમાં સ્નાન કર્યું, પછી તે જળ સર્વેએ
લીધું અને રસોઈ પણ થઈ ત્યાં એક બ્રાહ્મણ સેવક આવ્યો.
તેણે ચાર પૈસાભાર મિશ્રી અને ત્રણ ટકની રોજી ભેટ કરી,
તે આપે કૃષ્ણદાસ પાસે ન્યારી રખાવી પછી ત્યાંથી ૬ કેસ
ચિમા અને ૬ કેસ ચિનાબ નદી થઈને ૪ કેસ છોટી
ગુજરાત પધાર્યા

છોટી ગુજરાત આવી ભોજન કરી મહારાજશ્રીએ
કહ્યું કે—નામ ગુજરાત છે પણ ગુજરાત જેવું નથી ત્યારે
ન્યાયચક્ર ભાઈએ કહ્યું કે નામ છે તો કાંઈ ગુણ પણ હશે ?
ત્યાં આવેલા વૈષ્ણવોમાંથી એક જણે ન્યાયચક્રભાઈનો બોલ
સાચો પાડ્યો.

કાશ્મીરમાં અન્ન એવું મળતું હતું કે—ઘઉંની રોટલી
કિપર કુલે ને અદર કાચી રહે, કોઈ પણ અન્ન અગ્નિ ગમે
તેટલો બાળે તો પણ પુરૂ ચઢે નહિ દાળ માટે સાત કૂવાના
જળ લાવે તો પણ ચઢે નહિ તેથી સર્વ સીધા સામગ્રી
અત્રેથી લીધું અને ઓગણત્રીસમી મજલ કરીને ભાદરવા
સુદ ૧મે ભંભોર પધાર્યા

અહિં બાદશાહની ચોકી હોવાથી ખાસ કામ વિના કોઈ

આગળ જઈ શકતું નહિ મહારાજશ્રીએ રતનજી ૧૬૦રો
અને કૃષ્ણદામને ચોકીવાળા પાસે મોકલ્યા તેઓ ચોકીવાળા
અમલદારને મળી સર્વ હકીકત કહી મહામુશીબતે ૫૦
માણુઓને જવાની રજા લેઈ આવ્યા બાકીના માણુઓને
અત્રેજ રહેવું પડ્યું, તેઓએ ઘણી યુક્તિઓ કરી પણ કાવ્યઃ
નહિ રહેલાઓમાથી વિષ્ણુદામ ગઢવીએ ઘોડા ઉપર માટી
ભરીને કહ્યું કે બાદશાહનો મામાન છે અને જલ્દી જવું છે
પણ તેમને જવા દીધા નહિ એ પ્રમાણે મહારાજશ્રીએ
તેમના ધૈર્યની કસોટી કરી પરીક્ષા કરી

ભભેર પછીનો માર્ગ નદી, કોતર, અને પહાડોથી વિકટ
હતો, ધોધમાર વરમાડથી સર્વ હેરાન થયા ચોથે દીવસે
૧૨ કોસ ભિન્નરવાર થઈને ૫ કોસ આઢિઠકની ઘાટી
ઉતર્યા. ત્યાંથી આરનો ચઢાવ ૩ કોસ અને ઢોળાવ ૨ કોસ તળે
સઢોહાહટી થઈને જોગીહટી એ જઈ પાક કર્યો પછી
ત્રીસમી મજલે કમાદગલ થઈ પાચમે ૧૬ કોસ ચિગસ
પધાર્યા ત્યાંથી બિચનોસર પધાર્યા ત્યાં કાશ્મીરથી
આસફખાન તથા રાયના સમાચાર લેઈને ગાંગુ પાછો
આવ્યો બિચનોસરથી છઠના બપોરે ૭ કોસ રાજેર પધાર્યા

૧ વહોરા - એટલે મ્લેચ્છ નહિ પણ પૂર્વમા નાણાની
ધીરધાર કરનાર ગૃહસ્થને વહોરાજી કહે છે

(૧૬૮)

ત્યા એક ઉમરાવે આવી મહારાજશ્રીને કહ્યું કે-ગુમાઇજી ?
આપ ભલેપધારો, પણ આપના પ્રતાપને ધન્ય છે ? કે ચિદ્ગુપ્તે
મોકલેલા મેહેજરને બાદશાહે જોતામાજ કહ્યું કે-મેહેજર
જૂઠો છે માટે આપના પ્રતાપને ધન્ય છે ? ત્યાથી આગળ
૮ કેસ થાને પધાર્યા થાનામા સવારે ટાઢ બપોરે તાપ
સાજે ચોથે પ્રહર વરસાદ એમ એક દિવસમા ત્રણ રત્ન
જણાતી હતી ત્યાથી ૮ કેસ રત્ન પળલ થઈ બ્રહ્મમલે
પધાર્યા અહિંયા દેશાધિપતિનો મહેલ હતો, અહિંયા બરફ
ધણે પડવાથી લોકો એક પ્રહર સુધી ગુફામા રહેતા બાદ
સૂર્યથી બરફ ઓગળે ત્યારે બહાર નીકળી શકતા પછી
પાત્રીસમી મજલ કરી મહારાજશ્રી પોસાને પધાર્યા, ત્યા
મહેલમા રહ્યા અને દશમે પીરપળલની ભયકર ઘાટી
ઉતરી ૬ કેસ કેસાણું થઈને ૧૬ કેસ મહમદકુલીની
લાઠીએ પધાર્યા ત્યા એક મોગલ રહેતો તેણે આપશ્રીનો
સત્કાર કરી સ્વાગત કર્યું પોતે બીડા વિગેરેથી સમાધાન
કરી અરાડી ભરાડી થઈ ૭ કેસ હીરપોર પધાર્યા
બીજે દિવસે ૧૦ કેસ રામની સરાહે પારણું કર્યું ત્યાથી
૧૦ કેસ કાશ્મીર હતું તેથી સર્વને આનંદ થયો.

કાશ્મીરમાં મહારાજશ્રીના પધાર્યાની વધાઈ પહોંચતા
અનંતદાસ, ગોધનુ, જેરામશેઠ, ચતુર્ભુજદાસ, પ્રહ્લાદદાસ,

(૧૬૬)

માર્ગમાં એક એવી ઉભી ડુંગરી આવી કે જેના પર પાલખી ઉત્થનાર લોઈના પગ પણ ટકી શકતા નહિ. તે સમયે સાથેના વેરાગીઓએ પોતાના હાથને એવીરીતે ગોઠવ્યા કે લોઈઓ તે ઉપર પગ મૂકી ચાલ્યા અને મહારાજશ્રીને કાંઈ પણ હરકત આવવા દીધી નહિ ધન્ય છે ! તે વેરાગીઓને કે જેમણે પોતાના અન્નદાતાની આણી વખતે આવી ઉત્તમ રીતે સેવા બજાવી પોતાની નિમકહલાલી સાબીત કરી

કાશ્મીર પધારતાં ધ્યાનદાસ સારંગી લેઈ સામા આવ્યા, મહારાજશ્રીએ તેમને કુશળ સમાચાર પૂછ્યા, બાદ સુખાનુસનની સાથે સાથે ચાલવા લાગ્યા તેવામાં દિલ્હીના હરિદાસ ઘણા રજપૂતો સાથે સામા આવ્યા અને સાષ્ટાંગદંડવત્પ્રણામ કર્યા તથા રાજનગરી ઉદ્ભવદાસ અને મુકુંદદાસે આખી પ્રજામ કરી એક મખમલની ગાદી ભેટ કરી પછી રાયને પધાર્યાના સમાચાર થતાં જેરામ તથા માથુરકાયસ્થને પધરાવવા મોકલી પોતાના બાગમાં મુકામ કરાવવા કહ્યું પછી રાયે ખાનને સમાચાર કહેવડાવ્યા કે મહારાજશ્રી પધાર્યા છે. ખાને પ્રસન્ન થઈ મુકામનો બહોબસ્ત કરવા જણાવ્યું, ત્યારે રાયે કહ્યું કે મારા બાગમાં મુકામ તૈયાર કરાવ્યો છે એમ કહી વ્યવસ્થા કરાવી રામરાય અને દ્વારકાદાસ વિગેરે વૈષ્ણવો સમાજ સાથે સામા આવ્યા, અને સં ૦ ૧૬૭૭ના બાહરવા સુદ ૧૩ને બુધવારે સૂર્યાસ્ત ચારઘડી બાકી રહે ૪૬મે દિવસે ૪૪૪

(૧૭૦)

કોસની લાખી અને વિકટ મુસાફરી કરીને શ્રીગોકુલનાથજી
કાશ્મીર નગરમા પ્રવેશ કરી સગી દરવાજે થઈને રામરાયના
બાગમા પધાર્યા

બાદ રામરાય અને તેમના ભાઈ કમલાપતિદાસના
હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ તેઓએ સામગ્રી લાવી સિદ્ધ કરાવી
સર્વેએ આરામ લીધો બીજે દિવસે પ્રાત કાલે સ્નાન, સધ્યા,
વિગેરે નિત્યકર્મ કરી મહારાજશ્રી ગાદી તકીયે બિરાજ્યા
તે સમયે ત્યાના હાકેમ દિલાવરખાનનો દિવાન રાઘવદાસ
કાયસ્થ દર્શને આવ્યો અને શરણે થયો તેની સલાહથી
આપ દિલાવરખાનને મળ્યા. તે પછી બાદશાહ એક માસને
વાયદે શીકારે ગયો છે જાણી વૈષ્ણવો ઘણાજ ચિંતાતુર બની
ગયા ત્યારે આપશ્રીએ કહ્યું કે—લગવદિચ્છાથી બાદશાહ કાલે
અત્રે આવશે અને થયું પણ તેમજ. આપના પ્રતાપબળથી
બીજેજ દિવસે બાદશાહ શીકારેથી પાછો ફર્યો

ઇતબારખાન તથા આસફખાનની મુલાકાત.

શ્રીગોકુલનાથજીની તેમની સાથે થયેલી ચર્ચા.

તે પછી મહારાજશ્રી ઇતબારખાનને મળ્યા, તેણે આપશ્રીનું
સાદું સન્માન કરી પૂછ્યું કે—આપ સન્યાસી સાથે શા મારે
રીસ કરો છો ? આપશ્રીએ કહ્યું કે અમારે કદિ રીસ હોયજ
નહિ અને અમે અનુચિત ભાષણ પણ કરીએજ નહિ.

(૧૭૧)

ત્રીજે દિવસે મહારાજશ્રી આસફખાનને મળવા પધાર્યા, તેણે મહારાજશ્રીનો સત્કાર કરી આદરપૂર્વક આસન આપ્યું. અને પોતાની પ્રસન્નતા બતાવી સલાહ આપી કે-બાદશાહ જે વાત કહે તેને આપે સ્વીકારવી તે બહુજ જીદી છે માટે આપ એક વાર તે જેમ કહે તેમ હા કહેજો, પત્રીથી જોઈ લેવાશે પરંતુ આપ કોઈ પણ પ્રકારે નફારમા ઉત્તર આપશો નહિ એટલી મારી આપને નમ્ર વિનંતી છે

આસફખાનની આ વાત સાંભળીને શ્રીગોકુલનાથજીએ આજ્ઞા કરી કે-જ્યારે બાદશાહ મુને કાંઈ કહશે ત્યારે પ્રભુ પ્રેરણા થશે તે જવાબ આપીશ. આસફખાને જાણ્યું કે-મહારાજશ્રી માફ માનશે નહિ, તથાપિ કહ્યું કે-હું ફરીને આપના ભલા માટે સલાહ આપુ છું કે આપશ્રીએ બાદશાહ તે વખતે જે કહે તે માની લેવું. ત્યારે આપશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે, અમો પોતાનું ભલું તો ત્યારેજ થયું માનીશું કે અમારો જ્યારે ધર્મ રહેશે ધર્મ ગયા પછી અમારું બીજું શું ભલું થવાનું હતું ?

મહારાજશ્રીનો આ ઉત્તર સાંભળી આસફખાન બોલ્યા કે-મહારાજ ? બાદશાહ બહુજ જીદી છે. જુઓ ! અમારા ઝનમાં બાદશાહે મોતી પહેરાવ્યા છે શું તેથી હું હિન્દુ થઈ ગયો ? અને હવે શું મહારા છોકરાઓ મોતીજ

(૧૭૨)

પહેરશે ? માટે અત્યારે બાદશાહ હઠે ચઢ્યો છે તેથી તેનું કહ્યું હાલ માનીલો, પછી સમય આવ્યે પોતાનું મન ધાયું કરજો.

ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—તમારી વાતમાં અને આ વાતમાં બહુજ તફાવત છે. તમારી સ્કેજ બાબત છે અને આ ધર્મની વાત છે ત્યારે આસક્ષખાને કહ્યું કે—આપને તો જનોઈ મુખ્ય ગણાય માટે માળા ઉતારવામાં કાંઈ ધર્મ જનાર નથી

ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે—અમારે તો મુખ્ય માળા છે અને પછી જનોઈ કારણ કે જનોઈ તો જન્મ પછી સાત આઠ વર્ષની ઉંમરે પહેરાવવામાં આવેછે અને માલા તો પ્રસૂતા દશ દિવસે સ્નાન કરે છે કે તરત અગ્નિ-આરમે દીવસે બાલકને સ્નાન કરાવી નામકરણસ સ્કાર પહેલાજ પહેરાવવામાં આવેછે તેટલાજ માટે માલા નિત્ય કહેવાય છે. અન્યાસ લેતી વખતે જનોઈનો ત્યાગ થાય છે પણ માલા તો શરીરની સાથેજ છુટે છે તેનો ત્યાગ કદાપિ થઈ શકતો નથી માટે એ મુખ્ય છે એનો ત્યાગ અમો શી રીતે કરીએ ?

ત્યારે આસક્ષખાને કહ્યું કે—શાસ્ત્રમાં એમ છે તો સન્યાસી જુદું કેમ કહે છે ? ત્યારે મહારાજશ્રીએ કહ્યું કે—તે મિથ્યાદુરાગ્રહી છે. મેં તેને માલા ધારણ કરવાના અનેક પ્રમાણો આપ્યાં છે. તેના ઉત્તરમાં તે એક વચન પણ આપી શક્યો નથી. શાસ્ત્રાર્થ કરવા પણ અનેકવાર જણાવ્યું

(૧૭૩)

પરતુ સન્યાસી તો શાસ્ત્રનુ નામજ લેતો નથી, તે તો ફક્ત બાદશાહના હુકમથીજ માળાઉતરાવવા માગે છે. આપ સ્વયંબુદ્ધિમાન છો વિચાર કરો કે સન્યાસી દુરાગ્રહી છે કે નહિ ? ત્યારપછી મહારાજશ્રીએ આસફખાનને સ્વમાર્ગીય સિદ્ધાન્ત વિષે કેટલુક સમજાવ્યો તેથી તેણે પ્રસન્ન થઈને કેટલાંક પ્રમાણે પોતાની નોંધ પોથીમા લખી લીધાં. અને સન્માન પૂર્વક મહારાજશ્રીને પોતાને ત્યાંથી વિદાય કર્યા, મહારાજશ્રી પોતાને ઉતારે પધાર્યા ત્યારપછી બહુજ વૃદ્ધિ થઈ.

इति श्री तुलसीकाष्ठमाला विजयपताकायां “ माला प्रसंगे ” पञ्चम मांगल्यं समाप्तम् ॥ ५ ॥

ઉપયોગી નિત્યકર્મ

આ નિત્ય કર્મમાં સત્તારથી ઉઠીને સાજ સુધીનું વૈષ્ણવોનું કર્તવ્ય સક્ષેપમાં નિરૂપણ કરવામા આવ્યું છે, શૌચવિધિ, દત્તધાવન, સ્નાન, સેવાપ્રકાર, ચમુનાષ્ટક, સર્વોત્તમસ્તોત્ર, નવરત્ન, કૃષ્ણાશ્રય, ચતુ સ્લોકી, એ પ્રકારે પાંચપાઠો, જપવિધિ, મહાપ્રસાદ લેવાનો વિધિ, સત્સંગ, ગુરુ શિષ્ય સંવાદ, સામ્રદાયીક બાણુવા ભોગ ભાખતો, વચનામૃત, બાલકોના જન્મહિવસ, ચૌધડીયા વિગેરે.

મંગલાવનારે અઠી આનાની ટિકીટા બીડવી.
શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ હરિજીવન ભેરી. મુ ઉમરેઠ

(૧૭૪)

માંગદ્ય ૬ ઠું

મહારાજશ્રીની બાદશાહ સાથે મુલાકાત, મહારાજશ્રીએ સ્વધર્મ રક્ષણ માટે કરેલો સર્વસ્વ ત્યાગ, બાદશાહે આશ્ચર્ય સાથે કરેલી ધર્મની પ્રશંસા, માલાનો વિજય અને વૈષ્ણવોને આનંદ, મહારાજશ્રીની ગોકુલ પધારવાની તૈયારી.

ત્યાર પછી સવત ૧૬૭૭ ના આસો વદ ૨ ને રવિવારને દિવસે મહારાજશ્રી જહાંગીર બાદશાહને મળવાને પધાર્યાં મહારાજશ્રી બાદશાહના દ્વાર ઉપર પધાર્યાં તેટલામા આશક્ષાન અદર જતા હતા તેમણે બાદશાહને શ્રીગોકુલનાથજીના પધારવાના સમાચાર કહ્યા જેને સાલળીને બાદશાહે પોતાના માણસને હુકમ કર્યો કે, એકલા શ્રીગોકુલનાથજીને પધારવાનું કહો. બીજા કોઈ માણસને સાથે આવવા દેશે નહિ તે પ્રમાણે શ્રીગોકુલનાથજીને બાદશાહ પાસે પધારાવવા માણસ આવ્યો. મહારાજશ્રીની સાથે તેમના ભાણેજ મધુસૂદન હતા તેમને દરવાણે રોક્યા, પરંતુ મહારાજશ્રીના તેજ અને વચનના પ્રભાવથી તેઓ વધારે બોલી શક્યા નહિ આપશ્રી મધુસૂદન સમેત બાદશાહ પાસે પધાર્યાં અને નવ રૂપૈયા,

(૧૭૫)

શ્રીકૃલ અને પવિત્રા આપીને આશિર્વાદ આપ્યો. પૃથ્વીપતિએ પૂછ્યું કે સાથે માણસ કેમ લાવ્યા છે ? અને તે કોણ છે ? તેનો યથાયોગ્ય પ્રત્યુત્તર મહારાજશ્રીએ આપ્યો. જેને સાબળી બાદશાહે કુશલ સમાચાર પૂછ્યા. મહારાજશ્રીના તેજસ્વી રવરૂપનું દર્શન કર્યા પછી તેના મનમાં આપશ્રીને કાંઈ પણ કહેવાની ઇચ્છા થતી ન્હોતી છતાં સન્યાસીને વચન અપાયું છે તે વાતનો વિચાર કરી બોલ્યો કે બાવાજીના કહેવા પ્રમાણે આપે હજુ માળા કેમ ઉતારી નથી ? ત્યારે નિર્ભય રીતિથી આપશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે, જે સન્યાસી ઉચિત વાત કહે તો અમે માનવા તૈયાર છીએ પણ તે તો અનુચિત કહે છે તેથી અમે તેની વાત માની શકતા નથી વળી આપ સારી રીતે સમજો છો કે ધર્મ સહુ કોઈને ખારો હોય છે. કોઈ પણ પોતાના ધર્મને ત્યાગી શકતા નથી માળા પહેરવી એ અમારા ધર્માનુસાર છે માટે તે વાત અમે કેવી રીતે માની શકીએ ? જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના પતિનો ત્યાગ કરી શકતી નથી તેમ અમે પોતાના ધર્મને છોડી શકતા નથી અમારા ધર્મશાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે ચતુર્થાશ્રમમાં શિખા સૂત્રનો ત્યાગ કરવો, પણ માળાનો ત્યાગ કયાંય કહેલ નથી

ત્યારે બાદશાહ બોલ્યો કે, જો આપ માળા છોડવાના ન્હોતા તો તે દિવસ લખી કેમ આપ્યું ? ત્યારે શ્રીગોકુલ-

(૧૭૬)

નાથજીએ આજ્ઞા કરી કે “ અમોએ શુ લખી આપ્યું છે તે આપ ફરીને તપાસો. ” અમોએ લખી આપ્યું છે તે એજ કે સન્યાસી અમારા ધર્મ અને શાસ્ત્ર પ્રમાણે કહે તે પ્રમાણે કરવું એ જો શાસ્ત્ર પ્રમાણે કહે તો અમો માળાને ત્યાગ કરીએ પણ શાસ્ત્રમાં ગૃહસ્થના અને સન્યાસીઓના, શૈવ અને વૈષ્ણવોના, ધર્મો ભિન્ન ભિન્ન કહ્યા છે અમો વૈષ્ણવ ધર્મને માનનારા છીએ તેથી વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રમાણે માળા અવશ્ય ધારણ કરવી જોઈએ. અમારા પૂર્વ પુરૂષો માળા ધારણ કરતા આવ્યા છે અને અમે પણ ધારણ કરીએ છીએ

બાદશાહની સાથે આ પ્રમાણે મહારાજશ્રી વાતચિત કરતા હતા તે સમયે ખાન, સુલતાન, ઉમરાવ અને રાણાઓ ઉભા હતા તેઓ શ્રીગોકુલનાથજીના નિર્ભયતા યુક્ત વચનો સાંભળીને આશ્ચર્યાન્વિત થયા અને મહારાજશ્રીને કાંઈક વધારે વિનયથી બોલવાની સાન કરતા હતા, પરંતુ મહારાજશ્રીએ તે તરફ ધ્યાન નહિ આપતા ચથાર્થ અને સ્પષ્ટ વાત હતી તે પ્રભુપ્રેરણાનુસાર બાદશાહને કહિ સંભળાવી

બાદશાહ મહારાજશ્રીના કથનને શાન્ત મીઠજથી સાંભળી રહેલ છે એ વાત જાણીને આસક્ષખાને મહારાજશ્રીને વધારે બોલવાનો સમય આપવાના ઇરાદાથી કહ્યું કે હીક્ષિતજી ?

આપ પ્રાહ્મણુ છે અને તેથી આપને જનોઈ મુખ્ય છે માળા કાઈ મુખ્ય ન ગણાય, તેથી આપને જાવાજીના કહ્યા પ્રમાણે તેનો ત્યાગ કરવામા વાધો શુ છે ? ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ જનોઈ કરતા માળાનુ મુખ્યત્વ અને વિશેષત્વ અનેક પ્રમાણે અને સુક્તિયોથી પ્રતિપાદન કર્યું અને અન્તમા કહ્યું કે અમે અમારા ધર્મ પ્રમાણે માળાનો કદિ પણ ત્યાગ કરી શકીએ તેમ નથી.

શ્રીગોકુલનાથજીએ માળા ધારણ કરવાનુ સારી રીતે પ્રતિપાદન કરી તેનો ત્યાગ નહિ કરવાનુ કહ્યું, તે સાલળીને બાદશાહ બોલ્યો કે જો આપને માળા ધારણ કરવાનો એટલો આગ્રહ છે તો મોતી અને સોનાની માળા પહેરો ? ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ આજ્ઞા કરી કે મોતી અને સોનાની માળા શૃગાર માટે પહેરવામા આવે છે અમે શૃગાર કરવા ચાહતા નથી પણ અમે તો ધર્મને ચાહીએ છીએ, તેથી ધર્મ પ્રમાણે તો અમે જે માળા ધારણ કરીએ છીએ તેજ ઠીક છે અને તેનેજ ધારણ કરીશુ ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે ધર્મ પ્રમાણે રૂદ્રાક્ષની માળા ચાલશે, તમે તેનેજ ધારણ કરો, ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ કહ્યું કે આપનુ એ કહેવુ ઠીક છે, પરન્તુ વૈષ્ણવ અને શૈવોના ધર્મમાં કાંઈક ભેદ છે તેથી રૂદ્રાક્ષ માળાનુ ધારણ કરવું એ શૈવ ધર્મવાળાઓ માટે આવશ્યક

(૧૭૮)

છે અને વૈષ્ણવોને માટે અમો જે માળા ધારણ કરીએ છીએ તેજ આવશ્યક છે. અમો શેવોને અમારી માળા ધારણ કરવાનો આગ્રહ કરતા નથી તેમ તેઓએ પોતાની માળા અમોને પહેરાવવાનો આગ્રહ શાસ્ત્ર અને ધર્મની રીતિ પ્રમાણે કરવો ન જોઈએ. અને સહુ કોઈએ પોતપોતાના ધર્મમાં રહેવું એ શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રે આજ્ઞા કરી છે કે-સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો મયાવહ્ ।

સર્વ કોઈએ પોતપોતાના ધર્મમાં નિષ્ઠ રહેવું જોઈએ બીજાના ધર્મનું અનુશરણ કોઈએ પણ કરવાની આવશ્યકતા નથી

ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે તમારૂં એ સર્વ કહેવું કહાપિ તમારા ધર્મ પ્રમાણે ઠીક હશે તોપણ બાવાજીનો આગ્રહ છે અને મેં તેમને વચન આપ્યું છે તેથી માળા તો આપને ઉતારવી જોઈશે આ વાતમાં તમારે હક કરવી ઉચિત નથી ત્યારે મહારાજશ્રીએ કહ્યું કે માળા તો અમારા શિર સાટે છે અમો તેને પોતાના ધર્મનું ચિન્હ માનીએ છીએ, તેથી તેનો ત્યાગ કોઈ પણ પ્રકારે કરી શકીએ તેમ નથી. શ્રીગોકુલનાથજીના આ સ્પષ્ટ જવાબને સાંભળીને બાદશાહે કહ્યું કે જો એવોજ આપને આગ્રહ છે તો અમો વધારે કાંઈ કહેવા માગતા નથી એટલુંજ અમારૂં કહેવું છે કે કાતે

(૧૭૨)

આપ માળા ત્યાગો અને જો તે ન ત્યાગો તો ગોકુલ ગામને ત્યાગો હવે આપને આ બેમાથી જે પસંદ આવે તે કરો

ત્યારે ટેકરક્ષક ધર્મપ્રિય શ્રીગોકુલનાથજીએ આજ્ઞા કરી કે, જો આપનો એવો હુકમ હશે તો મને કાંઈ વાધો નથી. અમે ઘર કરતા ધર્મને અધિક ચાહિએ છીએ, તેથી ધર્મ રહેતા ઘર જાય તો તેને જવા દેઈશુ. જે મનુષ્ય ગૃહાદિમાં આસક્ત બની ધર્મનો ત્યાગ કરે છે તેણે ધર્મનું સ્વરૂપ જાણ્યું જ નથી ધર્મ એ અમારા પ્રાણ કરતા પણ અધિક બહાલો છે. જે સમયે પ્રાણી પરલોકમાં પ્રયાણ કરે છે તે સમયે આ સંસારના ગૃહાદિ સમસ્ત વૈભવો અહિંજ પડ્યા રહે છે, પરંતુ ધર્મ એ એવો એક સુહૃદ્ મિત્ર છે જે તે સમયે પણ સાથેજ ચાલે છે

एक एव सुहृद्धर्मो निधनेष्यमुयाति यः ।

शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यच्च गच्छति ॥

માટે અમેને ધર્મનિમિત્તે ઘરનો ત્યાગ કરવો પડશે તો અમે પ્રસન્નતાથી તેને સ્વિકારશું

શાસ્ત્રનો ઉપદેશ છે કે, “ ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિત ” જે ધર્મની રક્ષા કરે છે, તેની ધર્મ રક્ષા કરે છે તેથી આપના હુકમ પ્રમાણે અમે ઘરબારનો ત્યાગ કરી સ્વધર્મ સમેત અન્યત્ર જઈ રહિશુ.

મહારાજશ્રીના આ નિરૂપેક્ષપણના વચન સાલળીને બાદશાહ ભોઠો પડ્યો, છતાં સન્યાસીને આપેલા વચન અને પોતાના અભિમાની સ્વભાવને લીધે બોલ્યો કે ત્યારે આપ કયા જઈને રહેશો ? ત્યારે આપશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે, અમો અમારા દેશ (દક્ષિણ)માં જઈશુ ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે એ તો બહુજ દૂર છે ત્યારે આપે આજ્ઞા કરી કે તો આપ જ્યાં કહો ત્યાં જઈ વસીએ ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે આપ જગન્નાથજી જશો ? ત્યારે મહારાજશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે જો આપની એમ ઇચ્છા હોય તો મને તેમાં પણ વાધો નથી ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે આપ વારાણસી (કાશી) જશો ? એ સાલળીને મહારાજશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે હા ભલે ત્યારે અમો ત્યાજ જઈને રહિશુ ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે એ વાત લખી દો ત્યારે મહારાજશ્રીએ કહ્યું કે હું લખી દેવા તૈયાર છું. પછી મહારાજશ્રીએ લખી આપ્યું કે અમો સ્વધર્મસમેત વારાણસીમાં જઈ રહિશુ આ પ્રમાણે લખીને બાદશાહને આપ્યું આ લેખ વાંચીને બાદશાહ આશ્ચર્ય પામ્યો અને બેવાર કહ્યું કે લખી આપ્યું લખી આપ્યું

બાદશાહને આશ્ચર્ય પામવાનું કારણ એજ હતું કે, ચિદ્રૂપે બાદશાહને લખ્યું હતું કે ગોકુલ છોડવાની ધમકી આપવાથી તેઓ માળા ઉતારી આપશે, કારણ કે ગોકુલમાં તેમની ધણીક સમ્પત્તિ છે અને શ્રીગોકુલનાથજી ગૃહસ્થ તથા

(૧૮૧)

‘લોભી માણસ છે બાદશાહે જોયું કે સન્યાસીનું કથન મિથ્યા હતું શ્રીગોકુલનાથજીએ ઘરબારની લાલચે માળાનો ત્યાગ કર્યો નહિ બાદશાહે શ્રીગોકુલનાથજીની આવી ધર્મ પ્રીતિને જોઈને પોતાના ઉમરાવો અને અધિકારીઓને કહ્યું કે જુઓ ? આનું નામ ધર્મ કહેવાય શ્રીગોકુલનાથજી એક કાઠની માળા માટે સમસ્ત સમ્પત્તિ અને ઘરબારનો પરિત્યાગ કરવા તૈયાર થયા છે પછી આસફખાને બાદશાહને પૂછ્યું કે શ્રીગોકુલનાથજી હવે વિદાય થાય, ત્યારે બાદશાહે હા કહી, તેથી મહારાજશ્રી ત્યાથી વિદાય થયા અને બાદશાહ જનાનખાનામા નૂરમહેલ પાસે ગયો અને પૂછ્યું કે તમે ગુસાઇ ગોકુલનાથજીના મુખપરનું નૂર જોયું કે તેઓ કેવા તેજસ્વી અને નિસ્પૃહી તથા ધર્મપ્રેમી છે ? ત્યારે નૂરમહેલે વિવેક પૂર્વક શ્રીગોકુલનાથજીની પ્રશંસા કરી અને કહ્યું કે મેં ચક્રમાથી તેમને જોયા છે ખરેખર એ ઇમાનનુજ નૂર છે તેઓ ખરા ધર્મચુસ્ત છે એમા કાઇપણ સંદેહ નહિ મહારાજશ્રી બાદશાહ પાસેથી બહાર પધાર્યા એટલે ત્યાં એકત્ર થયેલા વૈષ્ણવોએ જાણ્યું કે માળાની રક્ષા ધર્મ અને તેથીતેઓ અત્યન્ત પ્રસન્ન થયા ત્યાર પછી ડોઢીદારોને અને છડીદારોને બક્ષીમ આપીને ઉતારા તરફ પધારવાની તૈયારી કરી આ સમયે લોકોએ મહારાજશ્રીની જય બોલાવી અને આનંદને લીધે તેઓ મસ્ત ધર્મ વિવિધ પ્રકારથી સર્વે પ્રસન્નતા જાહેર કરવા

લાગ્યા આ શબ્દધ્વનિ બાદશાહને કાને પડ્યો અને તેથી તેણે પૂછ્યું કે આ શોરબકોર શાનો ધાય છે ? ત્યારે આસ-
ફખાને કહ્યું કે આપે શ્રીગોકુલનાથજીની માળા રહેવા દીધી,
તેથી હિન્દુઓ પ્રસન્ન થયા છે અને આપને આશીર્વાદ આપી
પોતાની પ્રસન્નતા જાહેર કરે છે બાદશાહ આ વચનો સાંભળીને
પ્રસન્ન થયો અને શ્રીગોકુલનાથજી તથા તેમની ધર્મનિષ્ઠાની
પ્રસંસા કરી ત્યાર પછી બાદશાહના મનમાં વિચાર થયો કે
શ્રીગોકુલનાથજીને મેં દૂર જવાનું કહ્યું તે ઠીક કર્યું નહિ
પછી જનાનખાનામાથી બહાર આવીને વાકાનવેશ બલભદ્ર
અને ગોવિંદદાસ ઉભા હતા તેમને બાદશાહે પૂછ્યું કે
દીક્ષિતજીને મેં શું કહ્યું અને તેઓએ મને શું કહ્યું ? વળી
પૂછ્યું કે વારાસણી જવાનું પ્રથમ એમણે પોતાના તરફથી
કહ્યું હતું કે મેં કહ્યું હતું ? ત્યારે વાકાનવેશે કહ્યું કે હજરત !
આપે કહ્યું હતું ત્યારે બાદશાહે ખેદ પામીને કહ્યું કે શું
તેઓને વારાણસી જવાનું મેં કહ્યું ? વળી બાદશાહે પૂછ્યું
કે શ્રીગોકુલનાથજી મારા ઉપર નારાજ તો થયા નથી ?
ત્યારે વાકાનવેસે કહ્યું કે એ તો આપ જાણો. જહાંગીર બા-
દશાહનો સ્વભાવ હતો કે તેનું વચન જરા પણ કોઈ માણસ
ઉલ્લઘન કરે તો તેના ઉપર અત્યંત ક્રોધિત બની કઠિણ
શિક્ષા કરતો, પરંતુ શ્રીગોકુલનાથજીએ તેનું વચન માન્યું
નહિ, છતાં તેમના ઉપર ગુસ્સો થયો નહિ અને મારા કહેવાથી

(૧૮૩)

શ્રીગોકુલનાથજીને ખોટું તો નહિ લાગ્યું હોય એમ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો. આ સર્વ પ્રભુ કૃપાનુજ પરિણામ છે બીજે દિવસે બાદશાહ ભવાનીના વનમાં શિકારે ગયો અને મહારાજશ્રી આસફખાન પાસે વિદાય થવા ગયા ત્યાં મહારાજશ્રીએ આસફખાનને કહ્યું કે અમો જઈએ છીએ, પરંતુ એક વાત તમો ધ્યાનમાં રાખજો કે અમો વારાણસી જઈશું અને ત્યાં સન્યાસી આવશે તો ફરી ઉપદ્રવ કરશે માટે વારાણસીને બહલે સોરમ રહેવાનું બને તો સારું, ત્યારે આસફખાને કહ્યું કે બાદશાહે તો આપને જ્યાં અનુકૂલ પડે ત્યાં જવાનું કહ્યું છે છતાં બાદશાહને આવવામાં એકાદ માસનો વિલમ્બ થશે. માટે આપ પધારો અને એક માણસને મારી પાસે મૂકી બાંધો. હું પાછળથી બાદશાહને સમજાવી લખાવી અને માણસ સાથે તે લેખ મોકલાવી આપીશ મહારાજશ્રીને પણ એ વાત યોગ્ય લાગી, તેથી અનંતદાસને ત્યાં મૂકીને પોતાને ઉતારે પધાર્યા અને આશ્વિન વદ ત્રીજને દિવસે શ્રીગોકુલ પધારવાની તૈયારી કરાવવાની આજ્ઞા આપી, પરંતુ વડોદરાના પરમાનંદ જોશીની વિનંતિથી આપે ઝડપ દિવસ પછી શુભ મુહૂર્તે પધારવાનું નિશ્ચિત કર્યું. મહારાજશ્રી પ્રાંચ સાત દિવસ વધારે રોકાશે એમ જાણીને ત્યાંના વૈષ્ણવો બહુજ પ્રસન્ન થયા અને પધરામણીઓ થવા લાગી, તેમજ અનેક રાજા, રાજપૂત અને બીજા લોકો દર્શનને આવવા લાગ્યા.

નૂરમહેલનો દિવાન દુર્ગાદાસ પણ મહારાજશ્રીના દર્શન કરવા આવતો હતો તેણે સાથેની વૈષ્ણવ મહત્ત્વીને જોઈને પૂછ્યું કે આ ક્યાના રહેવાસી છે ? ત્યારે મહારાજશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે આ વૈષ્ણવો અમારી સાથે ગુજરાતથી આવેલા છે દુર્ગાદાસે પૂછ્યું કે અહિંનું ખરચ વધારે છે તેથી આટલા માણસો લાવવામા આવેને બહુજ ખરચ થયું હશે ત્યારે મહારાજશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે એ સર્વ વૈષ્ણવો પોતપોતાને ખર્ચે અમારી સાથે આવ્યા છે અમારૂં કાંઈ પણ ગ્રહણ કરતા નથી તેમજ બીજા કોઈ પાસેથી પણ કાંઈ લેતા નથી ત્યારે દુર્ગાદાસે ગુજરાતી વૈષ્ણવોની બહુજ પ્રશંસા કરી અને મહારાજશ્રીએ પણ બીજા દેશ કરતા ગુજરાતના લોકોના ભાવ અને શ્રદ્ધાના વખાણ કર્યા

મહારાજશ્રી પાસે પ્રાય ત્યાના અમલદારો પણ દર્શન અને સમાગમનો લાભ લેવા આવતા તેના ઉપરાત ત્યાના પડિતો પણ આવતા હતા એક પડિત મહારાજશ્રીનું પાડિત્ય જોઈને બહુજ પ્રસન્ન થયો અને તેણે “વિષ્ણુધર્મોત્તર ” અને “ વ્યાકરણસાર ” નામના પુસ્તકો અર્પણ કર્યા આ ઉપરાત કાશ્મીરના જુદા જુદા માણસો તરફથી ત્યાની કારીગરીની ઉત્તમોત્તમ વસ્તુઓ ભેટ કરવામા આવી મહારાજશ્રી આ પ્રમાણે ધર્મનો વિજય કરી આનંદ પૂર્વક કાશ્મીરથી વિદાય થઈ ત્રીસ દિવસે ૨૮ મજલમા ૬૦ મુકામ કરી શ્રીગોકુલ પાછા પધાર્યા

इति श्री तुलसीकाष्ठमाला विजयपताकायां “ माला प्रसंगे ” षष्ठ मागल्यं समाप्तम् ॥ ६ ॥

(૧૮૫)

માંગલ્ય ૭ મું

શ્રીગોકુલનાથજીનું કાશ્મીરથી નદીશ્વર
સુધીનું પ્રયાણ. શ્રીગોપાલલાલજી
અને શ્રીદેવકીનદનજીનો મેળાપ.

કાશ્મીરથી શ્રીગોકુલનાથજી નીકળ્યા તે દિવસે આશ્રા-
મા એક વૈષ્ણવને અનુભવ થયો. કે મહારાજશ્રી દિગ્વિજય
કરી પધારે છે, તેણે તે દિવસ લખી રાખ્યો અને પાછળથી
ખબર આવતા માલુમ પડ્યું કે તેને જે દિવસે અનુભવ થયો
હતો તેજ દિવસે મહારાજશ્રી નીકળ્યા હતા. (આ વાર્તા
પ્રભુ કૃપા હોય તેને અનુભવૈકગમ્ય છે તેથી તે વિષે વધુ
લખવું એ યોગ્ય નથી)

કાશ્મીરથી નીકળી ચીનાખ નદી ઉપરના વૃક્ષોની
પ્રશંસા કરતા મહારાજશ્રી ત્યાંથી રામુની સરાહે આવી
ડેરા કર્યા અને ત્યાંથી હીરપોર ઘઈને અરાડીભરાડી
પધાર્યા શ્રીગોકુલનાથજી કાશ્મીર પધાર્યાના સમાચાર ૧૭
દિવસમા સંપૂર્ણ ગુજરાતમાં ફેલાઈ ગયા હતા. મહારાજશ્રી
કાશ્મીર પધાર્યા તે સમયે શ્રીગોપાલલાલજી હાલારમા
હતા અને શ્રીદેવકીનદનજી તાપીપોરમા હતા મહારાજ-

(૧૮૬)

શ્રીના કાશ્મીર પધાર્યાના સમાચાર રાજનગરથી મળત
શ્રીગોપાલલાલજીએ શ્રીદેવકીનદનજીને પત્ર લખ્યો કે કાકાજી
કાશ્મીર પધાર્યા છે ને હું તેમની પાછળ જાઉં છું જે તમારે
ઉચિત હોય તે કરજો જ્યારે આ પત્ર મળ્યો ત્યારે શ્રીદેવ
કીનદનજી લોજન કરવા માટે તૈયાર થયા હતા તે અ
પત્ર વાચતાની સાથેજ લોજન કર્યાં સિવાય વસ્ત્ર પહેર
એકદમ ચાલી નીકળ્યા પછી શ્રીગોપાલલાલજી શ્રાવણ વ
૬ ના રોજ ગોકુલ પધાર્યા, અને ત્યા જન્માષ્ટમીનો ઉત્સવ
કરીને કાશ્મીર તરફ પધાર્યા તે શ્રીગોકુલનાથજીને પાછ
આવતા અરાડીલરાડીને મુકામે મેળાપ થયો પાસે આવત
શ્રીગોપાલલાલજીએ તેમના ચરણમા શીષ ધરી દડવતપ્રણામ
કર્યા, શ્રીગોકુલનાથજીએ શ્રીહસ્તથી તેમને ઉઠાવી પ્રેમપૂર્વ
આલિંગન કર્યું નેત્રમાથી અશ્રુપ્રવાહ વહેવા લાગ્યો ગદ્ગદ
વાણીથી કાકા અને ભત્રીજાએ એકબીજાને કાશ્મીર અં
ગોકુલના સમાચાર કહી સભળાવ્યા ભરાડીથી પીરપજાદ
ઉતરતા જેરામગાંધીએ દેહ છોડ્યો તેનો પ્રભુએ અગીકા
કર્યો બાદ પોસાન, રતનપજાદ ઉતરી છઠ્ઠી મજલે રાં
થાને પધાર્યા આ સ્થળે ખાનજમા નામે એક બાદશાહને
સરદાર રહેતો હતો તે માર્ગમા મળતા તેને આશીર્વા
આપવા આપે સુખપાલમાંથી ઉતરવા માડ્યું ત્યારે તેણે
કહ્યું કે- આપશ્રી બિરાજી રહો! ઉતરશો નહિ! પછી આ

(૧૮૭)

શ્રીએ એક રૂપૈયો શ્રીકૃષ્ણ આપી આશીષ દીધો, પરંતુ તેણે
રૂપૈયો પાછો આપી શ્રીકૃષ્ણ લે- આશીર્વાદ માથે ચઢાવી
મુક્તક ઠે પ્રશસા કરી કહ્યું કે ધન્ય છે! આપશ્રીના ટેકને
કે જેણે એક સ્વધર્મ રક્ષણ માટે તમામ મીલકત છોડી
દીધી પછી ચિગસનોસરે થઇને ભંભેર મુકામ કર્યો
ભભેરથી આશ્વિન સુદ ૭ ના રોજ વિજય કરી દોલતનગર
અને ગુજરાત થઇ ચિમાખડગ મુકામ કર્યો ત્યાં ચિનાખ
નદી ઉતરી ચાંદણુ ગામ થઇને પદરમી મજલ કરી
મહારાજશ્રી આશ્વિન સુદ ૧૧ એ લાહોર લગવાનદામને
ત્યાં પધાર્યા અહિંથી દ્વાદશીએ વિજય કરી આશ્વિન સુદ
૧૩ ના રોજ પટ્ટીએ આવી પહોંચ્યા અત્રે લગવાનદાસે
અનેક મનોરથો કરીને મુશકીલમર ઘોડો મમખ્યો અહિં
ઘોડા, ગાડીઓ, વિગેરેને સાચવીને લાવવા વૈષ્ણુવોને મૂકી
પોતે મોટી મજલે સુલતાનપુર, સલાએ થઇ તલવન
પરમાનદને ત્યાં પધાર્યા ત્યાંથી ઉપલ થઇ તુરમોહો-
લની સરાહે થઇ સિંહરદ પધાર્યા ત્યાંથી અંખાલે
થઇ સ્થાનેશ્વર મુકામ થયો સ્થાનેશ્વરથી રાત્રે વિજય
કર્યો રાત્રિ ઘણી હોવાથી સૌને ઉઘ આવવા લાગી તેથી
આપે ગોપાલજીને કંઈ વાત ચલાવવા કહ્યું પછી કરનાલક
અને ગુનોર થઇ અષ્ટમીએ દિલ્હી મુકામ કર્યો. દિલ્હીમાં
મુકુદદાસને ત્યાં કાશ્મીરમાં આપેલા વચન પ્રમાણે મુકામ

(૧૮૮)

કયો તેની સ્ત્રીને નામ આપી શરણે લીધી ત્યા રસોઈ થતા
મુધીમા સ્નાન માટે નિગબોધ પધાર્યા, ત્યા ઇન્દ્રપ્રસ્થના
અધિકારી કૃષ્ણદાસ મહેરાએ આવી દર્શન દડપ્રણામ કર્યા
ઇન્દ્રપ્રસ્થથી આસો વદ ૬ એ વિજય કરી પરબલ થઈ
હોડલ પધાર્યા ત્યા ઘોડા બળદને પાણી પાઈ ગોળ દાણા
ખવડાવી વિશ્રામ આપ્યો ત્યાથી નીકળી આસો વદ ૧૦ મે
નદિશ્વર મુકામ કરી નદીને મદિર પધારી ભોજન કરી
તે દીવસે ત્યાં વિશ્રાંતિ લીધી

इति श्रीतुलसीकाष्ठमाला विजयपताकायां ' माला प्रसंगे "
सप्तम मागल्यं समाप्तिमगमत् ॥ ७ ॥

સંસ્કારતત્વ

स्यादष्टचत्वारिंशद्भिः संस्कारैः ब्रह्मलोकग. ॥

(જીવ અડતાળીસ સંસ્કારોથી બ્રહ્મલોક ગામી થાય છે)

અગ્નિ પુરાણ ૧૬૬ અધ્યાય સ્લોક ૧૮

શાસ્ત્ર નિયમાનુસાર જીવને જ્યારે અડતાળીસ સંસ્કારો થાય
છે ત્યારે તે જીવ પરબ્રહ્મને પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ કલિયુગમાં
જીવને તેટલા સંસ્કારો થવા અશક્ય હોવાથી એક દીક્ષા સંસ્કાર-
થીજ જીવને પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ થાય છે તે વિષે સંસ્કારો, સંસ્કારોનું
વિવેચન અને દીક્ષામહાત્મ્ય વિગેરે વેદ પ્રમાણોથી નિરૂપણ કરેલું છે
ફક્ત અહીં આનાની ટિકીટો બીડા

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ હરિજીવન જોશી

મોટા મદીર પામે, શ્રીકૃષ્ણભવન મુ ૦ ઉમરેઠ

(૧૮૯)

માંગલ્ય ૮ મું

મહારાજશ્રીનુ નદીશ્વરથી શ્રીગોકુલ પાછા પધારવું.
ચિદરૂપનો સદેશો અને નકારમાં જવાબ.
બાદશાહની સહૃદયતા. વૈષ્ણવો સમેત
સોરમ તરફ પ્રયાણ. માર્ગમાં ચોર
લોકોનુ શરણે થવું.

શ્રીગોકુલનાથજી નદીશ્વરથી લીલા સ્થળે પધાર્યા
અને ત્યાંથી શ્રીગિરિરાજ પધાર્યા ત્યાં શ્રીનાથજીના દર્શન
કરીને શ્રીગોકુલ પધાર્યા ધોળ બનાવનાર માધવદાસ,
હરિભાઈ, લીંબજીભાઈ વગેરે વૈષ્ણવો આપશ્રીની સામે આવ્યા
અને લોકોએ ગામમાં સર્વત્ર ધ્વજ પતાકા બાંધી ઉત્સવ
મનાવ્યો. શ્રીગોપાલલાલજી વિકુલરાય અને વૈષ્ણવોની મહત્તી
સમેત આપશ્રી ગોકુલમાં પોતાની હુવેલીએ પધાર્યા અને
વૈષ્ણવોનુ યથોચિત સન્માન કર્યું ત્યાર પછી વૈષ્ણવો બોલવા
લાગ્યા કે “ગોકુલગામના પરિત્યાગ કરવાથી પણ ધર્મ રહ્યો
છે એ અત્યંત આનંદની વાત છે વળી જ્યાં શ્રીગોકુલનાથજી
બિરાજશે ત્યાં જ ગોકુલ થશે આપશ્રીથી ગોકુલ અલગ
થનાર નથી” આ પ્રમાણે એકાણુ દિવસે શ્રીગોકુલનાથજી
કાશ્મીરથી પાછા ગોકુલ પધાર્યા

(૧૯૦)

શ્રીગોકુલનાથજીએ બાદશાહ પાસે ગોકુલ છોડવાનું કબુલ કર્યું હતું, પરંતુ તે છોડીને વારાણસી જવું કે સોરમજી એ વાતનો નિશ્ચય થયો નહોતો વળી આસફખાનને આપશ્રીએ સોરમજી પધારવાની ઇચ્છા જણાવી હતી, પણ આ વાતની લિખિત પરવાનગી આવી નહોતી, તેથી તુરત ગોકુલ છોડીને અન્યત્ર રહેવું એવો નિશ્ચય કરી કાર્તિક શુદ્ધ પાચમના શુભ મુહૂર્તે પ્રસ્થાન કર્યું આપશ્રીના પધારવાના સમયે વૈષ્ણવોએ સાથે ચાલવાની વિનંતિ કરી જેના જવાબમાં આપશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે, અમારે તો ત્યાં જવું જોઈએ તેમ છે તમો સર્વે અહિં રહો તમારે માટે કંઈ ચિંતા નથી વળી ગામ તો ખાલી થવાનું નથી અહિંયા દાદા(ભાઈ) છે અને તમો પણ સર્વે અહિંજ રહો તમારે મારી માથે આવવાનું શું કામ છે? ત્યારે વૈષ્ણવોએ કહ્યું કે અમો તો આપની સાથેજ ચાલશું અમો આપના દર્શનનો લાભ છોડવા ચાહતા નથી, ત્યારે આપશ્રીએ વૈષ્ણવોનો વધારે આગ્રહ જોઈને આજ્ઞા કરી કે ભલે ત્યારે તમારી એમજ વૃત્તિ હોય તો ચાલો કંઈ વાધો નથી આ પ્રમાણે કહિને મહારાજશ્રીએ વૈષ્ણવો સમેત મહાવનમા ડેરા નખાવ્યા અને કાર્તિક શુદ્ધ પાચમને દિવસે રાજભોગ સરાવી શ્રીગોકુલથી મહાવન પધાર્યા પ્રબોધિની અને દીપમાલિકાના ઉત્સવો ત્યાજ કર્યા અને દ્વાદશીને દિવસે ભોજન કર્યા પછી બ્રહ્માડ ઘાટે પધાર્યા

(૧૯૧)

જે સમયે શ્રીગોકુલનાથજી બ્રહ્માડઘાટ પધાર્યા તે સમયની શોભા અવર્ણનીય છે ત્યા જોતજોતામા એક સુંદર નગર વસી ગયું ઠેકાણે ઠેકાણે આનંદ અને ઉત્સવ થવા લાગ્યા અને જુદા જુદા ઘરોના ડેરાઓ જુદી જુદી ભાતથી શોભી રહ્યા છે લિન્ન લિન્ન સેવાના સ્થાનો અને પાકશાલા વગેરે સુશોભિત થઈ રહ્યા છે અને જુદા જુદા પ્રકારની બેઠકો લોકોના મનને મોહિત કરી રહી છે ઘોડશાલો અને લડારોના સ્થલ પણ સુશોભિત થઈ રહ્યા છે આ સર્વ રચના બહુજ ત્વરા અને ઉત્તમતાથી થઈ ગઈ અહિં જે આનંદ થઈ રહ્યો છે તેના સમાચાર ચિદ્રૂપને મળ્યા અને આ સમાચારથી તે બહુજ સત્સ થયો તેથી તેણે વિચાર્યું કે આપણુ કાંઈ ધાર્યું થયું નહિ. આપણે ગમે તેવા ચત્નો કર્યા, પરંતુ શ્રી ગોકુલનાથજીએ માળા ઉતારી નહિ હવે કોઈ પ્રકારે તેઓના ઉપર આપણો હાથ રહેવો જોઈએ અને એમ કહેવાય કે ચિદ્રૂપે શ્રીગોકુલનાથજીને પાછા ગોકુલમા રાખ્યા આ વિચારથી ચોખાજી અને ચોધરીને મહારાજશ્રી પાસે મોકલાવ્યા અને તેઓની સાથે કહેવરાવ્યું કે, “ આપ ખુશીથી ગોકુલમાજ રહો, ખીજે કયાય જવા જરૂર નથી, હું બાદશાહને લખી જણાવીશ ”

ચોખાજી અને ચોધરી મહારાજશ્રીની છાવણીમા

(૧૯૨)

આવ્યા ત્યા સર્વ લોકો આનંદ કલ્લોલ કરે છે કેાઇ અન્ધ ચર્ચા કરે છે અને ટીખણી અને ટીકા વિચારે છે, કેાઇ કીર્તન કરે છે અને કેાઇ સેવા કરે છે તેઓ આ સર્વ જોતા જોતા શ્રીગોપાલજીને મળ્યા અને પોતાના આવવાનું પ્રયોજન જણાવ્યું જેને સાલળીને તેઓશ્રીએ કહ્યું કે તમે ભલે આવ્યા પણ મહારાજશ્રી તમારી વાત કબુલ કરનાર નથી ત્યાર પછી તેઓ શ્રીગોકુલનાથજી પાસે આવ્યા અને દડવત્ કરી સન્યાસીનો સંદેશો કહિ સંભળાવ્યો ત્યારે મહારાજશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે અમે કાંઈ સન્યાસીના કહેવાથી ગોકુલ છોડ્યું નથી તેમ અમારે તેમની કૃપા અથવા શિક્ષારસની કાંઈ દરકાર નથી અમે તો બાદશાહના હુકમથી ગોકુલ છોડ્યું છે આવો સ્પષ્ટ ઉત્તર સાલળીને તેઓ જવા તૈયાર થયા એટલે મહારાજશ્રીએ તેમને પ્રસાદ અપાવી વિદાય કર્યા અને તેઓએ ચિદ્રૂપ પાસે આવીને કહ્યું કે, શ્રીગોકુલનાથજી પોતાના સેવકો સમેત વિવિધ પ્રકારના આનંદ ભોગવી રહ્યા છે અને ગોકુલ છોડવાનું કેાઈને દુ ખ નથી તેમ તેઓ આપની શિક્ષારસની કાંઈ પરવાહ અથવા આજ્ઞા રાખતા નથી એથી સન્યાસી ખમિયાણો પડી ગયો, છતાં અભિમાન કરીને બોલ્યો કે હવે હું જોઈ લઈશ કે તેઓ મારી આજ્ઞાનો અનાદર કરી કેટલા દિવસ આનંદ કરે છે ? થોડાજ સમયમાં હું બાદશાહને મળી મારૂં ધાર્યું કરાવું છું કે નહિ ?

(૧૯૩)

આસક્ષ્માનની સલાહથી સોરમજી રહેવાનું બાદશાહ પાસે લખાવી લાવવા મહારાજશ્રીએ અનંતદાસને કાશ્મીરમાં મૂક્યા હતા તે બાદશાહ શિકારેથી આવ્યો ત્યારે આસક્ષ્માને સર્વ વૃત્તાન્ત સમજાવીને શ્રીગોકુલનાથજીને સોરમજી રહેવાની ઇચ્છા છે એમ જણાવ્યું ત્યારે બાદશાહે એ વાતને સ્વીકાર કરી અને વધારામાં કહ્યું કે ગોકુલ છોડીને હાલ જ્યાં તેમને સગવડ પડે ત્યાં ખુશીથી રહે આસક્ષ્માને બાદશાહના હુકમ પ્રમાણે લખી બાદશાહનો ચિકકો કરાવી લીધો ત્યાર પછી બાદશાહ અને તેના સભાસદોએ શ્રીગોકુલનાથજીની ધર્મનિષ્ઠા વિષે વિવિધ પ્રકારે પ્રશ્ન સા કરી, આસક્ષ્માને લેખ અનંતદાસજીને આપ્યો અને ત્યાર પછી અનંતદાસજીનો પ્રથમના વારાણસી રહેવા મળન્ધીના લેખને લઈને શ્રીગોકુલનાથજી પાસે આવવાનો વિચાર હતો પણ તે લેખ એક કારભારીની દુષ્ટતાને લીધે તુરત મળી શક્યો નહિ જેને લીધે શ્રીગોકુલનાથજીને પહેલે ઉરે સાત દિવસ અને બીજે ઉરે વીસ દિવસ રહેવું પડ્યું. અનંતદાસજી તોપણ આવી પહોંચ્યા નહિ, તેથી મહારાજશ્રી વચ્ચે એકવાર સૂઘને ત્યાજ મૂકીને શ્રીનાથદ્વારે જઈ આવ્યા. ત્યાંથી આપ પાછા પધાર્યા, છતાં અનંતદાસ આવ્યા નહિ તેથી તેમની રાહ નહિ જોતા માગશર સુદ ૨ ના રોજ સોરમ પધારવાની તૈયારી કરી અને આનંદ પૂર્વક બ્રહ્માડધાટેથી મુકામ ઉઠાવી ત્રણ કેસ શોક મુકામે ઉરો કર્યો ત્યાં રઘુનાથદાસે ડેરાની સેવા ઉઠાવી લીધી. ત્યાંથી

(૧૯૪)

વિજય કરી આઠ ડોસ એહલપોર પધાર્યા ત્યાના ભોમીયા
અર્જુને તલાવ ઉપર ડેરો કરાવ્યો. ત્યા પણ રસ્તામા ચોરો
મળ્યા જેઓ મહારાજશ્રીના દર્શન કરીને પવિત્ર મનના
બન્યા અને મહારાજશ્રીની વિવિધ પ્રકારે સેવા કરવા લાગ્યા

બીજે દીવસે ગંભીરે થઇ અકબોરપોર થઇને
ચ દ્રતાલ પધારીને તળાવ પર મુકામ કર્યો, ત્યા ગંભીરાનો
આલમરાય મળવા આવ્યો તેનું સમાધાન કર્યું, તેની સાથે
એક ડુમણી હતી તે ગાવામા હુશીયાર હતી તેનું ઢોલક
સાથેનું ગાન સાંભળી મહારાજશ્રીએ તેની પ્રશંસા કરી ત્યાથી
ઢોલણે જતા માર્ગમા આમપાસના ભોમિયા લશ્કરના શકથી
પોતાના મનુષ્યો એકત્ર કરી લઢવા આવ્યા પણ જ્યારે
લશ્કરને બદલે શ્રીગોકુલનાથજી પધારે છે એમ જાણ્યું ત્યારે
આપને આવી મળ્યા અને ચરણારવિદમા પડી ક્ષમા માગી
આપશ્રીએ તેમનું સન્માન કરી વિદાય કર્યા ઢોલણેથી
કાલી નદી ઉતરી ગંધેરી થઇ આગળ ચાલ્યા માર્ગમા
ચ બેલીનો એક કુપો ગાડીમા મૂક્યો હતો તે છલકાયો અને
તેની સુગંધ ચોતરફ ફેલાવાથી આજી બાજીના લુટારાઓ
કેઇ ઉમરાવ જાય છે એમ જાણી લુટવા આવ્યા પણ શ્રીગો-
કુલનાથજી પધારે છે એમ જાણીને લજવાઇ ગયા અને
ક્ષમા માગી પાછા ગયા

इति श्रीतुलसीकाष्ठमाला विजयपताकायां " माला प्रसंगे "
अष्टम मांगल्यं समाप्तम् ॥ ८ ॥

(૧૯૫)

માંગલ્ય ૬ મું

શ્રી ગોકુલનાથજીનું સોરમ પધારવું. અમરવનમાં
સુકામ કરવો. ગોકુલઘાટનુ ખધાવવું અને
માગશર સુદ ૭ નો મહોત્સવ.

મહારાજશ્રી પોતાના આશ્રિતવર્ગ સમેત આનન્દપૂર્વક
માર્ગને વ્યતીત કરી સ. ૧૬૭૮ ના માગશર સુદી ૬ ને
સોમવારને દિવસે દોઢપોર દિવસ ચઢયે વાગતે નગારે
સોરમમા પધાર્યા મહારાજશ્રીએ આગળ ઘોડા ઉપર
ખિરાજીને નિવાસ કરવા માટે કેટલાક સ્થાનો જોયા, પરંતુ
કોઈ સ્થાન મનમા આવ્યું નહિ, તેથી સોરમથી દક્ષિણ તરફ
અમરવન નામનું સ્થાન જોયું તે સ્થાનમા ગગાજીના વચમા
એક મહોટો કરાડો પડતો હતો તેને કાઢી નાખવાનો વિચાર
જણાવ્યો જેને સાલળતાજ સેવકો કામે લાગી ગયા અને
તુરત તેને કાઢી નાખ્યો અને ત્યાં ગગાજીનો ઘાટ
ખનાવવામા આવ્યો જેને ગોકુલઘાટ અને વૈષ્ણવો વલ્લભઘાટ
કહે છે. મહારાજશ્રી સોરમના દક્ષિણ તરફ અમરવનમા
ખિરાજવા લાગ્યા તે સમયે ત્યાના જગીરદારો, ચોધરીઓ
વગેરે આપશ્રી પાસે આવવા લાગ્યા.

(૧૯૬)

ત્યાર પછી માગશર સુદી ૭ નો ઉત્સવ આવ્યો જે ઉત્સવમા ભાગ લેવા માટે ભરૂચના લીળજીભાઈ, ખભાતના માધવજી પારેખ, ગોપાલદાસ, વસોઈયા દેવજીભાઈ, સોજીત્રા વાળા મેઘજીભાઈ, સુતાર ગોપાળદાસ વગેરે આવ્યા હતા અને ઉત્સવના સમયમા કવિઓ અને બદીજનો આવ્યા હતા તેઓનો મહારાજશ્રીએ સારી રીતે મત્કાર કયો તે સમયે ગુણમાગર નામના કવિએ ગાયુ કે જે શ્રીગોકુલનાથજી ન હોત તો માળા કેવી રીતે રહી શકત ?

“ જે રાખત નહિ ગોકુલનાથ તો માળા કયો રહેતી હાથ ” વિગેરે

इति श्री तुलसीकाष्ठमाला विजयपताकाया “ माला प्रसंगे ” नवम मांगल्य समाप्तम् ॥९॥

વિજયપત્રિકોન્મૂલનકુઠારઃ ॥

અર્થાત્

શારદા મહના બ્રહ્મીભૂત શકગચાર્ય શ્રીમાન્ માધવતીર્થ મ્યામીજી તથા

“ શ્રીગુદ્ધાદૈત ભૂષણ ” ઉમરેઠનિવાસી

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠાગમ હરિજીવન જોશી વચ્ચે પાટણમા થયેયો

(માલાતિલક સંબંધી) શાસ્ત્રાર્થ

પ્રથમ આવૃત્તિ દુબ્રાખ્ય હોવાથી કોઈ ગ્રહસ્થ તર્કથી ઉત્તેજન મળેથી દ્વિતીય આવૃત્તિ બહાર પાડવામા આવશે

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ હરિજીવન જોશી મુ ૦ ઉમરેઠ

(૧૯૭)

માંગદ્ય ૧૦ મું

ગોકુલનાથજીની નિહરતા, ચોર ઉપર થયેલી
સર, ધનરદારનું સમાધાન, સ્વજનોની સલાહ,
ચિદરૂપની હાકેમને ઉશ્કેરણી, સીધુસામાન
બધ, હાકેમની દિલગીરી સાથે ક્ષમા માગવી.
શ્રીગિરિધરજીનું લીલામાં પધારવું. બાદ-
શાહને પીડા અને તેથી કરેલી
સખાવત. ચિદરૂપે કરેલી ચોરી,
ઓલીયાનો ઠપકો, ચિદરૂપનું
અપમાન, શ્રીગોકુલનાથજીનો
ચમત્કાર, ગોકુલનો પરવા
નો લેહ માલાનો વિજય
કરી ગોકુલમાં મહા-
રાજશ્રીનું પાછા
પધારવું.

ત્યારપછી મહારાજશ્રીએ અમરવનમાં જુદાજુદા આવાસો
ચાવી તેમાં શ્રીઠાકોરજીની સેવા વગેરેનો પ્રબન્ધ કરાવ્યો.
પને પોતાને માટે આવાસ સ્વતંત્ર નિર્માણ કરાવ્યું અને તે
પરાન્ત વૈષ્ણવો, જલધરીયા, ભીતરીયા વગેરેને રહેવાનો

(૧૯૯)

પ્રબન્ધ કરાવી આપ્યો અને ગાડીઓ, ગાયો અને છઠડાઓ વગેરેને લીધે એક સ્વતંત્ર નગર જેવું છવાઈ ગયું જે રચનાને જોઈને તેની આસપાસના લોકો શ્રીગોકુલનાથજીના વૈભવોની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા અને આપશ્રીને વિનંતી કરી કે આવા જ ગલમા સમૃદ્ધિ સાથે રહેવું તે જોખમ ભરેલું છે ત્યારે આપશ્રીએ કહ્યું કે-

“ હુમારૂં કાઈપણ કોઈ કદાપિ લેઈ જાયજ નહિ ”

પરંતુ તેજ રાત્રે ગાડીનો એક બળદ ગુમ થયો અને તરત ખૂમ પડી એટલે પોહરૂઆ પાછળ દોડ્યા, પણ ચોર પકડાયો નહિ પરંતુ ભગવદ્ ઇચ્છાથી એ ચોરનો વીર વરસનો છોકરો અચાનક તત્કાળ મરણ પામ્યો, જેથી મોહો-વાસમા સોર થઈ રહ્યો કે, “શ્રીગોકુલનાથજી ધર્મના રક્ષક છે એમના અપરાધથી આ બનાવ બન્યો છે ” જેથી તમામ મોહોવાસીઓએ લેગા થઈ મહારાજશ્રીને કહેવરાવ્યું કે- “ આપશ્રીનો બળદ ઘેર બેઠા આવશે ” અને ચોથે દિવસે લાગ જોઈ એક વૃક્ષે બળદને બાંધી ગયા એ પ્રકારે ભવ ભયહરણ શ્રીગોકુલનાથજીએ પોતાની સાધમાના સર્વે ભક્તજનોને નગરવાસીઓના કહેવાથી ભય ઉપજે તેમાથી મુક્ત કરવા આ પ્રતાપ જણાવ્યો નહિ તો એ પહેરૂઆ આગળ ચોર ચોરી કેમ કરી શકે ? અર્થાત્ પ્રભુની વસ્તુનો

(૧૯૯)

પલોગ અન્ય ઠરી શકે જ નહિ આ પ્રતાપ બલ જોઈને
૧૨ જેવા લોકો પણ મહારાજશ્રીના દર્શન કરીને પવિત્ર
ની આપશ્રીની સેવા કરવા તત્પર થયા મહારાજશ્રી નિર્ભય
ને આનન્દપૂર્વક ત્યા નિવાસ કરવા લાખ્યા મહારાજશ્રી
હુલથી સોરમ પધાર્યા છે એ સમાચાર સાંભળીને જુદાજુદા
જાઓ તરફથી પોતાને ત્યા પધારવાના આમ ત્રણો આવ્યા
જુ મહારાજશ્રીએ તેઓના આમ ત્રણોનો આદરપૂર્વક અસ્વીકાર
ગ્રો, પછી દશમે પચતીર્થ અને એકાદશીએ અષ્ટતીર્થ
ધાર્યા બીજે દિવસે (માગશર સુદ ૧૧) વારાહક્ષેત્રનું
હાત્મ્ય હોવાથી તથા મહારાજશ્રીને ત્યા પધારેલા જાણી
ણા લોકો ભેગા થયા અને માલારક્ષક પ્રભુના દર્શન
રવા લાખ્યા અને ત્યા અતિશય ભીડ થઈ પરંતુ શ્રીગોકુ-
નાથજી મર્વેની દર્શનની અભિલાષા પૂર્ણ કરી આઘવરાહે
ઈ મુકામપર પધાર્યા અને ફલાહાર લઈ પોઢ્યા

પછી ઉત્થાપન સમયે મહારાજશ્રી પ્રસન્નતામા બિરા-
યા હતા તેવામા અમરવનમા આપે મુકામ કર્યો હતો તેથી
માનો મોકાતી (મકાતી-ઈજરદાર) આપની પાસે આવ્યો
ને કહેવા લાખ્યો કે મે આ વન ઈજરે રાખ્યું છે અને
માખા નીચે આપની અને આપના મનુષ્યોની રસોઈ થાય છે
ના ધુમાડાને લીધે હવે મોગ બેસશે નહિ પછી હુ હાકેમને

(૨૦૦)

ઇજારાના રૂપેયા કેવી રીતે આપી શકીશ? માટે આપ અહિંથી મુકામ ખસેડવા મહેરબાની કરો ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીએ તેને ઇજારાના પૈસા પોતે આપવા કબુલ કરી તેનું મન મનાવી વિદાય કર્યો

મીરજાપુરના ગુરાહર પ્રહ્લાદ અને અરજુનપુરના મોહનરાયે મહારાજશ્રીના સોરમ પધાર્યાના સમાચાર જાણી માગશર સુદ ૧૩ના રોજ ઘણા લોકો સાથે શરણે આવી નામ પામ્યા અને સેવાની વિનતી કરી કે, ઘાસ કાઠી વિગેરે જે જોઈએ તે નિત્ય અમો પૂરી પાડીશુ એ મુજબ અને જણ પરસ્પર જે વૈર હુમેશા રાખતા તેઓ પણ આપશ્રીના પ્રતાપ બળથી વૈરભાવ ત્યજીને પરસ્પર સપી સેવા કરતા અને પોતાનું કલ્યાણ માની ઘાસ કાઠી પૂરી પાડતા

માગશર સુદ ૧૫નું ચ દ્રવ્યહણ હોવાથી મહારાજશ્રીએ ગંગાસ્નાન કરી ઘણું દાન આપ્યું

મહારાજશ્રીએ સોરમથી શ્રીગોપાલલાલજી અને વિઠ્ઠલરાયજીને ગોકુલ મોકલાવી ત્યાં રહેનારાઓને કોઈ પ્રકારે દુઃખી ન થવા કહેવરાવ્યું અને જેને જે જોઈતું હોય તે અપાવવાની આજ્ઞા કરી આ પ્રમાણે આપ સોરમમાં બિરાજીને પોતાના સમસ્ત આશ્રિત જનોનું વિવિધ પ્રકારથી પોષણ કરી રહ્યા છે

(૨૦૧)

આ તરફ ચિહ્નરૂપે શ્રીગોકુલનાથજીના વૈભવ જ્ઞાને
મુખના સમાચાર સાલળી તેઓને કષ્ટ આપવાના ઇરાદાથી
સોરમના હાકેમ ઉપર એક પત્ર લખી તેને જણાવ્યું કે
શ્રીગોકુલનાથજી અહિંથી રીસાઈને આવ્યા છે, માટે ગામમાંથી
સિધુ સામાન તેઓને મળે નહિ તેવી તજવીજ કરવી અને
જો મારી આ વાતને માની નથી તો તેનું પરિણામ તારા
હક્કમાં સારું નહિ આવશે આ પત્રને વાંચીને હાકેમ
મહારાજશ્રી પાસે આવ્યો અને વિનંતિ કરી કે સન્યાસીનો
પત્ર આવેલ છે અને આપને કષ્ટ થશે માટે ખીજે સ્થાને
આપ પધારો, ત્યારે મહારાજશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે અમે કાંઈ
તે સન્યાસીના કહેવાથી અહિં આવ્યા નથી, અમે બાદશાહના
હુકમ પ્રમાણે આવ્યા છીએ, જો તમને સન્યાસીનો ભય
હોય તો તેને લખી દો કે મારા કહેવાથી તેઓ ખીજે જતા
નથી, તેથી તમને કાંઈ ડર રહેશે નહિ મહારાજશ્રી તરફથી
આ સ્પષ્ટ ઉત્તર સાલળીને હાકેમ ગામમાં ગયો અને કોઈએ
મહારાજશ્રીના માણસને સિધુસામાન આપવું નહિ એવો હુકમ
કર્યો, તેથી સર્વ કોઈએ તે હુકમ સ્વીકાર્યો, પરંતુ એક ઉદ્ધમ
નામનો વાણિયો દિવસે સઘળાઓને ઉતારે જઈ પૂછી આવે અને
રાત્રે તે સિધુ-સામાન પહોંચાડી દે આ પ્રમાણે કેટલાક
દિવસ ચાલ્યું, ત્યાર પછી મહારાજશ્રીએ આગરે લશ્કરખાન
પાસે માણસ મોકલાવી સમાચાર કહેવગવ્યા, જેને જાણીને

લશ્કરખાને સોરમના હાકેમને લખ્યું કે મારા સાભાગવામા આવ્યું છે કે તુ શ્રીગોકુલનાથજી ગુસાઇથી વિરોધ રાખે છે માટે તે પ્રમાણે તેમના સાથે વિરોધ રાખવાની કાંઈ દરકાર નથી, તેઓશ્રી બાદશાહના હુકમ પ્રમાણે ત્યા પધારેલા છે જો મારી આ વાત ઉપર ધ્યાન નહિ આપશે તો તારૂં તેમા લલુ નથી આ સમાચાર હાકેમને મળ્યા તેટલામા અનત-દાસજી બાદશાહનો હુકમ લઈને આવી પહોંચ્યા તે હુકમ મહારાજશ્રીએ હાકેમ પાસે જોવા મોકલ્યો, તેથી હાકેમ ડુગરશી તે મહારાજશ્રી પાસે ક્ષમા માગવા આવ્યો.

મહારાજશ્રીએ વિવેકપૂર્વક તેને આશ્વાસન આપ્યું ત્યાર પછી હાકેમ અને ત્યાના સમસ્ત રહેવાસિઓ મહારાજશ્રીની વિવિધ પ્રકારે સેવા કરવા લાગ્યા મહારાજશ્રી ત્યા ખિરાબ્યા તેથી ભિક્ષુકો ભાગ્યવાન બન્યા, વ્યાપારિઓના વ્યાપાર વધ્યા અને મજૂરી કરનારાઓને મજૂરી મળવા લાગી આના ઉપરાન્ત ઉપદેશ શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા રાખનારાઓને ઉત્તમ ધર્મનો ઉપદેશ પ્રાપ્ત થવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે સોરમજીમા શ્રીગોકુલનાથજી પોતાના આશ્રિતવર્ગો સમેત આનંદ કરી રહ્યા છે એવામાં પોષ વદી ર ના દિવસે શ્રીગિરિધરજીના લીલામા પધારવાના સમાચાર ત્રીજા દિવસે મહારાજશ્રી પાસે આવ્યા કુટુંબ પરિવાર સમેત ગંગાજીમાં સ્નાન કર્યું ત્યાર પછી વહુજી અને બીજા

બાલકોને સાથે લઈને આપશ્રી ગોકુલ પધાર્યા ગોકુલમાં પાતાના ધરમા ન રહેવું એવું લખી આપ્યું હતું તેનું પાલન કરવા માટે પાતાને ઘેર ન જતા પુખ્યાદતી બાઈને ત્યાં ઉતર્યા હતા, પછી શ્રીગોકુલથી શ્રીનાથજીના દર્શન કરવા પધાર્યા અને ત્યાં ૪ દિવસ રહી ત્યાંથી પાછા સોરમ પધાર્યા સોરમમાં મહારાજશ્રી આનન્દપૂર્વક ખિરાજે છે અને ત્યાં દેશદેશાન્તરોના પડિતો, ધર્માત્માઓ અને કવિઓ વગેરે આવેછે તેઓનું યથાયોગ્ય સન્માન કરી તેઓને વિદાય કરે છે

એટલામાં બાદશાહ કાશ્મીરથી આગરે આવવા નિકળ્યો ગસ્તામાં બુડિયા સોરણપુરમાં પહોંચતાજ બાદશાહના ઉદરમાં પીડા ઉપડી, તેથી તે અત્યંત કષ્ટ પામવા લાગ્યો, તેથી મારગદેવ સાથે કેટલુંક સુવર્ણ મથુરાના બ્રાહ્મણોને દાન કરવા મોકલ્યું આ સુવર્ણમાંથી કેટલુંક સન્યાસીઓ પોતાની પાસે રાખી લીધું તે સમાચાર નૂરમોહોલને મળ્યા અને તેણે બાદશાહને અવસર જોઈને સન્યાસીઓ દાનના સુવર્ણમાંથી કેટલુંક પોતે રાખી લીધું છે એમ કહ્યું અને સન્યાસીના સખ-ધમાં ખીજી પણ કેટલીક બાબતો કહીને પછી કહ્યું કે આવા સન્યાસીના કહેવાથી આપે ગુસાઈ શ્રીગોકુલનાથજીને વિના અપરાધે ગોકુલમાંથી બહાર રહેવાનો હુકમ કર્યો છે તેથીજ તમેને આ સર્વ પીડા થાય છે. આ સર્વ વચન સાંભળીને બાદશાહનું મન સન્યાસી ઉપરથી ઉતરી ગયું આ વાત પ્રથમ ઉમરાવે

કહિ હતી અને પછી નૂરમોહોલે પણ કહિ તેથી બાદશાહના મનમા આ વાત આવી ગઈ ત્યાર પછી બાદશાહ દિલ્લી ગયો, ત્યાં એક વિરક્ત ઓલીઓ તેને મળવા ગયો હતો, તેણે પણ શ્રી ગોકુલનાથજીને વ્યર્થ દુ ખમા નાખવા બાબતનો ઠપકો આપ્યો તેથી બાદશાહ મનમા શરમાયો અને શ્રીગોકુલનાથજીને કારણ વિના કષ્ટ આપવાને લીધે પસ્તાવો કરવા લાગ્યો બાદશાહના મનમા નિશ્ચય થયો કે સન્યાસી અધર્મી અને જુઠો છે હવે તેનું કહિ પણ મુખ જોવું ન જોઈએ. ત્યાર પછી બાદશાહ એક વખત શેરગઢ આવ્યો ત્યાં બાદશાહના ડેરા પાસે નાગો ચતુરો પોતાના શિષ્યો સમેત ડેરા નાખીને પડ્યો હતો, તેના વેરાગીઓએ

“ ફિરિ વ્રજવસો શ્રીગોકુલનાથ ”

આ પદ ગાયું, જેને સાભળીને બાદશાહ બહુજ પ્રસન્ન થયો અને ગાનારા વેરાગીઓને પોતાની પાસે બેસારીને ફરીને તે પદ ગવરાવ્યું અને શ્રીગોકુલનાથજીને સર્વ પ્રકારના લોકો આ પ્રમાણે માને છે અને મેં વ્યર્થ સન્યાસીના પ્રપચમા ફસીને તેઓશ્રીને કષ્ટ આપ્યું એ બહુજ અનુચિત કર્યું છે આ પ્રકારે બાદશાહ અત્યંત પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો.

શેરગઢથી બાદશાહ મથુરાજી તરફ આવે છે, આ ભાગ્યાર મળવાથી સન્યાસીએ ઘાટ ઉપરના રસ્તાઓ સાફ રાખી રાખ્યા અને બાદશાહને મળવા માટે પોતે સઘળી

તૈયારી કરાવી રાખી હતી મથુરાના જે લોકોને સન્યાસીના દુરાચર્યને લીધે માળા ઉતારવી પડી હતી તેઓ બાદશાહ આવે છે એમ જાણીને અકૂરઘાટ ઉપર આવીને ઊભા થઈ ગયા, બાદશાહનું નાવ ઘાટ ઉપર આવ્યું એટલે તેઓએ બાદશાહની જય બોલાવી મોટા શબ્દે માતા ધારણ કરવાની માગણી કરી ત્યારે બાદશાહે પૂછ્યું કે આ લોકો કેમ ભેગા થઈ પોકારે છે, ત્યારે ખાને કહ્યું કે એ લોકોની માળા સન્યાસીએ ઉતારવી છે, તેથી તેઓ આપની પાસે માળા ધારણ કરવાની આજ્ઞા માગે છે ત્યારે બાદશાહે તેઓને ઇન્કાર કરી માળા પહેરવાની આજ્ઞા આપી અને શ્રીગોકુલનાથજીની પ્રશંસા સાથે સન્યાસીની ખૂબ નિન્દા કરી

આ પ્રમાણે સર્વ લોકોને માળા પહેરવાનો હુકમ આપી આનંદ અને જયકારના ધ્વનિ વચ્ચે નાવ આગળ ચલાવી નાવ સૂરજકુડ ઉપર પહોંચતા નાવના ઉપરીએ ત્યાં તેને ઉભું રાખ્યું, ત્યારે બાદશાહે નાવ અટકાવવાનું કારણ પૂછ્યું તે સમયે નાવના ઉપરીએ ખુલાસો કર્યો કે અહિં સન્યાસીનો ડેરા પડ્યો છે ત્યારે બાદશાહે મોઢું બગાડીને કહ્યું કે “ નહિ નહિ કુછ કામ નહીં આગે ચલાવ ” બાદશાહની આજ્ઞા પ્રમાણે નાવ આગળ ચાલ્યું બાદશાહે આ પ્રમાણે ચિદ્વંશનું અપમાન કર્યું અને હોળીના દિવસે મા મથુરાજીના ચોખાઓએ સન્યાસીની હાસી મશકરી શરૂ કરી, તેથી ગભરાઈને ચિદ્વંશ વારાણસી (કાશી) જઈ વસ્યો. ત્યારપછી

(૨૦૬)

સન્યાસીએ પોતાના ખુશામતિયાઓને ત્યાં દ્રવ્ય મૂક્યું હતું તે બાદશાહના માણસોએ લઈ લીધું

પછી બાદશાહ મથુરાથી ગોકુલ પાસે આવ્યો અને પૂછ્યું કે આ કયું ગામ છે ? ત્યારે બલભદ્રે કહ્યું કે આ શ્રીગોકુલ છે બાદશાહને જોતા જણાયું કે શ્રીગોકુલ ઉજડ જેવું થઈ ગયું છે, તેથી તેમ ધવાનું કાગળ પૂછતા બલભદ્ર કાનવેશે જવાબ આપ્યો કે શ્રીગોકુલનાથજી બિરાજતા હતા ત્યારે આ નગર ઘણું જ રમણીક હતું અત્યારે તેઓશ્રી આપના હુકમને લીધે અહિં બિરાજતા નથી, તેથી આ નગરની એવી સ્થિતિ થઈ રહી છે ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે શ્રીગોકુલ નાથજી ભલે અહિં બિરાજે તેવું લખી મોકલાવું તે સમયે શ્રીગોકુલનાથજીના ભાણેજ મધુસૂદન ત્યાં આવેલા હતા તેઓ આસક્ષ્યાનને મળ્યા ત્યારે શ્રીગોકુલનાથજીની પ્રસન્નતાના સમાચાર પૂછ્યા પછી શ્રીગોકુલ પધારવા વિષેનો પત્ર બાદશાહના હુકમ પ્રમાણે વિવેક પૂર્વક લખી આપ્યો

આ પત્ર લઈને મધુસૂદન સોરમ તરફ જવા રવાના થયા, પરંતુ તેઓના પહેચતા પહેલાંજ મવા દિવસમા ગોધુ વધાઈ લઈ ઉતાવળો પહોંચી ગયો અને શ્રીગોકુલ જવાનું માલખીને મહારાજશ્રી તથા વૈષ્ણવો વગેરે અધિક પ્રસન્ન થયા

વૈષ્ણવો અને સેવકો વગેરેએ તુરત શ્રીગોકુલ તરફ પ્રયાણ કરવાની ઇચ્છા જણાવી, પરંતુ આપશ્રીએ પત્ર આવતા સુધી રહેવાનું નિશ્ચિત કર્યું મધુસૂદન પત્ર લઈને આવ્યા

(૨૮૭)

એટલે બાલંડા વગેરેની સાથે બેઝીને વિચાર કર્યા પછી પ્રયાણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો ત્યારપછી મહારાજશ્રી આગરે બાદશાહને મળવા માટે પધાર્યા પ્રથમ આમદખાનને મળ્યા આસદખાન બહુજ પ્રસન્ન થયો અને શ્રીગોકુલનાથજીને કષ્ટ પડ્યા તે માટે શોક દર્શાવી અન્તમાં આપની ઇચ્છા પૂર્ણ થઇ છે એમ જણાવી પ્રસન્નતા બહાર કરી મુકામ કર્યા પછી આપ આસદખાન સાથે બાદશાહને મળવા પધાર્યા આમદખાને પ્રથમ બાદશાહને શ્રીગોકુલનાથજીના પધારવાના સમાચાર કહ્યા જેને સાલજીને બાદશાહે કહ્યું કે કાલે બોલાવીશુ પછી જે યુગલ્લીખોર લોકો હતા તેમણે બહુયું કે આપણી વાત જશે, તેથી પૃથ્વીપતિ બાદશાહને શીખવ્યું કે શ્રીગોકુલનાથજી પાસે પુરો ચમત્કાર જોવો, અને સંપૂર્ણ ચમત્કાર જણાય તોજ તેમનેગોકુલમા રહેવાની પરવાનગી આપવી પૃથ્વીપતિ બાદશાહે કહ્યું કે તમે કહો તે ચમત્કાર લેઈએ, ત્યારે યુગલ્લીખોરોએ કહ્યું કે—“ એક અસ્થિનો (હાડકાનો) ચોતરો કરી તે ઉપર શ્રીગોકુલનાથજીને બેસાડવા ’ આ સાલજી બાદશાહે કહ્યું કે એ સલાહ ઠીક છે, એજ પ્રમાણે કરીશુ તે પ્રમાણે મુલાકાતની વખતે હુઆ લોકોએ તેજ મુજબ કર્યું એક અસ્થિનો ચોતરો કરાવી તે ઉપર સફેદ ખોળ ચઢાવી દીધી. પ્રાત કાલ થયો એટલે શ્રીગોકુલનાથજીને કહેવરાવ્યું કે, આપ મુલાકાત માટે પધારો ? મહારાજશ્રી પધાર્યા, અને તે ચોતરા ઉપર

(૨૦૮)

ગાદી તકિયો બિછાવ્યો હતો ત્યાં પોતે બિરાજ્યા દેશાધિપતિ બાદશાહ દર્શન કરવા આવતા સૂર્ય સમાન તેજ પુજ દર્શન થતા અત કરણુમા નિશ્ચય હતો કે દડવત્રણુમ ન કરવા છતાં, દડવત્રણુમ આપશ્રીના પ્રતાપ બળે તુરતજ થઈ ગયા આપશ્રીએ આશીર્વાદ દીધો પછી પૃથ્વીપતિ બાદશાહે વિનતી કરી પ્રશ્ન કર્યો કે, આપ બિરાજ્યા છો તેની નીચે શું છે ? ત્યારે આપશ્રીએ આજ્ઞા કરી કે, “ચબેલીના ફૂલ છે.” પછી બાદશાહ તે સાલળીને હસીને પોતાના મહેલમા ગયો, અને મહારાજશ્રી પોતાના મુકામે પધાર્યા પછી બાદશાહે ચોતરો ખોદાયો તો તેમાથી ચબેલીના ફૂલ ટોપલે ટોપલા નીકળ્યા તેની માળાઓ કરી દેશાધિપતિ બાદશાહ આદિ સમસ્ત કચેરીના કામદારોએ તે માળાઓ ધારણ કરી આશ્ચર્ય પામ્યા આ પ્રમાણે યશસ્વરૂપ મહારાજશ્રીના પ્રતાપબળે માળાનો વિજય કર્યો તે જોઈ ચુગલખેર લોકોના મોં વિલા પડી ગયા. અને પૃથ્વીપતિ બાદશાહે આસફખાનને કહ્યું કે આ દેવ સાચા છે માટે એમને પાછા ગોકુલમા રહેવાની વિનતી કરવી આસફખાને કહ્યું કે વિનતી કરીશું એમ કહી કચેરી બરખાસ થઈ બીજે દીવસે પ્રાત કાળ થયો વિનતી કરી મહારાજશ્રીને પધરામણીની રીતિથી સ્વારી સહિત અત્યંત આદર લાવથી પધરાવ્યા અને વિનતી કરી

(૨૦૯).

કે આપ શ્રી ગોકુલ સુવસ કરીયે અર્થાત્ ગોકુલમા ખિરાજો
આપશ્રીએ કહ્યું કે આપના પ્રતિબંધથી છોડયું છે ભલે
આપેની ઇચ્છા છે તો અમે ગોકુલ રહિશું પછી બાદશાહે
પરવાનો લખી આપ્યો અને કહ્યું કે—આપને જે પગિશ્રમાદિ
પડયા હોય તેને માટે હું ક્ષમા માગુ છું હવે આપ ખુશીથી
શ્રી ગોકુલ ખિરાજો

આ પ્રમાણે બાદશાહે શ્રીગોકુલનાથજીને સદૈવ શ્રીગોકુલમા
ખિરાજવાની રજા આપીને સન્માનપૂર્વક વિદાયકર્યા ત્યાર પછી
મહારાજશ્રીએ સોરમમાં દોલોત્સવ કર્યો અને ચૈત્ર વદી ૫ ને
શુક્રવારના શુભ મુહૂર્તે પ્રયાણ કરી સ્વધર્મનું રક્ષણ કરી તુલસી-
કાષ્ઠમાલાનો વિજય કરી શ્રીગોકુલાધીશજી શ્રીગોકુલમા પધાર્યા
इति श्रीतुलसीकाष्ठमाला विजयपताकायां “ माला प्रसंगे ”
दशम मांगल्यं समाप्तम् ॥૧૦॥

સ્વધર્મનું રક્ષણ કરવા, ઉદારચિત્ત કોષ્ઠપણ-
સ્વધર્માભિમાની વૈષ્ણવબધુ જાગૃત થશે કે ?

અમારા તરફથી “સત્સિદ્ધાન્ત દિવાકર” નામનો ગ્રંથ લખાય
છે. ઇપાવવા ઉદારચિત્ત સ્વધર્માભિમાની વૈષ્ણવબધુના ઉત્તેજનની
જરૂર છે આવો ગ્રંથ અઘાવધિ પ્રસિદ્ધ થયેલો નથી મહત્ત્વ આપવા
ઇચ્છનારે પત્રવ્યવહાર કરવો

શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠરામ હરિજીવન જોશી
મોટા મદીગ પામે, શ્રીકૃષ્ણજીવન, મુંબઈ

(૨૧૦)

માંગદ્ય ૧૧ મું

મહારાજશ્રીનું સોરમથી આનંદ પૂર્વક ગાજતે વાજતે
ગોકુલમાં પધારવું. માલાનો વિજય, ધર્મનો જય
અને પાપનો ક્ષય એ સદૃષ્ટાંત નિરૂપણ.

શ્રીગોકુલનાથજી મહારાજ શ્રીગોકુલ પધારવાના છે
આ સમાચાર સોરમ અને તેના આસપાસના રહેનારા લોકોમાં
ચોધરિઓ વગેરે અને બ્રાહ્મણ, ભાટ, ચારણોને મળ્યા, તંથી
તેઓ મહારાજશ્રીના દર્શન કરવા આવ્યા અને મહારાજશ્રીના
વિવિધ પ્રકારથી યશ વર્ણન કરવા લાગ્યા મહારાજશ્રી
તેઓના ઉપર પ્રસન્ન થયા અને અધિકાર પ્રમાણે સર્વને
ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે દાન સન્માનાદિ પ્રદાન કર્યા આ પ્રમાણે
વારાહક્ષેત્ર (સોરમ) મા કુલ ૩ માસ ને ૧૨ દિવસ રહી
ચૈત્ર વદ ૫ શુક્રવારે ત્રણ ઘડી સૂર્ય ચઢતા વિજય કરી. આ ૫ શ્રી
સોરમથી મુકામ ઉઠાવી આનંદપૂર્વક સમસ્ત અનુયાયી વર્ગ
સમેત શ્રીગોકુલ પધાર્યા ત્યા રસ્તામાં શ્રીઠાકોરજીના સમીપમાં
આપ ચાલે છે અને અસખ્ય દ્રવ્યાદિની ન્યોચ્છાવરો થઈ
રહી છે આપશ્રી વાજતે ગાજતે ૮ કોસની મજલ કરી રહે
આવી ડેરો કર્યો અને ત્યાથી બીજે દિવસે પણ ૮ કોસની
મજલ કરી શકરે આવ્યા, અહિંના લોકોમાં લાવ સહિત
દહેડી લાવ્યા તેનો સત્કાર કરી ચૈત્ર વદ ૭ મે ૧૩ કોસની
ત્રીજી મજલ કરી ચોહાણના ગામ સેલખેડમાં આવ્યા

(૨૧૧)

જાને ત્યાથી સૂર્યોદયે કણ્ણનેલી પધાર્યા વૈષ્ણવોની ગોકુલ
દર્શનની ઉત્સુકતાને લીધે ભરપીયાનો ટેરો બધ રાખી
સવા ૧૬૭૮ ના ચૈત્ર વદિ ૧૦ ને બુધવારે ચાર ઘડી
દિવસ ચઢતા નિશાન ડકા સાથે વાજતે ગાજતે માલાને
વિજય કરી શ્રીગોકુલમાં પ્રવેશ કરી પોતાના મદિરમાં પધાર્યા
શ્રીગોકુલનાથજીના પધારવાથી શ્રીગોકુલના નિવાસીઓ
પ્રસન્ન થયા અને શ્રીગોકુલની ગયેલી શ્રી પુનર્વૃદ્ધિને પામી
લોકો વિવિધ પ્રકારથી શ્રીગોકુલનાથજીની ધર્મ રક્ષાની દ્રઢતા
વિષે પ્રશંસા કરે છે. અન્તે ધર્મનો જય થયો અને પાપનો
ક્ષય થયો સત્ય હુતુ તે સત્ય રહ્યું અને અમત્ય ઉડી ગયું
સત્યમાં કદિ પણ ભય નથી

યન્ન યોગેશ્વર કૃણો યન્ન પાર્યો ધનુર્ધર ।

તન્ન શ્રી વિજયો ભૂતિ ધ્રુવા નીતિ મંતિ મમ ॥

इति श्री तुलसीकाष्ठमाला विजयपताकाया “ माला
प्रसंगे ’ एकादश मांगल्यं समाप्तम् ॥ ११ ॥

શ્રી પુરુષોત્તમ સદ્વચનામ-મનોગ્મા નામક ગુજરાતી ટીકા
સાથે (મોટા અક્ષરમાં) ન્યો ૦ ૩ ૦-૮-૦

વિજય-શ્રી વિદુલનાથજીના ગુજરાતીમાં આર્ટ પેપરનું સુદર
પુરું તથા શ્રી બાલકૃષ્ણલાલજી મહાગજના ચિત્ર સાથે ન્યો ૩ ૦-૮-૦

શ્રી વલ્લભાસ્થાન-મૂળ પુરૂષ સાથે ગુજરાતી મોટા ટાઇપ
અને શબ્દાર્થ સાથે ૩ ૦-૩-૦

શાસ્ત્રી જયેશ્વરભ હરિજીવન બેરી મું ઉમરેઠ.

વૃંદા અને તુલસી

પરમાત્માએ મોહિની રૂપી બગીચો બનાવ્યો. બગીચામાં એવી માયા રચી જેથી વૃંદા મોહિત થયા અને જલ્દિયર મરાયો જલ્દિયરનું શિર વૃંદાના ખોળામાં પડ્યું જેથી વૃંદા ચક્રિત થયા અને કાઠ પશુ કપટ થયું છે એવો વહેમ પડ્યો આ બનાવથી વૃંદાને ખેદ થયો અને શ્રાપ દીધો પાછળથી વૃંદાને જ્ઞાન થયું અને કરેલ કાર્યને પશ્ચ તાપ થયો અને પરમાત્મા પાસે મારી માગી. પરમાત્માએ કહ્યું ‘ તુ કાષ્ઠવત્ થાઓ ’ વૃંદાએ ધણી આજીજી કરી જેથી પરમાત્માએ કહ્યું તારા વીના હું ભોજન નહિ કરું અને આજ કાર્યને લીધે તુલસી પધરાવેલું અન્ન પ્રસાદી ગણાય છે તેમજ પરમાત્માને ધરાવવામાં આવતી સામગ્રીમાં તુલસી ધરાવવામાં આવે છે તુલસી વિનાનું અન્ન અપ્રમાદી ગણાય છે અને વૈષ્ણવોને અપ્રમાદી અન્ન લેવું એ ઉચિત નથી તુલસીને વૃંદા પશુ આજ પ્રસંગ ઉપરથી કહે છે તુલસીની મહત્વતા કાઠ ઓછી નથી તુલસી સુવાસીત છે અને મુખ શુદ્ધિ કરે છે તેથી પશુ અન્નની સાથે ઉપયોગ કરવો એ આવશ્યક છે

તુલસી એજ પરમાત્મા.

એક પ્રસંગે નારદમુનિ ફરતા ફરતા દારિકામાં ગયા, અને સત્યભામાના મંદિરે પધાર્યા સત્યભામાએ પ્રશ્ન કર્યો કે “ નારદમુનિ,

(૨૧૩)

મે એવા શા પ્રકારનાં પૂજ્ય કર્યા હશે કે શ્રીકૃષ્ણ મને સ્વામિરૂપે મળ્યા ” નારદમુનિએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો “ ‘ પૂર્વ જન્મમાં તમે નારદમુનિનું સ્મરણ કરતા હતાં, તથા તુલસીની પૂજા કરતા હતા, તે અચળ ભક્તિના પ્રભાવથી આપ શ્રીકૃષ્ણને પામ્યા છો ”

સત્યભામા—“ હવે મારે તું કંપુ જોઈએ, જેથી મને આવડે ભવ શ્રીકૃષ્ણ મળે ”

નારદ—“ આપ સુત અને સુરીશ્વ છે. તેમજ અતુર, છો. આપ સારી રીતે જાણો છો કે વાવે તંતુ લણે અને કરે તેવું પામે. જો શ્રીકૃષ્ણ સાથે આપનો મન ધ દમ્બા હો. તો આપ શ્રીકૃષ્ણનું દાન કરો, જેથી આપનું ધાયુ જાઈ કૃણીમૂર્ત મશે, ”

સત્યભામા—આપનું કહેવું યથાગ્રોમ્ય છે અને સિમ કરવાથી શ્રીકૃષ્ણની પ્રાપ્તિ થાય તો બહે, હું શ્રીકૃષ્ણનું દાન કરું છું અર્થે તે દાન આપનેજ અર્પણ કરું છું

નારદ—નથારતુ,

આ પ્રમાણે થયા પછી નારદજીએ કહ્યું “ શ્રીકૃષ્ણ તમો તો મને દાનમાં પ્રાપ્ત થયા છો. માટે ચાલો, મારી સાથે ચાલો ”

સત્યભામા, નારદના વચનથી ગંભીર થઈ, અકળાયા અને વિચારમાં પડ્યા કે “ શ્રીકૃષ્ણ પરમવ્રત મેઘવત્ની આશામાં તો શ્રીકૃષ્ણને આ ભવમાજ ખોષ એકી ’ માટે નારદજીને વિનવીને શ્રીકૃષ્ણ પાછા મેળવું.

સત્યભામા—“ નારદજી આપે તો મને હંફાવી આપના વચન

(૨૧૪)

ઉપરથી મેં શ્રીકૃષ્ણનું દાન આપ્યું પણ તેથી મેં કૃતાવળમાં બૂલ કરી, અને મારી બૂલને ક્ષમા આપી આપ શ્રીકૃષ્ણ મને પાછા સોપો ”

નારદજી—“ સત્યમામા, તમે અકળાવો નહિ, જે તમારી મરજી હોય તો તેમ કરો, પરંતુ શ્રીકૃષ્ણ અરામર મને કોઈ ચીજ આપો ”

સત્યમામાએ ધણીક ધણીક ચીજો લાવી મૂકી પરંતુ શ્રીકૃષ્ણની અરામર કંઈ ચીજ થઈ નહિ

ત્યારે નારદજીને કહ્યું—“ હું તો થાકી હવે આપ મને તરિત રસ્તો બતાવો, જેથી મારા મનને શાંતિ થાય ”

નારદજી—“ તુલસી લાંબા અને તેજ શ્રીકૃષ્ણની અરામરી કરશે ”

આ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે તુલસી, શ્રીકૃષ્ણની અરામર છે અને તુલસીનું સ્મરણ કરવું તે શ્રીકૃષ્ણના સ્મરણ અરામર છે આજ હેતુથી તુલસીની માલા કંઠે ધારણ કરવાનો રિવાજ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયવાળાએ કર્યો હશે.

તુલસી એ પરમાત્માનું તેજસ્વી તત્ત્વ છે તુલસીનું દલ મગ્ધ વખતે ઉપયોગમાં આવે છે, અને શમને અશિદાહ કરતી, તુલસીના કાંઈ પવિત્ર છે

શ્રીઓએ તુલસીપૂજન કરવું એ જરૂર છે.

શ્રીઓને પોતાના સ્વામિ પરમેશ્વરસ્વરૂપ છે. અને પરમાત્માનું તત્ત્વસ્વરૂપી તેજ પશુ પતિજ છે. પ્રભુના સ્થાનકે પહોંચવાનું પ્રથમ પગથીયું તુલસી છે. કારણ કે તુલસી એજ પરમાત્માનું રૂપ છે.

(૨૧૫)

વૃંદા એ પોતાના શીયળને લીધેજ શ્રી પરમાત્માને ઝોળખ્યા અને વૃંદાને તુલસીનું રૂપ શ્રીકૃષ્ણે આપ્યું કે તારા વિના થાળ નહિ આરોગ્યું. આ ભાગ્યત હિપરથી આપણને ખ્યાલ થાય છે કે પતિ-પરાયણ થવામાં વૃંદાનો દાખલો પ્રથમ પંક્તિ ધરાવે છે. જને વૃંદામાં 'તુલસીનું રૂપ છે તેથીજ કરીને જાણે સીંગોને તુલસીનું પૂજન કરવાની સૂચના કરેલી છે વિશેષમાં હમેશા-આદિત્ય કાર્યમાં પણ તુલસીપૂજન કરવા કહેલું છે.

તુલસીમાં અદ્ભૂત શક્તિ.

સાચ-સના પ્રોફેસરોએ પણ એવી શોધ કરી છે કે તુલસીમાં એક એવી અદ્ભૂત વીજળીક શક્તિ રહેલી છે કે જેવી રીતે તાર કરનારની તાર કરતી વખતની મનોભાવના બીજે ગામ જેની ઉપરે તાર ક્યો હોય છે તેને જેમ પહોંચી જાય છે તેવી રીતે શ્રીહરિએ તુલસી દલ સમર્પતી વખતે શ્રીહરિના ચરણાન્વિરૂપા તુલસી દલ સમર્પણ કરનાર જે મંત્ર બણે છે તેના અર્થના અનુસંધાન પ્રમાણે અથવા તેની યતો ભાવના પ્રમાણે સમાચાર શ્રીહરિને તારની માફક પહોંચી જાય છે એટલા માટે શ્રીહરિને તુલસી દલ અર્પણ કરવામાં આવે છે

શ્રુતિ-સ્મૃતિ-અને પૌરાણિક ભાગ્ય

તુલસીની માલાનુ ધારણ કરનાર પરમ મતિને પામે છે. તુલસીની માલા ધારણ કરી સ્નાન કરનાર પરમ મતિને પામે છે. તુલસીની માલા ધારણ છે. તુલસીની માલા ધારણ કરી સ્નાન કરનારને પુણ્ય અને પ્રયાજમા સ્નાન કરવા જેટલું પૂન્ય થાય છે.

(૨૧૬)

આલિચુ તુલસીની માલાને ધારણ કરી ભોજન કરે તો તેને વાજપેય
મયુર્તુ ફળ માય છે.

તુલસી એ એક મહા પ્રભાદ છે સૌભાગ્ય આપનાર વસ્તુ
છે, આધિઆધિ અને ઉપાધિને હરનાર અનુપમ વસ્તુ છે

ઉપસંહાર.

યત્ કિંચિત્ અન્યુ ઓટલુ શાશ્વીય, તુલસીનુ
વિવેચન લખ્યુ, જે ઉપર વાચક ત હો લક્ષ આપશે તો લેખકનો
પ્રયાસ સફળ થયો એમ સમજશે

इति श्रीमद्वादीन्द्रवृन्द विध्वंसन प्रचण्डमार्तण्ड

श्रीमदखण्डभूमण्डलाचार्यचक्रचूडामणि जगद्गुरु
श्रीमन्महाप्रभु श्रीमद्वल्लभाचार्य चरणानुकंपाकाक्षिणा
गुर्जरदेशान्तर्गतखेडामण्डलान्तर्वर्त्युमरेठग्रामवास्तव्य

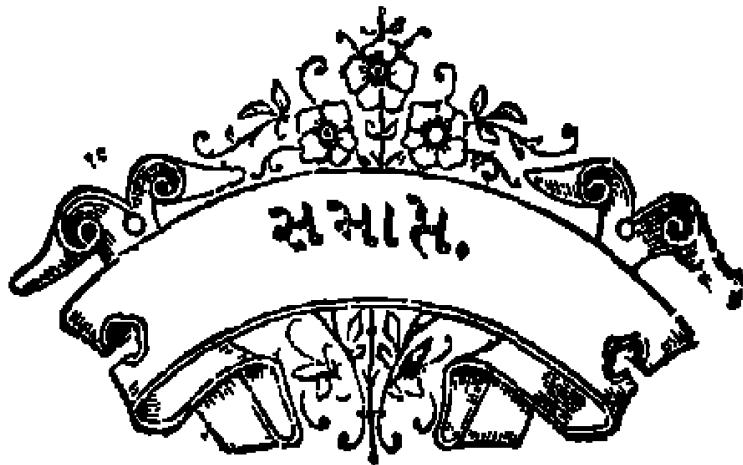
ज्योतिर्विदुपनामक पण्डित हरिजीवनाङ्गज

श्री ज्येष्ठाराम शास्त्रिणा संगृहितेयं

श्री तुलसीकाष्ठमाला

विजयपताका

समाप्तिमगमत् ॥

બ્રહ્મસંવંધકાઠ્યમ્

મત્ત અંધ મત્રનુ ખડ સ્વમ્ય જાણુવુ હોય તા વાચો-બ્રહ્મસં અધકાવ્ય
એ રાત્રી લઠાયો નિમાયી છૂટવુ હોય તે વાચો-બ્રહ્મસં અધકાવ્ય
મત્યેકે દ્વિયને ભગવત્પદાયણુ ડાવી હોય તો વાચો-બ્રહ્મસં અધકાવ્ય
બ્રહ્મમધ્ય વિષ થતી ગડાઓનું સમાધાન

કાવુ હોય તો વાચો-બ્રહ્મસં અધકાવ્ય

બ્રહ્મમધ્યના ૮૪ અપરોનું સ્વમ્ય જાણુવુ

હોય તો ૮૪ શ્લોકાત્મક વાચો-બ્રહ્મસં અધકાવ્ય

‘૧મ તુ ધ્રુવ શ્રી’ દેવકીનું દનાચર્ય ૮ મળ - જનો તથા દ્વિતીય
પૌણ ૧ પરિવર્તે તથા વિદ્વાનોના ઉત્તમ અભિપ્રાયો મળેલા
છે તૃતીયાત્મકે ન્યાયના કદન ૩ ૦-૪-૦ પૌષ્ટેજ જુદું.

આ ગ્રંથ તથા ઉપરનો ગ્રંથ મળવાનાં ઠેકાણાં-

૧ શાસ્ત્રી જયેશ્વરરામ હરિજીવન જોષી

મેલા મદીર પામ, શ્રીજીજીવન મું ઉમરંઠ

૨ લલ્લુભાઈ જગનરાણ દેસાઈ

રીચીગડ નં ૧૧૦ અમદાવાદ

૩ મત્રી-શ્રી પુષ્ટિમાર્ગીય પુસ્તકાલય મું નડીઆદ

૪ શાસ્ત્રી મણિશંકર લાહરશંકર-સ ડારી નજીવ

વ્યાડગજગાગીના મુખ્ય ગુરુ મું પેટલાદ.

